3 1761 07832041 3

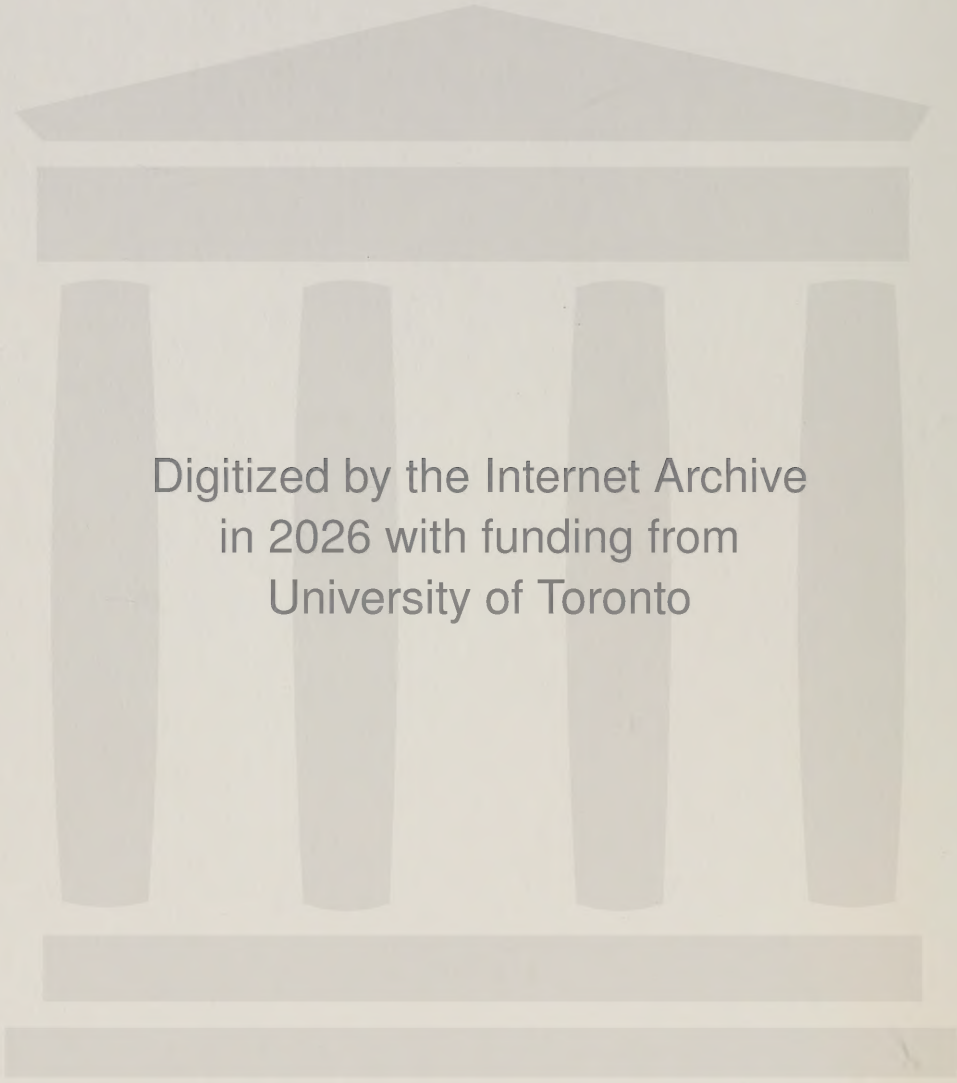
Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/sbornkblahoslavv0000novo

PŘÍLOHA I. FR. BÍLEK: POMNÍK JANA BLAHOSLAVA V PŘEROVĚ.

SBORNÍK BLAHOSLAVŮV.

(1523–1923.)

„Téhož létha uts. 71 (1571) v sobotu 24. dne měsíce listopadu na poli k 23. hodině umřel B. Jan Blahoslav v Krumlově, z předních čtyř, písař Jednoty, otec a vozataj lidu Páně v Jednotě, muž veliký a znamenitý, velice pobožný, pracovitý od mladosti, ke všem velice přívětivý, jehož pověst široce mezi jinými národy roznesena vznikla, veliký a drahý klínot Jednoty. Přespříliš brzo podle našeho saudu pán Bůh jej vychvátiti ráčil; on sám ví, z jakých příčin (divní Boží saudové!). S radostí čekal na upokojení země Páně (totiž jaký spůsob bude Jednoty po snížení B. Augusty)“.

(Br. Vavřinec Orlík v Nekrologiu bratrském).

SBORNÍK BLAHOSLAVŮV.

(1523–1923.)

K ČTYŘSTÉMU VÝROČÍ JEHO NAROZENIN.

POŘÁDALI

VÁCLAV NOVOTNÝ
A
RUDOLF URBÁNEK.

V PŘEROVĚ 1923.

NÁKLADEM VÝBORU PRO POSTAVENÍ POMNÍKU BLAHOSLAVOVA V PŘEROVĚ.
V KOMISI NAKLADATELSTVÍ »OBZORU« V PŘEROVĚ. — TISKEM »OBZORU«.

LIBRARY
JUN 26 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

BX
4924
B55 N68

F. CHUDOBA:

JAK PŘIBÝVALO VĚDOMOSTÍ O JANU BLAHOSLAVOVI OD DOBY OBROZENSKÉ.

I. Život.

Vlastní literatura blahoslavovská se začíná dosti pozdě — až v druhé polovině století devatenáctého. Dřívější doba znala jen příležitostné zmínky o Janu Blahoslavovi a ty nám ukazují, jak málo o něm věděla převážná většina jejich původců. Bylo by lze je sledovati až do let blízkých jeho smrti, ale nikoli nepřetržitě. Koncem století sedmnáctého a v první polovině věku následujícího zanikají v našem písemnictví stopy jeho výrazné osobnosti úplně; teprve doba národního obrození křísí jeho památku.

Ze starších spisovatelů byli to hlavně Bratří a dějepisci Jednoty, kteří se ve svých pracích příležitostně zmiňovali buď o něm nebo o některém z jeho spisů. Nejvíce zpráv, zvláště o jeho mládí, nám zachoval ve svém Nekrologiu (1576) jeho věrný spolupracovník br. Vavřinec Orlík, a to podle jeho vlastních zápisů; ale poněvadž rukopis Nekrologia zapadl téměř na celá tři století, mladší spisovatelé nemohli z něho čerpat nebo snad jen výjimečně, pokud se Jednota bratrská nerozptýlila. Mnohem chudší jsou zprávy, které o něm zaznamenali Daniel Adam z Veleslavína (v »Kalendáři historickém«, 2. rozmnoženém vydání z r. 1590), br. Jafet (v »Meči Goliášovu« a »Hlase strážného«, 1600—1605), polský historik Jednoty Jan Łasicki (»De origine et rebus gestis Fratrum Bohemorum . . . . libri VIII.«, kolem r. 1599), Martinius z Dražova (v »Obraně proti Ohlášení starších kněží bratrských«, 1636) a polský bohoslovec a dějepisec církevní Adrian Regenvolscius [Andrzej Węgierski] (v »Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias . . .«, 1652). Ale již Bohuslav Balbín nemá o něm ve svém díle »Bohemia docta« ani slova, ačkoli v kapitole »Haeretici scriptores« uvádí některé i méně významné spisovatele nekatolické. Po něm mlčí o Blahoslavovi též Beckovský ve své »Poselkyni starých příběhů českých« a pak dlouhá doba další.

Teprve hnutí osvícenské, jež zbavilo historiky předsudků k literárním zjevům bratrským, začíná si všímat spisovatelů vzešlých z Jednoty a mezi nimi také Blahoslava. Ale tehdy bylo již i jeho jméno zapomenuto. Kroměřížští piaristé Adolf Pilař a František Moravec, sestavujíce svou kompilaci »Mo-

raviae historia politica et ecclesiastica« (vydanou v Brně v letech 1785—1787), vědí toliko, že »Joan. *Bohuslaus*[1]) Mor[avus] Preroviensis, Piccardorum Pastor«, napsal »Historiam de ortu & progressu sectae suae« a že zemřel r. 1571 v Krumlově Moravském.

Mnohem více pověděl o něm, zejména o jeho životě, jejich vrstevník Rafael K. Ungar, člen řádu premonstrátského a od r. 1780 správce universitní knihovny pražské, takže až překvapuje, odkud čerpal některá data, jichž neznal ještě o sedmdesát let později první životopisec Blahoslavův Antonín Gindely a jež byla doložena teprve »Knihou úmrtí starších a kněží bratrských«, vydanou Josefem Fiedlerem r. 1863. Ungar vytiskl v Praze r. 1786 nevelkou knížku, jež byla začátkem, ale též koncem jeho zamýšlené »Allgemeine boehmische Bibliothek«, a v ní mezi Novými zákony do češtiny přeloženými uvádí také Zákon z r. 1564 a 1568. Pod čarou pak (na str. 104) podává stručný životopis Blahoslavův. Ví, že se narodil r. 1523, že se r. 1540 dostal do Prostějova, že byl odtamtud poslán r. 1543 na školu goldberskou a rok potom na universitu do Wittenberka; že přišel r. 1548 do Mladé Boleslavě k br. Janu Černému, který jej poslal na další studia do Královce v Prusích, odkud však byl vypuzen morem, načež se odebral na rozkaz starších zároveň s br. Janem Rokytou do Basileje; že se stal r. 1553 v Mladé Boleslavi jáhnem a brzy potom byl vysvěcen v Přerově na kněze; že byl r. 1557 povolán za staršího a hlavu náboženské obce evančické a že zemřel 24. listopadu r. 1571 v Moravském Krumlově. Mimo překlad Nového zákona pochází prý od něho česká mluvnice, kniha o umění hudebním, dějiny původu i vývoje Jednoty bratrské a životopisy předních jejích kazatelů. Data jsou skoro vesměs správná; toliko jména »hospodářů« Blahoslavových nejsou uvedena přesně (»Michalek« místo »Michalec«, »Stregce« místo »Strejc«) a pochyben je výklad bratrského pseudonymu »Insula Hortensis« (= Ivančice), jejž Ungar pokládá za »Ostrov u Strážnice«.

Jeho obšírná poznámka zůstala co do početnosti a přesnosti údajů na dlouhou dobu bez soupeře; ba zdá se, jako by jí pozdější spisovatelé ani nebyli znali. Na př. Bohumír Jan Dlabač nazývá Blahoslava ve svém »Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen, und zum Theil auch für Mähren und Schlesien» (vyd. v Praze 1815) »výborným zpěvákem a hudebním spisovatelem českým« (»in Böhmen«). Pobyl prý tři léta »pod dozorem Martina Michalka (!), staršího české obce bratrské«, potom odešel na školu goldberskou, r. 1544 do Wittenberka, »kde nabyl důkladnějšího vzdělání vědeckého«, načež

[1]) Této chybě dává přednost před správným jménem i Christian d'Elvert, který ještě r. 1850 ve své »Historische Literatur-Geschichte von Mähren und Oesterreichisch-Schlesien« píše na str. 64 (ačkoli zná R. K. Ungara i Jungmannovu »Historii literatury české«, Dlabače i Šumavského): »Der Prerauer Brüder-Pastor und zweite Bischof der Brüder-Gemeinde Johann *Bohuslaus* (Blahoslaw), gest. zu Mähr.-Kromau am 24. Nov. 1571", etc.

se r. 1547 (!) vrátil do vlasti, kde žil v Mladé Boleslavi u Matouše Strejce (!) a od r. 1548 u Jana Černého (»Nigrina«). R. 1549 vydal se na universitu do Královce, ale pro mor se tam nezdržel dlouho. Svá bohoslovná studia ukončil prý v Basileji s »takovým úspěchem a slávou (!), že byl r. 1553 vysvěcen na jáhna a katechetu bratrské obce mladoboleslavské (!) a ještě téhož roku v Přerově na kněze«. Čtyři léta později byl prý zvolen za »spolustaršího« a nedlouho potom za staršího slezské (!) obce bratrské. Tuto hodnost zastával v Evančicích na Moravě, kam se odebral r. 1558; zemřel však v Lipnici (Lipnitz) na Moravě dne 25. listopadu r. 1606 ve svém 83. roce (!!). Mimo jiná učená díla napsal prý česky »Librum de Musica« a Regenvolscius mu přisoudil ve svém »Systema historico-chronologicum« název »Musicus insignis«.

Velká část údajů Dlabačových je nesprávná. Zdá se však, že měl s Ungarem aspoň jeden pramen společný, jak svědčí jednak jméno »Michalek« (m. Michalec), jednak některé letopočty. Nesprávné odchylky mají snad částečně původ v chybných dohadech a špatném výkladu jeho pramenů.

Dobrovského »Geschichte der Böhmischen Sprache und Litteratur« (1792), Jungmannova »Historie literatury české« (1825) a Šafaříkova »Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten« (1826) nepokročily za poznámku Ungarovu v těch datech, jež uvádějí. Josef Dobrovský praví toliko, kdy se Blahoslav narodil a kdy zemřel, že byl poslán staršími Jednoty do Wittenberka a do Basileje, aby tam studoval bohosloví a řeči, že přeložil podle původního znění Nový zákon a že složil Českou mluvnici, jež nebyla sice nikdy tištěna, jíž se však »zajisté« užívalo na moravských školách bratrských; konečně připomíná, že je příjemné čísti spisy jeho i Augustovy pro »čistý, přesný sloh«. Druhé, »úplně přepracované« vydání knihy, které vyšlo r. 1818 pod názvem »Geschichte der Böhmischen Sprache und älteren Literatur«, sahá jen do r. 1526 a nezmiňuje se tudíž o Blahoslavovi.

Ještě stručněji než Dobrovský dotýká se bratrského biskupa P. J. Šafařík jenž mu kromě překladu Nového zákona připisuje »Duchovní písně« a »Život J. Augusty«. Josef Jungmann pak opakuje — asi podle Dobrovského — kratičký životopis, k němuž přidává, ale nepřesně, den narození a úmrtí, doplňuje výčet měst, kde studoval, Královcem a uvádí Krumlov (nikoli však Moravský) jako místo, kde zemřel.

Josef Franta Šumavský, jenž vydal r. 1837 »Život Jana Augusty, staršího a správce Jednoty bratrské v Čechách«, přisoudil, jako již Jungmann a Šafařík před ním, spis ten Janu Blahoslavovi, ale o jeho původci neřekl v úvodě více, nežli že byl »správcem čili biskupem českých bratří, jenž nastoupil hodnost tu po našem Janu Augustovi« (!).

Nové zprávy o životě Blahoslavově podal teprve v letech padesátých dějepisec Jednoty bratrské Antonín Gindely. Seznamuje se s prameny dějin

bratrských, s Regenvolsciem, dekrety Jednoty bratrské, Jafetovým »Mečem Goliášovým« a zvláště se zápisy Archivu ochranovského, setkával se velmi často nejen s Blahoslavovým jménem a zprávami o něm, nýbrž i s jeho vlastními spisy, jež byly do té doby skoro vesměs neznámy. Odtamtud také nabyl vědomostí hojnějších než kdokoli před ním, nevyjímaje ani Blahoslavových vrstevníků, kteří pro známou opatrnost Bratří znali často jen kuse a z doslechu to, co podrobně vypravovaly záznamy Archivu bratrského.

O své nálezy a názory Gindely se sdělil s veřejností v obšírném »Životopise B. Jana Blahoslava«, jejž otiskl r. 1856 v »Časopise Českého musea«. Slohově stať jeho je málo propracována. Je v ní příliš vidět švy, které spojují části v celek; místy je dílem spisovatelovým, jinde zase pouhým přepisem z pramenů. Ale poněvadž se opírá o výzkumy archivní, obsahuje velmi mnoho nového. O mládí Blahoslavově neví ovšem skoro nic. Praví jen, že se narodil r. 1523 v Přerově a jeho otec že byl stavu rytířského; nenaznačuje však, jaký je zdroj této domněnky. Teprve v dodatečné poznámce připomíná, že podle své »Grammatiky«, jejíž rukopis zatím objevil I. Hradil ve Vídni, mladý Přerovan byl nějaký čas před r. 1547 ve Wittenberce, kde poslouchal také Martina Luthera. Ale od r. 1548 podává již zprávy hojnější; a v tom je právě zásluha Gindelyho: po prvé obšírněji popisuje nejvýznamnější období v životě Blahoslavově. Nezná-li jeho mládí, ukazuje, že nečetl poznámky Ungarovy nebo že jí nepřikládal víry. Zato podrobně vypisuje veřejnou činnost Blahoslavovu, zejména jeho jednání v Praze po smrti pana Arnošta Krajíře z Krajku, jeho diplomatické cesty do Vídně a do Magdeburka, spory s Janem Augustou a moravskými luteránv i vyjednávání s Dr. Kratonem. O posledních letech jeho života se zmiňuje krátce a jeho činnosti spisovatelské v souvislém vypravování se jen dotýká. Kusý seznam a stručnou charakteristiku jednotlivých spisů podává teprve v dodatku.

Tento článek A. Gindelyho byl jenom studií k rozsáhlejšímu dílu, jež brzy potom vydal německy pod názvem »Geschichte der Böhmischen Brüder in Böhmen, Mähren, Polen und Preussen« (I. část r. 1857, II. část r. 1858 v Praze). V něm vykázal také Blahoslavovi náležité místo a načrtl obraz jeho povahy i osudů, ač ne všude přesně[1]). Zvláště pěkně ocenil jeho schopnosti i činnost veřejnou a spisovatelskou. Ví již také o jeho studiích na latinské škole Trotzendorfově v Goldberku a zná jeho mladšího bratra Abdona, ale nesprávně se domnívá, že zemřel »mnohem dříve« než jeho matka[2]). Rodinného jména Blahoslavova ještě neuvádí,

[1]) Soudí na př., že Blahoslav zůstal ve Wittenberce až do války šmalkaldské, která prý jej pohnula k návratu do vlasti; nezmiňuje se o jeho pobytu v Královci; cestu do Basileje klade až na počátek r. 1550 (I., str. 364-5).

[2]) Den a rok jeho úmrtí mohl znáti ze zápisu v »Aktech Jednoty bratrské« (sv. IX., list 315). Martin Abdon zemřel 8. března 1561 v Praze a pochován byl u sv. Jindřicha — tedy jen rok před svou matkou, která skonala 23. dubna 1562.

ale trvá na své domněnce, že jeho otec byl šlechtic, ovšem nepříliš bohatý; tím si vysvětluje Blahoslavovu znalost jak šlechty moravské, k níž prý náležel rodem, tak i lidu, k němuž jej poutala zase nešlechtická chudoba[1]).

Doplňkem k své »Geschichte der Böhmischen Brüder« Gindely vydal roku 1859 »Quellen zur Geschichte der Böhmischen Brüder, vornehmlich ihren Zusammenhang mit Deutschland betreffend«. V nich otiskl též několik listů Blahoslavových a v německém překladě vypsání jeho diplomatických cest do Vídně. Nových zpráv o jeho životě ani o jeho pracích tam není.

Teprve Kniha úmrtí kněží a starších Jednoty bratrské, kterou vydal r. 1863 Josef Fiedler s německým názvem a předmluvou[2]), obohatila životopis Blahoslavův některými dalšími daty, jež mají tím větší cenu, že pocházejí od Blahoslava samého[3]). Týkají se hlavně jeho mladších let, od r. 1540, kdy jej přivezl br. Wolf z Přerova do Prostějova, aby byl »čeledínem« u bratra Martina Michalce, správce tamního sboru, až do r. 1550, kdy se po těžké nemoci vracel z Basileje domů. Těmito stručnými údaji po prvé byla přesně vymezena jednotlivá období mládí Blahoslavova, do té doby buď úplně neznámá nebo doložená jinde pouze narážkami dosti neurčitými. — Také o jeho matce, mladším bratru Martinu Abdonovi, strýci se strany matčiny Tomáši Bezperovi a Janovu prvním učiteli br. Wolfovi podává »Kniha úmrtí« několik zpráv. Pozdějším životopiscům Blahoslavovým poskytla základních dat jeho života, která pak byla doplněna zprávami podrobnějšími, zejména těmi, jež jsou obsaženy v »Dekretech Jednoty bratrské«, vydaných A. Gindelym r. 1865 ve sbírce »Monumenta Bohemiae Historica«, I., a v rukopisných »Aktech Jednoty bratrské«.

Z pozdějších životopisců Blahoslavových třeba jmenovati Josefa Jirečka, Františka Augustina Slavíka a Otakara Hostinského. Žádný z nich nezpracoval nahromaděné látky v samostatné knize, nýbrž jen v podobě kratších statí nebo úvodů. Kdežto Fr. Aug. Slavíkovi šlo o to, aby svými články[4]) seznámil

[1]) Tento svůj dohad, jejž sám pokládá za jistotu, opírá o »Codex latinus Monacensis« 10417 a Jafetův »Meč Goliášův«, fol. 37.

[2]) Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder. Herausgegeben von Joseph Fiedler (Fontes rerum austriacarum. Erste Abtheilung. Scriptores. V. Band. Wien, 1863. Str. 213–301).

[3]) »Kniha úmrtí« je totiž t. zv. »Nekrologium«, založené r. 1576 a většinou napsané Blahoslavovým pomocníkem při sestavování »Aktů Jednoty bratrské«, bratrem Vavřincem Orlíkem, jenž použil původních záznamů Blahoslavových (z let 1550 a 1560) a místy Červenkových, jak sám praví v předmluvě: a) „Svědectví o těch svatých lidech na větším díle jsou poznamenaná skrze Bratra Jana Blahoslava (již svaté paměti), jakž sem jeho vlastní rukou zapsané nalezl.« — b) »Jsouť také některá svědectví B. Matěje Červenky, kteréž jeho vlastní rukou zapsaná nalezl sem«.

[4]) V »Osvětě« r. 1873 a ve »Světozoru« 1874. Třetí článeček Slavíkův, v Ottově »Slovníku naučném« (IV. díl, 1891), nových zpráv neobsahuje, některé údaje má chybné, k některým pochybnostem jiných badatelů ani nepřihlíží. Mezi spisy Blahoslavovy zařazuje na př. »Život Jana Augusty« a »Historii Bratří českých«, aniž připomíná, že Jar. Goll tu pronesl závažné

jmenovitě širší veřejnost s hlavními obrysy života a literární činností Jana Blahoslava, Josef Jireček soustředil na osmi stránkách jeho životopisu (v »Rukověti k dějinám literatury české«, díl I., v Praze r. 1875) výsledky vědeckého badání cizího i vlastního. Historického pozadí se jen dotýká, život Blahoslavův kreslí co nejstručněji a charakteristiky jeho literárních prací téměř ani nepodává; ale co do přesnosti a poměrné hojnosti zpráv, nehledíme-li k některým menším omylům[1]), jeho článek zůstává podnes nejlepším životopisem Jana Blahoslava. Dále celkem nepokročil ani životopisný náčrt Otakara Hostinského, obsažený v úvodu k jeho znamenité knize »Jan Blahoslav a Jan Josquin« (v Rozpravách České akademie r. 1896). Přináší sice některé podrobnější doklady pramenné a bohatější charakteristiku člověka i spisovatele, zato však o jeho posledních letech vypravuje ještě skoupěji než Jireček a o jeho činnosti veřejné se sotva zmiňuje, protože nepatří do jeho rámce.

Fr. Aug. Slavík ještě dvakrát načrtl životopis Blahoslavův: jednou v druhém vydání jeho »Vad kazatelův« (v Praze 1906), po druhé v »Lidové čítance moravské« (uspořádané Fr. Bílým; v Telči r. 1907?) V obou statích opakuje úhrnem nebo ve výběru to, co napsal již dříve, namnoze s omyly staršími a někde i novými.[2])

Životopisných zpráv dříve neznámých nepřinesly ani povšechné charakteristiky Blahoslava-spisovatele v knihách věnovaných vývoji českého písemnictví, jako na př. v přehledu Antonína Truhláře z »Památníku České akademie« (v Praze 1898) nebo v Jakubcových »Dějinách české literatury« (1911);[3]) obě tyto práce vynikají však podrobnými soupisy blahoslavovské literatury.

Nový paprsek světla do rodinných poměrů Jana Blahoslava vrhl Leopold Calábek v »Přerovském obzoru« ze dne 2. listopadu 1916. Nalezl totiž v »Gruntovních registrech« města Přerova, pocházejících z druhé poloviny století

námitky. Prvního »hospodáře« Blahoslavova nazývá stále Michálkem, druhého Strýcem, o »Musice« píše, že po druhé byla vydána r. 1560 (m. 1569), o překladu Nového zákona, že vyšel r. 1561 a 1569 (m. 1564 a 1568.) O II.—IX. foliantu „Aktů Jednoty bratrské" prohlašuje, že je Blahoslav složil, kdežto on je toliko redigoval a jen částečně napsal (složil); o vlastních jeho pracích poznamenává, že jsou obsaženy ve foliantu II.—XII., kdežto skutečně jsou ve foliantech VII., VIII., IX., X. a XII.

[1]) O Janu Sopouchovi, protivníku Bratří, praví, že byl děkanem v Třebíči (m. v Moravské Třebové); „Grammatiku českou" Blahoslav prý dokonal „v poměrně krátké době", kdežto skutečně o ní pracoval, jak sám připomíná, dvacet let. Také v soupisu nebo datování jeho prací literárních Jireček se dopustil některých pokleslů.

[2]) Viz posudek „Vad" v „Listech filologických", 1906, str. 145 n. — V „Lidové čítance moravské" (str. 118) nesprávně na př. popisuje zavření sboru mladoboleslavského a rozchod bratrských kněží (ještě za života pana Arnošta Krajíře z Krajku!), ačkoli mohl znát skutečnost z „Historie hrozného zahřmění božího", které se v zápětí dovolává.

[3]) Z „Dějin" Jaroslava Vlčka Blahoslav zatím vypadl.

šestnáctého, zápis z r. 1565, podle něhož Blahoslav postoupil »v listu pod pečetí městskou z Evančic« Zuzaně, »sestře své vlastní, manželce Bernardově«, svůj podíl po rodičích a bratru Martinu Abdonovi. Podíl ten vázl na domě, jejž r. 1561 v pondělí po památce M. Jana Husi prodala jeho matka Kateřina Blažková za 550 kop svému zeti Bernardovi, který však hotově splatil jenom 100 kop. Poněvadž dům stál »na kopci«, t. j. na Horním náměstí přerovském, poblíž starého zámku, náležel asi mezi domy měšťanské; ježto však nevíme, jak dlouho byl majetkem rodiny Blažkovy, nemůžeme tvrdit s jistotou, že se v něm Blahoslav narodil. Ale ze záznamu plyne, což dříve nebylo známo, že Blahoslav měl kromě bratra Martina Abdona také sestru Zuzanu a ta že byla provdána za přerovského měšťana Bernarda.[1])

Shrneme-li vše, co bylo posud shledáno po pramenech psaných i tištěných, dospějeme k takovému asi obrazu života Blahoslavova:

Narodil se v Přerově na Moravě v pátek dne 20. února r. 1523. Otec jeho se jmenoval Blažek, matka Kateřina byla rodem Bezperová[2]). Z jeho sourozenců

[1]) Podle „Knihy úmrtí“ (Fiedler, Todtenbuch, str. 293) v pátek před první nedělí postní r. 1600 zemřel v Boskovicích na Moravě br. Jan Bernart, jenž tam byl „malý čas hospodářem a zprávcím“. „Učený byl, než sám u sebe, jiným v ničem se propůjčiti nechtěl. Málo jednotě prospěl, ač Licentiatem Theologiae byl a kněžství v Anglii přijal. K nemocem se přivodil mnohým opilstvím“. Odjinud víme, že byl r. 1576 s třemi jinými studenty vyslán Jednotou na universitu do Heidelberka a odtamtud že přišel na podzim r. 1581 do Oxfordu, kde byl 1. prosince t. r. zapsán jako člen koleje Universitní. Bylo mu tehdy 28 let a podle zápisu pocházel z Moravy, z rodiny nešlechtické („Moravus, plebeii filius“). V červnu r. 1583 požádal jakožto mistr svobodných umění (M. A.), aby byl „vtělen“ mezi členy oxfordské university v hodnosti bakaláře bohosloví (B. D.), což se též stalo 22. června téhož roku. Před příchodem do Anglie studoval deset let bohosloví na universitách německých, z Oxfordu pak se chystal na university skotské. (Robert F. Young, „Bohemian Scholars and Students at the English Universities from 1347 to 1750“, v „The English Historical Review“, 1923, str. 73.)

Podle těchto záznamů se narodil r. 1553. Nebyl snad příbuzný přerovského měšťana Bernarda? Snad dokonce jeho syn a tedy synovec Blahoslavův? „Kniha úmrtí“ v té příčině mlčí. Ale r. 1600 dávno již nežil Blahoslav, ani jeho pomocník br. Vavřinec Orlík, ani br. Štefan, ani br. Eneas, takže povědomí o příbuzenství br. Jana Bernarda s Blahoslavem snadno mohlo vejíti v zapomenutí, zvláště nebyl-li ten, kdo zapsal jeho smrt do „Nekrologia“, osobně s ním znám. Dohad není ovšem jistota.

[2]) Není pochyby o tom, že jména *Blažek* i *Blahoslav* jsou původně jména křestní a že první z nich je asi zkratkou druhého. Protože v té době rodová jména nebyla ještě ustálena, užívalo se často jmen křestních místo rodových; někdy se doplňovala přívlastky, zvláště měly-li se rozlišit osoby stejného jména křestního. Z takových přívlastků se zhusta vyvinula dnešní jména rodová (na př. Krejčí, Kovář, Holý, Lavecký a pod.). Mladý Jan, syn přerovského měšťana Blažka, nazval se později Blahoslavem, ale v mládí užíval také lidovějšího tvaru „Blažek“, jak je patrno z alba university wittenberské, kde byl zapsán jako „Joannes Blasius Przeroviensis“, což je do latiny přeložený „Jan Blažek Přerovský“. Také svou matku nazývá v zápise o její smrti („Kniha úmrtí“, str. 246) Kateřinou Blažkovou. Později se podpisoval též „J. Blagoslaus“ nebo začátečními písmeny „J. B. P.“, a někdy také, na diplomatických listech do ciziny, polatiněnými nebo pořečtěnými jmény svého otce (Macarius = Blažek) a své matky (Apterix, Ἀπτερυξ = Bezpero).

známe sestru Zuzanu a mladšího bratra Martina Abdona, jenž se narodil 1. února r. 1529, na kněžství byl vysvěcen v Sležanech (= Slížanech) r. 1557 a zemřel v Praze 8. března r. 1561, navrátiv se nedlouho předtím se studií v Německu, kde si dobyl přátelství samého Melanchthona. V nekrologu, jejž mu Blahoslav napsal[1]), praví se o něm, že byl jeho jediný bratr. Rodina jeho náležela k Jednotě a patrně mezi přední rodiny přerovské[2]). O jejím šlechtictví nemáme zpráv bezpečných. Gindely je pokládá ve svém »Životopise« a později v »Geschichte der Böhmischen Brüder« za nesporné; otce Blahoslavova nazývá nebohatým rytířem. Naproti tomu Josef Jireček má za »pochybno«, byl-li Blažek rodu šlechtického. Ot. Hostinský nechává tuto otázku nerozhodnutu, soudí však, že by domněnkou A. Gindelyho »leckterý drobnější rys povahy Blahoslavovy byl . . . dobře vysvětlen, ba i leckterá záliba jeho spisovatelská (hojná a rozmanitá podobenství o koni jízdeckém, též o meči, a to i taková, která neslušela by Bratřím starších pokolení, prostších a přísnějších, jako na př. ve Filipice atd.), ač ovšem nikterak nemůže v tom býti spatřován nějaký důkaz původu toho«[3]). Vše, co nám v té příčině podávají prameny, jsou jenom neurčité nápovědi, nemající ceny průkazné. Spíše se zdá, že byl z rodiny měšťanské.

Prvního vzdělání dostalo se Blahoslavovi patrně v domě otcovském. Chodil-li v chlapectví také do školy veřejné, nevíme; nikde se o tom sám nezmiňuje. Pouze na jednoho učitele si vzpomíná ještě po letech s láskou a vděčností — na br. Wolfa, správce přerovského sboru, od něhož byl »za mládenectví, ano i za dětinství svého«[4]) zasvěcován do nauk školských a skládání písní bratrských. V »Rejstříku« písní Kancionálu šamotulského[5]) píše o něm r. 1561, že byl »vir pietate et innocentia vitae insignis«, a ještě větší chválu mu vzdává v nekrologu zachovaném v »Knize úmrtí«.[6]) Br. Wolf jej odvážel o sv. Havle r. 1540 do Prostějova v »čelednost« br. Martina Michalce, správce tamního sboru.[7]) Můžeme z toho soudit, že sedmnáctiletý hoch neměl již otce? Závěr ten jistě není nevyhnutelný, máme-li na mysli zařízení obvyklá v Jednotě bratrské. Zvláštní však jest, že ani Blahoslav, ani br. V. Orlík nikde se nezmiňují v »Knize úmrtí« o smrti otcově. R. 1565 nebyl již bezpochyby na živu, poněvadž se o něm nemluví v uvedeném zápise »Gruntovních register«.

[1]) Kniha úmrtí, str. 243.

[2]) V epitafu br. Martina Abdona (Akty Jednoty bratrské, IX., 315 b), složeném od jeho učitele ve Wittenberce, Esroma Rudingera, se praví: „Martini exanimum iacet hoc sub pulvere corpus, Quem tulit ornatae stirpis honesta domus".

[3]) Ot. Hostinský, Jan Blahoslav a Jan Josquin, str. VI.

[4]) Blahoslav v rozpravě o novém kancionále [Šamotulském]. Akty Jednoty bratrské, IX., 318a — 322a.

[5]) AJB IX., 322a — 341a.

[6]) Fiedler, Todtenbuch, str. 234|5.

[7]) Vlastní životopis v „Knize úmrtí", str. 257.

»Čeledínem« u br. Michalce Blahoslav zůstal až do jeho smrti r. 1547, ale nezdržoval se v Prostějově po celou tu dobu. Již r. 1543 byl jím poslán do Goldberka ve Slezsku na latinskou školu, zřízenou a spravovanou Valentinem Trotzendorfem (vlastně Friedlandem), humanistou a pedagogem zvučného jména. Pobyl tam celý rok a za tu dobu bezpochyby nabyl pevných základů své výborné znalosti jazyka latinského, jenž byl jedinou vyučovací a obcovací řečí proslavené »republiky« Trotzendorfovy. Z jara r. 1544 byl poslán Bratřími zároveň s Janem Rokytou, Adamem Parixem, Jakubem Šturmem z Litomyšle a snad i s Janem Vavřincem Třebíckým a Havlem Malátem z Moravičan[1]) na universitu wittenberskou. Přišli tam v sobotu před Janem Křtitelem, aby slyšeli nejen slavné profesory, nýbrž i žijícího ještě reformatora Německa, Martina Luthera. Jest jisto, že Blahoslav chodil na jeho kázání. Vzpomíná si na ně ve své »Grammatice«, kde praví, že »nikdy tak horlivých dvou kazatelů a v té věci tak sobě vespolek podobných neslyšel«, jako byl on a br. Jan Augusta.[2])

Po roce vrátil se do Prostějova k br. Michalci. Když pak začátkem r 1547 »hospodář« jeho navždy unikl útrapám své vleklé choroby[3]), dán byl Blahoslavovi i jiným »čeledínům« Michalcovým od starších Jednoty »hospodář« nový, Michalcův nástupce br. Matouš Strejc, »velmi ostrého vtipu člověk, výmluvný, prohlídavý, než velmi bázlivý«.[4]) Po půldruhém roce, v červenci r. 1548, pětadvacítiletý Blahoslav byl přidělen br. Janu Černému (Nigranovi) v Mladé Boleslavi, jež byla tehdy hlavním sídlem Jednoty v Čechách. Mandáty krále Ferdinanda I., vydané proti Bratřím nedávno předtím, dolehly také na tamější sbor, ačkoli se těšil ochraně pana Arn. Krajíře z Krajku. Proto nové ovzduší nebylo Blahoslavovi tak volné jako náboženské ovzduší moravské nebo wittenberské; ale potíže, jichž se stal svědkem, poskytly nastávajícímu historikovi Jednoty po prvé příležitosti, aby nahlédl do bratrské diplomacie.

Jeho první pobyt u br. Černého netrval dlouho. Již před velikonocemi r. 1549 byl poslán Bratřími na novou universitu v pruském Královci. Spory však, podnícené Ondřejem Osiandrem, profesorem tamní fakulty theologické, a kromě toho mor, jenž se rozmohl tou dobou v Prusích,[5]) znesnadnily bratrským studentům pobyt v Královci, takže se již v červenci téhož roku Blahoslav s Janem Rokytou uchýlili do nedalekého Doubravna k bratrskému biskupu Machovi Sionskému. S ním pak odcestovali o něco později na Moravu.

[1]) Tito čeští studenti jsou zapsáni v albu university wittenberské na r. 1544. (Ferd. Menčík, Studenti z Čech a Moravy ve Wittenberku od r. 1502 až do r. 1602. ČČM. 1897.) Blahoslav sám praví, že byl »s některými jinými mládenci poslán do Witemberka«.

[2]) Grammatika česká, vydání Hradilovo a Jirečkovo, str. 288.

[3]) Tamtéž, str. 287. Blahoslav o něm podotýká, že »kazatel byl dobrý, ale scriptor infelix«; omlouvá ho však dlouhou a těžkou nemocí.

[4]) Kniha úmrtí, str. 239.

[5]) Kniha úmrtí, str. 257.

Na den sv. Šimona a Judy (28. října) r. 1549 sešli se starší Jednoty bratrské z Čech a Moravy do Prostějova, aby vyslechli zprávu br. Macha o bratrských vystěhovalcích do Prus a do Polska a odpověděli biskupu pomezánskému, Dr. Pavlu Speratovi, na obšírný dopis, kterým žádal, aby mu Jednota objasnila některé články svého učení. Z téže synody vypravili několik mládenců bratrských na učení do ciziny, »aby se v potřebách také pilných Jednotě hoditi mohli«:[1]) Jana Blahoslava a Jana Rokytu do Basileje — každému z nich dali na cestu po padesáti tolarech —, Jana Benátského, Jana Lorence a Blahoslavova bratra Martina Abdona do Královce.[2])

Hned po synodě Blahoslav a Rokyta ubírali se do Švýcar. Přidal se k nim ještě mladý Šimon Kocourek (Felinus), ale ten uvázl cestou v Mladé Boleslavi, kde se brzy potom oženil a stal panským písařem. Čechami a jižním Německem, kde poznali několik učených mužů, dorazili začátkem prosince do Basileje. Doporučující listy, které s sebou přinesli, zejména listy Pavla Sperata, jenž býval kdysi kazatelem v Jihlavě a za svého pobytu v Litomyšli Bratří české si velice oblíbil,[3]) zjednaly jim přístup do domů tamějších učenců, zvláště jejich slavného krajana Zikmunda Hrubého z Jelení.[4]) Ale Blahoslav se dlouho netěšil z jejich laskavosti. Již počátkem r. 1550 upadl do těžké nemoci, která jej upoutala na lože na mnoho neděl. Po velikonocích, když pookřál do té míry, že mohl snášeti námahy daleké cesty, rozloučil se na radu lékařů s Basilejí navždy. Rokyta ho doprovázel. Až do Řezna cestovali vozmo, odtamtud do Vídně se plavili po Dunaji. Ve Vídni se rozloučili. Rokyta se navrátil do Basileje[5]) a Blahoslav putoval dále na Moravu, aby doma své zdraví ještě více upevnil. Sedmadvacátý rok mu uplynul. Léta učení byla u konce a nastávala mu doba práce ve službách Jednoty.

Vyléčiv se, meškal snad nějakou dobu v Čechách.[6]) Potom, za několikanedělního pobytu v Prostějově, učil na tamější škole bratrské. Tam se také seznámil

[1]) A. Gindely, Dekrety Jednoty bratrské, 1865, str. 167. – Akty Jednoty bratrské, VIII. l. 29a.

[2]) Pobyl tam tři léta. Později studoval na universitě wittenberské hebrejštinu a řečtinu za vedení Filipa Melanchthona, jenž mu vydal 16. února 1560 velmi pochvalné vysvědčení (Kniha úmrtí, str. 243).

[3]) Záznam o tom zachoval se v rukopisném sborníku knihovny Národního musea v Praze, sign. IV H 8, l. 63.

[4]) V »Aktech Jednoty bratrské«, sv. VIII., l. 169a, praví o něm Blahoslav: »Basiliae quoque apud doctissimum et singulari pietate praeditum virum, historicum admirandum, Sigismundum Gelenium, per semestre sum commoratus . . .« V »Grammatice české« (str. 343) jej chválí, že mluvil velmi dobře česky i »jiným dialektům řeči naší rozuměl a jejich harmoniam i s jinými jazyky souditi uměl«, o čemž prý svědčí jeho »Lexicon symphonon«.

[5]) Po třech čtvrtech léta vrátil se však rovněž domů s nevelikým užitkem (Akty Jednoty bratrské, VIII., l. 29b).

[6]) Zdálo by se tak podle zápisu v AJB., sv. VIII. l. 48a, kde se praví pod jeho značkou (J. B.): »Toho léta, totiž 1551, byl sem se já na Moravu dostal jakýmis příčinami a pobyl sem v Prostějově několik nedělí«. Snad byl předtím v Mladé Boleslavi.

s kališnickým knězem a spoluskladatelem české mluvnice z r. 1533, Benešem Optátem, jemuž, podle vlastního přiznání, neviděl nikdy rovného.[1]) Snad lze částečně přičísti jeho vlivu, že se sám rozhodl napsati novou českou mluvnici.[2]) Brzy poté — r. 1552 — byl povolán do Mladé Boleslavě, aby pomáhal br. Janu Černému pořádati a spisovati bratrské paměti, z nichž vzešlo pak oněch čtrnáct rukopisných foliantů, známých pode jménem »Aktů Jednoty bratrské« nebo také »Archivu ochranovského«. Je zejména jeho zásluhou, že dílo to vzrostlo do těch rozměrů a nabylo té povahy, kterou tak vyniká mezi pracemi soudobými. On hlavně redigoval sv. II. — IX., on také vtiskl celku ráz svého ducha; jeho pomocníci a pokračovatelé šli v jeho stopách. Základy k tomuto velikému podniku byly položeny v Mladé Boleslavi, většina jeho svazků vznikla však jinde v letech pozdějších.

Na den Hromnic r. 1553 přijal v Mladé Boleslavi úřad jáhenský a druhou neděli po sv. Trojici téhož roku byl v Přerově vysvěcen na kněžství. Vrátil se však zase k br. Černému a pracoval s ním ještě nějakou dobu nerušeně, dokud »hrozné zahřmění boží« nerozplašilo těch, kdo stáli v čele boleslavského sboru. K bouři se schylovalo od podzima r. 1553, kdy si boleslavští, přes mandáty krále Ferdinanda I., otevřeli se souhlasem pana Arnošta Krajíře z Krajku nový sbor a konali v něm náboženské obřady úplně svobodně. Dokud žil pan Arnošt, nejvyšší úřady zemské sice několikrát zakročily a žádaly, aby sbor byl zavřen, samy však z různých příčin ochránce sboru k tomu nedonutily. Pan Arnošt Krajíř jim odpovídal obezřetně, ale statečně. Sotva však zavřel oči navždy (18. března r. 1555), synové jeho byli povoláni do Prahy na hrad a tam jim dáno na srozuměnou, že si přivodí těžké pokuty, nepodrobí-li se vůli královské. Blahoslav, který se již předtím zúčastnil písemného vyjednávání, byl jejich rádcem; ale přes všechnu umírněnost, jakou projevili, vůle královská zvítězila, sbor byl zavřen a kněží bratrští se rozprchli na různé strany. Blahoslav se odebral na Moravu.

Téhož roku podnikl dvě diplomatické cesty do Vídně: první krátce před smrtí páně Krajířovou, druhou v listopadu. R. 1557 (v květnu a v září) ubíral se za týmž účelem do Vídně po třetí a po čtvrté. Ale nikdy nedosáhl, jak si přáli on i jeho přátelé, slyšení u arciknížete Maxmiliana, jenž se tehdy chýlil k protestanství, aby ho naklonil Jednotě; a Maxmiliánův osobní kazatel, Šebestián Pfauser, k němuž si zašel pro radu, sliboval mu jen přímluvu a těšil ho lacinými nadějemi v lepší budoucnost.

Mezi druhou a třetí cestu vídeňskou spadá Blahoslavova cesta do Němec (v květnu a červnu r. 1556), která měla hlavním účelem poučiti a snahám Jednoty získati

[1]) Své rozmluvě s ním věnoval obšírný list příteli br. Zachariáši v Mladé Boleslavi, datovaný z Přerova 15. července 1551. (Zapsán je AJB., VIII., l. 48a—52a.)

[2]) Na sklonku života (r. 1571) poznamenal ve své »Grammatice«, že o ní pracoval dvacet let. Začal ji tedy r. 1551 — a tehdy pobýval také v Prostějově.

Flacia Illyrika, magdeburského theologa a zakladatele protestantského církevního dějepisu v Němcích.[1]) Nemluvili však spolu častokrát a Blahoslav poznal, že umíněného, domýšlivého straníka nepřesvědčí. Přes Wittenberk, Lipsko a bavorské Řezno vrátil se do vlasti, velký kus cesty jeda s Filipem Melanchthonem, s nímž hovořil o věcech náboženských a politických od Wycliffa až po Osiandra a vojnu s Turky.

V srpnu r. 1557 na synodě v Sležanech byl zvolen zároveň s br. Jiřím Izraelem za biskupa Jednoty a první neděli po sv. Trojici roku následujícího »přibral se« z Mladé Boleslavě, kde meškal na synodě, do moravských Evančic (Ivančic), jež mu byly vykázány za stálé sídlo. Tím se skončila jeho léta putování; Evančice mu zůstaly bydlištěm až do smrti. Opouštíval je pouze dočasně, kdykoliv se ubíral za povinnostmi svého úřadu.

Zbývalo mu ještě třináct let života — let poměrně klidných a nebohatých vnějšími událostmi, plodných však v oboru literárním. V nich vznikly nebo uzrály jeho nejzávažnější práce — mimo ty, jež ukládal do »Aktů Jednoty bratrské«: »Musica«, »Kancionál šamotulský«, překlad Nového zákona, velká část »Gramatiky české«. Roku 1561 zemřel mu jediný bratr, rok po něm matka a v září r. 1565 strýc Tobiáš Bezpero, jáhen v Lipníku, »muž bohobojný, rozumný a starověký, jemuž původ Jednoty ... výborně znám byl«.[2]) Obtížný úřad »písařský«,[3]) jejž zastával v Jednotě od r. 1558 a s nímž bylo spojeno řízení bratrského archivu, jednání s moravskými Novokřtěnci, spory s olomuckým biskupem Vilémem Prusinovským a s domácími luterány, neshody s br. Janem Augustou, polemiky s odpůrci Jednoty, osobní a písemné styky s jejími přáteli v Němcích a ve Vídni, jmenovitě s osobním lékařem císaře Maxmiliana, Dr. Kratonem, péče o vydání konfese bratrské a konečně nezdolná choroba a předtucha blízké smrti zabíraly kromě činnosti spisovatelské jeho neúnavnou mysl a stravovaly jeho předčasně zestárlé tělo, dokud nenadešel konec, dlouho předvídaný, přece však nenadálý. Zemřel ve svém 49. roce, v sobotu dne 24. listopadu r. 1571, v Moravském Krumlově, kam se vydal, aby dohlédl podle své povinnosti biskupské na tamní sbor bratrský. Pohřben byl v Evančicích.

Taková je asi holá kostra života Blahoslavova, pokud ji můžeme sestavit z pramenů posud známých. Podrobností, zvláště z posledněji let jeho života, je mnohem více, než kolik jich zde bylo pro stručnost uvedeno; ty však se týkají spíše soudobých poměrů církevních a stanoviska, jaké v nich zaujímal, nežli jeho

[1]) Rodem byl Slovinec z Istrie a jmenoval se Vlasić nebo také Franković.

[2]) Kniha úmrtí, str. 249.

[3]) Písař Jednoty bratrské, zpravidla jeden z jejích biskupů neboli starších, „byl historiografem i archivářem, tajemníkem i kancléřem Jednoty v jedné osobě". (Jaroslav Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství, sv. III., str. 61. V Praze 1909.)

vlastního života.[1]) Ale o jeho mladosti až po návrat z Basileje víme jen to, co je vytčeno v tomto náčrtku.

II. Spisy.

Blahoslavova činnost spisovatelská vzbudila po některých stránkách více nejistých domněnek nebo i sporů nežli jeho osudy životní. Jen zvolna se šířily naše vědomosti o ní. Starší spisovatelé, kteří zavadili o jeho dílo, znali obyčejně toliko některé z jeho prací a často ani těch neuváděli názvy dosti přesnými, takže někdy z jejich slov dobře nepoznáváme, který spis měli na mysli. Později i toto chatrné vědění o jeho činnosti literární pohaslo. Teprve Rafael K. Ungar a Josef Jungmann znova upozornili na několik jeho prací, ale většinou ani těch neznali jinak než podle názvu jinde objeveného.

Jungmann jmenuje z nich ve své »Historii literatury české« (1825) »Grammatiku českou«, »Musiku«, »Evangelia«, »Život Jana Augusty« a překlad Nového zákona, jehož druhé vydání z r. 1568 bylo prý vytištěno »na Ostrově blíž Strážnice«; kromě toho od Blahoslava prý pochází také 55 písní v Kancionále šamotulském. V druhém vydání »Historie« (1849) doplňuje se tento výčet ještě třemi, skutečně však jen dvěma spisy. První z nich prý vznikl r. 1554 a nazývá se »Historia pravdivá o některých zvláštních věcech a divech božích« (»v opise u pana Bočka«). O druhém (»O původu církve etc.«) podotýká, že »větší i menší spis častěji se uvádí v Jafetově hist. brat. Titul menšího: Suma kratičce atd.« Ale jak ukázal již A. Gindely, jenž viděl rukopis v stavovském archivu brněnském, spis první je totožný s »Životem Jana Augusty«; spis druhý pak jsou vlastně spisy dva: »O původu« (spis větší) a »Summa« (spis menší). Na jiném místě Jungmann uvádí také »Spis o zraku«, neví však ještě, že pochází od Blahoslava. Mimo to vyslovuje domněnku, že »Zprávy o některých osobách z jednoty bratrské mezi rokem 1542–1551«, jež otiskl F. L. Čelakovský r. 1843 v »Časopise Českého musea« podle několika lístků malé osmerky a přisoudil Martinu Klatovskému, jsou zbytkem Blahoslavova spisu »Vitae praecipuorum in unitate fratrum ministrorum«, zaznamenaného Regenvolsciem v »Systema« na str. 319.

Důležitý objev učinil Ignác Hradil, profesor a knihovník Tereziánské akademie ve Vídni, když r. 1855 nalezl v knihovně onoho ústavu rukopis Blahoslavovy »Grammatiky české«, známé do té doby jen podle jména. Stručnou zprávu o svém nálezu napsal téhož roku do »Slovenských novin« (č. 81) a v »Časopise Českého musea« popsal objevený rukopis, podal jeho předmluvu a nastínil obsah. Když pak dvě léta potom došlo k jeho vydání (poněkud okleštěnému), rozdělil se o práci i zásluhy s Josefem Jirečkem.

Antonín Gindely, jenž první v století devatenáctém podrobněji studoval ochranovské, nebo jak se tehdy ještě říkalo, lešenské »Akty Jednoty bratrské«,

[1]) Viz článek F. Hrejsy v tomto „Sborníku".

nalezl v nich také zapadlé práce Blahoslavovy. Nevěnoval jim však v svých článcích a knihách více pozornosti, než bylo třeba, aby podle nich načrtl obraz jejich původce a jeho doby. Úhrnem podal jen výčet těch, jež poznal, k některým připojil stručné poznámky nebo místy projevil své pochybnosti. V »Životopise B. Jana Blahoslava« (ČČM. 1856) vypočetl těchto devatenáct spisů:

1. Čtyry cesty Blahoslavovy od l. 1555—1557 do Vídně, (Archiv Ochranovský = Akty Jednoty bratrské VIII., list 97—104, 118—125, 181—188.)

2. Summa libelli cujusdam nuper editi a fratribus, qui a nonnullis vel per errorem vel per odium Piccardi seu Valdenses vocantur. 1555. (Psána latinsky. A. O. VIII., l. 126—129.)

3. Historia hrozného zahřmění božího anobrž hromobití strašlivého, vykonaného skrze Antikrista l. P. 1555 . . . (A. O. VIII., l. 104—109)

4. Sestavení vzájemných poměrů mezi bratřími a Flaciem Illyrikem 1556. (A. O. VIII., l. 142—156.)

5. Summa quaedam brevissima collecta ex variis scriptis Fratrum, qui falso Valdenses vel Piccardi vocantur, de eorundem fratrum origine et actis. 1556. (Psána latinsky. A. O. VIII, l. 157—164.)

6. Život Jana Augusty. 1555. (Dochován ve třech rukop.: brněnském, pražském a roudnickém.)

9. Muzika, to jest knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě zavírající. (Vytištěna v Olomouci 1558, II. vyd z l. 1560 [!].)

8. Kancionál bratrský, vytištěný v Šamotulách v Polště 1561.

9. Rejstřík na kancionál v Šamotulách vyšlý 1561. (A. O. IX., l. 318—341.)

10. Apologia kancionálu bratrského proti utrhačkám jakéhosi Martina Žateckého, Bakkaláře, 1564. (A O. IX., l. 369—393.)

11. Prokázání světlé toho, že církev svatá a její učitelé staří i noví nevěřili a nevyznávali o člověčenství Krista Pána, že by bylo nestvořené a neučiněné atd. 1564. (A. O. IX., l. 393—407.)

12. Disputací o čteních nedělních a novém pořádku. (A. O. IX., l. 64—101.)

13. Nový zákon. 1565 [!], II. vyd. z r. 1569 [!]. (»Překlad ten Jungmannovi znám nebyl« [!].)

14. Psaní panu Sudímu panu Černohorskému... 1566. (A. O. IX., l. 107—131.)

15. Psaní panu maršálkovi (hejtmanu markrabství Moravského), v němž se vysvětluje 13. kapitola zjevení sv. Jana, 1566 na tří krále. (A. O. IX., l. 45—69.)

16. Dějepis bratří českých. (Rkp. I. díl v knihovně pana Brožovského, II. díl, lépe zachovaný, v knihovně Roudnické.)

17. Gramatika česká. (»Rok zhotovení znám není « Chystá se do tisku. Rkp. v knihovně Tereziánské ve Vídni.)

18. Jana Blahoslava Evangelia anebo čtení svatá, kteráž slovou pašije. 1571 v Náměšti. (Rkp. tohoto starého tisku v universitní knihovně pražské. Sign. LIV. A 41.)

19. Vengerscius praví, že Blahoslav sepsal: Vitas praecipuorum in unitate ministrorum. (»Kde ta kniha se nachází, posud ode mne vypátráno býti nemohlo«)

Kromě těchto spisů je prý ještě »velmi mnoho« listů Blahoslavových v »Lešenských foliantech« (= A. O.), jmenovitě v VIII., IX., X. a XII. Těch však Gindely nevypočítává jednotlivě.

Dva spisy řadí do svého výčtu s jistým omezením: »Život Jana Augusty« a »Dějepis bratří českých«, který se obyčejně nazývá »Historia Fratrum«.

»Život Jana Augusty«, vydaný tiskem od Franty Šumavského r. 1837, nepochází prý celý od Blahoslava, »jehožto práce jen až k stránce 56. tohoto vydání sáhá.« Ostatek prý napsal nějaký jiný spisovatel bratrský, jednak proto, že jeho vypravování pokračuje až do smrti Augustovy r. 1572, kdy Blahoslav byl již mrtev, jednak, že druhá část je psána »velmi šetrným způsobem«. Nedovídáme se z ní o různicích mezi Augustou a Bratřími, »čehož by Blahoslav sotvy byl pominul«

»Dějepis bratří českých« Gindely nazývá »znamenitým dílem, avšak neuhlazeným, vypravování potrhaného . . .« Celý prý nevyšel z rukou Blahoslavových, poněvadž některé zprávy v něm sahají až po r. 1602[1]) — ba nemáme vůbec výslovného svědectví Blahoslavova, že je to dílo jeho. Praví nám toliko (asi r. 1570), že »na tom jest, dějepis bratří českých vydávati«. »N e p o c h y b n ě tato neuhlazená práce, jinak úplně s jeho náhledy se srovnávající, o d n ě h o p o c h á z í, nemělť ale snad času, poslední ruky na ni přiložiti. Jafet vícekráte praví, že Blahoslav obšírnější dějepis bratří zhotovil, což jen na ten spis se dobře hodí. Vengerscius připisuje mu podobný spis«.

Příležitostně Gindely opravuje Jungmanna v ten smysl, že »Summa quaedam brevissima« není sepsána česky, nýbrž latinsky a že do Kancionálu šamotulského Blahoslav pojal vlastních písní 51, nikoli 55, jak soudil Jungmann.

Později doplnil seznam spisů Blahoslavových v poznámce k II. dílu své »Geschichte der Böhmischen Brüder« (1858, str. 471/72) třemi novými:[2]) rukopisnými traktáty »Anvolimator to jest O rotě milovné« a »O vyvolení božím« (z městské knihovny zhořelecké) a knížkou »Vitia concionatorum, t. j. vady kazatelův«, jejíž rukopis byl nalezen v městské knihovně žitavské. Chybně však usoudil, že první z nich jedná o Adamitech, k čemuž ho svedl špatně čtený anagram »Anvolimator« (= rota milovná), vysvětlený později Jaroslavem Gollem. A z toho zase dovodil, že Adamité žili ještě za doby Blahoslavovy; náležel prý k nim také br. Amos, hlava Menší stránky v Jednotě na sklonku století patnáctého.

[1]) Vlastně až do r. 1603.

[2]) Kromě toho poopravil některá chybná data svého staršího seznamu.

Úhrnem tedy Gindely napočetl r. 1858 dvacet dva spisy Blahoslavovy mimo drobnější stati uložené v »Aktech Jednoty bratrské«, jichž neuvádí, a mimo tucet asi anonymních spisů bratrských, o nichž se domnívá, že pocházejí z péra Blahoslavova; nejmenuje jich, protože prý nechce podávat nejistých dohadů.

Josef Jireček šel ve své »Rukověti k dějinám české literatury« (díl I., 1875) po stopách A. Gindelyho. Také on podává toliko seznam spisů Blahoslavových s poznámkami o době vzniku, rukopisích a tiscích. Ale jako Gindely ani Jireček si nepočíná dosti důsledně. Nevíme proč některé věci do seznamu pojal, jiné však, stejně důležité anebo důležitější, vynechal. Uvádí na př. Psaní br. Zachariášovi a list »Nejvyššímu purkrabímu t.: Panu Krajířovi Wolfovi«, ale neuvádí jiných dopisů, otištěných dokonce předtím u Gindelyho; jmenuje stať o sporech Bratří s panem Vojtěchem z Pernštýna, zachovanou v X. sv. »Aktů Jednoty bratrské« (list 2—4) a nepocházející pravděpodobně od Blahoslava, ale nejmenuje obšírnějších statí ostatních o témže sporu, obsažených rovněž v »Aktech Jednoty bratrské« (sv. IX). Uvádí na prvním místě I.—VI. svazek těchto »Aktů«, jež prý Blahoslav sestavil[1]) ale nezmiňuje se o úvodě k VII. svazku, vlastní a nejstarší historické práci Blahoslavově. Jakkoliv tedy jeho výčet zaznamenává dvacet osm spisů, mezi nimiž osm, jichž Gindely neuvedl[2]), není ani na svou dobu

[1]) Skutečně Blahoslav nebyl ani nápomocen, když se spisoval sv. I.

[2]) 1. Psaní Br. Zachariášovi z Přerova 15. července 1551 . . . (ABr. VIII. 48—52.)
2. Psaní Arnošta Krajíře nejvyššímu purkrabí Wolfovi Krajíři z Ml. Boleslavě, čtvrt. po sv. Marku 1554. (ABr. VIII. 76—78.)
3. Jednání s Vojtěchem z Pernšteina 1558. (ABr. X. 2—4.)
4. Odpověď na adnotata, která Jan Laský ku konfessí, 1538 ve Wittenberku vydané, učinil a po Jiřím Izraeli do Čech ku konventu Bratří vypravil 1558. (ABr. X. 30—36.)
5. Zpráva o artikulích Jana Satbaucha čili Sopaucha, kněze třebovského, a nesnázích z toho pošlých 1565. (ABr. IX. 15 sld.)
6. Zpráva o jednání luter. kněžstva na Moravě 1566. (ABr. IX. 136—138.)
7. Filipika proti misomusům: „Poznamenání soudu mého o těch slovích Br. Lukášových, že nic nepsal, čehož by v Jednotě nevzal.“ V Evanč. 15.—18. února 1567. (ABr. IX. 101—106. Otišt. v ČČM. 1861.)
8. Duchovní alchimia Joannis Blahoslai. Rkp. v bibl. švedské královny Kristiny. Dudík Schw. R. 117.

Mimo to Jireček řadí mezi spisy Blahoslavovy „Archiv bratrský“, o němž praví: „Sv. I—VI., kde složena starší akta a paměti Jednoty, sestaven, kromě počátku, od Blahoslava. Od něho redigován VIII. sv. od l. 63 a sv. IX. Ve sv. X. od Br. Ondř. Štefana redigovaném, drahně zápisův Blahoslavových“.

Ze spisů uvedených Gindelym vynechává: a) „Vitas praecipuorum in unitate ministrorum“, jež Gindely jmenuje podle Vengerscia; b) „Život Jana Augusty“, který však zahrnuje do „Historie bratrské“ — aspoň jeho část první; c) „Summam libelli cujusdam nuper editi a fratribus“. A patrně o spise „Summa quaedam brevissima collecta ex variis scriptis Fratrum“, které jinak neuvádí, poznamenává na sedmém místě svého seznamu: „O původu Jednoty kniha menší, již Jaffet cituje (IV. 1276), není psána česky, nébrž jest to latinská Summula.“

úplný, ani dost spolehlivý. Bajky o Adamitech neopakuje sice po Gindelym doslovně, ale přece jen jí věří (»snad: Adamitarum, jelikož o nich tu jednáno«).

»Historii bratrskou« (Historia Fratrum) pokládá celou za nesporné dílo Blahoslavovo. Uvádí ji v seznamu jeho prací (č. 5) a v životopise praví: »Snášeje a probíraje stará akta bratrská, seznámil se Blahoslav důkladněji, než kdo před tím, s minulostí Jednoty. Tím pak ponuknut, jal se spisovati historii Bratří, kterou 1554 provedl až k témuž roku, dále však psáti zanechal. Z milého zaměstnání toho vytržen rozkazem starších, aby se odebral do Vídně.«

Nespolehlivý a málo kritický je F. A. Slavík, jehož zájem o bratrského humanistu a ušlechtilá horlivost, s jakou se snažil seznámiti s ním českou veřejnost, převyšovaly jeho schopnosti badatelské. Ještě v druhém vydání »Vad kazatelův« (vyšlo r. 1906 v Praze) otiskuje omyly a nedostatky Jirečkovy, které byly zatím opraveny. Nesprávně udává na př. rok prvního vytištění překladu Nového zákona (1565 místo 1564) a neuvádí Blahoslavova »Spisu o zraku«, poněvadž ho není v Jirečkově »Rukověti«, ačkoli sám Jireček brzy po vyjití I. dílu své knihy (1875 v ČČM. str. 169), ukázal na toto zajímavé dílko jako na ranní práci Blahoslavovu. Zato neopomíjí podotknouti, že objevil ve »Vadách kazatelův« nový spis, »Pořádek kázání ročního na víru ke čtení neb epištolám nedělním obecním«, — spis, jenž byl znám předtím z »Aktů Jednoty bratrské« (IX. 1. 64a– 101a) pod názvem »Pilné rozjímání otázky té: ‚Sluší-li řeči Boží, čtení svatá a epištoly od starodávna k nedělím přes celý rok přiložené opovrci . . .'« — Také k sporným otázkám a názorům staví se nedosti určitě nebo správně.

Doplníme-li seznam Jirečkův, který je z tištěných přehledů literární činnosti Blahoslavovy posud nejúplnější, těmi spisy, jež byly v novější době zjištěny dílem v »Aktech Jednoty bratrské«, dílem jinde, a poopravíme-li jeho chyby, můžeme dnes práce Blahoslavovy sestaviti asi takto:

A) Spisy vydané tiskem za jeho života.

1. *Spis o zraku, jak člověk zrakem, to jest, viděním a hleděním, sobě nebo jiným škoditi může.* Vytištěno v Starém Městě Pražském v impressy Šumanské. (Spisek tento, psaný na sklonku r. 1550 v Přerově pro br. Zachariáše nebo br. Kocourka v Mladé Boleslavi, uvádí již Jungmann ve své »Historii literatury české«, 2 vyd., IV, 675, ale teprve Josef Jireček rozpoznal (ČČM. 1875, str. 169), že pochází od Blahoslava. Jediný známý výtisk se chová v pražské knihovně universitní. Motto knížky naznačuje obsah: »Averte oculos tuos ne videant vanitatem. Odvrať oči tvé ať nepatří na Marnosti«).

2. *Musica, to jest knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě zavírající.* V Olomouci 1558. (Druhé, rozmnožené vydání vyšlo v Evančicích r. 1569; k němu »přidány jsou regule a naučení potřebná kantorům i písní skladatelům.« — Třetí vydání, péčí Otakara Hostinského, vyšlo s jeho úvodem a kritickým rozborem

v Rozpravách České akademie věd a umění r. 1896 pod názvem »Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české hudby a theorie umění XVI. věku«).

3. *Písně chval božských.* Písně duchovní evangelitské, opět znovu přehlédnuté, zpravené a shromážděné: i také mnohé v nově složené z gruntu a základu Písem Svatých. Ke cti a chvále samého jediného věčného Boha, v Trojici blahoslavené. Také ku pomoci a k službě i ku potěšení v pravém křesťanském náboženství všech věrných, milujících i národ i jazyk český. Léta Páně 1561. (Kniha tato byla vytištěna v Šamotulách u Poznaně a proto je známa pode jménem Kancionálu šamotulského. Je to rozmnožený a nově upravený starší kancionál br. Jana Roha z r. 1541, z něhož bylo podle Ot. Hostinského převzato 514 písní, kdežto nových přidáno 221. Z těchto pochází 68 od Blahoslava: 51 nových a 17 »předělaných a jako do nové formy přelitých«. — Po druhé byl tento kancionál vydán v Evančicích r. 1564 — přehlédnut a poopraven —, po třetí a pak ještě několikrát v Kralicích: r. 1581, 1583, 1594, 1598).

4. *Nový Zákon vnově do Češtiny přeložený.* (Přeložen z řečtiny. První vydání tištěno v Evančicích [»in Insula Hortensi«] r. 1564[1]), druhé — »Secunda Editio diligenter recognita« — r. 1568. Předmluva, podepsaná Janem Blahoslavem, datována jest »Julij 19. Anno 1564«. Později pojat Bratřími do Bible Kralické a s ní častěji vydáván).

5. *Evangelia anebo Čtení svatá kteráž slovau Pašije.* Řeči některé Prorocké a Prefací obyčejné, to jest: Zpěvové, k zvláštním Hodům vejročním náležití v nově zpravení a vytištění. Léta MDLXXI. (Předmluva, podepsaná Janem Blahoslavem, datovaná je v Náměšti [nad Oslavou] »17. Die Maij 1571«).

B) Spisy, jež zůstaly v rukopise.

1. *Předmluva k VII. svazku »Aktů Jednoty bratrské«.* (Z r. 1548, jak patrno z »corollaria«, připojeného r. 1565, kde se praví: »Haec ego ante 17 annos scripseram . . .«, a také z postranní poznámky vlastní rukou Blahoslavovou: »Scriptum puerile juvenili calore et infantia plenum«. V opise zemského archivu v Praze má 20 stran velkého 4^0 formátu).

2. *O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní,* (Podle výkladu N. V. Jastrebova v ČČH., 1902, str. 55, práce tato byla napsána r. 1550 nebo 1551 v Přerově nebo v Prostějově pro br. Zachariáše v Mladé Boleslavi. Dochována v rukopisném kodexu Národního musea v Praze, t. zv. Drabíkově, formátu malé 8^0, sign. IV. H 8, l. 1a—60b. Druhý text, něco málo odchylný, byl r. 1905 objeven v rukopise nyní musejním (V F 41), obsahujícím spisy br. Vavřince Krasonického, na listě. 67—114b, kde výslovně je autorství Blahoslavovo dosvědčeno: »O původu Jednoty bratrské, jakými příčinami to šlo a k tomu přivedeno bylo, že sou některé po-

[1]) Jos. Jireček udává v „Rukověti" mylně r. 1565.

božné osoby z posluchačů M. Jana Husa i jiných starých Čechův od Římanů se oddělivše, však ani k Straně pod obojí, ani k Valdenským nepřistoupili, ale sami obzvláště služby podle naučení sv. písem i služebníky podle příkladu prvotní sv. církve mezi sebou zřídili, sprostně a upřímně i krátce tak, jakž se ty věci dály. Sepsáno od Bratra Jana Blahoslava Přerovského (l. 68a). O původu a příčinách Jednoty Bratrské i kněžství a řádu, kteréhož se v ní užívá. A při tom o příhodách některých těch časův zběhlých při též Jednotě anno 1547, o masopustě . . . Konec: Toto poznamenání všech těch věcí, k Jednotě příležících, já Jan Blahoslav před léty osmnácti sem byl učinil, mládenec byv. Tak sem to téměř všecko z spisův Bratrských sebral a z toho, což sem od pobožných starcův, kteříž výborně znali ty muže, na kteréž první ten los přišel, slýchal« (Sr. Zíbrt, Sborník skladeb Bratra Vavřince Krasonického z r. 1590 v ČČM. 1906. 152—53). Rozprava tato byla tiskem vydána s úvodem N. V. Jastrebova ve »Sborniku oddělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoi Akademii Nauk, tom LXXI«, v Petrohradě 1902).

3. *List br. Zachariáši* v Mladé Boleslavi o rozmluvě s kališnickým knězem Benešem Optátem. (Psán z Přerova 15. července 1551. Dochován v AJB., VIII., l. 48a—52a, otištěn z části Hradilem a Jirečkem při »Grammatice české« r. 1857, str. VII—X.)

4. *List panu Wolfovi Krajíři, nejvyššímu purkrabímu v Praze*, na jeho první dotaz stran otevření sboru boleslavského. (Psán 9. října 1553 Janem Blahoslavem spolu se Simeonem Kocourkem ve jménu pana Arnošta Krajíře z Krajku na Mladé Boleslavi. Dochován v AJB. VIII., l. 74a—75a).

5 *List »nejvyššímu panu purgkrabímu t.: Panu Krajířovi Wolfovi«*. (Psán Janem Blahoslavem ve jménu pana Arnošta Krajíře z Krajku dne 26. dubna 1554 na Mladé Boleslavi. AJB. VIII., l. 76b—78b. Celé *jednání pana Arnošta Krajíře z Krajku s nejvyšším purkrabím a úřady pražskými* Blahoslavem vypsáno v AJB. VIII., l. 73a—86b).

6. *Legatio Viennam ad Phauserum.* (České vypsání první Blahoslavovy cesty do Vídně v březnu r. 1555. AJB. VIII, l. 97a—104a. Částečně otištěno A. Gindelym v jeho »Životopise B. Jana Blahoslava« — ČČM. 1856, II., str. 32—33 —, v německém pak překladě v jeho »Quellen zur Geschichte der Böhmischen Brüder«, 1859, str. 126—138. Tamtéž (str. 129) *krátký latinský dopis Blahoslavův Šeb. Pfauserovi*).

7. *Historia hrozného zahřmění Božího, anobrž hromobití strašlivého, vykonaného skrze Antykrysta.* Léta Páně 1555, v čas postní v Čechách při panství Boleslavském kratičce na spěch sepsaná od toho, kdož všemu přítomen byl. (AJB. VIII., l. 104—109. Výňatky byly otištěny Gindelym v »Životopise B. Jana Blahoslava«, 1856, II., str. 28 a d.)

8. *Psaní jednomu z pánuov.* (1555, die divi Johannis. »Dán na cestě za Tisovými Horami«. AJB. VIII., l. 113a—114b.)

9. *Druhé poselství Blahoslavovo do Vídně.* (Podnikl je v druhé polovině listopadu 1555 a vypsal po svém návratu. AJB. VIII., l. 118a—129a. Tamtéž jsou zapsány *tři latinské dopisy Blahoslavovy Šebestianu Pfauserovi,* jeden latinský dopis Pfauserův Janu Blahoslavovi, latinská prosba bratrských kněží arcikníženi Maxmilianovi a »Summa«, jejíž titul následuje. Prosbu i »Summu« Blahoslav vezl s sebou do Vídně. Německý překlad poselství i latinské dopisy a listiny s některými menšími odchylkami u Gindelyho v »Quellen«, str. 139—166)

10. *Summa libelli cujusdam nuper editi a fratribus, qui a nonnullis vel per errorem vel per odium Piccardi seu Valdenses vocantur . . .* Raptim ut fieri potuit tam breviter conscripta. (V listopadu 1555. AJB. VIII., l. 126—129a. Otištěna u Gindelyho v »Quellen« 153—159)

11. *Vypsání cesty do Magdeburka.* (V květnu a červnu r. 1556. AJB. VIII., l. 147b—154b. Výňatky otištěny Gindelym v »Životopise B. Jana Blahoslava« v ČČM. r. 1856, II., str. 35—44)

12. *Summa quaedam brevissima collecta ex variis scriptis Fratrum, qui falso Waldenses vel Piccardi vocantur, de eorundem Fratrum origine et actis.* (1556. AJB., VIII. l. 157a—164a. Otištěna u Jar. Golla, »Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder« I, v Praze 1878, str. 114—128.)

13. *Třetí poselství Blahoslavovo do Vídně.* (V květnu r. 1557. AJB. VIII., l. 181a—187a. Německý překlad u Gindelyho, »Quellen«, str. 167—179.)

14. *Latinský dopis Janu Rokytovi.* (23. srpna 1557 ze Sležan. AJB. VIII., l. 176a—180b. Začátek jeho u Golla, »Quellen und Untersuchungen«, I. 128—129.)

15. *Čtvrté poselství Blahoslavovo do Vídně.* (Koncem září a začátkem října 1557. AJB. VIII., l. 187a—188b. Německý překlad u Gindelyho, »Quellen«, str. 182—184.)

16. *Latinský dopis br. Jiřímu Izraelovi.* (20. listopadu 1557 z Mladé Boleslavě. AJB. VIII., l. 167a—170b. Začátek jeho otištěn u Golla, »Quellen und Untersuchungen«, I. str. 129—132)

17. *Argumentum responsionis Domino Joanni a Lasko, Baroni Poloniae, ad eius quasdam reprehensiones Confessionis Fratrum, quae Vitebergae edita fuit florente academia Vittebergensi ac vivente adhuc piae memoriae Domino D. Marth, Luther.* (1558. Předmluva je latinská, odpověď sama česká. AJB. X., l. 30a—35b.)

18. *Spory s panem Vojtěchem z Pernštejna a jednání s jeho bratrem Vratislavem.* (1558—1560. AJB. IX., l. 190a—196a, 252a—253a, 304b—309b. — Jos. Jireček uvádí v »Rukověti« I., str. 83, jako 9. spis Blahoslavův »Jednání s Vojtěchem z Pernšteina 1558. ABr. X. 2—4«. Nic více. V X. foliantu AJB., l. 2a—4b, je sice zpráva o potížích sboru prostějovského, způsobených panem Vojtěchem z Pernštejna a jeho pomocníky, není však označena písmeny *J. B. P.*, jimiž jsou

podle krátké předmluvy v tomto foliantu, redigovaném již br. O. Štefanem, poznamenány všechny »paměti« Blahoslavovy. Pravděpodobně pochází od br. Štefana, rodáka prostějovského.)

19. *Sepsání B. Jana Blahoslava o rozdíle Jednoty Bratrské od Luteryanské.* (1558. V rukopisném sborníku Národního musea v Praze, sign. IV. H 8, l. 109a—123a.)

20. *Anvolimator to jest O rotě milovné.* (1560? Rukopis v městské knihovně zhořelecké, Mscr. 19 l. 3–35. Zprávu o něm a jeho obsah podal Fr. Aug. Slavík v ČČM. 1875, str. 275 a 380/84; viz také poznámku Ant. Truhláře, »Co značí Anvolimator u Br. Jana Blahoslava«, v Sbor. hist. (Rezkově) III, 307–308.)

21. *O novém kancionále.* (1561. V rukopise bez nadpisu. AJB. IX., l. 318a–341a. Sem pojat také »Písní duchovních některých, jichž se ode vší Jednoty Bratrské užívá, »*Rejstřík*«. V němž se pokládá, od koho by která složena neb udělána byla, pokudž se to vyhledati mohlo«. Tento »Rejstřík« zaujímá listy 322a—341a.)

22. *O vyvolení božím.* (1562. Rukopis v městské knihovně zhořelecké, Mscr. 19, l. 116–123. Zprávu o něm a jeho obsah podal Fr. Aug. Slavík v ČČM. 1875, str. 275 a 384/87.)

23. *Obrana kancionálu bratrského proti bakaláři Martinu Žateckému v Domažlicích.* (1564. Rozprava česká, bez zvláštního nadpisu. Po straně poznámka: »Apologia pro editione Cantionalis nova«. AJB. IX, 368a–392b.)

24. *Prokázání světlé toho, že církev svatá a její učitelé staří i noví nevěřili a nevyznávali o člověčenství Krysta Pána, že by bylo nestvořené a neučiněné, a že by slov těch* stvoření, stvořen, učiněn etc. *neměli v ošklivosti, ano ani vykladačův nevinnili z toho, že by ta slova* Jan 1. Verbum caro factum, est, slovo tělo učiněno jest *zle a proti vlastnosti řecké řeči vykládali.* (»Datum na den Tomáše svatého léta od narození Messiáše pravého, přirozeného Boha i člověka z čisté panny 1564«. AJB. IX., l. 393a–406b. K tomu corollarium, tamtéž, l. 407a.)

25. *O pronásledování Bratří v kladských horách skrze úředníka císařského.* (1565. AJB. IX., l. 5a—6a.)

26. *O supplikací Bratří ke králi Maxmiliánovi při pohřbu krále Ferdinanda.* (1565. AJB. IX., l. 6a—9a.)

27. *Prosba Bratří podaná Blahoslavem panu hejtmanu moravskému.* (1565. AJB. IX., l. 9b—11b.)

28. *O supplikací olomuckého biskupa Viléma Prusinovského k císaři.* (1565. AJB. IX., l. 12a–13b.)

29. *Pilné rozjímání otázky té: Sluší-li řeči Boží, čtení svatá a epištoly od starodávna k nedělím přes celý rok přiložené opovrci a na ně více kázání nečiniti: ale vyzdvihnouti jiný pořádek podlé článkův víry obecné křesťanské, kteráž slove*

Symbolum apoštolské, a k tomu jiné řeči Boží shledati a na ně kázati: z příčin některých sepsané tak naspěch prostě léta 1565. (AJB. IX., l. 64a – 101a.)

30. *O artykulích Satbauchových.* (1565—1566. AJB. IX., l. 13b—41a. Částečně otištěno u Gindelyho, »Quellen«, str. 260 – 271.)

31. *O utonutí pana Joachyma z Hradce.* (1565, ve středu před sv. Lucií. AJB. IX., l. 41a—44a. — Stručná charakteristika pana Joachyma z Hradce, tamtéž, l. 11b—12a. Paměti pod čísly 28, 30 a 31 jsou vepsány také do sv. X., l. 244b—273a.)

32. *Výklad na XIII. kapitolu zjevení sv. Jana vybraný z doktorů, to jest učitelů, nejprv římské církve, potom učitelů evangelišských, kteříž se od církve římské oddělili.* Etc. (»Datum na spěch na tři Krále léta 1566.« AJB. IX., l 45a—59a.)

33. *O některých kněžích podobojích na Moravě.* (1566. AJB. IX., l. 136a—147b. Výňatky v původním znění u Gindelyho, »Geschichte der Böhmischen Brüder«, II., str. 467 – 470.)

34. *O biskupu olomuckém, Vilému Prusinovském.* (1566. AJB. IX, l 134a – 136a.)

35. *O supplikací sboru auštěckého a turnovského k císaři.* (1566. AJB. IX., l. 149a – 151a.)

36. *O pokušení, jaké jest na sbor pardubský Pán Bůh dopustiti ráčil.* (1566. AJB. IX., 151b—154b.)

37. *Dva latinské dopisy Kašparu Peucerovi, doktoru lékařství a profesoru na universitě ve Wittenberce.* (17. dubna a 11. července 1566. AJB. IX., l. 156a— 159b. Otištěny s některými menšími odchylkami A. Gindelym v »Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder«, str. 288-290.)

38. *Legatio k jeho milosti císaři Maximilianovi Druhému od Bratří s písněmi německými, skrze urozeného pána, pana Znatu z Lomnice, a pána, pana Voldřicha z Kaunitz, item pana Bartholoměje Váneckého, pana Jana Kbelského, pana Jana Nekše učiněná.* (1566, 24 Novembris. AJB IX., l. 155a — 156a.)

39. *Zpráva upřímná a sprostná na tyto dvě otázky: 1. Proč se Bratří od jiných Jednot buď pod jednou nebo pod obojí dělí? 2. Proč lidi ku poslušenství zavazují?* (»Ex horto [= z Evančic], Calendis Decembris, Anno 1566«. Tato »zpráva« je odpovědí panu sudímu moravskému Albrechtu Černohorskému z Boskovic, jenž podle Blahoslava chtěl upevňovat církev podobojí na úkor Jednoty bratrské. AJB. IX., l. 107a — 131a; také v rukopisném sborníku Národního musea v Praze, sign. IV H 8, kde zaujímá 34 listy nečíslované, a v jiném rukopise tamtéž, sign. II. H. 6.)

40. *Corollarium additum anno 1567 die 15. Februarii.* (15. — 18. února 1567. AJB. IX., l. 102a — 106a. Tento horký výron ducha Blahoslavova je zaznamenán jeho vlastní rukou jako dodatek — »corollarium« — k listu br. Lukáše z r. 1502 »k Mistru Havlovi do Auště« a lépe je znám pod názvem *Filipiky proti misomusům.* Podle opisu P. J. Šafaříka byl po prvé otištěn Jos. Jirečkem v ČČM.

1861, str. 373 — 381, po druhé pak Fr. Aug. Slavíkem zároveň s »Vadami kazatelův«, 1906, str. 101 — 109. List br. Lukáše je vepsán do IX. svazku AJB., l. 101 a — 102 a.)

41. *Latinský dopis Flaciu Illyrikovi, poslaný po br. Jindřichu Švorcovi.* (1567. AJB. IX., l. 151 b. Otištěn Gindelym v »Quellen«, str. 286|7.)

42. *O sporu nekatolických pánů moravských s biskupem Vilémem Prusinovským stran synody olomucké.* (1568. AJB. X., l. 351 a — 354 a).

43. *List panu Mikuláši Walterovi z Waltršperku, JMti císařské radě a sekretáři v království českém.* (23. dubna 1568. AJB. X., l. 354 b — 355 b.)

44. *List „jednomu příteli dobrému" o mandátu Maximiliána II.* (1568. AJB. X, l. 363 b — 364 a.)

45. *Latinský dopis Dr. Kratonovi.* (5. Octobris 1568. AJB. X., l. 366 b — 368 a).

46. *Latinská odpověď na list Huberta Langueta, saského vyslance u vídeňského dvora.* (11. října 1570. AJB. XII., l. 41 b — 42 b. Otištěna u Gindelyho, »Quellen«, str. 292 — 293.)

47. *Latinská odpověď hraběti Juliu Salmovi, příznivci církve Kristovy.* (16. května 1571. AJB. XII., l. 53 a — 56 b.)

48. *Confessio Augustana.* (V červnu 1571. Odpověď Blahoslavova na rady Dra Kratona, aby se Jednota sloučila s církví augsburskou. Psána je česky, jen tu a tam latinsky; br. Eneas přeložil její podstatné části do latiny. V obojím znění zapsána je v AJB. XII, l. 57 a — 87 a, kde je podán také obšírnější výklad záporného stanoviska Blahoslavova k návrhům Kratonovým. Odpověď sama v latinském znění otištěna Gindelym v »Quellen«, str. 377|8, ale připsána omylem br. Ondřeji Štefanovi)

49. *Latinské dopisy Joachymu Camerariovi, Esromu Rudingerovi a Janu Lasickému.* (14. a 16. července 1571. AJB. XII., l. 122 b n. Otištěny jsou u Gindelyho, »Quellen«, str. 321 — 328.)

50. *Vitia concionatorum to jest Vady kazatelův.* (Asi 1570 — 1571. Opis z r. 1632 v městské knihovně žitavské, sign. B. 199 d. 50 listů malé 8°. Popis a obsah podal F. A. Slavík v ČČM., 1875, str. 274 n. a 373 n., celý spis pak vydal v Praze 1876 (nepřesně); vydání druhé, poopravené, vyšlo v Praze 1906. Str. 21 — 97.)

51. *Grammatyka Česká od kněze Beneše Optáta a od kněze Václava Filomátesa, předešlých let vydaná a nyní od J. B. P. povysvětlená, nemálo i napravená, a porozšířená.* (1551 — 1571. »Z rukopisu bibliotheky Theresianské ve Vídni vydali Ignác Hradil a Josef Jireček. Ve Vídni. Tiskem L. Grunda. 1857.« Rukopis má 363 listy in folio. Otisk není docela přesný. Str. XXI + 390.)

52. *Zápisky a zprávy, jichž použil br. Vavřinec Orlík, spisuje své Nekrologium.* Nyní jsou známy jen podle zpracování Orlíkova v »Knize úmrtí«, kterou vydal

r. 1863 ve »Fontes rerum austriacarum« Josef Fiedler pod názvem »Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder«.)

53. *Drobné záznamy v VII. — IX. svazku AJB.*

54. *Naučení mladým kazatelům* čili *Virtutes concionatorum.* (Spis ten je nyní znám toliko podle narážky ve »Vadách kazatelův«.[1])

55. *Duchovní Alchymia Johannis Blahoslai.* (Rukopis tohoto názvu zaznamenává Dr. B. Dudík v knize »Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte«, vydané v Brně r. 1852 (str. 117), podle seznamu královské knihovny ve Štokholmě z r. 1695. Spis se tam dostal patrně se švédskou kořistí za války třicetileté a bezpochyby shořel za velikého požáru královského zámku r. 1698.)

C) Spisy sporné.

Z rukopisů, jež se nám dochovaly, ale nejsou přímo a bezpečně označeny jako díla Blahoslavova, byly mu, nebo posud bývají připisovány hlavně tyto tři:

1. Traktát *Proč Bratří Čechové k kněžím Luteryanským neb (jakž řkou) Evangelitským přistoupiti nechtí. Odpověď.* Zapsán je v rukopisném sborníku Národního musea v Praze, sign. IV H 8, l. 65 a — 93 b.

2. *Život Jana Augusty,* známý z několika rukopisů, jmenovitě pražského (v knihovně arcibiskupské), brněnského (v zemském archivu) a roudnického (v knihovně lobkovické). Tiskem byl vydán po prvé r. 1837 v Praze pod názvem »Život Jana Augusty, staršího a správce jednoty bratrské v Čechách. Sepsal Jan Blahoslav, vydal Jos. V. Franta Šumavský«, po druhé (dokonaleji) tamtéž L. B. Kašparem v »Českobratrské Bibliotece« (1880, str. 190). Do němčiny jej přeložil Josef Müller pod názvem »Die Gefangenschaft des Johann Augusta, Bischofs der böhmischen Brüder, 1548 — 1564, und seines Diakonen Jakob Bílek, von Bílek selbst beschrieben.« (V Lipsku 1895).

3. *Historia Fratrum Bohemicorum ab anno 1458 usque ad 1535. Pars prima. — Historia Fratrum Bohemicorum ab anno 1536 usque ad 1603. Pars secunda.* Spis český. Jeho první část, mající 479 listů[2]) 4^0 formátu, na začátku a na konci knihy vlhkem značně poškozených, byla podle rukopisné poznámky v opise části druhé koupena r. 1816 radou apelačního soudu v Praze Františkem Kašparem Brožovským od Erasma Ferdinandiho z pozůstalosti jeho otce Emanuele. Kolem

[1]) V předmluvě k nim Blahoslav praví: „Ale dí mi někdo: ‚Kýž si psal raději de Virtutibus concionatorum...' Odpovímť: I toho jsem byl předešlých let něco učinil, Naučení jakés anebo zprávu jednomu z prostných kazatelů napsav, čehož, mám za to, i ne zle užito bylo." — A v třetí knize svých „Vad" píše: „Dosti buď již o slovích a phrasibus nyní povědíno, nebo sem i jinde o tom více a šíře psal, netoliko v předavcích k Grammatice, ale také i v Naučení mladým kazatelům." („Vady kazatelův", II. vydání Slavíkovo, str. 22 a 73).

[2]) Staré číslování stran, až po str. 994 čitelné, dále (995—1008) nečitelné, je chybné.

r. 1855 přešla zásluhou Šafaříkovou z pozůstalosti Brožovského v majetek universitní knihovny pražské, kde se posud chová pod sign. *XVII F 51.* Část druhá, mající 134 listy čili 268 stran, je v lobkovické knihovně roudnické (sign. *VI. Ed. 7*). Roku 1827 dal si ji F. K. Brožovský opsat Matějem Kvasničkou v stejné úpravě jako část první a tento opis je nyní rovněž v universitní knihovně pražské (pod stejnou signaturou jako část první). Má 644 stránky čili 322 listy. Jiný opis, t. zv. Heidelův, je majetkem klášterní knihovny na Strahově v Praze.

Část první podává dějiny Jednoty bratrské od jejího vzniku (1457) do r. 1535, část druhá jednak pokračování těchto dějin od r. 1536 do r. 1542 (v opise knihovny universitní str. 1—114), jednak »Život Jana Augusty« (str. 114—421) a čtyři jiné kusy (str. 421—644), sahající svým obsahem až do r 1603. P. J. Šafařík pořídil si r. 1855 pro vlastní potřebu krátký obsah díla, jenž byl pak po jeho smrti otištěn i se stručným úvodem v ČČM. (1862, str. 99—124, 201—212.)

Ad 1.) Na traktát *Proč Bratří Čechové k kněžím Luteryanským neb (jakž řkou) Evangelitským přistoupiti nechtí,* jenž se v letech devadesátých minulého století dostal s celým rukopisným sborníkem, t. řečeným Drabíkovým, koupí z Moravy do Národního musea v Praze, upozornil r. 1897 Josef Čihula v rozpravě »Poměr Jednoty Bratří českých k Martinovi Luterovi« (Věstník Královské české společnosti nauk, 1897, IV, str. 62), ale vyslovil pochybnost, že by Jan Blahoslav byl jeho původcem, ač věděl, že od něho pocházejí některé kusy sborníku.

Jiného mínění byl Jaroslav Bidlo ve svém spise »Jednota bratrská v prvním vyhnanství« (v Praze, díl I., 1900, str. 222, díl II., 1903, str. 4). Prohlásil v něm anonymní traktát stejně za dílo Blahoslavovo jako »Sepsání B. Jana Blahoslava o rozdíle Jednoty Bratrské od Luteryanské«, které je rovněž částí rukopisného sborníku *IV H 8* a svým obsahem se velmi podobá traktátu »Proč Bratří Čechové etc.« Podle slov »Sepsání« (l. 123): »Tuto kratší summu a jako závírku toho, což napřed široce a světleji položeno jest, přidal jsem ...« pokládá »Sepsání« za menší »summu« nějakého většího spisu a tím jest mu »Odpověď: Proč Bratří Čechové k kněžím Luteryanským ... přistoupiti nechtí.«

Proti jeho názoru se postavil V. Sobotka v článečku »K literární činnosti Blahoslavově« (v »Čase« 16. srpna 1911, str. 3—4). Dovolává se týchž slov »Sepsání« jako Bidlo, ale správně z nich vyvozuje, že onou »kratší summou a závírkou toho, což napřed široce a světleji položeno jest«, Blahoslav nemyslil celého »Sepsání«, nýbrž toliko jeho závěr čili »Závírku a opáčení všeho krátké«, jak nadpisuje tento poslední oddíl na listě 121a, a tím, »což napřed široce a světleji položeno« výklady předcházející, nikoli samostatný traktát »Proč Bratří Čechové etc.« Také z vnitřní povahy tohoto traktátu usuzuje, že nepochází od Blahoslava, nýbrž od nějakého Bratra, jenž neprošel světem a nevládl tak dobře perem jako Blahoslav.

Se Sobotkou do jisté míry souhlasí Ferdinand Hrejsa v své knize »Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny« (v Praze, nákladem České akademie, 1912, str. 40, pozn. 5), zejména pokud jde o smysl uvedených slov na 123. listě »Sepsání«. O traktátě »Proč Bratří Čechové etc« myslí, že vznikl před r. 1579, že obsahem připomíná Blahoslavovo »Sepsání« z r. 1558 i jeho »Zprávu upřímnou a sprostnou« z r. 1566, ale že »přece je psán v duchu značně příkřejším a rozhodně odmítavém.« Jedno místo (na l. 65) připomíná mu jednání sněmovní z r. 1571 nebo 1575, jiné opět (na l. 91) mu svědčí, že spisovatel traktátu »byl v Čechách« (nikoli na Moravě). Myšlenka »není-liž spravedlivěji, aby oni [kněží luterští — novoutrakvisté] se k nám připojili, nežli my k nim«, poukazuje mu na r. 1575, »a to na seniora J. Kálefa a na dobu velkonočních prázdnin 1575, — ač na jisto se to tvrditi nedá. Ale smýšlení Kálefovo zračí se tu všude. Také některé výrazy přiléhají líp na Kálefa než na Blahoslava.« — — Závěr však těchto námitek a postřehů je poněkud překvapující: »Autorství Blahoslavovo ovšem tím vším ještě také zcela vyloučeno není.«

To je zatím poslední slovo o původci traktátu »Proč Bratří Čechové k kněžím Luteryanským neb (jakž řkou) Evangelitským přistoupiti nechtí.«

Ad 2.) *Život Jana Augusty* byl F. M. Pelclem v »Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler« (v Praze 1775, díl II., str. 74) a Jos. Jungmannem v »Historii literatury české« (v Praze 1825, oddíl V., č. 440, a P. J. Šafaříkem v »Geschichte der slawischen Sprache u. Literatur nach allen Mundarten« (1826) připsán Blahoslavovi, aniž byly uvedeny důvody. Stejně učinil Josef V. Franta Šumavský ve svém vydání z r. 1837, sveden byv k tomu bezpochyby jménem Blahoslavovým, poznamenaným na konci první části (vypravující události do r. 1554) v chatrném přepise t. zv. Krameriově, z něhož knihu otiskl.[1]) Teprve Antonín Gindely se pozastavil ve výčtu prací Blahoslavových (ČČM. 1856, II, str. 20/21, nad tím, že vypravování »Života Jana Augusty« pokračuje až do smrti Augustovy) t. j. do r. 1572, kdežto Blahoslav zemřel již r. 1571, a že »chování se vězně podáno jest velmi šetrným způsobem, tak že o různicích mezi ním a bratřími nic se nevypravuje čehož by Blahoslav sotvy byl pominul . . .« Z toho usuzuje, že celý spis nepochází od Blahoslava, »jehožto práce jen až k stránce 56. toho [t. j. Frantova] vydání sáhá.«

Josef Jireček neuvedl sice v »Rukověti« z r. 1875 »Života« jako zvláštního spisu mezi pracemi Blahoslavovými, ale na jiném místě, v životopise br. Jakuba Bílka (I., str. 70), napsal, že jeho první část »pochází bezpečně od Blahoslava«, druhá pak od br. Bílka. Stejný názor projevil také v poznámce

[1]) Jméno Blahoslavovo se čte i v rukopise brněnském z r. 1625, nikoli však v roudnickém,

k »Historii bratrské« (v seznamu spisů Blahoslavových, »Rukověť« I., str. 83), kde se přihlásil k mínění A. Gindelyho.

Dvě léta později vystoupil proti tomuto výkladu Jaroslav Goll v článku »Br. Jana Blahoslava spisy historické« (ČČM. 1877, str. 327—330). Poukazuje v něm na to, že kromě jména Blahoslavova v pozdním rukopise brněnském a v přepise z r. 1815 (opsaném ze staršího opisu, pořízeného r. 1797 nákladem Krameriovým) nemáme »zevnějšího svědectví zcela bezpečného«, že Blahoslav napsal první část »Života«; dále že podle úvodních slov části druhé, sepsané teprve r. 1579 »(bezpochyby) od Bílka«, pokračovatelem je týž spisovatel, od něhož pochází část první (»vidí mi se ještě toho něco napsati, jsa ne od jedněch za to žádán, jak se to osvobození jich skonalo . . .«); a pak že vypravování svou živostí a podrobností mnohem více se hodí na Bílka, jenž vše sám »viděl a zkoušel«, nežli na Blahoslava, »kterému by byla látka k sepisování z vězení se musila dodávati«. Připouští sice, že na str. 33—36 čteme zprávu o osudech Bratří do Prus vystěhovalých, tedy o událostech mimo vězení zběhlých, ale tuto možnou námitku oslabuje částečně poukazem na povšechnost zprávy, částečně domněnkou, že byla snad vložena teprve později, poněvadž se jí souvislost celku »dosti patrně ruší«.

Úsudek Gollův, že br. Jakub Bílek napsal celý »Život Jana Augusty«, byl přijat téměř všeobecně za platný. Uznávají jej netoliko druhý vydavatel spisu L. B. Kašpar (1880) a překladatel jeho do němčiny Josef Müller (1895), nýbrž také dějepisci českého písemnictví Jaroslav Vlček (v »Dějinách české literatury« I, 1897, str. 387) a Jan Jakubec (v »Dějinách literatury české«, 1911, str. 228). Vlček pouze dodává, že »Blahoslavovi zbývá tudíž jen redakce prvního dílu knihy«, aniž naznačuje důvod, pro který tak myslí.[1]) Poněkud skeptičtěji se vyjadřuje Josef Truhlář v posudku Müllerova překladu (ČČM. 1895, str. 532/3). Zdá se mu, »že záhadnou otázkou o auktorství tohoto spisu ještě bude nutno zevrubně se obírati, až podklad veškeré analyse, kriticky upravený text na základě všech známých rukopisů, jednou bude pořízen; neboť ani vydání novější v Českobratrské bibliotece (1880) v této příčině nikterak nevyhovuje«. Ale třebas věci tyto nejsou ještě splněny, domnívá se, že je »dlužno odlišovati pozdějšího upravovatele od jednoho nebo dvou spisovatelů původních pamětí«. Stopy jeho vidí na dvou místech, z nichž jedno je v části starší, druhé v části mladší, kde omylem je ponechána první osoba znění původního, kdežto jinak se vypravuje o obou vězních bratrských v osobě třetí.

Je zajímavé — jak zjistil r. 1917 Kamil Krofta (ČČH. 1917, str. 370, pozn. 1) —, že téhož závěru jako Jaroslav Goll došel již na rozhraní století osmnáctého a devatenáctého strahovský premonstrát Kašpar Boušek ve svých »Observationes

[1]) Snad následoval v té příčině L. B. Kašpara, jenž v úvodě k svému vydání vyslovil domněnku, že první část „Života" „podle materiálu hlavně Bílkem podaného sestavil a doplnil Jan Blahoslav, jsa té doby písařem čili historiografem Jednoty Českobratrské".

praeviae in sequentem historiam unionis fratrum Bohemorum et Moravorum«, které vlastní rukou připsal na opis roudnického rukopisu »Historia Fratrum Bohemicorum«. »Podrobněji zabývá se« v nich »otázkou, kdo sepsal části vypravující o uvěznění Augustově a Bílkově, to jest t. zv. Život Augustův. Neobyčejně bystrým, jemností svých postřehů až překvapujícím rozborem dospívá k přesvědčení zcela určitému, že celý tento spis mohl sepsati toliko — Bílek«.

Ad 3) Nejspletitější a posud nejméně úspěšný spor byl veden o to, jak vznikla *Historia Fratrum Bohemicorum* (HF.), kdo ji napsal. Jungmann zná její rukopisy, ale nejmenuje jejího původce ani v prvním, ani v druhém vydání své »Historie literatury české«. Teprve P. J. Šafařík prohlásil z důvodů »podstatných a postačitedlných« Jana Blahoslava za »původce toho spisu« (»Br. Jana Blahoslava Historie Bratří českých u výtahu Pavla Jos. Šafaříka«. ČČM. 1862, str. 99—124, 201—212). Ale o jeho důvodech čili, jak praví, »důkazech« nedovídáme se z jeho úvodní poznámky nic bližšího. K. Krofta se však domnívá (ČČH. 1917, str. 365), že je snad znal A. Gindely, jenž se s ním v tu dobu (kolem r. 1855) stýkal důvěrně, a že se možná o ně opírá jeho vlastní úsudek, jak jej podal v »Životopise B. Jana Blahoslava« (1856). Ale úsudek ten nezní tak rozhodně jako prohlášení Šafaříkovo. V seznamu spisů Blahoslavových (ČČM. 1857, II, str. 22.) uvádí sice také »Dějepis bratří českých« a nazývá jej »znamenitým dílem«, v zápětí však podotýká, že je to dílo »neuhlazené« a jeho »vypravování potrhané«. Upozorňuje, že některé jeho zprávy sahají až do r. 1602(!) a již proto že nemůže býti celé z rukou Blahoslavových, že však »nepochybně . . . od něho pochází«; srovnává se »úplně s jeho náhledy«, ale Blahoslav neměl snad času »poslední ruky na [ně] přiložiti«.

Také Josef Jireček se přidržuje názoru Šafaříkova a jako Gindely poukazuje na br. Jafeta, jenž přisoudil Blahoslavovi »O původu Jednoty knihu větší« (»Rukověť I., 1875, str. 83.) Domnívá se, že je to první část »Historie Fratrum« v rukopise XVII F 51, t. j. první (původní) a druhý (r. 1827 opsaný) svazek rukopisného díla v universitní knihovně pražské. Za druhou jeho část pokládá »Historii pravdivou o některých zvláštních věcech a divech božích, obzvláštně při Jednotě bratrské stalých«, zachovanou jednak v brněnském rukopise Bočkově z r. 1625, jednak v rukopisích pražském a roudnickém, čili vypsání vězení Augustova a Bílkova, vydané r. 1837 Jos. V. Frantou Šumavským. Jinými slovy: Jireček zapomněl zjistit a poznamenat, co před ním již zjistil a poznamenal Gindely, že obsah tohoto rukopisu je pojat do druhého svazku *HF.*, sign. XVII F 51, a že tudíž není její druhou, samostatnou částí.

Více kritické pozornosti věnoval *HF.* brzy potom Jaroslav Goll, a to jednak v uvedené již rozpravě »Br. Jana Blahoslava spisy historické« (ČČM. 1877,

str. 330 – 333), jednak v I. části svých »Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder« (1878, str. 56—61). Výsledek jeho šetření je tento:

HF. pochází ze století šestnáctého, nelze však přesně stanoviti, v kterých letech vznikla. Podle svého obsahu byla započata po litomyšlském požáru r. 1546; konec prvního svazku byl psán r. 1568, jak se zdá podle poznámky na str. 897, že br. Jan Augusta vypravoval na synodě přerovské r. 1568, kterak byl ještě se dvěma jinými přidán r. 1532 na synodě v Brandýse n. O. br. Janu Rohovi.[1]) Celek je patrně dílo jednoho muže, jenž se horlivě zabýval bratrskými dějinami. Snad mu byl jen předběžnou prací k většímu spisu, ale i v té podobě, jak se nám zachoval, má velkou cenu historickou. Úvod je závislý na spise br. Lukáše z r. 1527 a končí se dříve, než se dotkl »potvrzení« zvolených starších; proto neobsahuje nových údajů o prvním uspořádání Jednoty a jejích stycích s Valdenskými. Domněnka, že *HF.* napsal Blahoslav, nemá dostatečné opory v platných důvodech.

Na první pohled svědčila by pro ni okolnost, že v *HF.* je obsažen také »Život Jana Augusty«, jenž byl několikrát připsán Blahoslavovi. Avšak neprávem, jak bylo již ukázáno.

HF. i »Kniha úmrtí«, vydaná r. 1863 Jos. Fiedlerem, mají některé podobnosti. V obou se vyskytuje týž seznam úmrtí. Hlavní skladatel »Knihy úmrtí«, br. Vavřinec Orlík († 1589), používal při práci záznamů Blahoslavových; práci svou započal r. 1576, jak vysvítá z předmluvy. Původce *HF.* měl buď touž předlohu nebo používal Orlíkovy »Knihy úmrtí«, což lze připustiti, byla-li *HF.* složena po r. 1576. V obou se vyskytuje datum úmrtí Orlíkova otce Pavla Kováře († 1521), což má svůj význam v »Knize úmrtí«, nikoli však v *HF.*, leda je-li jejím skladatelem rovněž br. Vavřinec Orlík nebo používal-li její skladatel »Knihy úmrtí«.

Někteří spisovatelé XVII. století znali historický spis Blahoslavův a užívali ho, ten však n e n í totožný s *HF.* Br. Jafet uvádí jej ve svém »Hlase strážného« (z poč. stol. XVII) a na rozdíl od »Summy« nazývá jej »Janem Blahoslavem větším«; spis ten však byl rozdělen na kapitoly, čehož u *HF.* není. Kromě toho Jafet nalezl v 10. kapitole zprávu o potvrzení starších skrze Valdenské a ve 4. kapitole důvody, proč se k nim Bratří nepřidali. Ze všeho toho plyne, že měl před sebou spis nyní neznámý.

Regenvolscius uvádí v »Systema historico-chronologicum« (1652) Blahoslavův spis »Historia de ortu et progressu Unitatis Fratrum Bohemicorum«; ale citáty z něho dokazují, že to není *HF.* z knihovny universitní a roudnické.

Již P. J. Šafaříkovi se zdálo divné, že *HF.* mlčí o poměru Bratří k Valdenským, kdežto Martinius z Dražova v »Obraně proti Ohlašení starších kněží bratrských« (1636)

[1]) Jos. Th. Müller pokládá však tuto poznámku za dodatečný přípisek na okraji původního rukopisu. („Geschichte der Böhmischen Brüder" I., Herrnhut, 1922, str. 614/15.)

uvádí z historického spisu Blahoslavova (»Hystorye bratrská«), částečně »skoro doslovně«, zprávu o volbě a potvrzení prvních kněží a biskupů bratrských. Popis volby připomíná spisy br. Lukáše, *HF.*, J. Lasického a br. Jafeta. Podle všeho Martinius z Dražova zachoval nám zbytek Blahoslavovy Historie bratrské, která by však asi nebyla vyjasnila onoho temna, jež se na nás dívá z nejstarších pramenů.

Ke Gollovu dohadu, že *HF.* byla snad napsána br. Vavřincem Orlíkem, nepřiklonil se sice Jaroslav Bidlo, když vydával »Nekrologium polské větve Jednoty bratrské« (Věstník Královské české společnosti nauk 1897, str. 4), ale jeho důvod, že se v *HF.* o br. Vavřinci Orlíkovi píše v osobě třetí, kdežto o Blahoslavovi v osobě první, není nevývratný, uvážíme-li, že se také v »Knize úmrtí« mluví o Blahoslavovi někdy v osobě třetí, a to v těch zprávách, které jistě pocházejí od něho, na př. v zápise o br. Martinu Abdonovi a o smrti jeho matky Kateřiny Blažkové.[1])

Zato jeho poukaz (v předmluvě k I. sv. »Jednoty bratrské v prvním vyhnanství«, 1900) na historickou rozpravu »O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní«, do té doby zapadlou ve sborníku Mikuláše Drabíka (IV H 8), byl velice plodný, zvláště když se anonymního traktátu ujal ruský dějepisec N. V. Jastrebov. Nejprve článkem v »Českém časopise historickém« (1902, str. 52 n) a pak úvodem k petrohradskému vydání řečené rozpravy (1902) dovodil, že se Gollův dohad o ztrátě Blahoslavovy »Historie bratrské« nepotvrdil, poněvadž spis domněle ztracený, onen »Jan Blahoslav větší« br. Jafeta nebo »Hystorye bratrská«, jíž se dovolává Martinius z Dražova, a »Historia de ortu et progressu«, jak jej nazývá Regenvolscius, je totožný s traktátem »O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní«. Zmínky, odkazy a citáty Jafetovy, Martiniovy nebo Regenvolsciovy neshod jí se sice naprosto s doslovným zněním traktátu Blahoslavova, ale přece jen do té míry, že Jastrebovovi je totožnost jasná.

K jiným závěrům došel dvě léla později Walther E. Schmidt v přednášce, kterou konal v dubnu r. 1904 v Královské české společnosti nauk a kterou vydal roku následujícího (1905) v jejím »Věstníku« pod názvem »Zur Brüdergeschichte des Blahoslaw«. Způsobem složitým a pracným snažil se v ní dokázat:

1. Že traktát »O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní« není totožný s Historií bratrskou«, jíž se dovolávají br. Jafet, Martinius z Dražova a Regenvolscius;

2. že ani rukopisná »Historia Fratrum« z knihovny pražské a roudnické není onou »Historií bratrskou«, poněvadž z ní nemůžeme doložiti většiny citátů Jafetových, Martiniových a Regenvolsciových;

[1]) Na str. 243 čteme: „Vlastní Bratr byl B. Jana Blahoslava, jehož jediného měl toliko". A na str. 246 o Blahoslavově matce: „ . . . umřela Kateřina Blažková, Matka B. Jana Blahoslava v Přerově . . ." A přece oba záznamy pocházejí od samého Blahoslava, jak plyne jednak z toho, co následuje, jednak z vroucnosti, s jakou jsou psány. Na př. v záznamu prvním hned za slovy uvedenými se praví: „O bratru mém nenáleží mi chvaly nějaké vypravovati . . ."

3. že Blahoslav asi později rozšířil svůj traktát »O původu« v dílo větší, kterého sice neznáme, jehož se však dovolávají jmenovaní historikové XVII. století;

4. že známá nám »Historia Fratrum« přes svůj neurovnaný sloh a nesoustředěné vypravování mohla by pocházeti od Blahoslava. Na odpor tomu by nebyly ani doba složení,[1]) ani prameny, z nichž její původce čerpal, t. j. kromě Matěje Červenky, Bartošovy »Kroniky pražské«, a j., jmenovitě »Akty Jednoty bratrské«, traktát »O původu« a pramen »Knihy úmrtí«, k němuž jeví zvláštní úctu. Ani pokud jde o její vědeckost, nebylo by vážných námitek proti autorství Blahoslavovu.

Mimo W. E. Schmidta nesouhlas s názory N. V. Jastrebova projevil také jeho krajan Ivan Palmov, jehož objemné dílo »Чешскіе братья въ своихъ конфессіяхъ до начала сближенія ихъ съ протестантами въ концѣ первой четверти XVI. столѣтія« vyšlo o dvou svazcích v Praze r. 1904. Dotkl se v něm (díl I., str. 409—412) také otázky, kdo napsal traktát »O původu«, a prohlásil jen za »pravděpodobné«, že jej složil Blahoslav. Znal prý jej už několik let před Jastrebovem a měl prý po ruce tytéž důvody jako on, ale nevystoupil s nimi na veřejnost, poněvadž se mu nezdály dosti silné. V poznámce »přepsán y skorygován«, jež se čte v rukopisném sborníku musejním (IV H 8), vidí důkaz, že spis »O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní« je opravený text nebo změněná kopie nějakého jiného spisu Blahoslavova, s nímž by přesněji souhlasily narážky a citáty Jafetovy, Martiniovy a Regenvolsciovy.

Na skeptické vývody svých posuzovatelů Jastrebov odpověděl v ČČH. r. 1906 (str. 61n.), nevěda ještě o nalezení nového textu »Původu«, jenž potvrdil jeho důkazy o autorství Blahoslavově. Výsledky práce Schmidtovy pokládá právem za pochybeny a kritickým rozborem citátů Jafetových i Regenvolsciových ukazuje, proč. Zvláště pak se obrací proti jeho mínění, že Blahoslav rozšířil svou rozpravu »O původu« v práci větší. Vidí v něm projev neuspokojenosti, že nemáme od Blahoslava všeho, co bychom od něho míti chtěli. Z téhož zdroje se mu prýští také nejistota Schmidtova názoru o »Historii Fratrum«, kterou hned bezmála prohlašuje za dílo Blahoslava důstojné, hned zase toliko uznává onen domněle ztracený a posud marně hledaný spis — »Původ větší«, »Vitae praecipuorum in Unitate fratrum ministrorum« — za její pramen. Jastrebov sám prý o ní nabyl vlastního úsudku, ale »nedostatek času a odvrácení pozornosti na jinou stranu« prý ho zdržuje, aby jej projevil.

Neseznámil s ním veřejnosti ani později, takže nevíme, jak se tehdy díval nebo dnes dívá na poměr *HF.* k Blahoslavovi. Snad neměl k tomu ani odvahy;

[1]) T. j. po r. 1568, jak Schmidtovi vysvítá ze str. 897 *HF.*, I., kde se praví: „to sám Augusta pravil v Přerově na sněmu, když měl sněm rozpuštěn bejti léta 1568."

neboť otázka, kdo a kdy ji napsal, je těžší, nežli se zdá těm, kdo se sporným rukopisem nezabývali podrobně. Dosvědčují to i dva poslední pokusy o její řešení.

Jeden z nich učinil Kamil Krofta článkem »T. zv. Blahoslavova Historia fratrum a Rozmlouvání starého Čecha s rytířem« (ČČH. 1917, str. 364–386). Ačkoli v něm dvakrát nazývá »Historii Fratrum« »velikým dílem bratrského dějepisectví«, nesouhlasí s míněním Schmidtovým, že je svou cenou vědeckou hodna péra Blahoslavova, a dává za pravdu Gollovi, jenž nazval její vypravování chatrným a nesamostatným. Na doklad toho sám uvádí dvě místa o smrti podkomořího Planknara, přejatá »zcela mechanicky z dvojí předlohy« i s jejich vnitřními rozpory. Domnívá se, že se přiblížíme k rozřešení záhady, kdo je původcem *HF.*, podaří-li se nám přesněji zjistit, kdy vznikla. Vyslovuje pak domněnku, že byla napsána v letech, kdy v čele rodu žerotínského na Moravě stál Fridrich z Žerotína, tedy kolem r. 1590 nebo snad později, ale ještě před jeho smrtí r. 1598, a že ji snad složil br. Jan Eneas († 1594) nebo jeho nástupce br. Jakub Narcis († 1611). Oba byli biskupy Jednoty, oba sídlili v Evančicích a oba měli přístup k rukopisným pramenům dějin bratrských: první jako písař, druhý jako úřední historik Jednoty. Hlavními důvody tohoto dohadu jsou mu jednak nepřímá výtka, kterou činí spisovatel *HF.* pánům z Žerotína pro jejich nedostatečnou ochranu Bratří, jednak okolnost, že se *HF.* opírá o folianty ochranovské, které se tou dobou chovaly v Evančicích. Sám však důrazně opakuje, že jeho výklad je pouhá domněnka, o jejímž osudu rozhodne další badání.

Odpůrce našel v Josefu Th. Müllerovi, řediteli bratrského archivu v Ochranově a překladateli »Života Jana Augusty« do němčiny. Ten soudí v své »Geschichte der Böhmischen Brüder« (I., Herrnhut 1922, str. 604–620), že *HF* vznikla ještě před r. 1548, poněvadž se v ní neděje zmínka o utrpení Bratří v Čechách po onom roce, a že jí nenapsal Blahoslav, nýbrž jiný český Bratr, který žil v Mladé Boleslavi, znal dobře Konráda Krajíře z Krajku, jehož smrtí (1542) vyvrcholuje svou knihu, a neměl daru historického vypravovatele, nýbrž jen sběratele. Všechny tyto vlastnosti se hodí podle něho na br. Jana Černého, předchůdce Blahoslavova v pořádání archivu Jednoty bratrské.

Domněnku Müllerovu, jak sám připouští, oslabuje okolnost, že skladatel *HF.* podle svých vlastních slov neznal dobře bratrské knihovny litomyšlské, kterou pohltil požár r. 1546, a že zase Blahoslav, »učedlník« br. Černého a jeho pokračovatel, neznal patrně *HF.* Avšak — podotýká Müller — Blahoslav neznal ani »Poznamenání některých skutků božích obzvláštních«, které přisuzovali dříve Matěji Červenkovi, ale Bohuslav Souček nedávno důvodně připsal br. Janu Černému.[1])

[1]) „Rukopis pražské universitní knihovny XVII. C. 3." (Reformační sborník. Práce z dějin československého života náboženského. Vydávají F. Bednář, F. Hrejsa, B. Souček. I., 1921. Str. 45—80.

Také Müller je si vědom, že jeho důvody nepřesvědčují svou závažností, a jako Krofta před ním opětovaně připomíná, že podává jen dohad, nikoli důkaz.[1])

Shrneme-li výsledky dosavadního zkoumání, vidíme, že se Šafaříkova jistota rozplynula v dým, že však nikdo místo ní nenalezl jistoty nové, bezpečnější. Nikdo se již bez výhrady neodvažuje prohlásit »Historie Fratrum« za dílo Blahoslavovo, ačkoliv se připouštívá možnost, že s ním nějak souvisí. Ale s druhé strany ani dva badatelé se neshodli v názorech o jejím pravém původci a době jejího vzniku.

Již toto jediné dílo a spor, který se kolem něho točí sedmé desítiletí, ukazují nám velmi názorně, jak málo posud známe Blahoslava a jeho vrstevníky; jak bratrskou literaturu dějepisnou i náboženskou ovládáme spíše jen podle jména než skutečně; jak málo jsme pronikli osobnosti, jež stály v popředí Jednoty v době rozkvětu. O Blahoslavovi bylo napsáno již leccos dobrého. Ale pokud nejsou kriticky vydány jeho spisy od největšího do nejmenšího; pokud není podle nich a všech přístupných pramenů soudobých napsán jeho životopis; pokud není kriticky zhodnoceno jeho dílo spisovatelské a kulturní po všech stránkách, nemůžeme říci, že jsme proň udělali to, čím jsme mu povinni. Převážná část jeho prací posud tlí v rukopise. Jak dlouho ještě? Zdá se, že s odchodem Gebauerovým potuchl u nás zájem o vydávání starší literatury české. A naděje, že jej kdy oživí jeho nástupce na pražské universitě, téměř není. Vzkřísí jej mladá universita brněnská? Aspoň pokud jde o starší literaturu »moravskou«? Byl by to skutek záslužný — byla by to i její povinnost. Pokud nebude pracovníků, schopných a věci oddaných, kteří nám prachem a plísní století vyšlapou nové stezky do minulosti, budeme jen přemílat ověřené pravdy, polopravdy i nepravdy, poněvadž ne každý má dostatek času, chuti nebo i možnosti prokousávat se v archivech a knihovnách vetchými rukopisy; budeme jen po jiných opakovat ustálená hesla, aniž nám kdy z mrtvých vstanou doby a lidé v své pravé podobě. Zatím nezbývá než pracovat a věřit.

[1]) Při opravě sazby dostává se mi do rukou otisk článku F. M. Bartoše „Z Blahoslavovy činnosti dějepisecké“ (z „Kalicha“ 1923, stran 12). Spisovatel jeho soudí, že „Historia Fratrum“ v své dnešní podobě nevznikla před r. 1570, že prošla úpravou br. Vavřince Orlíka a že jejím vlastním původcem je velmi pravděpodobně Blahoslav. Její slohové nedostatky vysvětluje si tím, že jí nepsal mladý muž v plné síle duševní, jako na př. „Summu“ z r. 1556, nýbrž bratrský senior, přetížený pracemi úředními. Tento důvod nezní dosti přesvědčivě, vzpomeneme-li si, že v téže asi době, kdy Blahoslav podle F. M. Bartoše sestavoval *HF.*, složil také „Vady kazatelův“ a stať o Augsburské konfesi (AJB. XII., l. 57a — 87a), tedy práce, jež ukazují, že 47letý nebo 48letý senior nebyl ještě senex zemdleného ducha.

Podle F. M. Bartoše také první část „Života Jana Augusty“ pochází od Blahoslava. Chtěl ji patrně připojit ke spisku „O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní“, jak prý plyne z názvu, jejž mu dal v nové úpravě, zachované ve sborníku br. Vavřince Krasonického. (Viz 19. str. tohoto článku.)

JAROSLAV BIDLO:

BRATR JAN BLAHOSLAV JAKO ARCHIVÁŘ A KNIHOVNÍK JEDNOTY BRATRSKÉ.

Přičinění Blahoslavovu děkuje české dějepisectví za zachování mnoha velmi cenných písemných památek, na základě kterých je s to, aby zobrazilo tu stránku českých dějin, ve které Jednota bratrská měla vynikající účastenství. Kdyby nebylo veliké sbírky pramenů a zpráv, známé pode jménem »Herrnhutské folianty« nebo »Archiv bratrský« nebo »Akta Jednoty bratrské«, bylo by nesnadno si představiti vývoj náboženských poměrů v druhé polovici 15. a v 16. století a veliký mravní i kulturní význam samé Jednoty bratrské by nepochybně byl neznámým. Když Gindely r. 1857 a 1858 vydal dva svazky svých »Geschichte der böhmischen Brüder«, opírající se převážně jen o materiály uložené v »Aktech Jednoty bratrské«, vysvitla tím neobyčejná a nedocenitelná důležitost jejich a také velikost zásluhy, kterou si Blahoslav získal tím, že byl nejdůležitějším činitelem při jejich vzniku. Od doby Gindelyho »Akta Jednoty bratrské« byla studována nepřehlednou řadou badatelů, kteří v nich nalézají nevyčerpatelný poklad vědomostí nejen o dějinách Jednoty bratrské, nýbrž i o dějinách českých a také o dějinách hnutí reformačního v Čechách, v Polsku i namnoze jinde.

Bratr Jan Blahoslav byl podle všeho jedním z nejnadanějších a nejpřičinlivějších jinochů bratrských, kteří byli určeni a vychováváni k tomu, aby jednou zaujali místa duchovních nebo kněží Jednoty bratrské. Nasvědčuje tomu skutečnost, že byl poslán na studie do proslulé školy Trotzendorfovy ve slezském Goldberku, pak na universitu Lutherova sídla, Wittemberku a později na universitu královeckou a basilejskou. Že naděje, které do něho byly skládány, rostly s postupem jeho studií, je viděti z toho, že roku 1552 byl přidán za pomocníka nejvýznačnějšímu duchovnímu bratrskému, Janovi Černému, který tenkrát byl vlastní a skutečnou hlavou celé Jednoty, poněvadž biskup Jan Augusta úpěl v těžkém vězení křivoklátském. Bylo jistě projevem veliké důvěry a uznáním schopností a inteligence Blahoslavovy se strany Jana Černého, že tento mu svěřil úkol, aby mu pomáhal při sbírání materiálů hledících k nedávnému pronásledování Jednoty bratrské r. 1547 a v letech následujících.

Jednota bratrská, ač často bývala před tím ohrožována pronásledováním se strany moci státní, neprožila dosud tak těžkých dob, jako byl rok 1547 a 1548 a několik let následujících, kdy veliká část jejích přívrženců byla nucena hledati

útočiště v daleké cizině, kde tito (v Prusku) doznali ještě těžšího nátlaku na své svědomí nežli doma, poněvadž byli nuceni přijímati názory a církevní praksi luterskou, se kterými se namnoze zásadně rozcházeli. Jest tudíž přirozeno a pochopitelno, že Bratří, kteří tyto těžké doby prožívali, chtěli zachovati také potomstvu živou paměť jejich k poučení a výstraze. Bratr Jan Černý někdy r. 1551 (podle svědectví Blahoslavova) počal sbírati písemné doklady vztahující se k zažitému pronásledování. Byly to zejména »obecné listy« (pastýřské listy) starších k věřícím, k nimž Černý přičiňoval poznámky o tehdejších událostech. R. 1553 začal Blahoslav materiál Černým shromážděný opisovati a přidával leccos, co mu ještě Černý sdělil ústně a co věděl on sám, ježto »mnohým věcem spolu s ním přítomen . . . byl«. Paměti a doklady Černým sebrané sáhaly až do roku 1552; odtud pokračoval Blahoslav samostatně v jeho šlépějích.

Poučné a zajímavé jest viděti první svazek, do něhož Blahoslav pod vedením Černého zapisoval, co mu tento ukládal a sděloval. Jest to svazek VII. »Aktů Jednoty bratrské«, lišící se ode všech jiných svazků a nad ně vynikající svou vnější úpravou a zvláště pak svým titulním listem. Na tomto listě nepochybně sám Blahoslav ozdobným červeným renaissančním písmem se složitými iniciálkami napsal veliký titul: *Acta unitatis fratrum, To jest shromáždění pospolné těch věcí, kteréž v Jednotě bratrské a nejvíc v království Českém puosobeny sou od leta 1547 až do 1549.* Jediný pohled přesvědčí, tuším, každého, že se tímto titulem zahajuje něco nového, co bylo zamýšleno jako věc znamenitá a dosud nebývalá. Titulnímu listu odpovídá i neobyčejně pečlivé písmo celého svazku, který vypadá jako tištěný. Je vidět, že písař (Blahoslav) dal si záležeti, aby jeho práce vypadla co nejpěkněji. Písmo toto se liší ovšem velice od zběžného písma Blahoslavova, které známe z jeho bezpečně vlastnoručně psaného Corollaria IX. svazku »Aktů« ale vše, co Blahoslav o původě VII.—IX. svazku pověděl, nezůstavuje pochybnosti o tom, že on psal vlastnoručně svazek VII., většinu VIII. a část IX.[1]).

Poněvadž vláda Ferdinanda I., aby odůvodnila svůj příkrý postup proti stavům českým pro jejich vzpouru, vydala r. 1547 spis nadepsaný Akta všech těch věcí, které sou se mezi Ferdinandem králem a některými osobami z stavův zběhly, a poněvadž na obranu a vyvrácení

[1]) Müller, Geschichte der böhmischen Brüder 579 – 580 zamítá sice toto mé mínění a uvádí proti němu latinská slova Blahoslavova z Předmluvy k VII. svazku, kde Blahoslav praví, že to, co s ním Černý sděloval, »curavi haec mihi quoque describenda«, čili po česku: že si to dal opsati, ale muě se zdá, že tento překlad není jediný možný. Poněvadž Blahoslav byl pomocníkem Jana Černého, jest málo pravděpodobné, že by byl měl po ruce ještě nějakého zvláštního písaře a že by byl býval pouze jakýmsi redaktorem »Aktů«. S tak složitým aparátem stísněná Jednota bratrská sotva asi pracovala. Později ovšem, když Blahoslavovy funkce a úkoly v Jednotě se množily a rostly, dlužno asi předpokládati zvláštního písaře »Aktů« vedle něho. Shora uvedené místo z Blahoslavovy Předmluvy překládám tudíž: hleděl jsem si opsati nebo napsati.

tohoto spisu staroměstský kancléř Sixt z Ottersdorfa složil (ale neuveřejnil, snad proto, že nesměl) protispis nadepsaný Akta neb knihy památné čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547: zdá se, že Jednotě bratrské z těchto příkladů přišel popud, aby také ona si pořídila svá »Akta«, hledící k událostem let 1546 — 1547, které měly pro ni tak neblahé následky.

Bratří Černý a Blahoslav sebrali tolik materiálu, týkajícího se let pronásledování, že jeden svazek »Aktů« na to nestačil, a proto Blahoslav zřídil svazek nový (dnešní VIII.) a dal mu název, psaný písmem černým, méně již ozdobným: *Tomus secundus actionum fratrum unitatis, continens quaedam historica.* Další svazek (dnešní IX.) nazval: *Poznamenání některých věcí pamětihodných a přípisové psaní a listů pilnějších.* Také tento titul, dosti ještě ozdobný, psal nepochybně sám Blahoslav. Ale jeho akta psal již někdo jiný. Okolnost, že titulní listy shora uvedených 3 svazků »Aktů«, čím dále, tím méně ozdobně jsou zpracovány, svědčí m. j. také pro to, že pocházejí od Blahoslava a že on do jednotlivých svazků vlastnoručně psal, poněvadž písař zvláště k opisování určený by byl asi vypravil všechny stejně. Blahoslavovi však od svazku ke svazku stoupaly a rostly jeho práce a proto titulním listům následujících svazků nemohl věnovati tolik péče, jakou vynaložil při prvním. Písařem nebo opisovačem svazku X. byl Blahoslavův pomocník, bratr Ondřej Štefan, jehož poměr k Blahoslavovi byl týž jako dříve poměr Blahoslavův k Černému. Jako Černý Blahoslavovi, tak Blahoslav Štefanovi ponechával čím dále, tím větší samostatnost ve shromažďování a zapisování materiálu. Štefan samostatně redigoval nový další svazek Aktů (dnešní IX.), ale nedal mu podobného nějakého titulu jako Blahoslav svazkům předcházejícím. Štefan, jenž s pomocí Blahoslavovou se zapracoval do úkolu historiografa a archiváře Jednoty, stal se po jeho smrti jeho nástupcem i v úřadě písaře Jednoty. Písař Jednoty byl jeden z biskupů čili starších jejich. Úkolem jeho bylo zapisovati důležitější události Jednoty se týkající, vésti akta synodní, schovávati je v archivu a sledovati domácí i cizí literaturu »pro jistou a místnou povědomost, co se buď doma v Jednotě, buď jinde děje a působí«. Písař měl pečovati o to, aby spisy bratrské byly náležitě opravovány, potřebám času přizpůsobovány, měl míti v evidenci zvláště spisy proti Jednotě psané a připravovati k nim odpovědi. Písař byl historiografem i archivářem, tajemníkem i kancléřem Jednoty v jedné osobě. Podobně pak při Ondřeji Štefanovi se připravil Jan Aeneáš, Štefanův nástupce a pokračovatel, jenž dokončil druhý svazek Štefanův (dnešní XII.) a se svými pomocníky Janem Kapitonem a Buriánem shromáždil ještě dva další svazky (dnešní XIII. a XIV.), jejichž materiál sáhá až k r. 1589.

Tak se stal Blahoslav spolupůvodcem a zakladatelem velecenné sbírky písemných památek (aktů, listů, pamětí, pojednání theologických a j. v.) k dějinám

nejen Jednoty bratrské, nýbrž i k dějinám českého vývoje náboženského z let 1547—1589.

Ale vedle této sbírky zřídil Blahoslav z vlastního popudu ještě jednu podobnou sbírku, skládající se z řady svazků téhož tvaru, do nichž byly zapisovány památky hledící k dějinám Jednoty bratrské před rokem 1547.

K této druhé sbírce náležejí dnešní Herrnhutské folianty II.—VI. Těchto 5 svazků a 3 první svazky sbírky první mají stejnou vazbu, jež na vrchní desce má vtlačené začáteční písmeny jména Blahoslavova: J. B. P., t. j. Jan Blahoslav Přerovský. Z toho jest patrno, že Blahoslav všech 8 svazků pokládal za svůj majetek.

Když Blahoslav, stav se biskupem, r. 1558 přesídlil do Evančic, zařadil všech 8 svazků do knihovny zboru evančického. Jeho nástupci a pokračovatelé, Ondřej Štefan a Jan Aeneáš, rozmnožili ji ještě dalšími 4 svazky. Bratr Vavřinec († 1589), jenž z úcty a oddanosti k Blahoslavovi si vzal jméno Orlík, chtěje býti jeho stálým průvodcem jako orel, jenž se maluje po boku evangelisty Jana, měl, jak se zdá, úkol přehlížitele a doplňovatele sebraných »Aktů« a přičinil k dosavadním svazkům 12 ještě jeden doplňkový (dnešní 11). Po smrti Blahoslavově a Orlíkově rozmnožil neznámý pořadatel knihovny evančické »Akty« ještě jedním svazkem, který byl původně určen pro knihovnu zboru mladoboleslavského, byl však přinesen Blahoslavem do Evančic za účelem revise a srovnávání tekstů jím shromážděných v jeho sbírce, ale nebyl do Boleslavě už vrácen. To jest dnešní svazek I.

Tak vznikla dnešní, námi vysoce ceněná 14 svazková sbírka »Aktů Jednoty bratrské«. Bratr Jan Blahoslav ji založil a dovedl si vychovati i několik pilných a svědomitých pokračovatelů. Bohužel však, že žáci a pokračovatelé jeho nevychovali si dalších žáků a pokračovatelů. Roku 1589, kdy zemřel bratr Vavřinec Orlík, akta končí. Ale zdá se, že nedbalost nástupců Blahoslavových vyplývala z polepšeného postavení Jednoty bratrské v době Maximiliána II. a Rudolfa II., takže nepokládali za nutné pečovati o další shromažďování a opisování dějepisné látky, zvláště když v ústřední knihovně i archivu Jednoty v Evančicích se ukládaly přímo originální písemnosti a doklady.

LEOPOLD CALÁBEK:

NÁBOŽENSKÉ POMĚRY V RODIŠTI BLAHOSLAVOVĚ.

Historii Přerova, který byl důležitou tržní osadou na křižovatce obchodních cest uprostřed Moravy, můžeme stopovati teprve od stol. XI. Byl centrem jednoho z osmi obvodů,[1]) na které byla Morava rozdělena, a sídlem kastelána.[2]) Již r. 1052[3]) Břetislav ustanovil, aby se kostelu boleslavskému odváděla z Přerova jedna hřivna stříbra s dvěma voly, r. 1073[4]) pak udělil Vratislav klášteru opatovickému důchody z devátého týdenního trhu v Přerově; můžeme z toho právem souditi, že Přerov byl tehdy důležitým tržištěm.

Z XI. století pochází kostelík sv. Jiří na kopci,[5]) na kterém se rozkládalo hrazené tržiště. V době Zdíkově vystupuje již povznešenější význam kostela přerovského vedle pěti jiných. Probošti těchto kostelů — je to kostel olomoucký, přerovský, spytihněvský, břeclavský, brněnský a znojemský — již tenkrát se stávají a zůstávají opravdovými arcijáhny biskupskými a jejich obvody arcijáhenstvími.

S velkým rozvojem města ve stol. XIII. souvisí vznik nového, dolního města, jež vznikalo pod kopcem a koncem stol. XIV. stalo se větším než horní, kopecké. R. 1324 vznikl zde nový kostelík sv. Vavřince,[6]) jenž pravděpodobně byl větších rozměrů než kostelík kopecký. Ke konci stol. XIV. malý chrámeček na kopci pozbývá významu, fara zde zaniká a arcijáhenský titul zůstává spojen s kanovnictvím olomouckým; veškerá správa duchovní se přenáší ke kostelu sv. Vavřince, který se stává kostelem farním.

V samostatné, téměř s Přerovem související vesnici Šířavě byl kostelík založen ve stol. XIII. Sulislavem ze Zástřizl.[7])

Měšťané, většinou rolníci a řemeslníci, žili klidným životem, nevyrušování nějakými zvláštními událostmi. Teprve války husitské vzrušily Přerov stejně jako jiná města z tohoto klidu.

---

[1]) A. Sedláček: O starodávném rozdělení Moravy na kraje v ČMM. XV., 1871, str. 18—27.

[2]) R. 1174 připomíná se Jaros, castellanus de Prerou; Friedrich, CDB. I. 239.

[3]) Friedrich, CDB. I. 361. Listina jest sice falsum teprve z 12. stol., ale tohoto data lze užíti pro dobu starší.

[4]) Friedrich, CDB. I. 370; o listině platí totéž, co o předcházející.

[5]) Sr. můj čl. »Církevní poměry v Přerově; kostely«. Přerovský Obzor 1915, č. 180 a 181.

[6]) Sr. cit. čl. v Přer. Obzoru 1915, č. 180.

[7]) Sr. cit. čl. v Přer. Obzoru 1915, č. 180.

Zasáhlo-li však učení Husovo města moravská a nalezlo-li v nich hojné a věrné vyznavače a stoupence, kteří s vroucím nadšením je přijímali a dále hlásali, v Přerově dědictví Husovo nenalézá příznivé půdy, v níž by se nové myšlenky, usilující o lepší, čistší život českého člověka, ihned ujaly. Přijali-li někteří v městě nové učení, nezměnil se tím ještě celkový ráz Přerova, jenž v době počátečního kvašení a vření, ale i nadšení hlásil se jako město zeměpanské ke králi Zikmundovi a k Albrechtovi, vévodovi rakouskému a od r. 1423 markraběti moravskému, a ke katolictví.

Pokoření Přerova a jeho obrácení k husitství stalo se teprve r. 1423,[1]) kdy Čechové po smíření u Konopiště odvážili se ponejprv překročiti hranice vlastní země k útoku na své nepřátele na Moravě a přispěti ku pomoci milovníkům kalicha, kteří se tam jen stěží bránili proti přesile. Vojska vnikla směle až do středu Moravy k Přerovu, kterého — snad zradou občanů podobojí[2]) — dobyla. Pánem Přerova stal se Vok ze Sovince, pán na Helfenštejně, horlivý podporovatel husitství, jenž odtud pustošil ostatní krajinu a zvláště statky biskupa olomouckého.

Marně se několikráte Albrecht pokoušel zmocniti se Přerova, jehož strategická poloha činila jej v tehdejší době městem nadmíru důležitým. Tak i r. 1431,[3]) jakmile se dověděl o vpádu německých knížat přes hranice české k Tachovu, dal se na pochod na Moravu přímo k Přerovu, aby se ho zmocnil. Než i tentokráte mu štěstí nepřálo. Po německém útěku od Domažlic byl Albrecht přinucen zanechati obléhání Přerova. Zato zpustošil a zničil široko daleko celé okolí.

Teprve r. 1436, kdy Morava uznává po míru jihlavském Zikmunda i Albrechta a kdy také Vok ze Sovince a Přerov se novému markraběti poddávají nastává Přerovu klidnější doba. Dlouho však netrvala. Zikmund i Albrecht obdařil, Přerov významnými privilegii,[4]), tento listem z 3. října 1436 v Brně, onen 1. října 1436 v Praze: odpouštějí Vokovi i Přerovu, zapomínají »rozličné nepřízně, zášti i nechuti, kterážkoli . . . vznikla do té doby, i každé ty nelibosti a škody na válkách již předešlých«, slibují »jim toho ničím zlým nezdvihovati věčně ani vzpomínati«, a ve smyslu artikulů, jež byly podmínkou přijetí Zikmunda i Albrechta, tohoto za markraběte, onoho za krále, »ti všichni lidé v Přerově i jinde, kteříž již praveného Voka v držení jsou, mají při tom těla Božího pod obojím způsobem vedle úmluv od nás a poslů sv. Concilium

[1]) St. let. češ. 36 č. 131 (Höfler, SS. rr. Hus. I. 86); sr. i Tomek, Dějepis města Prahy IV., 1899, 2. vyd., 279.

[2]) Tak Pilarz—Morawetz: Moraviae historia II. 15; Schwoy: Topographie von Mähren III. 156; Wolny: Die Markgrafschaft Mähren, sv. I., II. vyd. 1846, 402 sl.; nedokládají však svého tvrzení pramenem, jímž nepodobně je Pešina, Mars Morav. 468 („proditione quorumdam civium").

[3]) Tomek IV. 395; Pilarz—Morawetz II. 30.

[4]) Privilegium Zikmundovo v Knize památní města Přerova v zemském archivě v Brně f. 89b - 90a, Albrechtovo f. 90a—90b. Textově úplně se neshodují, privilegium Albrechtovo vydáno společně i Svitavám, rovněž městu Vokovu.

na to učiněných a vydaných zůstaveni býti, a také když by nám Přerova vystoupil, tehdy mají kostelové tu v Přerově a jinde takovými kněžími, kteříž tak rozdávají, osazeni býti.«

Vedle mizivé menšiny katolíků vzrůstá nová strana náboženská, zvláště když privilegii dostává se jí záruky, že kostely, jichž se zmocnila a které stávají se nyní i právně jejím majetkem, budou vždy obsazeny kněžími pod obojí. Utrakvisté získávají tak kostel na dolním městě, kostel šířavský a kostelík kopecký. Přerovští z privilegií vyvozují si právo, jež až dosud náleželo zeměpánu, právo, na jehož zachování jim velmi záleží a v boji o něž dovolávají se později dotčených privilegií — právo kollatury, ius patronatus.

Než klidná doba pro Přerov netrvala dlouho. Již r. 1437[1]) Zikmund zapsal Přerov Jindřichovi ze Stráže a jeho dědicům, což bylo příčinou, že Vok ze Sovince postavil se proti Zikmundovi i Albrechtovi. Tak Přerovu nastávají nové boje, nová příkoří. Dvě léta vzdoruje Přerov, ale r. 1438[2]) neodolá společnému útoku Olomouckých a Znojemských, katolíků a úhlavních nepřátel českých husitů. Město i hrad podle rozkazu Albrechtova sbořeny a do základů vypáleny. Ještě se Přerov nevzpamatoval z této pohromy – Albrecht mu 21. března 1439[3]) potvrdil privilegia, jež při zkáze Přerova vzala za své s výjimkou listu na svobodu náboženskou — a již r. 1439 zmocnil se ho násilím loupežný Vilém Puklice z Pozořic a na Štramberku (podrobností neznáme), jemuž 11. srpna 1440[4]) od smírných soudců bylo rozkázáno, aby město do 4 neděl odevzdal podkomořímu.

Jaké byly další osudy Přerova, stal-li se jeho držitelem hned Ladislav, nedostatkem pramenů bezpečně sice nevíme, ale s velkou pravděpodobností můžeme souditi, že Přerov jako důležité strategické místo na křižovatce důležitých obchodních cest za vlády nezletilého Ladislava se jistě netěšil klidnému rozvoji. Souvisí s tím list Ladislavův[5]) »rytířům, hejtmanům, ouředníkům, mistrům, fojtům . . . atd.«, vydaný r. 1453 na stížnost Přerovanů, že jsou oni a jejich statky »obtěžováni a hyndrováni«, kde král všem přísně přikazuje, »abyste řečených měst Přerova v jich svobodách nezarmucovali ani kterakkolivěk trápili a obtěžovali, ale raději je ochraňovali, aby oni z obdarování milosti naší mohli se radovati a na vás nemíti co žalovati.«

Ladislav se staral o blahobyt a rozvoj města, potvrdil mu všechna privilegia, ale politické poměry r. 1457 přinutily ho, že město i hrad zastavil Janovi Tova-

[1]) Archiv český II. 152.

[2]) Schwoy III. 157 píše: „Einem noch vorhandenem Schreiben König Albrechts an die Stadt Olmütz vom J. 1438 zu Folge diese das Schloss und Stadt . . . abbrechen und zerütten . . .“ Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren. V. 1863, 172 pozn. odvolává se na záznam knihy Znojemské k tomu roku ve sbírce Bočkově.

[3]) Kn. pam. f. 88a—89b.

[4]) AČ. X. 258

[5]) Kn. pam. f. 91a.

čovskému z Cimburka[1]), po němž zástavu zdědil Ctibor z Cimburka, známý právník a státník, který ji postoupil r. 1470 Albrechtovi Kostkovi z Postupic.[2])

Přerovští za doby husitské zakusili mnoha příkoří a trampot, ač ruch válečný na Moravě nebyl tak silný jako v Čechách. Politické poměry celé doby byly Přerovu nanejvýš nepříznivé. Přerov, město zeměpanské, stává se poddanským; z města kdysi mocného a bohatého zbývá jen podhradí, zatím co kopec zůstává neobydlen. Z pohromy, jež město stihla r. 1438, bylo nesnadno opět se pozdvihnouti. Úpadek města byl veliký, hmotný i morální. Nový život náboženský zde nastal v letech padesátých, kdy část měšťanů, nábožensky vyspělejší, byla snad zasažena reformním hnutím kněze Štěpána ze sousedního Kroměříže v podobném duchu a způsobu, jakým současně působil v Praze Rokycana a z něhož vyrostla Jednota bratrská.[3])

Nemáme bohužel pramenů, jež by nám blíže osvětlily vzrůst Jednoty bratrské v Přerově, která zde záhy nalezla četné přívržence a jejíž rozvoj v městě byl hlavně podmíněn tím, že Cimburkové nad Bratry drželi ochrannou ruku a že nábožensky vlažný Albrecht Kostka z Postupic nestaral se valně o náboženské vyznání svých poddaných. Zvláště bylo důležito, že r. 1475 Přerov do zástavy převzal Vilém z Pernštejna[4]). Příčiny vzrůstu Jednoty v městě nutno hledati v povaze a duchu Jednoty samé a pak i v úpadku utrakvismu. Vrchnost sama nemohla si na Bratry stěžovati, proti nim nepřátelsky vystupovati, neboť nebylo k tomu příčiny; Bratří, dobří řemeslníci, žili podle svého učení, jež jim hlásalo pokoru, pobožnost a mravnost. Avšak nejen obyvatelstvo nižších vrstev řemeslnických se hlásilo k Jednotě, nýbrž i zámožní měšťané byli jejími členy. Tím vším byl podmíněn rychlý vzrůst Jednoty v Přerově, který se stal prvním a také nejdůležitějším jejím střediskem na Moravě.

Bratrský Přerov byl ve svém počátku posilován duchovními Jednoty z Čech. Snad brzy po r. 1467 poslán byl na Moravu Tůma Přeloučský[5]) a Přerov se stává jeho sídlem. Po r. 1478 objevuje se v Přerově Jan Chelčický, člen úzké rady, účastník disputace z r. 1478, jenž zde 1484 zemřel[6]). Úkolem jejich bylo nové vyznavače utvrzovati ve víře a z Přerova šířiti dále učení bratrské po Moravě, které zde záhy pod ochránci šlechtickými nacházelo mnoho stoupenců.

Bratří v Přerově žili přísně podle zásad svého učení. Když Vilém z Pernštejna r. 1479[7]) počal osazovati »kopec« Přerov, kromě hradu málo obydlený, nové

[1]) AČ. XVI. 135.

[2]) AČ. XVI. 170.

[3]) Viz můj článek „Tůma Přeloučský. Příspěvek k počátku Jednoty na Moravě." Přerov. Obzor 1916, č. 305 a 306.

[4]) AČ. XVI. 191.

[5]) Viz cit. čl. v Přer. Obzoru 1916, č. 305.

[6]) Fiedler, Das Todtenbuch der Geistlichkeit der böhm. Brüder. FRA. V. 219.

[7]) Dovídáme se o tom z vyznání přerovských z 24. srpna 1479: AČ. XVI. 331 sl.

obyvatele osvobodil ode všech daní a dávek na 10 let, ale hlavně ode všech úřadů a povinnosti vojenské. Osvobození to stalo se jistě k vůli Bratřím, kteří byli hlavními obyvateli kopeckými. Vedle nich však se na kopci usazovali i lidé bohatí, často původu vladyckého. K stavbě rathouzu zakoupen r. 1482 dům Jana z Rácova[1]) za 150 zl., jež ve čtyřech termínech zaplaceny.

Za boje velké a malé stránky v Jednotě hrál Přerov přičiněním Tůmy Přeloučského důležitou úlohu. Na synodách[2]) r. 1490, 1494 a 1498 v Přerově jednáno o nových základech bohoslužebných a věroučných. Již tento fakt, že v Přerově se konají důležité synody, ukazuje, jak rozšířena byla Jednota v Přerově a jaké vážnosti se těšil sbor přerovský. Velkou zásluhu o to měl ovšem Tůma Přeloučský, muž hluboce vzdělaný, jemného vtipu a humoru, značně literárně činný, který dovedl z Přerova vybudovati důležité bratrské středisko, že si toho všimnul i inkvisitor Jindřich Institoris, kterého papež Alexandr VI. poslal na Moravu bojovat proti heretikům, když ve svém spise »Adversus pikardorum Valdensium .... horrendam blasphemiam«[3]) uvádí, že Řím byl vyvolen za místo nejvyššího soudce proti protivníkům na věky, »non ergo locus in Lythomischil aut Przerow, ubi copitorum a sutoribus leguntur«. Z Přerova šíří Tůma Jednotu po Moravě, bojuje proti faráři holešovskému, lipnickému a hranickému a stará se při tom neúnavně o zabezpečení sboru přerovského.

Přerovští Bratří se zprvu scházeli v soukromých domech, nemajíce vlastního domu bratrského. K úkonům bohoslužebným užívali kostelíku sv. Jiří na kopci[4]), který při zkáze města r. 1438 vzal patrně za své a teprve při osazování kopce r. 1479 byl bratrskými obyvateli kopeckými, snad s dovolením Viléma z Pernštejna, zabrán a obnoven. V pramenech je kostelík zván sborem starým. Správce Tůma Přeloučský bydlel na kopci[5]), u něho se shromažďovali vyznavači bratrští a radili se o zřízení vlastního domu. K tomu došlo brzy. Již r. 1498 koupili bratří dům od Šalomouna Koželuha[6]), syna Vojtěchova, vystavěný r. 1485[7]) u brány dolní pod kopcem a podle privilegia páně Vilémova nadaný těmi svobodami a právy jako domy na kopci. Do nového domu bratrského se přistěhoval s kopce Tůma Přeloučský, sem přenesena veškerá duchovní správa bratrská.

Sváteční, ale zároveň smutný pro bratrský Přerov byl den pohřbu biskupa Matěje Kunwaldského, který na cestě k synodě svolané r. 1500 do Přerova one-

[1]) Kn. pam. f. 141b.

[2]) Goll, Chelčický a Jednota v XV. století (1916) 129 a d.

[3]) Ant. Kubíček: Jindřich Institoris, papežský inkvisitor ... v Čas. kat. duch. 1902, str. 20 a sl.

[4]) Sr. můj čl. „Kde byl pohřben br. Matěj Kunwaldský?“ v Přer. Obzoru 1916, č. 296.

[5]) Kn. pam. f. 140a. „Po zaplacení jeho vstěhoval se na něj z kopce br. Tůma ...“.

[6]) Kn. pam. f. 140a, kopie arcb. archivu v Kroměříži A I b 26.

[7]) Kn. pam. f. 93a — 93b. Srv. můj článek „K starému místopisu Přerova“ v Přerovském Obzoru 1915, č. 167.

mocněl v Lipníku a tam také zemřel. Byl převezen do Přerova a zde slavnostně pohřben v bratrském kostelíku na kopci[1]).

Význam bratrského Přerova ještě více stoupl, když na synodě v Rychnově r. 1499 se stal Tůma biskupem a r. 1501 nejvyšším sudím. Tůma při své starosti o celou Jednotu pečoval také velmi starostlivě o sbor přerovský. Za jeho nepřítomnosti, když konal visitace, spravoval sbor spolusprávce br. Martin, přijmím Krčma[2]), jenž zde r. 1516 zemřel a pochován byl na Šířavě, přerovském předměstí, kde později páni Šiškové Slavkovští[3]) zakoupili za 10 kop místo a dali vystavěti sklípek, aby tam přednější bratří a správcové ukládáni byli k věčnému odpočinku.

Jednota se rozšířila nejen v Přerově, kde Bratří sídleli hlavně za Bečvou (zde dodnes říká se »na Pikhartsku«), ale i v celém přerovském kraji, takže učení katolické, beztak již rozšířením utrakvismu ztenčené, velmi pokleslo. Kněží katoličtí zbaveni byli přeměnou kostelů v utrakvistické většinou svých míst, rovněž rektoři a choralisté. S tím souvisel velký hmotný i morální úpadek ve straně katolické, takže biskup olomoucký poslal děkana Tomáše Rothenstuhla[4]), nově jmenovaného archidiákona přerovského s dvěma kněžími, aby arcijáhenství přísně visitoval. S jakým výsledkem visitace se setkala, nevíme.

Zatím strana podobojí v Přerově, o níž bohužel máme velmi málo zpráv, a bratří žili v úplné shodě bez vzájemných hádek, nenávisti a utiskování. Přispěl zajisté k tomu sám snášelivý Vilém z Pernštejna, jenž nenáviděl náboženských hádek a staral se o klidné soužití všech vyznání. Tůma býval s ním v častém styku a znám jest jeho list panu Vilémovi z r. 1509[5]). Náboženskou svobodu Přerovu potvrdil Vilém privilegiem ze 6. února 1513[6]) a dovolil, »aby ti měšťané naši mohli sobě kněze jednati a jednali, kteříž by těla božího a krve pod obojí způsobou rozdávali bez všelijaké překážky naší ... jim jiného kněze uvozování, bez všelikteraké lsti, že jim v tom nikterakž vymyšleně nemá saháno býti«. Právo kollatury, jež z privilegia Zikmundova a Albrechtova sami si vyvozovali, bylo nyní Vilémem potvrzeno. I bylo jisto, že svoboda náboženská v Přerově bude zachovávána, a obě strany hleděly jí pro sebe využíti.

Vystupovalo-li se v tu dobu v Čechách proti Bratřím, nebylo toho na Moravě, která byla vzdálena přímého dohledu krále, takže mohla zde vykvésti náboženská

[1]) Sr. cit. čl. v Přer. Obzoru 1916, č. 296.

[2]) Fiedler, Todtenbuch 222.

[3]) Fiedler 223.

[4]) Wolný, Kirchliche Topographie V. 172 cituje cod. form. cap. Olom., jehož však v kap. archivě v Olomouci již není. Za důvod visitace biskup naznačuje: „dolenter informati sumus, qualiter nonnulli plebani ecclesiarumque rectores necnon capellani, altaristae ac clerici in Archidiakonatu Przerow, immemores dignitatis suae ac honestatis deique timore postposito, scandalose et enormiter vivant . . .“

[5]) AČ. XVI. 36 — 41; sr. i Goll, Chelč a Jedn. 56.

[6]) Ku. pam. f. 100a — 101a.

svoboda, zvláště když ani strážci věci katolické, biskupové olomoučtí, za častého střídání a nepřítomnosti v zemi nemohli nebo nebyli s to, aby bránili vzrůstu jiných náboženských vyznání. Tato náboženská svoboda byla také jednou z příčin, že v Přerově konány tak často bratrské synody. Na Moravě Tůma klidně konal visitace bratrských obcí a také zcela bezpečně konala se r. 1515 bratrská synoda v Přerově[1]), která sem byla právě pro nejistou a nebezpečnou situaci v Čechách svolána.

Jako dny, kdy v Přerově zasedaly bratrské synody, byly pro Bratří přerovské dny svátečními, tak byl 23. únor r. 1518 pro ně dnem smutku. Toho dne zemřel jim jejich správce, biskup a nejvyšší sudí Jednoty Tůma Přeloučský, jenž se tak zasloužil o zabezpečení a pevné vybudování bratrského sboru přerovského. Byl pochován na hřbitově šířavském. Kdo stal se jeho nástupcem ve správě sboru, nevíme, (snad byl to br. Škoda), ale byli to jistě důmyslní a prozřetelní lidé, kteří Bratry přerovské spravovali, ne snad již v přísných zásadách původních, nýbrž dotčení již novotami Lukášovými, a podporovali též sblížení Jednoty se světem, hledíce pojistiti jí bezpečné podmínky budoucího vývoje.

Byli-li obyvatelé kopečtí, většinou Bratří, zbaveni r. 1479 povinnosti zastávati úřady, projevili nyní, za změněných poměrů v Jednotě, k tomu ochotu a žádali, aby jim list daný jejich předkům při osazování kopce byl potvrzen a v některých artikulích pozměněn. Vilém potvrzuje privilegiem vydaným 18. února 1520[2]) na Krumlově jejich nadání, některé články pozměnil a zejména ustanovil: »A jakož ti měšťané v prvním listě byli sau osvobozeni a prázdni učiněni ode všech auřadův, ta věc již jim jest námi s jich dobrau vůlí změněna tak, že dva z nich každého léta v auřad vsazeni býti mají, a jakož jest z rozkázání našeho na horním městě dům k rathauzi obecnímu způsoben, v tom se mají starší horního i dolního města scházeti a ty saudy a jiná rovnání činiti i obecní věci chovati«. Odtud členové Jednoty účastnili se veřejného života; Jednota, až dotud po většině pasivní, stávala se nyní aktivní, těšíc se plně klidnému rozvoji ke konci života Vilémova.

Dne 8. dubna 1521 umírá Vilém z Pernštejna; za jeho nástupce v panství přerovském, Jana z Pernštejna, horlivého utrakvisty, lépe novoutrakvisty, nastává změna náboženských poměrů v městě. Vystoupení Lutherovo mělo totiž silný ohlas v církvi české posilněním reformního směru utrakvistického. Přívržence tohoto nového směru, v leccems vlivům luterským podléhajícího, nazýváme novoutrakvisty, a jedním z nejrozhodnějších a nejhorlivějších novoutrakvistů byla nová vrchnost přerovská, Jan z Pernštejna.

Náboženské poměry vyvíjely se v Přerově za nové vrchnosti klidně. Jan z Pernštejna, za něhož se novoutrakvisté mezi přerovskými podobojími silně vzmohli, nevystupoval nijak nepřátelsky proti Jednotě, hledě ji spojiti s novo-

[1]) Gindely, Dekrety Jednoty bratrské (1865) 139 — 140.

[2]) Kn. pam. f. 94b–95b.

utrakvisty, aby tak nová organisace církevní mohla lépe čeliti všem útokům a aby dosáhla právních záruk své existence, kterých ani Jednota ani novoutrakvisté dosud neměli.

Jednota v Přerově, která vzrostla počtem svých vyznavačů a stoupenců i bohatstvím, věnovala všechnu péči své organisaci. Již jí nestačil malý kostelík na kopci k úkonům bohoslužebným, a proto Bratří musili se ohlížeti, kde by si vystavěli kostelík větší, jenž by jejich počtu byl přiměřený. To stalo se skutkem r. 1525,[1]), kdy založen byl nový kostelík na den sv. Crhy a Strachoty (9. března). Kostelík stál před branou dolní na pozdějším náměstí sv. Marka. Podle obrazu z r. 1722 a podle visitační zprávy z r. 1682 byl jednolodní, s jedním oltářem, na věži se dvěma zvony, s průčelím na sever obraceným. Kostelík zasvěcen na jméno Pána Ježíše Krista Ukřižovaného.[2]) Těšil se četným odkazům bratrským; je málo odkazů, aby v nich nebylo též dbáno tohoto kostelíka, jenž bývá označován jako »nový kostel«. Hned r. 1533 odkázal bohatý a štědrý bratrský příslušník Jan Věrný[3]) 100 zl. »novému kostelu« na zvon.

Bratrský sbor měl i svého kantora. Byl jím dlouho Vít.[4]) Býval jáhnem, pak se oženil, stal se lékařem a od krále polského dostal titul zemanský. Zemřel v Přerově za br. Škody r. 1531 a skladatel Úmrtní knihy připisuje příčinu jeho smrti čarodějnicím, které prý mnoho lidí připravily o život. Také z jeho synů a dcer nikdo nezůstal na živu.

Jako jinde novoutrakvismus stával se vyznáním vládnoucím, tak i v Přerově zatlačil dosud zde panující staroutrakvisty a zmocnil se jak kostela farního, tak i šířavského sv. Michala. Obojí žili spolu jinak v dobré shodě, oddávajíce se starosti o své duchovní a organisační věci.

K duchovním věcem náležela nejen dobročinnost, podporovati almužnou chudé a nuzné, ale i zakládati ústavy na zmírnění lidské bídy a chudoby, t. zv. špitály. Špitály byly v Přerově dva,[5]) jeden městský a druhý bratrský, tento z počátku stol. 16., onen asi z konce stol. 15. Oba těšily se velké přízni obyvatelstva, které hojnými odkazy a nadacemi na ně pamatovalo. Bratrský špitál byl asi v domě bratrském, městský stál na dnešním místě u mostu. Štědrým dárcem městského špitálu byl Vilém z Pernštejna, který r. 1511[6]) »pro polepšení tej chudiny, kteráž se v tom špitále chová«, oddal horní louku u vesnice Vinar, r. 1512[7]) opět roční činži 44 grošů z role, kterou drželi Jiřík Hrtan a Kašpar Švec; stejně štědrým

[1]) Kn. pam. f. 140a Srv. cit. čl. v Přerovském Obzoru 1915, č. 180 a 181.
[2]) Bayer, Přerovsko (1893) 145.
[3]) Kn. pam. f. 141b.
[4]) Fiedler 226—227.
[5]) Sr. můj článek „K místopisu starého Přerova; špitál" v Přerovském Obzoru 1915 č. 167.
[6]) Kn. pam. f. 98a.
[7]) Kn. pam. f. 98b—99a.

byl i Jan z Pernštejna, který r. 1526,[1]) »znamenajíc, kterak k špitálu obecnímu u téhož města Přerova žádných platův není, než toliko kdož tej chudině udělí, takže ta chudina souženost a nouzi trpěti musí«, oddal plat z mlýna zábečevského. Špitál bratrský nalezl dárce v osobě Jana Věrného, jenž r. 1522[2]) oddal krám masný, aby se z jeho pronájmu dávalo chudině na stravu, a r. 1533[3]) oddal kus nivy k »špitálu, slove bratrskému«. Špitál bratrský — snad ho nebylo tak třeba — ke konci první polovice stol. 16. zaniká a odkazy na špitál městský od té doby i ze strany bratrské jsou velmi hojné.

Smrtí Tůmovou r. 1518 Přerov pozbyl dřívějšího významu pro Jednotu. Teprve r. 1528 Přerov nabývá opět svého dřívějšího významného postavení, poněvadž tohoto roku po smrti Lukášově se stává stařičký br. Martin Škoda[4]) předním biskupem. Jen čtyři roky řídil Škoda z Přerova Jednotu; r. 1532 zde zemřel a byl na hřbitově šířavském pochován.

Za správcovství Škodova působil snad v Přerově Václav Křížek,[5]) později městský písař přerovský, člověk nepokojný, který prý ještě v době, kdy byl členem Jednoty, psával listy proti br. Martinu Škodovi a jiným Bratřím, »o čem se jemu líbilo«. Asi r. 1542 vydal proti Jednotě knížku s názvem. »Čech Waldenský«. Br. Adam Šturm, pojednávaje o spise ve svém »Dialogu« a naráže je na název spisu, nazývá Křížka »novým Čechem, prvé v tom smyslu neslýchaným«, jenž prý Bratřím kacířů spílá, »svého prý nic gruntovnějšího nemaje, než jakousi rozprávku napsal, z své hlavy vytaženou, beze všeho gruntu a základu písma sv.« Křížkovi v brojení proti Bratřím v Přerově pomáhal podle Šturma Vít Zedník.

K náboženským vyznáním v Přerově, jak již dotčeno, choval se Jan z Pernštejna snášelivě. Jistě bylo též důležito a přispělo k svobodě náboženské, že občané přerovští, tedy přívrženci různých vyznání, byli jeho věřiteli, půjčivše mu v jeho finančních nesnázích r. 1535 sedm tisíc zlatých a r. 1545 opět sedm tisíc zlatých;[6]) nutili ho tím k zdrželivosti. Půjčka byla učiněna na zástavu všech důchodů zámku Přerova, obojího města a přilehlých vesnic, dokud by půjčená suma nebyla splacena. Občanům dostalo se při druhé půjčce od Jana privilegia,[7]) jež má v pozdější historii města velký význam: kdyby byl nucen Přerov někdy prodati, že je o tom dříve uvědomí.

Bratří mimo to chráněni byli novým správcem br. Janem Wolfem, mužem rozvážným, jehož i sám Jan z Pernštejna si vážil. Do Přerova přišel po jednoroční

[1]) Kn. pam. f. 103a.
[2]) Kn. pam. f. 139a.
[3]) Kn. pam. f. 139b.
[4]) Fiedler 224—225.
[5]) Jireček, Rukověť k dějinám literatury české I. (1875) 422.
[6]) AČ. XX. 380. Kn. pam. f. 106a.
[7]) Kn. pam. f. 106a. ČMM. 1903 185.

správě br. Ondřeje Vrbetského[1]) kolem r. 1533, v době, kdy vystoupením Křížkovým a Vítovým nebyly zde poměry právě utěšené. Přispěl však platně k vyjasnění všech protiv a k vyvarování všech dalších svým přímým a správným jednáním. Dříve než nastoupil svůj úřad správcovský, poslal s biskupem Janem Rohem „čeládce" bratrské psaní,[2]) »jak by měli v svém povolání hodně choditi a k svým povinnostem hodně státi«.

Je to první písemní zmínka o škole bratrské v Přerově. Kdy bratrská škola v Přerově vznikla, nevíme. Snad počátek její lze klásti do doby Tůmy Přeloučského, který shromažďoval kolem sebe mládež bratrskou, »čelednost«, která chtěla se věnovati úřadu duchovnímu v Jednotě, a připravoval ji k příštímu povolání. Časem přibíráni snad i ti, kteří nehodlali se věnovati službě duchovní, a vyučováni, a to asi je počátek bratrské školy v Přerově, která záhy počala soupeřiti s »velkou školou městskou«. Škola v br. Wolfovi získala dobrého učitele, jak vzpomíná Blahoslav. Správcem školy býval správce sboru a vyučovali pomocníci biskupovi a snad také čekatelé služby duchovní.

Jednotlivá náboženská vyznání byla předmětem péče a pozornosti Jana z Pernštejna, aby se neodchýlila od svých řádů a kázně. Když se r. 1543 dověděl o nějakých zlořádech v Přerově, poslal do Přerova přísný list[3]), v němž napomíná přívržence všech vyznání. Z celého listu je viděti opravdu nábožensky cítícího muže, jemuž spása druhého leží hluboko v srdci. »A protož z povinnosti té«, píše, »kteráž mi jest nad Vámi i nad jinými poddanými mejmi od pána Boha dána a jsa toho povinnen a majíc i pánu Bohu svému z Vás i jiných poddaných svých počet vydati, tak jakž Písmo ukazuje, komu více dáno, že bude více od něho požádáno, a majíc zprávu, jakých rozpustilostí a všelijakých svobod se mezi Vámi dopauští a ke všem nešlechetnostem se hříšným pohledání děje, pro užitky své těch šenků a jiných obchodů, kteréž se proti pánu Bohu všeho dopauští a rozličtí pováleči a lotří v těch domích šenkovních své chování mají, kteříž jiným vůkol nejdau než vším neřádem a nešlechetností«, proto jim přísně přikazuje, »aby takové lotrovství přetrženo bylo a těch lotróv poválečův z města abyste vybili«. Mají se říditi podle nařízení sjezdu vyškovského, kde usneseno, »jak se lidé v postech, modlidtbách i v jiném náboženství chovati mají«.

Účast stavů bratrských při odporu stavovském r. 1547 přinesla Jednotě vydání přísného mandátu r. 1547 a 1548 proti Bratřím, který v Čechách byl také prováděn, zatím co Morava se stala útočištěm četných vyhnanců bratrských z Čech. Marně Bratří prosí Ferdinanda, že jsou »lidé pána Boha se bojící, praví ctitelé jeho«, marně prosí také císaře Karla, »aby nás J. M. k. při náboženství a při službě Boží zachovati ráčila«. Obě suplikace podepsány také jménem Bratří mo-

[1]) Fiedler 228.
[2]) ČČM. 1862 209. Jireček, Rukověť II. 186.
[3]) Kn. pam. f. 106a.

ravských. To bylo příčinou, že Jan z Pernštejna poslal 22. července 1548 br. Wolfovi do Přerova psaní[1]), v němž vytýká Bratřím, že podepsali spolu suplikaci ke králi a císaři, ježto přece vědí, že »mandáti královští se na Moravu nic nevztahují«, a vytýká jim to důrazně. Br. Wolf odpověděl 24. července[2]), že v čas, kdy psaní bylo králi posláno, byl nemocen a tak nemohl býti podpisu přítomen. »Ale však vůli všecku celou a dokonalou od osoby mé Bratřím starším k tomu dal sem«, píše, »a oni . . . psali a podepsali, neodměšujíce Jednoty ani kterého zboru, . . . neb sme se nikdá od prvopočátku Jednoty čeští Bratří od moravských, moravští od českých při věcech spasitedlných a pobožných . . . nedělili a neloučili a ještě nedělíme a neloučíme«. Celá záležitost byla tím vyřízena, Jednota ve svém vzrůstu a rozvoji v městě i zemi nebyla nijak dotčena, ba v Přerově byly dány předpoklady k dalšímu rozvoji Jednoty, jak ukazují dějiny Přerova v druhé polovici století XVI. Plně k tomu přispěl zejména Wolf, který s otcovskou láskou staral se o svěřený sbor a bratrskou školu.

V takovém prostředí narodil se v Přerově r. 1523 v první pátek postní v hodinu 16. Jan Blahoslav, syn bratrského měšťana Blažka a jeho manželky Kateřiny, paní v pravdě nábožné a »pečlivé matky mnohých«, a za takových poměrů vyrůstal bratrský pacholík, veden jsa br. Wolfem a navštěvuje pilně bratrskou školu až do r. 1540, kdy na den sv. Havla poslán byl br. Wolfem do Prostějova, aby se stal »čeledínem« br. Martina Michalce. Wolfovi věnuje Blahoslav často vroucí vzpomínku. »O tom muži«, píše[3]), »mnoho by bylo praviti. Býval jsem já s ním od dětinství svého. A když se koli na skutky muže toho rozpomenu, vždycky se jemu divím. Neb sem nikdá jemu podobného neviděl, aniž vím, aby Jednota jemu podobného měla. A to v těch věcech: v ochotnosti, přívětivosti, opatrné mluvnosti, pobožnosti, příkladnosti, vážnosti, jímání lidí milostí sobě. Ač prostý, jak byl, avšak příjemný kazatel Páně, Němec, hospodář dobrý, br. Lukáše formanem býval. Drahně písní nadělal, z nichž mnohé jsou v novém kancionálu. Při žádném z správcův bratrských tak málo vášní škodných nepoznal sem. Taková byla muže toho bedlivost, že sebou uměl vládnouti. Člověk tě byl, ale takový člověk, jakých málo jest. Latině téměř neuměl. A proto byl učený a pravým uměním stkvěl se, uměl i fysiku.«

Velká rána tedy stihla sbor přerovský, když br. Wolf podlehl dlouhé a těžké nemoci 26. října 1548.[4]) Pochován byl na Šířavě, při jeho pohřbu kázal br. Daniel Starý.

Náboženský vývoj v Přerově v první polovici stol. XVI. děl se tedy celkem klidně a utěšeně, a stejně tomu bylo i v druhé polovici stol. XVI., třebas za

[1]) Archiv bratrský VII. 92—93 (Opis v zem. museu v Praze).
[2]) Arch. br. VII. 93—98.
[3]) Fiedler 234.
[4]) Tamtéž 235.

PŘÍLOHA II.

PŘEROV PO R. 1722.
(Obraz na faře v Přerově).

Vratislava z Pernštejna byly v městě vážné spory mezi Bratřími a novoutrakvisty o školu bratrskou[1]), jež tím snáze soupeřila se školou městskou, čím více tato ve svém významu upadala. Než i tyto spory přestaly odstraněním nesnášelivých novoutrakvistických farářů a znovu zjednáno bylo klidné soužití obou evangelických vyznání. Náboženský vývoj v městě dostoupil pak vrcholu r. 1596[2]), kdy vrchností přerovskou stal se zemský hejtman moravský Fridrich ze Žerotína, jenž privilegii z r. 1597[3]) zaručil evangelickým stranám úplnou náboženskou svobodu a umožnil další klidný a nerušený rozvoj obou hlavních vyznání v městě — Jednoty a novoutrakvistů. A stejně tomu bylo i za Karla st. ze Žerotína, který všechnu péči věnoval Přerovu a otcovsky staral se o všechna vyznání, umožňuje jim klidné soužití.

Než ani nejbližší doba po Bílé Hoře neznačí ještě vítězství víry katolické. Teprve r. 1629 nastává obrat[4]). Před 10. říjnem r. 1629 opouštějí bratrští duchovní Přerov, na který s katolické strany bylo již velmi »šturmováno«, a 19. října 1629 dosazen (»post amotionem praedicantium«) kard. Dietrichštejnem katolický farář Jan Tančík. Katolická protireformace šířila se v Přerově velmi pomalu, četné a velké překážky stavěly se jí v cestu. Celý průběh osvětlují nám slova, zapsaná farářem Tančíkem v květnu 1652 do matriky: »Když shledal jsem radu a obyvatelstvo přerovské, brzy po svém příchodu na vinici Páně hložím kacířství zarostlou a podvodem, šalbou a rouhačstvím bující, věrolomnou a rouhavou, tu konečně po 13 a půl léta jich zkusiv, s pláčem jsem je opustil, aniž o poznání se polepšili. Že tomu tak, sám můj nástupce za krátkou dobu správy své sezná«.

[1]) Arch. br. X 314a sl.
[2]) Kn. pam. f. 112b—115a.
[3]) Kn. pam. f. 115a—116b.
[4]) Srv. můj článek »Čeští bratří loučí se s Přerovem« v příloze Obzoru 1918, č. 360.

FERD. HREJSA:

NÁBOŽENSKÉ STANOVISKO B. JANA BLAHOSLAVA.

Blahoslav je jeden z těch velikánů našich dějin, u nichž je náboženství samým ústředím jejich života. Celý jeho život je nerozlučně spojen s jeho náboženstvím a jeho náboženství dává všemu v jeho životě určitý ráz. Blahoslav je osobností v prvé řadě náboženskou, jedním z těch, v nichž český život náboženský proudí a bije nejmocněji. Proto, pokoušíme-li se poznati a oceniti náboženský život Blahoslavův, poznáváme tím a oceňujeme i český náboženský život vůbec. Nejde tu tedy jen o Blahoslava, nýbrž jde vlastně zároveň o svéráznost celého našeho českého života náboženského.

Proto bude dobře blíže si všimnouti náboženského života Blahoslavova a jeho svéráznosti a odlišnosti od souběžného hnutí domácího i zahraničního.

I. Náboženský život mladého Blahoslava.

Náboženský život Blahoslavův rozvíjel se v nejtěsnějším spojení s náboženským životem Jednoty, s níž Blahoslav žil od svého prvého dětství v nejživějším styku. Z ní vyrostl a z ní čerpal svoji zbožnost i základní náboženské názory.

Než vedle bratrského života náboženského působily na jeho vnitřní náboženský rozvoj i četné vlivy jiné. Nevelký při tom byl vliv domácího, českého života náboženského, vyvíjejícího se mimo Jednotu, neboť Jednota a s ní i Blahoslav se před stykem s ním velmi uzavírali pro jeho méněcennost. Zato však Blahoslav byl nemálo vystaven vlivům cizím, když byl dán na studie do Goldbergu, do Vitemberka a později do Královce v Prusku i do Basileje. Tu mocné vlivy zahraniční reformace, s níž se Jednota sice nijak neztotožňovala, ale na niž tenkráte přece jen hleděla po mnohé stránce s uznáním a s úctou, působily mocně na Blahoslava.

Tak již v mládí za svých studií obohacuje se Blahoslav nemálo za svého pobytu v cizině a jeho vnitřní náboženský život se tříbí. Zkušenosti pak životní i choroba, která naň od mládí doléhá, to vše přispívá k tomu, že Blahoslav záhy duševně dozrává. Když se vrací z Basileje 28 letý, sklíčen chorobou, je to již ustálená, zralá osobnost, která již mnoho se nezmění.

Proto je dobře všimnouti si ho blíže zvláště v této době, kdy stojí na prahu životní své činnosti. Blahoslav sám dává nám v té době pěkně nahlédnouti do svého náboženského života svým prvním význačnějším dílem literárním z r. 1551,

v němž líčí svůj rozhovor s novoutrakvistickým knězem Benešem Optátem v Prostějově[1]). Je to zajímavý zjev: starý, pobožný kněz, jemuž rovného Blahoslav mezi kněžími podobojími dosud nepoznal, muž odedávna rozhodně se řídící podle Písma, a 28letý, nadšený kněz bratrský se setkávají po prvé v životě a hned si odhalují srdce, jeden jsa zřejmě druhým zaujat. Hovoří přirozeně o tom, co je nad jiné zajímá, jak Luther, Zwingli, Bucer i Oecolampad se vyslovují o věcech podstatných v náboženství. A oba souhlasně a rádi doznávají, že ti všichni dosti dobře píší, na větším díle bez odporu jedni druhým. Však v příčině věcí služebných velicí jsou mezi nimi rozdílové a tuzí odporové, církvi Kristově znamenitě škodící. A toho oba velmi litují, jdeť jim oběma o to, aby mezi těmi, kteří žijí podle evangelia, bylo bratrské obecenství v lásce a pokoji. Hovoří pak o náboženském životě mezi Bratřími. A tu, když kněz Beneš s uznáním mluví o ctnostném obcování Bratří a jejich řádu poddání a všech jím svázání, ale přece míní, že Bratří o svátostech příliš vysoce smýšlejí a nenáležitě jim přičítají věci spasitelné, mladý Blahoslav neváhá se zastati i v tom stanoviska bratrského, s nímž se zřejmě ztotožňuje, a dává nám nahlédnouti do hlubin svého náboženského života. Však prý Blahoslav mezi žádnými lidmi nespatřil něco takového jako u Bratří, že totiž »Bratří ani proti víře a Písmům svatým, ani proti rozumu Bohem osvícenému aneb smyslu víry nedrží při žádném artikuli, ovšem při svátostech«. A tu hned blíže vykládá učení bratrské, jemuž sám jest cele oddán, o svátostech, totiž o křtu a o večeři Páně. A je velmi zajímavo slyšeti, jak Blahoslav v hloubi duše bratrskému učení o svátostech rozumí a je v důvěrné chvíli vykládá. Tak mezi jiným praví, že chléb a víno ve večeři Páně »jest tělo a krev Kristova, jakž to sám — Kristus — vysvědčiti ráčil«; o »křtu vodním«, pak dí, »že jest ne tělesné špíny smytí, ale dotázání dobrého svědomí« (1. Petr 3, 21.), to jest »novým rodem«. Ale když se tak o svátostech vyslovuje, přidržuje se přesně slov Písma a přibližuje se tím, pokud jde o znění slov, o literu, a tudíž i o veřejnost, pravověrnému učení luterskému. Ale v důvěrném rozhovoru hned pak učení to značně omezuje a blíže určuje, když dí, že těm slovům, že křest jest novým rodem a že chléb a víno ve večeři Páně jest tělem a krví Páně, se má tak rozumět, »ne že by to bylo podstatně, ale posvátně a služebně«. »Nesrovnávají se« tedy Bratří s těmi, kteří »jako Luther« »příliš vysoce« o večeři Páně smyslí, pravíce, že »chléb večeře Páně jest tělo Kristovo tělesně«, což jest prý »proti smyslu víry«, ale nesrovnávají se ani s těmi, kteří praví, že »chléb večeře Páně není tělo Kristovo«, »což jest proti slovům Kristovým«. Bratří slovům Písma o svátostech rozumějí tak, že sice slova ta přijímají, ale je »za mluvení« nikoli »prosté, obecné« t. j. doslovně přijatelné, nýbrž za mluvení »obzvláštní mají, jež někteří nazývají figurním«. A v tom smyslu slovům těm rozumějí, i když sami, ponuknuti slovy

[1]) *Br. arch.* VIII. 48a — 52a; sr. i Jana Blahoslava Grammatika Česká (1857) str. VII.–X.

Písma, také tak vysoce o svátostech mluví, říkajíce: »Ten chléb jest pravé tělo, to, jenž se z Panny Marie narodilo etc., služebníci (církevní), jimž klíčové svěřeni, hříchy odpouštějí; křest nás spaseny činí etc.,« ale při tom vždy prý dokládají: »posvátně nebo služebně etc.« Bratří těm slovům o křtu, o večeři Páně, o rozhřešení, nerozumějí tedy doslovně, nýbrž posvátně, obrazně. Blahoslav cítí, že tu Bratří nejednají vlastně dosti přímo, vkládajíce do těch slov místo doslovného smyslu vlastně jiný a rozumějíce těm slovům jen obrazně, a proto omlouvá Bratří: »Byť Písma svatá tak o svátostech nemluvila jistě ani Bratří v to by se nedali. A zase, byť pravda a světlo její tomu nechtěla, nikdy by Bratří takových výminek skrze přidávání svrchu psaných slov (t. j. posvátně, služebně), nečinili. Ale prostředkem jíti chtíce, bez uchylování se na stranu buď levou neb pravou, k tomu jsou přinuceni.« To jsou ovšem slova nemálo zajímavá, která ukazují, že Bratří, a vlastně především Blahoslav sám, v pojímání svátostí a rozhřešení užívají sice slov Písma a jsou blízcí — aspoň slovy — stanovisku Lutherovu a konservativnějších kruhů podobojích, ale přece jen rozumějí jim značně jinak, duchovněji, obrazněji, — a v tom se blíží vlastně smyslu Táborskému a Zwingliovu, či jak se říkalo, pikartskému. Proto se tak dobře shodl s Benešem Optátem, radikálním novoutrakvistou. Ale ten pěkně Blahoslavovi pravil, že mluvíval před časy nejednou s Bratřími, kteří stáli v popředí, a zvláště o svátostech, ale od těch prý »neporozuměl, by při Bratřích takový smysl byl, kterýž jsem já (Blahoslav) jemu vypravoval«. Blahoslav tvrdí, že »tak jest při Bratřích«, jak on sám pravil, a tomu že všichni bratrští spisové svědectví vydávají. Avšak i když je pravda, že Bratří zvláště od dob Lukášových vskutku měli sklon k takovému radikálnějšímu, duchovnímu, figurnímu pojetí svátostí a náboženství vůbec, přes to přece má Optát asi v tom pravdu, že bratrské přední osobnosti z doby něco dřívější přece jen na takovém stanovisku nestály, jsouce blíže stanovisku Lutherovu a těch, kteří o svátostech nejen s Lutherem »vysoce« mluvili, ale také tak smýšleli. Bratrští vůdcové z doby Blahoslavovy, a jejich vedením i Blahoslav sám, zřejmě postoupili dále v radikálnějším pojetí svátostí a křesťanství vůbec. Dosud sice užívají i dosti konservativních náboženských výrazů ustálených v době něco dřívější, ale do těch slov vkládají smysl duchovnější v míře značně větší než jejich otcové. Ba již cítí, že taková dvojsmyslnost náboženských výrazů není něco naprosto správného. Dosud ji ospravedlňují Ale přijde doba, kdy, povolujíce tomu, co »pravda a světlo« chce, opustí výrazy staré a té pravdě a tomu světlu budou se snažit dáti výrazy nové, které plně, nezastřeně a neobrazně, nefigurně, ale jasně dají výraz vlastnímu jejich přesvědčení. Pro nás má však cenu, poznali-li jsme, že Blahoslav, i když literní smysl slov, jichž užívá, zdál by se svědčiti o konservativním stanovisku, blízkém stanovisku luterskému, ve svém nitru rozumí slovům těm posvátně, figurně. A to je nemalého dosahu pro porozumění jeho náboženskému životu v rozporu, v jakém se později octne právě s oněmi konservativními kruhy

Toto poznání, k němuž jsme dospěli sledováním rozhovoru jeho s Optátem o svátostech, potvrzuje další jejich rozmluva, týkající se výkladu dvou nemálo důležitých míst v Písmu. Žádalť Optát zvěděti, jak Bratří vykládají slova u Jana 3, 8: »*Πνεῦμα*[1]), kam chce věje, a hlas jeho slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam jde Takť jest každý, kdož se z Ducha narodil.« A z epištoly k Titovi 3, 5: »Spasil nás skrze obmytí druhého narození a obnovení Ducha svatého«. To jsou slova, která se týkají hlavní věci, oč Optátovi i Bratřím nade vše šlo, nového života a spasení. A tu zajímá, že Blahoslav, maje Optátovi v této důležité věci vysvětliti stanovisko bratrské, vykládá, že bratrský výklad textu Písma není ovšem přesně ustálen a uzákoněn, a co on v té věci řekne, řekne jen sám za sebe, ale že odpověď jeho bude se celkem shodovati se stanoviskem Bratří. A navazuje na původní řecký text, pěkně vykládá ta slova Písma, líče opravdového křesťana jako člověka z Ducha narozeného, jehož skutky o tom svědčí, že jest »od Boha Duchem svatým navštíven« a puzen, ač »nevědí lidé, kdy a odkud mu to přišlo, ani kam mu to vejde, a nač ten člověk s těmi věcmi přijde«. Takovým pak křesťanem člověk se stává, když Bůh člověka »spasena učinil skrze očištění nás od hříchu skrze obmytí aneb koupel ne nějaký lidský vodou prostou od prostého člověka, ale skrze koupel, jenž jest druhé narození, kteréž se děje skrze obnovení« člověka vnitřní »a obmytí Ducha sv.« Blahoslav se tu výslovně zase odvrací od výkladu odchylného, když »zvláště Luteriáni někteří« »koupel nového narození« vykládají na »křest vodní«, a že skrze křest vodní »spasení se člověku dává«. Blahoslav připouští sice, že i tak se mohou vskutku také ona slova vykládati a že Bratří o takový výklad by se nepřeli, »ale pustili by mu, když by jen toho neopominul, že skrze křest vodní s l u ž e b n ě se to děje, t. spasení se člověku dává, skrze Ducha sv. p o d s t a t n ě«. Tak Blahoslav zřejmě zdůrazňuje jako hlavní věc pro křesťana — očištění vnitřního člověka Duchem božím a tak znovuzrození se nového člověka, který by, všecko ostatní nechaje stranou, činil s radostí a nadšením to, k čemu je ve svém nitru Duchem božím puzen. V poměru k tomuto vnitřnímu očišťování je mu křest vodní jako věc zevní jen věcí služebnou a figurní. Tím ovšem zase významně se liší od konservativního stanoviska Lutherova a konservativnějších podobojích, ač i tu Blahoslav nechtěl by se o slova příti a připustil by i slova konservativnějšího stanoviska, ale s přídavkem slov »služebně a figurně«, aby v ně vložiti mohl smysl hlubší a duchovnější. Lze rozuměti, že došel i tu plného souhlasu Optátova: stojíť oba na stanovisku stejně radikálním, duchovním, blízkém stanovisku kdysi Táborů a v ten čas i Habrovanských. Při tom je dobře si všimnouti, že, ač tu Blahoslav a Beneš Optát nemluví přímo o ústředním článku reformačním, však ve skutečnosti o něm přece mluví a že tu na rozdíl od luterského stanoviska, zdůrazňujícího připočtení spravedlnosti Kri-

[1]) Cituji zde podle pozdějšího přesnějšího překladu kralického, aby smysl byl jasnější.

stovy z milosti boží skrze víru bez skutků zákona, staví v popředí vnitřní obnovení člověka a že Bůh člověka spasena činí skrze očištění nás od hříchu skrze znovuzrození. A je viděti, že i v tom zástupce Jednoty i stařičký zástupce rozhodných kruhů v církvi podobojí jsou úplně zajedno.

Tak nám mladý, 28letý Blahoslav dal nahlédnouti hluboko do své duše a do svého náboženského života. Vidíme v něm člověka sice mladého, ale duchovně zralého a naprosto ujasněného, který nejen svátosti, ale spasení vůbec a celou podstatu křesťanství pojímá nikoli zevně, obřadně, formálně, ale hluboce, duchovně. Je to stanovisko nemálo radikální, radikálnější, než na prvý pohled by bylo lze poznati ze slov, kterými je obyčejně vyjadřuje. Jemu v křesťanství nejde valně o zevní formy, o literu, nýbrž o jedno: o vnitřní obnovení člověka boží mocí a boží milostí. Jemu nezáleží příliš na sporech o čisté učení, připustí i učení ne zcela přesné a ne zcela jasně vyjadřující pravdu, pokud jen dá se přece nějak s pravdou srovnati, — ale jemu záleží daleko více na tom, aby křesťan byl člověk opravdový, který by se dal cele vésti boží vůlí a nedbal nic, co z toho pak vzejde, jen když smí konat boží vůli. Blahoslav tu před námi stojí jako člověk nejen nábožensky myslící, ujasněný, ale i jako člověk nábožensky žijící, který nemluví jen naučené věty, ale který to vše i prožil. A právě proto, že sám je uchvácen mocí boží, dovede o tom také svědčiti, a má proto radost, když se shledá s člověkem, který také něco takového prožil. Není divu, že má takovou radost nad Benešem Optátem a že by ho tak rád pro Jednotu získal, pro tu Jednotu, nad niž nic lepšího mezi lidmi nespatřil.

Takový je Blahoslav již r. 1551, na počátku své 20leté další práce v Jednotě, člověk nábožensky vyhraněný a při tom s Jednotou srostlý a pro Jednotu nadšený a neúnavně pracující. Když jej tak známe, pak snáze již porozumíme poměru, v jakém stojí k celému svému prostředí a okolí, s nímž se stýká, a zvláště k všelikým těm náboženským proudům, které v ten čas v našem národě i mezi národy okolními snaží se uplatniti.

II. Blahoslav a dosavadní český život náboženský.

Blahoslav, sám v sobě ucelený a zvláště jako zástupce Jednoty a jí k tomu pověřený, musil ovšem zaujmouti přesné stanovisko k okolním náboženským proudům a společnostem. A tu šlo především o to, aby zaujal jasný poměr k církvi v Čechách a na Moravě vládnoucí, k církvi římsko-katolické a staroutrakvistické i k církvím ostatním, s kterými Jednota bratrská od počátku musila v Čechách se vypořádati, totiž jednak s Tábory, jednak s Valdenskými a pak i s Mikulášenci. A současně, ba předem bylo třeba, aby Blahoslav naprosto si vyjasnil poměr svůj k Jednotě.

Blahoslav to vše učinil rovněž hned na počátku své působnosti v Jednotě, totiž ve svém prvém historickém spisu »O původu Jednoty bratrské a řádu v ní,«

napsaném asi v letech 1550 – 1552.[1]) Není to jen pouhý spis historický, v němž by Blahoslav snažil se toliko objasnit počátky Jednoty. Blahoslav líče historii počátku Jednoty, chce si vlastně ujasniti, je-li původ Jednoty z Boha čili nic, a tím chce sobě i jiným odůvodniti a ospravedlniti, že v Jednotě »i my také duší svých spasení důvěřili sme se«, a odmítnouti všeliké hanění a odsuzování Jednoty. A proto také v poslední kapitole (XIII.) Blahoslav přímo dochází k závěru, že původ Jednoty a jejího kněžství je z Boha, a že tudíž právem Blahoslav a jiní s ním duší svých spasení v ní se důvěřují a s ní jdou. To je to, oč mu vlastně v tomto spisu nade všecko jde.

Toto své naprosté dověřování se Jednotě a naprosté ztotožňování se s Jednotou Blahoslav odůvodňuje řadou důvodů: 1. Bratří »sou se ujali o boží při a to sou předsevzali, což apoštoly stvrzeno jest totiž víru jedinou křesťanskou: nebo oni samým zákonem (božím) se řídí a zpravují.« 2. »Úmyslem upřímným vše, oddělení i shromáždění, učinili i řád vyzdvihli, ne pro čest a slávu světa, jmění a zboží, ale pro své spasení, ač je pro to samo mnohá a znamenitá pokušení potýkala.« 3. »Jsou k tomu ne tak chvátavě a všetečně šli, ale pomalu, s mnohou vážností a snažnými a vroucími modlitbami.« 4. Ve všem se připodobňovali první církvi apoštolské. 5. »Pán Bůh Jednotu tuto a lid v ní, zvláště pak správce věrné divně opatroval i opatruje a chová.« 6. »Bůh požehnání Jednotě dává a správcemi věrnými vždycky daruje a jednomyslným duchem poděluje.« Je viděti, že Blahoslav cele je Jednotě oddán, jsa si jist, že »Bratří při pravdě jistě stojí.« Proto jde zásadně a rozhodně s Jednotou.

Proto je ovšem jen důsledno, že odvrací se ode všech současných Jednot a má k tomu stejně hluboké důvody zásadní, jak o tom píše v kap. XII., následuje v tom soudu dřívějších Bratří.

„Proč nepřistoupili k Římanům?“ Poznali ... „že papež s svou rotou není než nevěstka svatojanská, Antikrist bloudící životem i smyslem a Kristu se protivící.“ A vykládá to blíže. Bloudí životem: vždyť život kněží i lidu je odporný životu božímu. „Kněží lidu z hříchu nevyvozovali ani kázně nad nimi užívali.“ Lid pak „v hříších bez pokání stál.“ „A obojí v tom neústupni jsouce, proto přece za církev svátou se drželi.“ Smyslem také bloudí: vždyť naději svou ne v Bohu, ale „v věcech stvořených“ složili, v svátostech, skutcích některých, Boha k nim přivázavše. Též že zboží a panování světa sobě osobili, císaře a krále obloupivše. Na hlavě Kristu dosti neměvše, ustavili sobě za hlavu člověka „zlořečeného[2]), povýšeného nade vše, což slove Bůh“.

Tak Blahoslav odůvodňuje oddělení Jednoty od Římanů. Ale čtouce jeho slova, cítíte, že tu s oddělením tím naprosto souhlasí, a že tu vlastně líčí svůj odpor k Římu.

[1]) N. V. Jastrebov, O původu Jednoty bratrské J. Blahoslava, str. XV. v úvodě. (Sborník odd. ruského jazyka a slovesnosti imp. akademie nauk v Petrohradě, sv. 71., Petrohrad 1902).

[2]) Jerem. 17, 5.

A totéž platí o jeho slovech, když hned pak vypráví o Bratřích, „proč k české straně nepřistoupili", totiž k straně podobojí. I od české strany se odvracejí „pro bludy smysla i života, ač rozdílné v něčem od Římanů". Odmítají „smysl ten při svátosti, že v jedné každé částce (— v chlebě zvlášť i zvlášť ve víně —) jest celý živý Kristus". Ovšem pak s nimi nesouhlasí v učení „o přímluvě svatých, o víře, o skutcích", a „že kněz zlý jako dobrý". Z toho prý potom pošlo, co vedlo k bludu života, že „na kněžích život, mnohotvárnými hříchy a mrzkostmi zkalený, byl snášín". Toho pak příčinou je, co Bratří zvláště kárají, že strana česká, potupující Římany, papeže s kardinály a biskupy za Antikrista, však přece k nim o kněžství hleděli a jeho i falešnými sliby a přísahami dosahovali.

Oběma pak stranám, Římanům i české straně, vytýká Blahoslav, že jedni druhé kaceřují a Římané docela se vší krutostí podobojí válečně stíhali a vzájemně hanlivými traktáty se odsuzovali. „I kterakť sou pak měli (Bratří) k té některé straně přistoupiti, poněvadž jedna za Babylon potupena a druhá za kacířskou odsouzena?" Je viděti, že Blahoslav s Jednotou naprosto se odvrací od strany pod jednou i od strany podobojí, spravované konsistoří a známé nám za doby Blahoslavovy pod jménem staroutrakvistů.

Když tak Blahoslav činí, postupuje tak ovšem úplně ve smyslu dřívějších i současných bratrských vůdců a jich spisů. Aspoň v témže smyslu proti staroutrakvistům obrací se pojednání z dřívější doby: »Tito artikulové pořádně znamenaní k žádosti jednoho přítele sepsáni jsou«,[1]) jakož i spis sepsaný již za doby Blahoslavovy, »Psaní učiněné od Bratří, . . . v němžto oznamují se příčiny, proč to býti nemůže, aby od náboženství svého . . . pustili a k kněžím buď pod jednou neb pod obojí přistoupit měli« z r. 1554.[2])

Poslední tento spis Blahoslav z uložení seniorů r. 1555 zpracoval u výtahu latinsky,[3]) ač s jakousi nechutí a raději by byl jej přepracoval, ponechaje toliko myšlenkový obsah.[4]) Ve svém spisu »O původu Jednoty«, již před tím dal výraz obdobným myšlenkám, obecně platným v Jednotě, jak byly hlásány učiteli Jednoty a opakuje jen jejich důvody a shrnuje je v jedno, ale Blahoslav sám tím projevuje i vlastní své stanovisko, jemuž ostatně i jindy dává ještě podrobnější výraz, jako zvláště r. 1566 ve své »Odpovědi«[5]) panu Albrechtu Černohorskému, známé pod jménem »Zpráva upřímná a sprostná na tyto dvě otázky: »Proč se Bratří od jiných jednot buď pod jednou buď pod obojí dělí«, »Proč lidi ku poslušenství zavazují«.

[1]) Traktát ten je v rkp. sborníku v mus. knih. IV. H. 8. č. 5, jakož i v jiném rkp. sborníku v mus. knih. II. H. 6. č. 5. Na konci traktátu toho v prvém sborníku je poznámka 1538: 1579. Patrně je z r. 1538.

[2]) O traktátu tom viz G. A. Skalský, Spor Bratří s Vojtěchem z Pernštejna r. 1557. v ČČM. 1909. 16 nsl.

[3]) A. B. VIII. 118a–129a. Otiskl jej Gindely, Quellen 153–159.

[4]) A. B. VIII. 129a.

[5]) Sv. Arch. Bratr. IX, 109–131. a bratr. sborník mus. II. H. 6. č. IV.

Pokud tu jde o Jednotu římskou a o podobojí rázu staroutrakvistického, Blahoslav i tu mluví výslovně ve smyslu starých Bratří a uvádí celkem tytéž důvody. Je zřejmo, že nejen jménem Jednoty, ale i jménem svým oba tyto směry z naznačených důvodů naprosto zamítá.

Ve svém historickém pojednání »O původu Jednoty bratrské« z důvodů historických zaujímá Blahoslav určité stanovisko i k náboženským proudům českým, o něž šlo v bratrské minulosti, nikoli však již v době jeho. Než přes to je k charakteristice jeho života náboženského významno i toho si všimnouti.

Zmiňuje se totiž o tom, proč Bratří při vzniku Jednoty k táborským kněžím a k Valdenským nepřistoupili. Strachovali prý se k táborským kněžím přistoupiti a s nimi jedno býti především »pro zlost života«. Byliť prý sice táborští kněží ve mnohém lepší kališné strany, ale přece jen »pod zámyslem zákona božího zjevně přestupovali zákon boží«, když »sami, neznajíce, čího jsou ducha, snažni byli v hanění i v potupování jiných, jako pro ornáty a jiné ceremonie, na nichž spasení nezáleželo«. Nad to pak nepočínali si »příkladem Kristovým tiše a pokorně, ale moc světa k sobě připojili a s ní se v jedno tělo spletli a protož i proti nepřátelům svým ne duchovním oděním, jako apoštolové se Pánem svým, ale tělesnou zbrojí, s děly, střelbami se postavovali a jim odpírali, lidu ne k trpělivosti, ale k boji ponoukajíce; a již také hynuli sami, toliko posledkové jich nějací zůstali«. Blahoslav tedy Táborským nevytýká »bludy smyslu«, nesprávné učení, ale pozastavuje se toliko nad příkrým a násilným jejich postupem proti nepřátelům a to i pro pouhé věci vedlejší. Ale již to je mu dostatečným důvodem, aby i od nich se odvrátil, jako se i Jednota odvrátila.

A podobně se vyjadřuje o Valdenských. Nevytýká jim, že by pravdy u nich nebylo, nýbrž »že pravdy ukrývali« a že obávajíce se jinak nebezpečí a pronásledování, jehož ovšem dříve až do syta užili, potom »chovali se v pokrytectví, požívajíce obyčejův i služebností těch, jež za svodná měli«, účastníce se totiž služebností církve katolické a přízníce se s kněžími římskými. Také vytýká Blahoslav valdenským kazatelům, že zanechali původního svého života v chudobě a prý »poklady z toho, což kdy jim lidé dali, shromažďovali, ježto mělo na chudé obráceno býti«. Proto Blahoslav odvrací se od nich, vida v tom boží vůli, že lid ten, »jakž Bratří počali se rozmáhati a růsti«, »hynul, až i zhynul«.

Tak posuzuje Blahoslav náboženské prostředí a proudy, uprostřed nichž se Jednota v Čechách vyvíjela prvých 60 let. Zamítá je všechny, jedny ostřeji a na celé čáře, jiné mírněji a jen pro některé nedostatky, ale schvaluje, že Bratří k žádným z nich nepřistoupili, ježto „při nich ducha Kristova, kteréhož apoštolé měli, neviděli, ale ducha světa tohoto«. Blahoslav vidí patrně podstatu křesťanství v tom, aby ti, kteří se Kristovými zovou, měli nejen jméno Kristovo, nýbrž především ducha Kristova a aby v tom duchu také žili. A proto odmítá všechny, u nichž nevidí Kristova ducha.

Blahoslav nezmiňuje se tu, mluvě o starší době Jednoty, o krajních Táborských, o Pikartech, stoupencích Húskových a Kánišových, ani o Mikulášencích či Plačtivých bratřích, ani o Amosencích či o Malé stránce. Činí tak asi proto, že jsou mu vesměs příliš nepatrní a bezvýznamní. Ale jinak odsudek, který vynesl proti ostatním, týká se ovšem i jich. Aspoň jinde[1]) vyslovuje se proti Mikulášencům[2]) neobyčejně příkře: »Hloupá sekta Mikulášencův nejraději těch poslouchá kazatelův, kteříž netoliko nejsou učení, ale hned ani čísti neumějí, nebo prý ti ne z litery, ale z ducha káží. Ale těmť není divu; nebo pokrm beránkův a oveček božích nevelmi se trefuje sviním: svině radši mláto anebo cosi nevonného jedí nežli trávu«.

Ale i když tak Blahoslav zavrhuje všechny ty náboženské společnosti, uprostřed nichž Jednota vznikla, a v prvé řadě a nejrozhodněji církev katolickou, přece jen neuzavírá očí před tím dobrým, co i v církvi katolické vzrostlo, zvláště ovšem v dobách dřívějších. Než to jsou doby, kdy církev katolická teprve vznikala úpadkem církve prvotní, která je Blahoslavovi vzorem církve Kristovy. Ale Blahoslav je si dobře vědom, že v staré té době lze mezi církevními učiteli nalézti ještě mnoho cenného. Pěkně o tom praví v posledním svém díle, že »v onom prvním věku«[3]) »ještě církev k tak hroznému pádu byla nepřišla, t. za času oněch sv. doktorů Cypriana, Tertulliana, Ambrože, Augustina a jim podobných«. Rád cituje[4]) i »utěšené povědění« Antonína Poustevníka o mladých theolozích z poloviny 4. století. Ba nezamítá zcela ani pozdějších učitelů církevních, ale radí i »vyrozuměti[5]) způsobu církve římské a jejích posledněj ších učitelů, o čemž viz Mistra hlubokých smyslů, t. Lombarda, qui vocatur magister sententiarum, a pohleď na knihy Erasma Sarceria, kteráž má titul De vanitate theologiae scholasticae« (z r. 1541), a jež uvádí učení církevních bohoslovců[6]). Novější ovšem scholastiky a theology katolické Blahoslav naprosto neoblibuje: »Pak-li se vidí komu dáti se do té kameriny, jako do bahnitého jezera, aby nahledl do Tomistů a jiných schotislných či měl jsem říci scholastických učitelů, kterouž nyní pohybují Jesuvitové, tuť uzří všechnu římskou supellectilem, apateku a celé hospodářství se všemi nevelmi vzornými poklady«.

[1]) Ve své „Filipice proti misomusům" (vyd. Fr. A. Slavík 1906) str. 107.

[2]) V A. B. VIII. 167 a píše Blahoslav 20. list. 1557 Jiřímu Israelovi: „Nicolaitarum stultissima secta".

[3]) „Vady kazatelův" str. 69.

[4]) Tamtéž 92.

[5]) Tamtéž 69.

[6]) I jindy cituje četné staré autory a zná je dobře. Tak ve „Zprávě upřímné" (A. B. IX. 114 násl. cituje Plinia st., Cypriana, Tertulliana, Ambrosia, Basilia, Augustina, Eusebia, ale i Erasma, Luthera, Kalvina, Filipa Melanchthona, Maiora, Hemingia, Sarceria, Muscula, Bezu, Laskiho, Ondřeje Hyperia a podobně i jinde.

Při tom Blahoslav jest si dobře vědom, že i v církvi podobojí a římské bylo a jest dosud ledacos vzdělavacího, a schvaluje docela, že Bratří toho nezamítli, nýbrž přijali a podrželi. Když B. Augusta chtěl, aby Jednota zanechala dosavadního zvyku, že v Jednotě jako v církvi římské v určité neděle v roce byly čítány určité oddíly z evangelií a epištol a na jejich základě dálo se kázání, a aby místo toho byl zaveden jiný pořádek v čtení Písma podle článků víry obecné křesťanské, Blahoslav se postavil proti tomu. Napsal o tom r. 1563 celé podrobné pojednání: „Pilné rozjímání“[1]). A tu mezi jinými důvody dí: „Bratří[2]) v psaních svých vyznávají, že od toho, čehož může dobře k vzdělání užíváno býti, není naše odstoupení. A Rokycanovi psali, že ne pro komže a jiné kostelní ozdoby od české strany odstoupili, ale pro jiné příčiny, a což více jest, ne pro zlost života kněžími kališnými pohrdli, ale pro zlost smysla. O obyčejích pak a ustanoveních to se praví, že je očistili. Co zlého bylo, to odvrhli, a což bylo dobrého, toho užívali a užíváme i my podnes“. Poněvadž tedy Bratří usoudili téměř před 100 lety, aby to čtení evangelií a epištol nebylo pomíjeno a toto se v Jednotě uchovalo, Blahoslav trvá na tom, aby bylo podrženo i na dále, třebas bylo i v římské církvi. Že je co v římské církvi, není mu ještě důvodem, aby to zavrhl, nýbrž rozhoduje, je-li to dobré či zlé. A jen proto souhlasí s oddělením od církve římské a české, že tu v minulosti i přítomnosti vidí tolik zlého a nevidí tu nikde toho, po čem touží.

Tak Blahoslav, hledě do minulosti Jednoty bratrské a sleduje její vývoj v českém náboženském prostředí, naprosto souhlasí s tím, že se Jednota oddělila ode všech ostatních tehdejších proudů náboženských. Vždyť nikde tu není plnosti ducha Kristova. Jen Jednota o něj dbala s celou rozhodností. A proto Blahoslav s celou duší lne k Jednotě a všemožně o to pečuje, aby v Jednotě vskutku duch Kristův vanul a aby tu bylo křesťanství podle vzoru prvotní církve a aby tu nebylo bludův ani smyslu ani života.

A proto také rozhlíží se po současných náboženských poměrech v českém lidu i mezi národy okolními a oceňuje náboženský život jednotlivých stran, sbližuje se s jednými a odvrací se od druhých podle toho, jak kde vidí více či méně opravdového křesťanství, Kristova ducha. A je zajímavo sledovati, jak Blahoslav oceňuje jednotlivé ty současné proudy náboženské a jak se k nim staví. Umožňuje nám tak i správnější ocenění rozličných těch proudů a směrů, i správnější poznání a ocenění vlastního života náboženského.

III. Blahoslav a přední zahraniční osobnosti reformační.

Při poměru Blahoslavově k současným náboženským proudům zahraničním jde zvláště o to, jaké je jeho stanovisko k předním jejich zástupcům.

[1]) A. B. IX. f. 64–100.
[2]) A. B. IX. f. 72 73.

Přední osoby reformační stojí v jeho době již poněkud stranou. Luthera Blahoslav sice osobně poznal za svého jednoročního pobytu ve Vitemberce, ale Luther brzy potom r. 1546 zemřel a na jeho místo nastoupili jeho epigoni, kteří se sice vždy znova dovolávali jeho slov, ale Luthera nikterak nenahradili, dávajíce jeho myšlenkám a celému náboženskému životu jím hlásanému přece již poněkud jiný ráz, i když si činili cílem čisté luterství. Zwingli byl dávno mrtev a Jednota šla celkem mimo něj. Za to Kalvinova osobnost v době Blahoslavově vstupovala vždy více do popředí. Avšak Jednotě i Blahoslavovi byla tenkráte Ženeva přece příliš vzdálena, aby s ní mohly býti rychle navazovány živé styky, zvláště když Bratří poměry, jmenovitě pro své emigranty v Prusku a Polsku, byli odkázáni v prvé řadě na styky s evangelíky v Sasku a Prusku.

Přes to však Blahoslav, jak je viděti z nahodilých jeho poznámek, bedlivě si všímá všech tří reformátorů a hledí na ně s nemalými sympatiemi. Dr. Martin Luther jest mu „muž Boží“[1]), „šlechetný muž a věčné paměti hodný“.[2]) „Když povstal Luther, theologii papežskou zavrhl, zhaněl a jako nohama pošlapal.“[3]) Byloť tenkráte potřebí bořiti Babylon v lidských myslech. „Protož[4]) i Pán Bůh vzbudil byl k tomu věku takové služebníky Luthera, Cvinglia a jiné.“ Třebas však Blahoslav stojí nemálo pod vlivem učení Lutherova, přece nenásleduje ho slepě. Viděli jsme, jak již v rozmluvě s Benešem Optátem odchyluje se od něho vědomě v učení o večeři Páně, o křtu a o ospravedlnění.

Na druhé straně, i když ví, že Zwinglim a Kalvinem mnozí pohrdají, Blahoslav naprosto tak nečiní. „Teď za našeho času,[5]) když tak velmi vzešel Kalvinus, až i jméno Cvingliovo obscuravit a téměř zmizelo . . ., nám nenáleží tím pohrdati, což i oni kde dobrého mají, ježto toho ne odjinud došli nežli též odtud, jako prve Jednota naše, t. od Ducha Páně.“ Ale ovšem ani s ním se neztotožňuje. „Předešle[6]) za příčinou Kalvinova jakéhos drobet neobyčejného a zhruba předeného učení de praedestinatione, když tak mnoho se někteří s tím (v Jednotě) obírali, že by snad mladé zoubky rozumu svého ještě nevyspělého a neztvrzeného sobě brousili nebo přitřeli anebo snad i vylamovali, pročež já za své se boje učedlníky i čeládku, musil sem byl quosdam cancellos, meze jakés, jichž by při tom myslí ani řečí nepřekročovali, sepsati.“ Sepsalť Blahoslav pojednání „O vyvolení božím“, chtěje zabrániti, aby mladí bratrští bohoslovci nebyli učením Kalvinovým příliš zachváceni.

[1]) A. B. IX. 398b.
[2]) A. B. IX. 399a.
[3]) „Vady kaz.“ 72.
[4]) „Vady kaz.“ 89.
[5]) „Vady kaz.“ 73.
[6]) „Vady kaz.“ 93.

Pojednání „O vyvolení božím“ je z těch nemnohých, v nichž Blahoslav obírá se otázkou hlubokou, dogmatickou, o niž bylo mnoho sporů. Byla vnesena i v Jednotu a Blahoslav, vida, jak i v Jednotě vznikají nesnáze nemalé o tu věc, snaží se uvésti projednání otázky té na cesty správné a pokojné.

Šlo patrně o učení Kalvinovo o praedestinaci.[1]) A je příznačno, jak Blahoslav otázku tu probírá. Naprosto se nepouští[2]) do jejich hlubin, nýbrž řeší ji se stanoviska věřícího křesťana, kterému nejde o dobývání náboženských tajemství, ale o zodpovědění životních otázek svého vlastního srdce. A tu mu stačí ukázati na to, že boží vyvolení lidí k spasení je především jisté a nepohnuté, dále spravedlivé, ale i tajné a lidem nevyzpytatelné. A proto pobožní a střídmí lidé se nedobývají na taková tajemství. Nejistotu pak těch, kteří se trápí, nevědouce, jsou-li vyvoleni k spasení čili nic, upokojuje poukazem na to, že přece jsou povoláni k spasení. „Hlas Páně skrze služebníky jeho vznějící to tobě osvědčil —, nebojž se ani nic pochybuj o milosti boží, ale buď vděčen a raduj se!“ Nad to ukazuje na jinou výbornou cestu, vedoucí k cíli, o níž mluví apoštol Petr v 2. ep, 10. verši: „Snažte se, abyste skrze dobré skutky jisté vaše povolání a vyvolení činili! Toť jest nejvýbornější jistota a cesta k jistotě. Sám Pán dí: Kdo chce za mnou jíti, vezmi kříž svůj a následuj mne!“ Můžemeť tedy každý o vyvolení božím zvěděti, ne do tajemství božích nahlédají, ale po ovoci strom poznávajíce. Tak odvádí Blahoslav ty, kdož se trápí starostí o své spasení, od marného hloubání a hádání na cestu živého, praktického křesťanství. Je si vědom, že milujícím marné hádky a žvanice a domněle moudrým dosti neučiní. Než s takovými nemá činiti a před takovými vystříhá. Je si však vědom, že nebudou zavedeni ti, kdož důvěrně radu jeho přijmou.

Blahoslavovi nejde o hlubokou spekulaci, a po té stránce nevyhoví a vyhověti nechce. Ale zato, není pochyby, uchrání ty, kdož hledají svého spasení, od mnohého trápení a udrží je na cestě živého křesťanství a radostné důvěry.

Tak má se Blahoslav s velikým uznáním k Lutherovi i ke Kalvinovi. Ale přece jen i na ně a na jejich učení se dívá kriticky a přeje si, aby tak činila i Jednota.

Ještě však blíže než Luther a Kalvin stojí Blahoslavovi i Jednotě muž, který v ten čas jako nástupce Lutherův stál v popředí náboženského života ve Vitemberce a Jednotě byl po mnohé stránce zvlášť blízký, Filip Melanchthon. Blahoslav vskutku o něm se vyslovuje s nemalým uznáním. Tak, posuzuje kazatele a jejich nedostatky, pojednou dí: „Ne[3]) brzy toho obého spatříš, aby i vtip ostrý, ingenium acre, tu zdárnou jakous důmyslnost, přímo k pravému cíli v věcech také

[1]) Sr. „Vady kazatelův“ str. 93.

[2]) Otiskl u výtahu J. A. Slavík v ČČM. 1875. 384 násl.

[3]) „Vady“ 58.

i nesnadných směřující perspicaciam et dexteritatem et iudicium acutum a spolu s tím také tenacem fidelemque memoriam měli. Ale u některých lidí to obé jednostejné prostřední bývá; talis fuit meo iudicio Philippus Melanchthon.“ Blahoslav tu mluví sice o kazatelích, ale je patrno, že tu posuzuje vlastně celého bohoslovce, jak poznal Melanchthona osobně i z jeho spisů.

Melanchthon byl Bratřím a Blahoslavovi do jisté míry vůdčí osobností a autoritou v otázkách náboženských, ač i na něho hleděli kriticky, majíce ve všem hlavní autoritou — jak to řekl Blahoslav Beneši Optátovi — Písmo sv. a rozum Bohem osvícený. Ale přece jen důvěřovali zvláště Melanchthonovi, vidouce jeho věrnost k Písmu i jeho důmyslnost k pravému cíli směřující. Pozorovalit dobře, že Melanchthonovi jde nejen o čisté učení, nýbrž, jako jim, též o pravý život v duchu Kristově a že má mysl mírnou a snášenlivou i k těm, kteří jsou odchylného mínění, a že zvláště k Bratřím a k jejich dílu má opravdové uznání. Proto mu také velice důvěřovali, přes to, že v té době mnozí vystupovali i příkře proti němu, stavíce proti jeho autoritě autoritu zemřelého Luthera, při čemž někteří, a zvláště nejútočnější, snažili se vyvýšiti autoritu svou.

Jednota a ovšem i Blahoslav neradi viděli, jak v nejbližším sousedství, ve Vitemberce, Magdeburku a Jeně, a pak nejen v Sasku, ale i ostatních okolních zemích nastává v evangelickém světě nemalé rozdělení, když jedni se seskupují kolem Filipa Melanchthona a profesorů vitemberských a lipských jako Filipisté, zatím co druzí, majíce v čele Matyáše Flacia Ilyrského a jeho druhy z Magdeburku a pak z nové university v Jeně, jako gnesioluteráni na Filipa a jeho stoupence bezohledně útočí. Takový zápas o učení a vzájemné hubení a kažení bylo Bratřím tím nemilejší, ježto sami si vážili Luthera, jímž se jedni zastírali, i Melanchthona, při němž druzí stáli, a nad to viděli, že bojem tím vzájemně se zeslabují, křesťanský život zanedbávají a pracují tak do rukou nepřátelům evangelia, stojícím ve službě Říma. Také byly sporné otázky, o něž tehdy šlo nejen mezi Flaciány a Filipisty, nýbrž i mezi jinými tenkráte příkře debatujícími theology a stranami v Německu, Jednotě i Blahoslavovi dosti vzdálené a málo přístupné. Tento neváhal se sice i o nich blíže poučiti, ale namnoze neměl zájmu, aby zaujal k nim určité stanovisko ve smyslu té či oné strany. Jemu šlo jen o to, aby vše kacířské bylo odmítnuto. Proto, ač si Ondřeje Osiandra, profesora v Královci, velice vážil, poznav jej jako výborného kazatele, přece je mu tento jen podmínečně „veliký[1]) a slavný, kdyby jedem kacířským nakažen nebyl“. Také se mu nelíbí jeho obyčej, že na každé své lekci vždy někoho ze znamenitých doktorův starých i nových „dobře zmyl«[2]). S nechutí konstatuje, že „nyní[3]) těchto časů vidíme, že se staří bludové dávno od církve potupení, křísí a ochotně rostou, jakož příklad na Ozy-

[1]) „Vady“ 84.
[2]) „Vady“ 36.
[3]) AB. IX. 369a.

androvi, Švenkfeldovi, Servétovi a jeho potomcích osiřalých a několiko roztržených". Vedle Osiandra, o jehož však učení o ospravedlnění bude nutno ještě blíže se zmíniti, zavrhuje tedy i Schwenkfelda, že »vyznává[1]) v své mizerně slépané knížce, jíž titul dal „O důstojenství člověčenství Kristova", že Kristus Pán (i podle těla) není stvoření boží, ale přirozený syn boží hned od svého početí, ač Osiander i Schwenkfeld, pokud jde o ospravedlnění člověka, byli poněkud Jednotě blíže. A ovšem zavrhuje Blahoslav Serveta, odpůrce trinitarismu a hlasatele unitarismu, i jeho stoupence, polské unitáře, rozštěpené v několik stran, i když se nezdá, že by schvaloval, že Kalvin a jeho stoupenci dali Serveta upáliti[2]). Blahoslav, zavrhuje takové kacířské myšlénky, církví dávno odsouzené a odporující Písmu, ale nerad se jimi blíže zaměstnává, leda příležitostně, anebo když musí, jako když byl vyprovokován r. 1564 bakalářem Martinem Žateckým[3]), který v Domažlicích napsal knížku proti kancionálu, Blahoslavem vydanému, v níž vytýká kancionálu, ač dosti zdrželivě, kacířství, jakoby v kancionálu bylo nedosti správně a uctivě mluveno o člověčenství Kristovu, a radí proto, aby taková slova byla opravena. Blahoslav byl ovšem tím nedůtklivější, ježto výtka taková se mohla tehdy státi kancionálu i Jednotě nemálo nebezpečnou. A proto poznav, že Martin Žatecký jen proto v uvedených slovech vidí kacířství, poněvadž sám stojí v té věci na stanovisku opáčném ve smyslu Schwenkfeldově, vytýká velmi příkře, až kousavě, kacířství to Martinovi Žateckému, jenž prý je „nemluvně Švenkfeldiovo, . . . Osiandrů vím, že nejsi . . ., spíše bych řekl, že jsi Marcionů". Blahoslav k světlému prokázání toho, „že církev svatá a její učitelé, staří i noví, nevěřili a nevyznávali o člověčenstvu Krista Pána, že by bylo (jak tomu chce Martin Žatecký) „nestvořené a neučiněné", cituje četné doklady, usnesení prvých koncilů, výroky vynikajících starých církevních učitelů, poukazuje na Irenea, Tertulliana, Cypriana, Augustina — však prý Augustin jest jeden z nejpřednějších starých doktorův —, ale i Jana Chrysostoma, Cyrilla, Vigilia, Theophylacta, Jana Damascenského a pak zase z novějších Erasma Rotterdamského, Martina Luthera a Šebastiana Comstillia, Melanchthona, Spangenberga, Bezu, „člověka velmi učeného a výborného Řeka", a Bullingera. Blahoslav tu spolu ukazuje, že je ve věcech bohosloveckých, pokud jde o tehdejší sporné otázky, velmi dobře informován a dovede býti dogmatickým polemikem velice rázným a prudkým.

IV. Blahoslav a Flaciáni.

Než zmíněné spory týkaly se přece jen věcí podružných anebo takových, ve kterých bylo Blahoslavovi i Jednotě snadno zaujmouti určité, odmítavé stanovisko. Daleko vážnější pro Blahoslava bylo, aby Jednota zaujala správné stanovisko

[1]) AB. IX. 389a.
[2]) AB. VIII. 151a.
[3]) AB. IX. 368 násl.

v zápasu Flaciánů a Filipistů, v zápasu, který po celá desetiletí pobuřoval evangelické církve v Německu i v Rakousích a zasahoval do Polska i do Čech. Jednota celým svým dosavadním vývojem i celou svou vnitřní příbuzností s Melanchthonem náležela vlastně k jeho stoupencům. Ale již sám vnitřní odpor k dogmatickým sporům o subtilní podrobnosti vedl je k opatrnosti. Kromě toho viděli dobře, že sice Flacius a jeho přátelé jsou neobyčejně prudcí a nebezpeční nepřátelé, ale že ani Melanchthon, ani jeho stoupenci, nejsou bez chyb. I zdržovala se Jednota všelikých projevů, jež by ji zapletly v zápas.

Blahoslavovi bylo, zdá se, dosti sympatické stanovisko dvorského kazatele mladého krále Maximiliana, Šebestiana Pfausera, s nímž se seznámil za své prvé cesty do Vídně na jaře r. 1555. Blahoslavovi Pfauser „prorsus[1]) videtur evangelicus, neb kázal vše po luteriánsku „však bez dotýkání, samú pravdu prostě a výmluvně s mnohým Písem přivozováním vedl" a bez dogmatických rozkladů „mluvil o opravě života", usiluje o to, (jak sám Blahoslavovi vykládá), „aby pravdu předkládal bez dotýkání a hanění obojí strany". Jestliže však se Pfauser snažil při kázání vystříci se dogmatických sporů mezi evangelickou a katolickou stranou, Jednota v této době hledí jíti svou cestou, varujíc se sporů mezi Filipisty a Flaciány.

Než takové vzdalování se sporů a stran nemohlo potrvati na dlouho, když se přece Jednota musila s tou i onou stranou častěji stýkati. Žilať stále v živém styku s Filipisty, posílajíc své studenty na jejich university a také udržujíc s vitemberskými theology, ať z Čech, ať z Polska, živou korrespondenci. Ze strany odporné pak Flacius sám se pojednou přihlásil a navázal s Jednotou písemné spojení, a tak ji přinutil, aby zaujala k němu určitější stanovisko.

Šlo mu zprvu nikoli o sporné otázky dogmatické, nýbrž o otázku pro něho a pro jeho historické dílo nemálo důležitou, o poměr Valdenských k Bratřím. Zjistil z mnoha[2]) starých dokumentů, že již před více než 400 lety bylo hojně sborů valdenských s čistým náboženstvím Kristovým. Také papežská knížka jedna. sepsaná před 200 lety, dává jim svědectví, že jsou všude rozšířeni a vynikají tím, že mají tvářnost zbožnosti, žijíce spravedlivě před lidmi a držíce všechny články víry, obsažené v symbolu, toliko že rouhavě odsuzují církev katolickou a klerus, Flacius se tím velmi potěšil a usoudiv, že jsou totožní s Bratřími, kteří nazýváni bývali též Pikarty a Valdenskými a kteří nedlouho před tím, byvše z Čech vypověděni, usadili se v Polsku a Prusku, napsal jim do Prus či Polska a roku 1555 dopis, v němž jim o tom podává zprávu a těší se z toho, že Valdenští již dávno „čisté náboženství Kristovo měli, jak my je s Vámi ze zvláštní Boží milosti držíme", a že on proto nemůže než se k nim míti „se zvláštní láskou a horlivostí". I vybízí je k věrnosti v pravdě boží proti satanovi.

[1]) A. B. VIII. 98a. 99a.
[2]) A. B. VIII. 142b.

PŘÍLOHA III. BRATRSKÝ SBOR V IVANČICÍCH.

Než však senioři v Čechách list ten, poslaný po zemanu českém, emigrantu Melchiorovi Rorovi, dostali, Flacius, nemoha se dočekati odpovědi, napsal seniorům nový list 14. října 1555, v němž, zmíniv se o listu předešlém, žádá je, aby mu k jeho historickým pracím propůjčili staré své památky a dokumenty. Nad to připojuje přání: „Poněvadž Vaše Jednota vlastně následuje učení Valdenských" a mnozí dosud jsou toho řádu porůznu a zvláště v Italii nedaleko Milánu v údolí lucernském, „velice přál bych si, abyste Vy některé způsobilé tam odeslali", aby se o jejich učení a knihách i o jejich stáří informovali. Rozšířiliť se Valdenští z Lyonu velmi po Francii, Italii, do Elsaska, kol Rýnu, do Pomořan, Braniborska, do Čech, Slezska i Polska. A důrazně připomíná: „Jestliže kdo Váš původ snaží se odvoditi z Rokycany, Husa, Matěje Pařížského anebo i od samého Milíče, převelice bloudí od pravdy. Neboť i Vaše náboženské učení mělo v Čechách přečetné následovníky dlouho před Husem a Hus ani z poloviny neměl učení tak čisté, jako je Vaše, tím méně Rokycana, který husitské učení zradil papežencům, podržev toliko přijímání pod obojí, což bych mohl dokázati co nejzřejměji". Na cestě do Italie rád prý je podepře radou i listy. Na konec je žádá, aby pomohli podpírati pravdu v hádkách Osiandrovských.[1])

Bratří, obdrževše tento list, byli jím uvedeni v nemalé rozpaky, jednak pro spory mezi Flaciem a stoupenci Melanchthonovými, jednak pro tvrzení Flaciovo, že by byli Valdenskými a nikoli domácím hnutím náboženským. To jim nemohlo býti nijak milé přese všechnu chválu Flaciovu. Vždyť tvrzení to činilo je cizími ve vlastní zemi a ještě více jim stěžovalo dosažení svobody náboženské, po níž tolik toužili a jíž se od mladého krále Maxmiliana, až by jen nastoupil na trůn, podle tvrzení jeho dvorského kazatele Pfausra velice pravděpodobně nadáli. Proto jim záleželo na tom, aby byl Flacius správně informován, aby ve svých spisech nemátl veřejnost.

A tak, jakkoli neradi pro spor mezi Flaciány a Filipisty navazovali styky s Flaciem, nemohli přece jinak, než poslati k Flaciovi do Magdeburku po božím vstoupení B. Jana Blahoslava,[2]) který již před tím na jaře 1555 v podobném poselství se osvědčil ve Vídni.

Než tentokráte bylo poselství to nemálo ztíženo tím, že zatím dostalo se Flaciovi o Bratřích v Polsku nepříznivých zpráv.[3]) Psalť Flaciovi M. Antonín Bodenstein, kazatel v Toruni. Ten před časem pobýval[4]) mezi Bratřími ve Fulneku u Br. Michala, ale na zapřenou, a nyní působil jako luterský kazatel v Polsku,

[1]) Gindely, Quellen zur Gesch. d. böhm. Brüder (FRA. II. 19) 275–76.

[2]) A. B. VIII. 147b. násl.

[3]) A. B. VIII. 164a. násl.

[4]) A. B. VIII. 169b. (list Blahoslavův B. Jiř. Israelovi).

kde se dostal v mnohé spory s Bratřími,[1]) když Pavla Sperata, luterského biskupa pomesanského a přítele Bratří, proti ním dráždil. Tento Bodenstein zpravil Flacia o Jednotě a poslal mu i četné spisy bratrské, stěžuje si při tom na Bratří v Polsku: že prý své obřady vnášejí do tamních evangelických církví, které s nimi navázaly přátelské styky, a že pracují k tomu, aby tamní evangelíci přijali bratrské řády a tak s nimi splynuli v jedno. Zmiňoval se zvláště o jejich způsobu přijímání nových členů. I žádal Flacia o jeho mínění.

Zachoval se list Flaciův,[2]) kterým odpovídá Bodensteinovi 31. března 1556. Bolí prý ho velmi, že Valdenští — tak nazývá Bratří — své obřady tamním členům vnucují. I ukazuje na slabé stránky Bratří. Učíť prý mnohým věcem nevlastně a temně. Jsou prý též příliš milovní neučenosti a neváží si vyššího vzdělání a znalosti jazyků, což jest blud poloblouznivcův. Však i Luther[3]) v jednom spisu je napomíná, aby nepohrdali tím vzděláním, které je nutno k vysvětlení našeho učení. Jejich přijímání nových členů jest vskutku jakýsi druhý křest, když se táží přistupujícího, zda odříká se bezbožnosti a světských žádostí a slibuje poslušnost Bohu. Již nic pak neschází, anebo aspoň ne mnoho, leč voda, aby to byl druhý křest. Také se mu zdá, že nemají dosti jasno v článku o ospravedlnění, neboť mnoho tu mluví temně a dobré skutky příliš vysoce cení. Také jest jejich způsob zbožnosti a způsob bohoslužebný málo způsobilý k získání velkých měst a celých národů. A přece jest třeba s tím počítati, nemají-li vzrůstati místo velkých jednotných církví zhoubná schismata. Konečně jest prý třeba si ujasniti, že učení Valdenských do doby reformační se valně porušilo a teprve prý po poučení Lutherově Valdenští ve Francii i v Čechách učení své napravili. Proč tedy oni raději nepřistoupí k nám? Hájí církve luterské před výtkou bezbožného života a nedostatku řádu, již činí Bratří. Flacius si přeje, aby kázeň byla zachovávána a aby všichni pobožní k tomu pracovali. Bratří pro pronásledování dosud měli jen vybrané členy, a proto byly v Čechách tak rozličné sekty. Luterští pak dle slov Kristových o síti, obsahující dobré i zlé, jsou nuceni přijímati všechny posluchače, aby nebyla rozličná schismata. Flacius velebí pak čistotu učení luterského a vytýká, že bratrský řád zatemňuje rozdíl mezi zákonem a evangeliem. Na konec žádá Bodensteina, ať dbá, aby neměl s Bratřími hádek a sporů, ježto, jak se zdá, trochu více o sobě smýšlejí a nesnadno snášejí napomenutí. Z celého dopisu je však viděti, že Flacius v této době přece jen již hleděl na Bratří jinak, než jak jim před tím psal a že je nemálo kritisoval a jim i nedůvěřoval. Dalo se očekávati, že Blahoslav nebude s ním míti jednání snadné.

[1]) A. B. VIII. 170a. Blahoslav byl tenkráte právě v Královci na studiích a obrátil se na Sperata; srovn. i Bidlo, Jednota I. 187.

[2]) A. B. VIII. 164a–165a. Otiskl Gindely, Quellen 281-3.

[3]) „Vom Anbeten des Sakraments" (1523), česky pod titulem „Spis Martina Luthera z řečí německé v českú přeložený, v němž ukazuje, co se mu při Bratřích zdá za pravé a co za pochybné . . . Z Witenberka léta 1523" (v Nár. museu 2 exempl.).

Blahoslav o tom všem nic nevěděl, když se bral do Magdeburku. Měl[1]) Flaciovi donésti odpověď seniora B. Jana Černého, odevzdati mu některé informační spisy bratrské a také sám v rozhovoru Flaciovi vše blíže vysvětliti a při tom měl také hledět blíže poznati tamní poměry.

Senior B. Jan Černý v listu svém[2]) píše 10. května 1556 zdvořile, oslovuje Flacia »vir optime ac frater in Christo clarissime« a potvrzuje, že poslední list, plný lásky bratrské a horlivosti, muže křesťanského hodný, přijal 7. ledna, ale list poslaný po zemanovi Rorovi, který není sice Bratrem, ale také nikdy nebyl nepřítelem jejich učení, jich dosud nedošel. Omlouvá se, že ihned neodepsal, pro mnohé potíže, v nichž Bratří žijí. Posílá ochotně některé spisy pro jeho historii. Nemohou poslati více, poněvadž v době pronásledování nelze spisy sbírati a knihovny tvořiti; knihovna B. Augusty s mnohými starými památkami nedávno v Litomyšli shořela. Do Italie poslali před časem jejich otcové posly, ale teď nelze jich vypraviti pro mnohé nebezpečí. Nadto Bratří nejsou Valdenští a Jednota hrozí se jména Valdenských jakož i jména Pikartů; »první původci a ať tak dím, zakladatelé naší Jednoty byli nikoli Italové ani Pikarti ani Gallové, nýbrž Čechové, muži prostí, posluchači Rokycanovi, který Husa následoval, dokud chtivostí slávy světské nebyl porušen. Církev Valdenských byla jim téměř neznáma, neboť ti byli tenkráte za papežského tyranství potlačeni a neměli svobodného místa k pobytu v českém království«. Až kol r. 1467 poslali Bratří jednou a podruhé k Valdenským, z nichž dva přední byli na Moravě u rakouských hranic: starší z nich Štěpán byl pak ve Vídni spálen. Ale málo u nich pochodili. Černý se pak zmiňuje o kronice staroutrakvisty Bílejovského vydané r. 1537 a odkazuje na bratrskou apologii. Pokud jde o Osiandra a jeho učení odporné Písmu, senior Černý upozorňuje na to, jak Bratří již loni posly vyslanými do Prus své stanovisko projevili a také tamnímu knížeti písemně předložili. Nadto mu zasílají knihu bratrskou o spravedlnosti v české řeči tištěnou r. 1523, z níž může poznati jejich stanovisko. Latinský překlad sice je připraven, ale potřebuje před tiskem ještě poslední úpravy.[3])

S tímto listem Černého šel B. Jan Blahoslav, provázen ještě jedním Bratrem, Blahoslav připravil se na tu cestu tím, že v Mladé Boleslavi 1556 sepsal stručný latinský přehled o vzniku Jednoty, »Summa quaedam brevissime collecta«[4]). V souhlasu s tím, co senior Černý psal Flaciovi, líčí Blahoslav vznik Jednoty z českého hnutí náboženského, sleduje její vzrůst a zvláště její styky s Valdenskými, zmiňuje se o cestě Bratří do cizích zemí, jak tu hledali souvěrců a jak v severní Italii a ve Francii našli Valdenské a s nimi se spřátelili. Vypráví o stycích Bratří

[1]) AB. VIII. 147b nsl.

[2]) AB. VIII. 154b–156b, otištěný u Gindelyho, Quellen 277—281.

[3]) Je to spis Lukášův, uvedený u J. Müllera, Gesch. d. Böhm. Brüder I. 546 jako č. 30.

[4]) AB. VIII. 157–164, Otiskl Goll, Quellen I. 114—128.

s Erasmem Rotterdamským a s Lutherem a pak zase o odchodu Bratří z Čech do Polska a Pruska a jak tu Bratří snažili se přispěti k urovnání tamních sporů, vznícených odchylným učením Osiandrovým o ospravedlnění, a pak jak zase v Polsku tamní evangelíci přijímají bratrské církevní zřízení a s Bratřími se v roce 1555 i spojují. Blahoslav hledí s důvěrou do budoucnosti, v jistotě, že »Pán Ježíš, vůdce náš, tak svoji církev i všecky své údy, kdekoli jsou, na péči míti a ochraňovati bude, že žádný z nich z rukou jeho nebude vychvácen, ani nezahyne.«

Blahoslav, přišed se svým průvodčím do Magdeburku[1]), byl 28. května 1556 Flaciem ochotně přijat. Když Blahoslav vyřídil pozdrav seniorův a odevzdal jeho dopis i spisy, Flacius přátelsky s ním rozmlouval. Mnohé ty knihy již prve měl, mezi nimi i Agendy bratrské, na německo vyložené, kteréž, pravil, že jest mu Antonín Bodenstein, kazatel v Toruni, poslal, který před časem pobýval mezi Bratřími, ač na zapřenou. Mluvil pak o Valdenských a daroval Blahoslavovi knížku, již o nich nově vydal.[2]) Dokazoval znova, že Bratří jsou z Valdenských, sic jinak »kde by tak učení čisté pravdy vzali.« Blahoslav vyložil mu však potom svůj názor o původu Bratří z českého náboženského hnutí, »až potom vždy tomu porozuměl a snad uvěřil tomu«. Dvakrát tak toho dne hovořili, o tom i o onom, nemálo dlouho, až Blahoslav na to narazil, že »jest nětco u nás o tom slyšáno, že byste s Vitemberskými na odporu byli.«

Než zdá se, že rozmluva ta Flacia valně neuspokojila. Viděl, že Bratří nejsou tak jemu povolní, jak by si přál, a to jej vedlo k tomu, že nazejtří, v pátek, uvedl na přetřes sporné některé věci. Přizval k tomu rozhovoru svého horlivého stoupence, superintendenta Wiganda, a kohos druhého a před nimi široce vykládal, kterak se mu některé bratrské věci nelíbí a že v bratrských spisech jsou rozpory. Tak prý v jednom spisu Bratří praví: když hodný kněz činí službu, tehdá že svátosti Kristovy jsou platné. Jinde pak píší: buď hodný neb nehodný kněz. V latinské Apologii[3]) píší prý o ospravedlnění správně »imputationem esse iustitiam,« kdežto v německé[4]) praví, že znovuzrození je ospravedlněním. A navázav na to, obšírně dokazoval, že apoštol Pavel ospravedlněním myslí jedině přičtení spravedlnosti, »imputationem«.

Blahoslav se nevyhýbal odpovědi. Podrážděn výtkami Flaciovými (iratus non nihil), vysvětloval rozpory v bratrských spisech tím, že i Luther, jehož se Flacius se svými dovolávají jako svého učitele a otce v Kristu, nevyjadřoval hned od počátku vše jasně, ale postupem času dospěl k jasnějším výrazům. Neměli by

[1]) AB. VIII. 147b. nsl.

[2]) Patrně „Catalogus testium veritatis" 1556.

[3]) Confessio fidei 1535, art. V: „Docent, per Christum homines gratis fide in Christum, per misericordiam iustificari, salutem et remissionem peccatorum consequi, citra ullum humanum opus et meritum" atd. — Srv. Apologia 1538, Pars II, Art 5.

[4]) Rechenschaft des Glaubens. 1533.

tedy ani Bratřím toho vytýkati. Však i apoštolové Jakub a Pavel píší o ospravedlnění různě. Bratří jsou si dobře vědomi těch i jiných rozporů ve svých spisech. Ale bratrští starší jsou na tom, aby to vše napravili. Přiznal, že i Bratří odchylně od Flacia a luteránů praví, že jedna částka ospravedlnění je »imputatio«, přičtení spravedlnosti Kristovy věřícím, druhá pak část že je »donorum Dei infusio«, vlití božích darů duchovních v mysl člověka, totiž že mysl člověka stává se takovou, aby mohla věřiti, z čehož následují dobří skutkové. Ale Blahoslav poukázal: »Poněvadž Vy ad imputationem, k přičtení spravedlnosti, přidáváte hnutí jakási ducha svatého, motus quosdam spiritus sancti, čímž srdce se stávají způsobilá k věření a znovuzrození, jako důsledek ospravedlnění — není valného rozdílu mezi námi a Vámi, toliko téměř jen v slovích, oč není se co hádati.«

Flacius prý se musil v ledačem »popřiznat«. Ale mluvil zas o jiných věcech, jako o tom, že prý Bratří v Prusku tamní církvi pruské v něčem ublížili. Také disputoval Blahoslav s Wigandem a jeho druhem, ale ty prý snadno usadil.

Pak zase Flacius uvedl na přetřes některá slova agendární před přijímáním večeře Páně a zvláště se tázal, zda by Bratří dopustili, aby někdo i z luterských šel k nim k večeři Páně a zda by mu bylo podáno. Chtěl totiž Bratřím vytknouti, že přijímají mezi sebe i některé luterské, kteří by u Bratří chtěli jíti k večeři Páně, a nutí je k závazkům. Blahoslav odpověděl, že se v Prusích často stává, že luterští chodívají k Bratřím k večeři Páně, jako zase on sám za svého pobytu v Královci chodíval k jejich kněžím ku posluhování, avšak ne bez zkušení a ne k leckomu. Flacius jaksi nelibě to přijal, než musil mlčeti a Blahoslav vyšel z léčky o závazcích, o nichž patrně nerad by byl mluvil.

Než bylo nemálo nesnází i o jiné podobné věci. Flacius Bratřím vytýkal, že prý nějaký kněz v Prusích či v Polště, byv prve luterským knězem, k Bratřím přistoupil a tu prý byl jako znovu svěcen. To se mu zdálo velmi odporné — znamenaloť by to neuznávání luterské ordinace — a s hněvem to, třesa rukama, mluvil. Než Blahoslav výtce té se vyhnul, odpověděv: »Nevím, kdo by to byl z Vašich, ježto by k nám přistoupil a přesvěcován býti měl«.

Ale tu již Blahoslav sám, rozmluvou tou patrně nemálo rozčilen, pohnuv se, Flacia i všech tu přítomných »zuřivými« slovy napomínal od sebe i na místě jiných Bratří starších, aby hleděli k nějaké lásce a jednomyslnosti se svými spolubratřími ve Vitemberce a Lipsku a proti sobě nepsali. Flacius hleděl výtkám těm předejíti, přiznávaje sice, že by mezi nimi něco bylo, ale jest prý to již urovnáno.

Hovořili pak i o jiných, klidnějších věcech, o Brenzovi, o řádu v Jednotě, o českých kronikách, o tisku latinských spisů Husových v Norimberce u Montana — »protož měli-li bychom co k tomu náležitého, abychom poslali tam jemu k takové potřebě, zvláště poněvadž Vy chcete za následovníky a potomky jmíni býti« — a o obmýšleném tisku Wyclifových děl.

Rozešli se pak »pěkně«, ač »v nepřílišné chuti; však obojí toho na sobě nedadouce velmi znáti«. V sobotu pak ráno jeli zpět k Vitemberku.

Na Blahoslava zřejmě učinil Flacius nepříznivý dojem. Je prý sice »horlivý a učený člověk« a »zdá se, že upřímně dělá, což dělá. Však se mi vidí, že jaks přepyšně, tvrdě a neústupně. Zdá mi se, že tudíž pýchou a sváry, nedůtklivostí bude moci býti Osiandrovi rovný, neb se mnou mluvě, hněvy se mu ruce třásly«. Blahoslav při tom bedlivě si všimá, jaký lid vyrůstá v dosahu působnosti Flaciovy. A tu vidí lid rozpustilý, pití, tancům, marnostem přivyklý. Z jejich bohoslužebního řádu zvláště si všiml jejich zvláštnosti, že při večeři Páně hodovníci sami svátosti přijímají v ruce své. A na jejich kazatelích vypozoroval, že »Magdeburští kněží svobodněji mimo jiné na kázáních křičí na papeže, na Interimisty, Adiaphoristy, ježto u jiných Luterianův středměji se to děje«.

Než i Flacius byl zase naopak proti Bratřím nemálo zaujat a rozhovor s Blahoslavem nikterak ho neupokojil, nýbrž spíše jen vydráždil. Je to patrno z jeho listu[1]), který nedlouho na to 4. dubna 1557 psal Petru Pavlovi Vergeriovi, někdejšímu papežskému nunciovi a biskupovi koperskému, který však oddal se evangeliu a v ten čas zdržoval se v Královci a pak působil i v Polsku. Flacius ve svém listě píše i o Jednotě a o poslancích bratrských, s nimiž jednal v Magdeburce. Vergerius část listu, týkající se Bratří, dal B. Janu Rokytovi, bratrskému kazateli a pomocníku Br. Jiř. Israele v Polsku, aby se na to vyptal. A ten za svého pobytu v zemích českých r. 1557 ukázal jej B. Blahoslavovi, svému příteli ze studií. Blahoslava list ten ovšem v prvé řadě zajímal, vždyť v listě tom Flacius jednal vlastně i o něm, jako zástupci Bratří při jednání v Magdeburce r. 1556, a Blahoslav byl listem tím nemálo pobouřen. I napsal hned 23. srpna 1557 v Slezanech na synodě bratrské, na niž byl spolu s Br. Israelem zvolen za biskupa, odpověď na Flaciův list, opravuje a vyvracеje podrobně tvrzení Flaciova. Tu se dovídáme zajímavých podrobností, jak Flacius v dopisu svém k Vergeriovi píše o Bratřích značně nepříznivěji, než dříve o nich smýšlel.

Sám Flacius[2]) v listě tom praví, že sice ve svém spise »Catalogus testium veritatis«, vydaném r. 1556 v Basileji, poctil Valdenské Bratří jako svědky pravdy, avšak prý je poctil více, než jeho svědomí mu schvaluje. Byliť před rokem u něho dva jejich poslanci, kteří mu přivezli přemnohé knihy, a v těch prý postihl nikoli nemnohé bludy o ospravedlnění a o působnosti svátostí, závislé na hodnosti přisluhujícího duchovního správce, a o jiných věcech. Vidíť oni spravedlnost křesťana v obnovení člověka či ve vlité a v člověku trvající lásce jako papeženci, spojujíce někdy druhou část spravedlnosti s odpuštěním hříchů. Také jejich přijímání nových přislušníků neliší se mnoho od druhého křtu. Však prý Flacius poslům bratrským vše to tak zřejmě dokázal, že nemohli toho popříti ani obhájiti.

[1]) A. B. VIII. 176a, nsl.

[2]) A. B. VIII. 176a—180b. Začátek otiskl Goll, Quellen 128—129.

Mimo to prý schválně se přidržují svých neučených a temných formulí v učení. Proto, když formule ty v jejich spisech málo šťastně jsou vyjádřeny, je Flaciovi velmi divno, jak jim může rozuměti ubohý lid. Flacius nepochybuje, že přemnozí prostší lidé tak rozumějí jejich učení, že z části dobrodiní Kristovo, z části naše zásluhy nám slouží k spasení. I žádá, aby, jako již sám je osobně napomenul, tak nyní i Vergerius svojí autoritou je vybídl, aby poněkud více se přizpůsobili společnému učení. Obřadů jejich neviděl a nepochybuje, že v luterské církvi by se některé obřady mohly omeziti. Často si přál, aby tu bylo méně obrazů, latinských zpěvů i kněžských rouch. Kázeň Bratří snadněji zachovávají, nepřejímajíce ve svou péči celých měst a krajin, nýbrž jen jednotlivé vyvolené, ale i Flacius prý pracoval a způsobil, aby mezi luterskými nějaká kázeň byla zřízena, a přeje si, aby i jiní, i Brenz a Filip Melanchthon, v tom smyslu pracovali.

Blahoslav[1]) naproti tomu Flaciovi ostře vytýká, že tak psal, hoře »závistí a nenávistí k Bratřím, hotov jsa i jiným oškliviti Jednotu Bratrskou, pokudž by jen mohl«. A tak v svém listu »dosti směle, ať nedím nestydatě, censor ten soudí a odsuzuje naši Jednotu«. Diví se slepotě toho člověka, který nemůže najíti rozdílu mezi smyslem bratrských spisů a učením papežským. Bratří nikdy neučili, že působnost svátostí záleží na hodnosti duchovního přisluhujícího, ale ovšem vždycky tvrdí, že se v očištěné církvi Kristově vyhledávají služebníci hodní, t. j. svítící zbožností a učením zdravým, ne šaškové, epikurejci, pyšní, domýšliví, milovníci samých sebe, svárliví, nováci. Proti výtkám o ospravedlnění prohlašuje s Písmem (Řím. 3, 28): »Za to máme, že člověk bývá spravedliv učiněn věrou bez skutků zákona«. Hájí způsobu přijímání v Jednotu i sliby tu činěné o odříkání se světa i ďábla. Opětují se tu sice sliby křestní, ale při křtu sliby ty dávali kmotři jménem pokřtěného, nyní však tento sám vlastními ústy se odříká zlého, jehož se po křtu dopouštěl. Obsah těch slov je zdravý. Vyvrací Flaciovo líčení rozmluvy z minulého roku jako nesprávné. Bratrští poslové sami tenkráte Flaciovi, nikoli však bez mírnosti, vytkli spory, jaké jsou mezi nimi, když jedni se nazývají žáky a následovníky Lutherovými, jiní Filipovými neb Pfeffingerovými, jiní Jáchyma Westphala a jiní Kalvinovými, a on nemohl toho popříti ani hájiti, ale, hryže pysky, snažil se jen, ač darmo, to zmírniti. Blahoslav připouští, že Bratří ve svých spisech, jako Augustin a Jeronym, mají některá místa neučená a temná, ale Flacius nikdy nedokáže, že schválně lpí na takových temných formulích. Odkud taková smělost, ba nestydatost tak veliká ve Flaciovi? Ve svém »Catalogu« a ve svých listech našim seniorům nazývá nás oněmi sedmi tisíci, kteří pozůstali za Jezabel[2]), a nyní z nás činí lidi hloupé, schválně nevzdělané, obskurní, zatvrzelé a tak i vzdálené všeliké zbožnosti. Však ať jen srovná naše církve se svým davem ne-

[1]) A. B. VIII. 176a—180b.

[2]) 1. Král. 19, 18.

vázaným a oddaným mnohým marnostem a ať si dá pozor, aby spravedlnost z víry nepřičítal těm, kteří skutky svými nic méně nedokazují než víru! Líp by činil, kdyby sebe sama a jiné povzbuzoval k svornosti a jednomyslnosti. Kéž Bůh tomu dobrému muži daruje lepší mysl, než by dosáhl, furiemi poháněn, místa v pekelném dvoře Ditově!

Flacius i Blahoslav byli patrně sporem svým nemálo pobouřeni a Blahoslav je proti Flaciovi pro jeho výtky Bratřím velice rozhořčen a odvrací se od něho i od jeho gnesio-luterského směru a ještě více od jeho haštěřivého mentorování a od jeho nesnášelivého ducha. Ale přes to, jak patrno z jeho slov o ospravedlnění, přece jen skutečně Flaciem dává se vésti k formulaci učení toho více ve smyslu luterském než dosud.

To vysvítá i z dalšího styku Blahoslavova s Flaciem. Když totiž r. 1566 B. Jindřich Švarc setkal se[1]) s Flaciem v Řezně, vzkázal tento Blahoslavovi pozdrav, připomínaje mu někdejší rozmluvu v Magdeburce, a »aby Bratří napravili to, co méně správně o jich učení se praví a aby se tak neoddělovali od našich církví«. Rok na to 1567 Blahoslav Švarcovi uložil, aby Flaciovi při své cestě do Vitemberka vyřídil pozdrav. Poznamenává, že v rozmluvě v Magdeburce doznal (Blahoslav), že ve spisech bratrských jsou jakési nesrovnalosti, jež potřebují nápravy. Mnoho Bratřím uškodila neobezřelost německého překladatele a také onen doktor, který jejich apologii překládal do latiny, přidal ze svého ledacos Bratřím málo vhodného. Chtějíce tomu odpomoci, vydali Bratří před několika lety znova plnější konfesi v řeči české[2]), pak i polské, a nyní v německé, a dá-li Bůh, vydají ji brzy i v latinské. Tu jest učení bratrské jasněji pověděno než dosud. A také vydali před třemi lety v české řeči bratrský kancionál, který se právě vydává i německy. Knihy ty Blahoslav posílá Flaciovi, aby z nich poznal, že nebylo na prázdno, co sliboval Blahoslav v Magdeburce. O oddělování se pak církví bratrských od církví, pozůstávajících z těch, kteří se nejen evangelíky nazývají, ale jimi v pravdě jsou, nechce se šířiti. Mezi církvemi, jež jsou obnoveny podle pravidla předepsaného v zákoně božím, a církvemi bratrskými nebylo by v pravdě oddělení, jak Flacius může poznati z dopisu, poslaného Bratřími hraběti z Hardeku, jejž Blahoslav v opise posílá.[3])

Z přípisu toho, určeného pro Flacia se tedy dovídáme, že Blahoslav ve smyslu rozmluvy své s Flaciem z r. 1556 vskutku o to pečoval, aby ve spisech bratrských, jmenovitě v jejich konfesi a kancionále bylo učení bratrské tak formulováno, aby tehdejší jeho námitky nemusily se opakovati. Vskutku v nové recensi bratrské konfese z r. 1561, o niž patrně měl Blahoslav přední péči, je učení o ospravedl-

[1]) A. B. IX. 151 nsl.

[2]) Česky 1561, polsky 1563, česky 1564, německy 1564, latinsky 1573, česky 1574.

[3]) O listu tom sr. dále.

nění a o víře již formulováno[1]) poněkud jinak než dosud, ještě více ve smyslu melanchthonsko-luterském. Nestalo se tak ovšem jedině na popud Flaciův. Změna ta souvisí se všemi tehdejšími theologickými jednáními Jednoty v Prusku, Polsku a zvláště s Vitemberskými, jak o tom ještě bude zmínka. Ale není pochyby, že se v tom jeví i vliv Flaciův.

Ale tím poměr Bratří k Flaciovi ovšem nijak urovnán nebyl. To se ukázalo brzy na to, když Flacius vydal r. 1568 konfesi Táborských, dávaje jí titul konfese valdenské[2]) a uváděje ji v předmluvě v souvislost s Bratřími, aby se jich tak nemálo dotknul. Blahoslav ihned si spisu toho dobře všimnul a nemálo se nad ním pozastavil. Jak v Pamětech Jednoty[3]) poznamenává, velmi jej mrzelo, že Flacius člověk svárlivý a všechněm pobožným a dobrým omrzelý, v předmluvě píše o Bratřích věci nejisté a nepravé. Jako již dříve v Katalogu svědkův pravdy zmiňuje se totiž v předmluvě této konfese, jak Blahoslav z ní si poznamenává, opět o Valdenských v Čechách ve 14. století a o jejich stycích s Valdenskými v Lombardsku a ztotožňuje jejich učení s učením této konfese táborské, jež prý »ve všech téměř artikulích, o něž nyní nesnáz jest, srovnává se s učením církví našich«, totiž luterských. Zato o »nynějších Valdenských«, Bratřích, Flacius podotýká, že nemůže chváliti, že »majíce učení v mnohých částkách temnější, nýbrž i horší, nežli jest naše«, přece netoliko na něm a na své odlišnosti trvají, ale nadto »navésti naše usilují, aby k nim přistoupili«. Zvláště vytýká, jak již dříve činil, že Bratří »při artikuli o ospravedlnění hned zjevně v knihách svých některých směšují spravedlnost, kteráž nám připočtena bývá, s tou, jenž v nás vlita jest, jako papeženci«. Však prý to ústně ukázal poslům bratrským v Magdeburce. A tímto svým učením vedeni, prý proto »i Ozyandrovo ospravedlnění vlité někteří jich mistři v Prusích schválili«. Nadto jim vytýká, že prý »své disciplině hned příliš mnoho připisují, v tom se poněkud s papežskou spravedlností, jenž z skutkův jest a z potřebnosti skutkův dobrých k spasení, srovnávajíce«. Radí proto pobožným a rozumným z Bratří, aby, znajíce »mnohem jasnější světlo našeho učení a náboženství, k našim zborům se připojili a moc některých svých správcův zrušili«.

Takový veřejný útok na Jednotu a její učení nemohl býti jen tak pominut., Blahoslav pomýšlel na odpověď[4]). Šlo o to, aby celá evangelická veřejnost nebyla tak proti Bratřím Flaciem pobouřena. Ve svém dopisu Dru. Kratonovi[5]) Blahoslav dává průchod své roztrpčenosti nad lžemi ničemného Flacia.

[1]) Srov. Jar. Bidlo, O konfessi bratrské ve Sborníku prací hist. k šedesátým nar. J. Golla, 277–8. Též Bidlo, Jednota Br. II. 180.

[2]) Confessio Waldensium 1568. Basileae.

[3]) A. B. X. 364b nsl.

[4]) Nedošlo však k ní.

[5]) A. B. X. 366 b nsl.

Než jeho roztrpčenost byla stupňována dalším ještě spisem z té doby, který Blahoslav rovněž připisuje ve svém dopisu ke Kratonovi některému z Flacianů[1]), a nikoli neprávem. Jde tu o velký svazek stolních rozmluv M. Luthera[2]), vydaný nedávno r. 1566 Janem Aurifaberem, horlivým luteránem. Do rukou Blahoslavových se dostal svazek ten asi teprve nedávno. Blahoslav v dopisu svém ke Kratonovi nemálo se pozastavuje nad tím, co ve spisu tom se praví o Bratřích. Dí: »Nevěřím, že to Dr. Luther řekl či myslil«, a má za to, že si to někdo jen vymyslil, »podivné lži o našich církvích«, že prý Bratří mají »nečisté učení o ospravedlnění«, a »žvaní o jakosti víry«, takové věci, jaké Bratří nikdy neřekli ani nepsali. Praví že Bratří mají za to, že člověk bývá ospravedlňován skrze »fides formata«[3]). Blahoslav rozhodně odmítá takové mínění o Bratřích: »Tato formule a toto učení v našem shromáždění nikde nebylo ani slýcháno«. Pokládá za nemožné, že by byl Luther něco takového řekl.

Není divu, že Blahoslav byl tím velmi zaujat proti Flaciovi a jeho stoupencům. Věděl, že takovými spisy vzbudí se proti Jednotě nepříznivé mínění v širokých kruzích, a tomu chtěl všemožně zabrániti. Naprosto si nepřál, aby na Jednotu bylo vrženo podezření, že v učení o ospravedlnění nesmýšlí naprosto správně a pravověrně ve smyslu tehdejšího orthodoxního lutersko-melanchthonského učení, které obecně platilo za největší vymoženost reformačního úsilí, jež nesmí býti nijak uvedena v pochybnost. A proto Blahoslav původní učení bratrské, které neznalo ovšem formule »fides formata«, ale k ní se přece jen do jisté míry blížilo zdůrazňováním víry, která se projevuje v lásce, odsunuje stranou.

Lze rozuměti, že Blahoslav a s ním i Jednota naprosto se odvraceli od Flacia a Flaciánů, kteří ve svém odporu proti všelikým odchylkám od učení přísně luterského tak veřejně napadali Jednotu a uváděli ji v nebezpečí veřejného stíhání. A přece vždy znova musili se s Flaciem zabývati pro nemalý vliv jeho spisů na veřejnost.

Blahoslav byl tak nucen znova se vysloviti o Flaciovi ještě r. 1571 při jednání s dr. Kratonem o konfesi, když pozoroval, že výtky Flaciovy, činěné Bratřím, působí poněkud i na Kratona. Tu Blahoslav ve svém zápise do bratrského foliantu[4]) znova poznamenává 23. června 1571 staré a vždy znova opětované výtky, jež Flacius šíří o Bratřích: »1. že sobě přijímání naše více vážíme nežli křest Kristův, 2. že sme příliš rigidi, svých věcí zastáváme víc, než sluší, 3. že sme fariseové, 4. že sme schismatici, 5. učení že ne světlé a že milujeme tmy, 5. alios iudicamus atque

[1]) A. B. X. 367a: „Haud dubie Flacianus est editionis autor".

[2]) Tischreden und Colloquia D. M. Luthers 1566.

[3]) „Fides formata", t. j. víra, která v sobě obsahuje jako formu, t. j. oživující princip, lásku. Jest to scholastické pojetí víry, které chce vystihnouti asi to, co zdůrazňují slova: „víra skrze lásku dělající", Gal. 5, 6, anebo „živá víra", Jak. 2, 17.

[4]) A. B XII. 69a — 70a.

damnamus. A co toho více, což nám vše Illyricus směle, ba nestydatě, jako sycophanta připisuje a proti nám, kteříž sme jemu nikdy neublížili, se zlobí«. Však prý všichni vědí, že jest lhář a sycophanta. »Co proti nám píše, pravdy nepíše, ale prostou lež, jako víme, že Bůh na nebi jest a lstivých i lživých lidí, nepokají-li se, bez pomsty že nenechá«[1]).

Tenkráte Blahoslav naznačuje i hlubší příčinu, proč Flacius vlastně proti Bratřím se staví. Píšeť o něm na konci pojednání toho: »Když[2]) doktora Maiora odsuzuje a Vitemberské theology, s nimiž my in doctrina jedno sme, haní, i kterakž nás odsuzovati a haněti nemá?« Není pochyby, že tu Blahoslav správně naznačuje, v čem vlastně spočívá zásadní rozpor mezi Flaciem a Bratřími, a proč Flacius, Bratřím původně tak příznivý, čím dále, tím více je stíhá svými výtkami. Souvisí to s poměrem Blahoslavovým a Bratří k Melanchthonovi a jeho stoupencům Filipistům.

V. Blahoslav a Filipisté.

Když se tak Blahoslav odvrací od Flacia a jeho směru, lze souditi, že se tím více sbližuje se směrem jeho odpůrců, s Filipisty, zvláště když již dávno podléhal Melanchthonovu vlivu. Vskutku stává se poměr jeho k směru Melanchthonovu na dále ještě bližším. Než Blahoslav přece jen zůstává i k Filipistům kritickým pozorovatelem, a třeba byl jim nad jiné oddán, neztotožňuje se s nimi zcela.

O tom svědčí i to, co vypráví[3]) o svém návratu z Magdeburku r. 1556 do Čech. Všímaje si bedlivě života lidu i kněží, dobře pozoroval na cestě z Lipska do Magdeburku a pak na zpáteční cestě z Magdeburku do Lipska obecné zlé mezi stoupenci Flaciovými i Melanchthonovými, přílišnou rozháranost a rozpustilost kněží i lidu. A ještě horším zdálo se mu býti to, že v okolí Vitemberka a Lipska, tedy mezi Filipisty, učení i obecní lidé chválí Melanchthona a jeho stoupence, v okolí Magdeburka pak chválí Flacia a Wiganda, ale Melanchthona a Filipisty velice hanějí, že prý počali zase pomalu k papeži lézti. Zvláště mezi studenty viděl neblahý vliv polemických spisů obou stran.

Na další cestě z Vitemberka do Lipska dostalo se Blahoslavovi velmi milé společnosti. Když dlel cestou ve Šmídberku 1. června 1556, přijel tam Filip Melanchthon se svým zetěm Dr. Kašparem Peucerem. Byl s ním i M. Petrus Antonius, posel Jana Łaskiho, rodem Poláka, tehdy superintendenta či biskupa reformované emigrantské církve holandské ve Frankfurtu nad Mohanem, jakož i jeden nemladý, učený a znamenitý zeman, emigrant z Holandska. Blahoslav se s nimi seznámil, ale nezjevil se jim cele, nýbrž dal se znáti jen jako Čech

[1]) A. B. XII. 70a.

[2]) Srov., jak Blahoslav píše o Illyricovi i ve spise „Vady kazatelův" str. 36., 37.

[3]) A. B. VIII. 150a nsl.

z Prahy. Za pobytu ve Šmídberku a pak při společné cestě do Lipska hleděl na nich zvěděti nové zprávy a poznati blíže jejich smýšlení. M. Antonius vyprávěl mu o své cestě do Polska ve službě Łaskiho a o emigrantské církvi holandské ve Frankfurtě. Poznal i Bratří v Polště a Prusích a velmi je chválil. Viděl prý i jejich Apologii a Konfesi, ale nemohl jich sobě zjednati. Byl vděčen Blahoslavovi, když mu je nyní dal. Jednota se mu líbí i pro artikul o večeři Páně; jest prý to lepší smysl než luteriánský.

Holandský zeman pak vyprávěl Blahoslavovi o své cestě do Švýcar. Byl nedávno u Kalvina, Bullingera i jiných na slovo vzatých. Liboval sobě učení jejich i život lépe než luteriánský. Zmínku učinil i o Servetovi, upáleném v Ženevě pro své antitrinitářské stanovisko r. 1553. Někteří z učených skutku toho se zastávají, ale jiní jej hanějí, na Kalvina velmi se hněvajíce. A zeman hovořil dále o poměrech v Holandsku, Hamburku, kde vládnou gnesioluteráni a nedovolují emigrantům z Holandska přístupu jakožto lidem bludným, sakramentářům, cvinglianistům a tak kacířům. Také král dánský zapověděl jim svoji zemi. »A tak ti ubozí lidé nikdež místa neměli svobodného, až teď se nad nimi slitovali páni Frankfurdští«. Blahoslava zajímalo, když zeman vyprávěl dále o polemice mezi Jáchymem Westphalem, kazatelem hamburským a Flaciány s jedné strany a Kalvinem se strany druhé o večeři Páně. Westphal hlásá lokální přítomnost těla a krve Páně ve večeři Páně proti Kalvinovi. Vitemberští a Lipští, tedy Filipisté, mlčí, ale »skoro všichni oblibují stanovisko Kalvinovo, třebas ho ještě nevyznávali, zřejmě pro určité nemalé příčiny. Neb uznali-li by to, Illyricus by na ně hned uvedl to, že od Luterova učení odstupují«.

Blahoslav mluvil pak drahně s Peucerem, který byl asi téhož věku jako Blahoslav a byl rodem z Budyšína. Peucer, vědomý svého slovanského původu,[1]) hovořil s Blahoslavem zvláště o Češích, o Bratřích a Augustovi. Chválil Bratří, že jsou lidé pobožní. Když přišla řeč na Flacia, Peucer se velmi popudil a hrubě lál, pravě, že jest osel nevzdělaný, pyšný, lhář.

Do Lipska přijeli na noc. Z rána provázel z Lipska Melanchthona Jáchym Kamerarius s jedním doktorem až do města Borny. S Kamerariem, ač se měl k oběma Čechům přívětivě, Blahoslav mluvil málo, zato mnoho s oním doktorem o náboženství. Když pak za Bornou osaměli a nebylo žádného ku překážce, Blahoslav drahně mluvil sám s Melanchthonem, dotazuje se ho po osobách některých, až i o Bratřích a o některých artikulích víry. Zajímalo ho, že Melanchthon scholastika Petra Lombarda ne za zadního autora pokládá a o Osiandrovi soudí dosti umírněně, na jeho novém učení že nic nezakládal, ani ho také za tak příliš bludné nepokládal. Ne velmi ho sice chválil, než však k tomu konci mluvil, že byl

[1]) Dne 19. června 1566 píše Blahoslavovi: „Nam et Henetam linguam, in qua natus sum, interdum per otium repetere conor“ (AB. IX. 156—159, Gindely Quellen 289.)

vždycky jako ouhoř mezi rybami. Mluvili pak o politice současné, o králi Ferdinandovi, jaký je tyran a papeženec a že rady má velice zlodějské a proto stále na poddaných vymáhá peníze a přece jich má vždy nedostatek. Zmínivše se pak o Turcích, hovořili o sporech mezi evangelíky. Melanchthon mínil: my se srovnáme pěkně, Vitemberští, Lipští, pomořská města, ale někteří vzbuzují s strany svátostí bezpotřebné hádky. Blahoslav mínil, zda by nebylo dobře svolati nějaký sjezd, na němž by o těch věcech bylo něco místného a jistého nařízeno, aby se tak nepletli. Melanchthon pověděl, že se na něco takového pomýšlí. Přišla pak řeč na theology. O Flaciovi měl Melanchthon dobré mínění, též Brenze chválil. Blahoslav se ho naschvál optal, co o Kalvinovi smýšlí. A také-li kdy jemu Kalvin psává a má-li se přátelsky? I pravil, že často jemu psává Kalvin a že jest dobrý muž a přítel jejich. Jestiť prý nyní povolán do Polsky. Blahoslav: Snad pro nějakou reformaci? A on: I bezpochyby že proto. Blahoslav zavedl pak řeč na Bratří Valdenské, kteří jsou z Čech vyhnáni. Melanchthon odvětil: Jsou dobří lidé. Před 12 lety někteří z nich byli u nás, za tři dni jsme spolu u Luthera mnohá přátelská rozmlouvání měli. A tak drahně mluvili o Bratřích, až i o tom, co se děje s nimi v Prusích. Melanchthon věděl o všem. Vzpomenuto i toho, jak vyslanci Bratří jednali s knížetem o ospravedlnění, o té dvojí částce spravedlnosti, a i toho, co se Bratřím nelíbí při straně odpůrce Osiandrova, Filipisty Jáchyma Mörlina, kazatele při dómu a profesora v Královci. Melanchthon o všem věděl, než ničeho nehaněl. Toliko pravil: Já jsem vždycky vyhýbal tomu rozdílu mezi přičtením spravedlnosti (imputatio) a znovuzrozením (renascentia), abych nedal příčiny dráždidlům. Než zavíral sem to obé spolu, totiž že ospravedlnění iustificatio) jest přijetí důvěrné spravedlnosti boží, Kristem zasloužené, živou věrou, kterou Duch Kristův dává. Když pak Blahoslav připomenul mu smysl bratrský o večeři Páně, Melanchthon nic ho nehaněl. I řekl mu Blahoslav, že od něho slyšel příklad o rozhraní (de limite). Jest to sice kámen a zůstává kamenem, ale jest to rozhraním. Tak chléb zůstává chlebem a přece jest tělem Kristovým. I schvaloval to Melanchthon a potvrzoval. Jest prý vztah ten uvážení hodný a jest třeba míti na mysli a pochopovati celý děj večeře Páně. Tak si oba velmi dobře rozuměli a Blahoslav patrně viděl v Melanchthonovi vůdčí autoritu. Proto se ho také ptal na Wyclifa, co o něm myslí. Odpověděl: »Nemilujtež ho, neboť neměl správný smysl«. Blahoslav: »V čem?« I pravil: »Stanovil jakousi nutnost a říkával, že všecko děje se nutně. A pak učil, že by křesťané měli míti vše společné«, hlásaje tedy komunismus. Než Blahoslav poznamenal: »Viděl jsem knížku jeho drahnou o večeři Páně«. A Melanchthon na to: »Toť jest jiné s strany té knížky«. Té nic nehaněl. A Blahoslav poznamenává významně: »Smysl jest v ní nejpodobnější k našemu, i těch některých slov užívá, kteráž snad z něho vzal B. Lukáš, neb měl díla Wyclifova, která dosud u nás jsou«. Tu upozorňuje na souvislost učení Lukášova a pak i bratrského s jeho pramenem.

Co tak mluvili o těchto i jiných věcech, přijeli do města Penigu. A tu se rozžehnali s Melanchthonem, který pak jel k nějakému zámku, kde jej čekati měl kníže saský August, Blahoslav pak s průvodčím brali se dále do Řezna a odtud se vrátili do Čech. Ale z toho, co tu pověděno podle zprávy samého Blahoslava, je patrno, jak je Blahoslav Melanchthonovi blízký, jak v něm, pokud jde o učení a výklad Písma a o theologii vůbec, vidí přední autoritu, ale jak při tom přece jen ani jemu se zcela nezjevuje a nikterak se s ním a tím méně s jeho stoupenci Filipisty, anebo s církvemi evangelickými v Německu, spravujícími se Melanchthonem, neztotožňuje. Viděli jsme, jak ostře kritisuje život nejen církve luterské, ovládané Flaciem, v okolí Magdeburku, ale jak tytéž nedostatky obdobně vytýká i Vitemberským a Lipským. Jestliže jim nevytýkal, že bloudí smyslem, zato tím důtklivěji vytkl, že bloudí životem. A kde tak tomu je, tam Blahoslav nevidí možnosti, aby obě církve mohly nějak se sjednotiti, zvláště když i Blahoslav a Bratří, v učení smyslem třeba Melanchthonovi blízci, přece s ním nebyli zcela za jedno. Přes všechnu blízkost a vnitřní příbuznost mají Melanchthon i Blahoslav každý značně jiný vnitřní náboženský vývoj a každý z nich vyrostl v jiném prostředí a každý zdůrazňuje ve svém náboženském životě něco jiného jako věc hlavní. Blahoslav může v rozhovoru s Melanchthonem najíti mnoho toho, co v jeho vlastní duši vyvolává mocnou a radostnou ozvěnu, takže se oba mohou cítiti před Bohem bratry a syny jednoho Otce. A přece, pokud by šlo o to, aby se jich obou práce církevní sjednotila a aby se Jednota za účelem těsnějšího spojení s Melanchthonem a s jeho stoupenci vzdala něčeho ze své církevní svéráznosti, ze svého řádu a kázně, nebude to možno. Blahoslav a Jednota přijmou od Melanchthona i od jiných poučení v některých článcích víry, pokud se jim bude zdáti odůvodněno Písmem, dají se z Písma napraviti, i pokud by šlo o jednotlivé zvyky církevní, ale nedají se pohnouti, aby se vzdali řádu a kázně a vyznání dobrého, založeného v Písmu a osvědčeného v církevní praxi v Jednotě, a aby za to přijali něco jiného, snad také dobrého, snad méně dobrého, jinde vzrostlého a v Jednotě dosud neznámého i neosvědčeného.

Melanchthon sám něco takového na Jednotě a na Blahoslavovi nežádal. A proto k takovým rozpakům mezi ním a Blahoslavem nedošlo. Ale časem přece se stalo, že stoupenci Lutherovi, Melanchthonovi a Kalvinovi Jednotě a tím i Blahoslavovi, stojícímu v čele Jednoty, takové žádosti předkládali. Dálo se tak ne bez příčiny, nýbrž v zájmu dobrém, v zájmu širší jednoty a jednotného postupu za účelem dosažení svobody náboženské v Polsku a v Čechách.

VI. Blahoslav a Augšburská konfese.

Blahoslav jako jeden z vůdců Jednoty a jako její přední mluvčí musil si ujasniti především poměr k těm evangelíkům, s nimiž Jednota nejvíce se stýkala, v Sasku, Prusku a Polsku. Nikde tam evangelíci nebyli jednotni. Byli mezi

nimi Flaciáni, přísní luteráni, Filipisté, Osiandristé, stoupenci Brenzovi a j. Ale všichni byli zajedno v tom, že stojí na základě konfese Augšburské, jíž podle míru Augšburského z r. 1555 v říši byla zaručena svoboda náboženská. A všichni se dovolávají Luthera, ovšem ne všichni stejným právem. Bratří mají za »pravé Luterány« Vitemberské, tedy právě Filipisty. Když však všichni evangelíci si přejí, aby i Bratří postavili se s nimi na stejný základ Augšburské konfese, a aby tak vstoupili s nimi v církevní jednotu, vzniká palčivá otázka, jak by se vlastně měli Bratří k nim všem a zvláště k Augšburské konfesi postaviti.

O tu otázku šlo zvláště v Prusku a Polsku. Šlo tedy v prvé řadě o tamní Bratří a o tamní bratrské kněží a seniory. Blahoslav tu stojí při řešení více v pozadí. Ale i tak účastní se řešení velmi účinně, třebas nelze vždy zjistiti podíl jeho na tom. Jeho stanovisko i tu se úplně shoduje se stanoviskem Jednoty a všichni starší postupují jednotně.

Nejprve šlo o Osiandristy v Prusku a o důležitou otázku, kterou Osiander rozvířil, o otázku ospravedlnění. Než sporu toho lze se tu jen dotknouti. Stálť Blahoslav při jeho projednávání, které se dálo za jeho mladých let, za jeho studií v Královci, přece jen opodál. Nebyl tu zúčastněn přímo, nerozhodoval v tomto sporu.[1])

Pravověrné učení melanchthonsko-luterské o ospravedlnění bylo, že člověk hříšný dochází svého ospravedlnění před Bohem tak, že Bůh ze své milosti mu pro zásluhu Kristovu, kterou člověk skrze víru si osvojuje, spravedlnost Kristovu přičítá, hříchy odpouští a jej tak s sebou smiřuje. Učení to nestačilo mnohým, ani Bratřím, ani Osiandrovi. Vytýkalit, že člověk hříšný by tak byl vyhlášen za spravedlivého, trvaje ve stavu hříšnosti a vnitřní odcizenosti Bohu, a že takové učení působí neblaze na mravní život a nevyjadřuje plně křesťanskou zkušenost spasení. Snažili se proto ospravedlnění člověka chápati tak, aby podle Písma ospravedlnění souviselo s mravním obnovením člověka, ale nikoli ve smyslu katolickém, podle něhož vlastní zásluha lidská účinkuje v díle spasení spolu, nýbrž trvajíce na boží milosti jako vlastní příčině spasení. Osiander dospěl k učení, že člověk hříšný dochází svého ospravedlnění tak, že skrze víru v Krista a milost boží v něm Kristus po své božské stránce jako vnitřní slovo se člověka víc a více zmocňuje a v něm přebývá: člověk tak skrze Krista stává se vskutku spravedlivým. Osiander a jeho stoupenci naráželi tím na odpor u stoupenců Melanchthonových i u stoupenců Lutherova čistého učení, jmenovitě u Flacia. Ti se uráželi nejen Osiandrovým odstavováním připočtení spravedlnosti a dále jeho zdůrazňováním nového života, vidouce v tom něco katolického, nýbrž zvláště jeho míněním o přebývání Kristově po jeho božské stránce v člověku, v němž viděli přímo kacířství.

[1]) J. Bidlo, Jednota Bratrská I. 123 nsl.

I Bratří, pobývající v Prusku, musili k učení tomu zaujmouti stanovisko. Nebylo jim to snadno. Učení Osiandrovo bylo jim zásadně a v leckterých bodech blízké, třebaže s ním úplně nemohli souhlasiti. Avšak nepřáli si naraziti ani u Filipistů, ani u Flacianů, jsouce i jim ve mnohém blízcí a nad to jsouce odkázáni na jejich přízeň. Proto teprve po mnohém nucení a dlouhém uvažování, nemohouce se tomu vyhnouti, podávají 29. července 1555 knížeti pruskému Albrechtovi, ochránci Osiandristů, své dobrozdání v té věci, v němž nemohou než se přihlásiti v hlavní věci k stanovisku Osiandrovu. Upozorňují na to, že jeho odpůrci, zdůrazňujíce učení Lutherovo, nechávají stranou znovuzrození lidské a nový život a jednostranně se spokojují zevním prohlášením hříšných za spravedlivé a odpuštěním hříchů. Avšak při tom vytýkají i Osiandristům, že chybují, jednostranně zdůrazňujíce »podstatnou spravedlivost« boží, a že, pomíjejíce Kristovu přirozenost lidskou, jednostranně zdůrazňují v díle spasení jeho božskou přirozenost a jeho osobní a podstatné přebývání v člověku, jež bylo zcela v rozporu s učením bratrským o tělesném a podstatném přebývání Kristově v nebesích. I Blahoslav s tímto dobrozdáním Bratří úplně souhlasil, jak je patrno již z jeho zmínek o Osiandrovi[1]), a o jeho kacířství. Má to význam i pro Blahoslavovo pojetí ústřední křesťanské zkušenosti o ospravedlnění.

Vedle Osiandristů musili Bratří v Prusku a Polsku dbáti i ostatních tamních směrů evangelických. Především šlo o urovnání poměru k malopolským evangelíkům, klonícím se ke Kalvinovi. S nimi navázali Bratří styky záhy, již r. 1551, a pak po řadu let jednali s nimi o upravení vzájemného poměru. Než o tom bude jednáno na svém místě!

Neméně důležito bylo, aby Bratří v Polsku upravili svůj poměr k evangelíkům směru luterského a lutersko-melanchthonského, stojícím na základě konfese Augšburské. O tom bylo mnoho jednáno na schůzích seniorů i na bratrských synodách a je důležito, jaké stanovisko zaujala k tomu Jednota a zvláště i Blahoslav, jenž se synod pravidelně účastnil, když šlo o to, aby spojení Bratří s evangelíky v Polsku stalo se na společném jich všech základě konfese Augšburské. Tak r. 1557 jednáno bylo v Slezanech[2]) ve schůzi starších z Čech, Moravy, z Polska a z Prus, a pak i na synodě o otázce, mají-li Bratří v Polsku »Augšpurskou apologii přijíti, naši propustíce?« Odpověděno, že se tak nijakž nemá státi, ale že se mají držeti konfese bratrské. Bratřím by sice spojení s evangelíky v Polsku, řídícími se podle Augšburské konfese, bylo také velmi žádoucí, ale jen na témž základě, na kterém je již dříve sjednali s reformovanými v Polsku, totiž na základě bratrské konfese a bratrské kázně a řádu. Augšburskou konfesi nechtějí učiniti společným základem, vytýkajíce jí, že jest v mnohých věcech neúplná

[1]) Viz výše.

[2]) Gindely, Dekrety 184.

PŘÍLOHA IV. JAN BLAHOSLAV.
(Zap, Česko-moravská kronika IV., 1881).

JAN AUGUSTA.
(Kreslil J. Kleinhardt a ryl J. Balzer. Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler II. 1775).

a nedokonalá a že nepostačuje zvláště stran řádu a kázně. To bylo i stanovisko Blahoslavovo.

Zřejmě projevil je Blahoslav ve svém spisku[1]) z té doby, z r. 1558: »Sepsání B. Jana Blahoslava O rozdíle Jednoty Bratrské od Luteriánské«, psané příteli milému na jeho dotaz po rozdílu mezi Bratřími a luterány neb evangeliši. Jde tu o luterány nikoli v zemích českých, nýbrž v Polsku a Prusku mezi tamními Němci a v Německu[2]). Blahoslav předem praví, že prý pilně otázku svého přítele rozvažoval, »jsa toho vždycky velmi žádostiv, aby ten lid obůj byl jedno a ničímž se nedělil, by možné bylo«. Někteří lidé sice praví, »že by nic rozdílní od sebe nebyli, ale že jsou jedno«. Blahoslav sám dospívá však k tomu, že přece jen »jsou v něčem rozdílní a v něčem nejsou«. A hned uvádí, že »v těchto věcech se nedělí, ale jsou jedno: 1. že se obojí od církve římské oddělili, protože ji mají za lid bludný . . 2. obojí svatá Písma a starou apoštolskou církev za nejpřednější pravidlo drží . . 3. též obojí svědomí lidské ne na skutcích a zásluhách lidských . . zakládají, ale na samé milosti boží . . . 4. obojí k životu pobožnému a ctnostnému napomínají lidu a svátostmi slouží bez svatokupectví . . .« A k tomu dále připojuje, že 5. u obojích je »lidí ne do očistce po smrti, ale k Kristu Pánu v nebe obracení«. Rozdíly pak mezi nimi oběma vytýká tyto: 1. Nejprv s strany služebníkův, to jest kněží a kazatelův aneb správcův lidu, vidí rozdílné dosazení úřadů a k tomu ve připravování, ač prý zas »musí se říci, že Luteriáni mnohem více učenější kněží mají, nežli Bratří, když je z kolejí berou«; dále vidí u Bratří v řádu a poddanosti starším svým, u druhých pak v svobodě zůstávání; také kněží bratrští zůstávají ve vykázaných jim sborech, evangeličtí svobodně se stěhují; u Bratří pečují starší o sbory a dosazování kněží, u Luteriánů vrchnosti; bratrští kněží se žení jen se svolením starších, luteriánští kněží volně; u Bratří jest mezi kněžími bázeň, u Luteriánů žádný žádného netresce takovým způsobem, leč se to děje skrze moc světskou; bratrští kněží neberou desátku a platu, i rukama svýma pracují, kněží luteriánští však berou desátky a jiné platy; bratrští kněží lid s velikou bedlivostí přijímají v svou péči, luteriánští kněží, postaveni jsouce ode vší obce, všechněm slouží bez zvláštního jich přijímání toliko kázáním a svátostmi. Dále pak jest rozdíl 2. s strany učení. Leč tu, jak Blahoslav dí, »nemnozí jsou rozdílové . . . Nejspíše by v tom spatřín byl rozdíl, že kněží luteriánští nejednomyslně káží a učí, jinak v Vitemberce, jinak v Augšpurce, jinak v Tumbingu (Tubinkách), jinak v Frangfurtě, jinak někteří v Polště, jinak též někteří v Prusích, jinak okolo Lehnice . . .« A to »proto, že není mezi nimi řádu a jím svázání«. Ani při svátostech »není mnoho rozdílu,« neb »o křtu, o klíčích Kristových, o večeři Páně téměř jednostejná víra od obojích se pokládá

[1]) Rkp. v museu čes. IV. H. 8 č. 8. Zmínka na listu 112: „Filip Melancton dobré paměti" ukazuje na to, že spis ten byl po r. 1560 na tomto místě a snad i jinde doplněn.

[2]) Proto také ve spisu četné odkazy týkají se vždy jen poměrů mimočeských, zahraničních.

v psaních jejich i vyznává ústně, kromě smysl jinak a jinak rozdílně drobet od sebe bývá vypravován. Ale o to vše snešení mezi Luterem a Bratřími jest se stalo léta 1536«. Luteriáni však »i mezi sebou sami se nesrovnávají a proti následníkům Cvingliovým a Kalvinovým mnoho píší«. Bratří »raději jako prostí při prosté víře slovům Kristovým zůstávají« a těm obojím, Luteriánům i Cvingliánům, ohlašují, »že, když se oni srovnají, na čemkoli zavrou dobrém, Bratří žádné pravdě úmyslu odpírati nemají, ale oblíbiti vše, co z pravdy jest a bude, hotovi jsou«. Vytýká však další rozdíl 3 s strany lidí: »Luteriánské jednoty lid jest mnohem rozpustilejší a světštější etc. nežli lid Jednoty Bratrské, nebo Bratří kázeň skutečně vedou«. Tak Blahoslav mezi oběma stranami vidí zásadní jednotu rozdíl pak pozoruje jen v některých věcech, týkajících se řádu a kázně. To jest stanovisko jistě věcné a přátelské; je patrno, že Blahoslav k nim zaujímá poměr přátelský a rád by, aby směřovali k sblížení a srovnání s ostatními evangelíky, i s Bratřími, ale Bratří trvají při tom na svém řádu a kázni.

O splynutí mu ovšem nejde. To dal na jevo nedlouho později, když roku 1561, v shromáždění starších v Přerově[1]) bylo jednáno o urovnání vzájemného poměru mezi evangelickými církvemi v Polsku. Šlo o to, že stoupenci Augsburské konfesse i reformovaní v Polsku, »ač obojí s sebou nejsou v lásce, ale protivíce se jedni proti druhým, nás k sobě táhnou«, usilujíce o naprosté a celé sjednocení, aby rozdílů mezi námi nebylo. Bratří, jistě za souhlasu Blahoslavova, naproti tomu se usnášejí takto: »Srovnání toho a jako v tovaryšství vjití předků našich s dr. M. Lutherem a pomocníky jeho, potom též s dr. M. Bucerem[2]) a jeho tovaryši nehaníme, ani pobíháme, ale to, na čemž sme spolu zůstali, nepohnutě držeti míníme, totiž abychom my zůstávali apoštolé čeští atd. a oni, totiž Lutherovi pomocníci a učedlníci atd., němečtí, dobře o sobě smýšlejíce i Pánu Bohu se jedni za druhé modlíce«; však cítí se ještě bližší evangelíkům těm, kteříž Kalvina následují, s nimiž Bratří dříve již se spojili na základě bratrské konfese a řádu. Nechtějí se však připojiti k žádným z obou — ježto k kterýmkoli by se cele připojili, druhým křivda by se zdála. »Protož, majíce toho hodné příčiny, zůstávati míníme v své obzvláštnosti Jednoty a řádu Kristova, v ničem ničímž ji naprzniti nedopouštějíce, s tím doufáním, že ten, číž dílo v Jednotě jest, nedopustí toho, aby Jordán od moře kteréhokoli pozřín atd. býti měl«. Nadto se usnášejí odbývati ty, kteří se domlouvají o takové těsnější spojení, Lutherovy učedlníky v Toruni i jinde poukazem na to, »že my je máme za slouhy boží a lid jich poslouchající za křesťany pravé, mezi nimiž též jako i jinde mezi jinými učení Kristovo majícími Pán Bůh má vyvolené své s mnohými mrtvými oudy, jako

[1]) Gindely, Dekrety 207.

[2]) Blahoslav počítá i Bucera mezi luterány. Nemyslí tedy, mluví-li o luteránech, jen na gnesioluterány, ale i na všechny ostatní, kteří se k Lutherovi hlásí, ale zvláště na Filipisty jako „pravé Luterány".

pšenici s koukolem smíšené. Však abychom my s nimi pravě se a cele ve všem srovnali a spojili a mezi lidem jich poslouchajícím a nás, též mezi služebníky Páně lidu v Jednotě a jimi aby žádného rozdílu nebylo, to že nyní ještě býti nemůže z příčin mnohých«.

Tak v Polsku dosavadní jednání o Augsburskou konfesi nevede zatím k cíli. Zato však brzy na to v Čechách počínají proskakovati hlasové, že prý Maximilian, až dosedne na trůn, bude snad chtíti nějakou reformaci církevní vykonati, a snad podle konfese Augsburské, jemu samému blízké a v říši uznané. Proto Bratří starší shromáždivše se r. 1562 13. dubna, mezi nimi i Jan Blahoslav, usnášejí se čísti a studovati Augsburskou konfesi, aby se k jednání připravili.

Vskutku roku 1564 král Ferdinand zemřel a na trůn český nastoupil Maximilian II. Bratřím v Čechách se zdá, že by byla doba příhodná vyžádati si na novém panovníku svobody pro Jednotu. I posílají ještě r. 1564 poselství do Vídně[1]) se supplikací a svojí konfesí. V supplikaci té páni a rytířstvo i jiní z Jednoty bratrské v království českém výslovně se zmiňují o konfesi Augsburské, podotýkajíce, že Maximilian ve svých okolních zemích milostivě přeje náboženskou volnost »těm, kteříž podle Augšpurské Confesí pravě evangelitské upřímně, bez stranných smyslů kacířských stojí a se zpravují, s nimiž naše snešení jest při hlavních artikulích víry a spasení našeho v sv. evangelium před drahně lety, což svědčí oboje Confesí a rozum jich, jakž Augšpurská tak i naše«.

Než Blahoslav ve svém zápisu v archivu bratrském[2]) vytýká jednak, že jim na Moravu není posláno v té věci, a přece se tak státi mělo, a poznamenává dále: »Nejedněm se nelíbilo to doložení o Confesí Augšpurské, ac profecto maluissem et ego, ut potius hac detacuissent; tribuitur enim huic confessioni multum, více nežli náleží, tak že by to u mnohých za pochlebenství mohlo býti počtěno«. Znal tedy Blahoslav Augsburskou konfesi dobře, a i když znal její cenu, přece se s ní neztotožňoval.

Ve smyslu ujednání z r. 1562 bylo pak ve shromáždění starších r. 1565 blíže rozjímáno[3]) o konfesi Augsburské a bratrské, byl-li by jaký rozdíl mezi nimi a měla-li by od Bratří býti přijata, kdyby o to na ně bylo dotíráno. A tu je zajímavo, jaké stanovisko Bratří starší, a mezi nimi tedy i Blahoslav, zaujali k Augsburskému vyznání: »Co se učení týče, ač by rozdíl nějaký v učení našem a jejich nalezen býti mohl, ten nejvíce se vidí při artikuli o ospravedlnění při svátostech, o nichž oni vysoce mluví, o kázni neplně a zlého životem kněžstva i lidu vymlouvání a rozpasování a smíření se s mocí světa i jí místa od nich dávání v správě církve a v jmění zboží proti artikuli starých Čechů, že kněží nemají světsky panovati.« Jsou tu tedy celkem tytéž rozdíly, na něž Blahoslav

[1]) A. B. IX. 1 nsl.
[2]) A. B. IX. 2b a 3a.
[3]) Gindely, Dekrety 217a 218.

již dříve častěji ukazoval, doplněné jen ještě zmínkou o »jmění zboží«, která však u Blahoslava, i když jsme jí od něho neslyšeli, je samozřejmá. Nadto se starší usnesli v témž smyslu, jako již dříve, nezamítati ani pobíhati ani ovšem naříkati a tupiti Augsburskou konfesi, poněvadž artikule mnohé křesťanské čistého evangelia v sobě má a Bratří již s Lutherem a pak v Prusích se snesli s jeho stoupenci a nyní i bratrští páni čeští spolu se stavy podobojími vydali konfesi té vysoké svědectví[1]). Ale při tom abychom vždy se volali k naší a při ní zachováni býti žádali, totiž strany řádu a kázně«. Řád a kázeň, jinými slovy život podle Krista a v jeho duchu, stojí v popředí péče Blahoslavovy i Bratří, že jim byla až činěna výtka, že skutkům mnoho připisují a jsou Donatisty. Je zajímavo, jak se právě v té době koncem r. 1565 Bratří a vlastně Blahoslav brání proti ní: »Donatisté[2]) pravili, že pravé církvi nejsou přimíseni v tomto životě zlí. Nikdy Jednota tak nesmyslila. Je to věc novokřtěnců a oněch Katarů. Ale Bratří zjevné zlé, když se co toho nalezne, jakož bez toho nebývá, trescí, nebo tak činila i církev apoštolská. Dí-li pak (odpůrce), že skutkům mnoho připisujeme, odpověď: že nic víc než jako váš Doktor Maior a prvé Phil. Melancton. Ale o ten artykul nechť se prvé sami Luteriáni smluví«. Tu Blahoslav přímo se staví na stanovisko Melanchthonovo a jeho stoupence Maiora, ač Maior byl právě pro toto své stanovisko stíhán od gnesioluteránů. Je to, jak patrno, stále totéž zdůrazňování řádu a kázně. Od toho dvojího naprosto nemíní Bratří ustoupiti, jak i r. 1567 poznovu se ukázalo[3]).

Než právě proto mají se Bratří, i Blahoslav, tak přátelsky k Filipistům, tenkráte zvláště zastoupeným ve Vitemberce, vědouce, že právě u nich naleznou plné porozumění pro své stanovisko. Proto Blahoslav v dopisu svém z 16. května 1571 hraběti Juliovi ze Salmu,[4]) vyslovuje se o těchto Filipistech, jež nazývá »v pravdě Luterány« velmi přátelsky: »Myť všechny v pravdě Luterány (vere Lutheranos) za své milé bratry uznáváme a tak se i navzájem jmenujeme a s křesťanskou láskou k sobě navzájem se máme«. To prý dosvědčí celá vitemberská konsistoř. Ale Bratří a Blahoslav s láskou se mají i k »ostatním údům církve katolické (ne jak papeženci tomu slovu rozumí, ale v pravém smyslu toho slova), kdekoli jsou na světě«.

Než při všem přátelském poměru k »pravým Luteránům«, t. j. Filipistům, Bratří naprosto nemínili se vzdáti své církevní svéráznosti a samostatnosti a přijmouti Melanchthonovu Augsburskou konfesi. To se ukázalo r. 1571, kdy stavové čeští podobojí usilovali u císaře Maximiliana o povolení svobody nábo-

[1]) R. 1564. Viz výše.

[2]) A. B. IX. 38b. Instrukce daná zástupcům Bratří v jednání s hrabětem z Hardeku koncem roku 1565.

[3]) Gindely, Dekrety 221—2. Viz dále.

[4]) AB. XII. 53a. nsl.

ženské, a kdy se domnívali, že by toho mohli dosíci na základě konfese Augsburské.

Tenkráte totiž Bratří a zvláště i Blahoslav, znova byli postaveni před otázku, neměli-li by přece jen přiznati se k Augsburskému vyznání a to daleko určitěji než kdykoli dříve. Byl to sám přítel Blahoslavův, tělesný lékař císaře Maximiliana, Dr. Jan Krato z Krafftheimu, žák Melanchthonův, který jim ji s důtklivou žádostí předložil. Viděli nevyhnutelnou potřebu sjednocení evangelíků v střední Evropě na společném základě a základ ten spatřoval v Augsburské konfesi.

V letě[1]) r. 1571 v měsících červnu a červenci, když se Dr. Krato zdržoval na Moravě v Mor. Krumlově u pana Čeňka z Lípé, napsal pro některého bratrského pána své dobrozdání v té věci. Má za to, že by bylo žádoucno, aby všichni evangelíci se mohli na jedné konfesi sjednotiti. Většina veliká se shoduje na Augsburské konfesi. A tu je otázka, zda by měli Valdenští (Bratří), jejichž konfese je starší než Augustana, od niž se však neliší, přistoupili k Augustaně či chrániti si své vlastní. O stáří a prvotnost se příti, bylo by pošetilé a nejapné, ježto jde jen o pravdu. Krato uváživ důvody na obě strany a zvláště i námitky (Flaciovy) proti Bratřím a proti jejich zůstávání stranou všech jiných evangelických církví, radí k přijetí Augustany. Zbožným prý sluší prostá opatrnost, aby se spojovali s mnohými. »Tak budeme bezpečnější před protivníky a méně podezřelí dobrým, jestliže veřejně osvědčíme, že jich učení schvalujeme«. Upozorňuje, že ve Vitemberce právě toho roku 1571 vyšel katechismus,[2]) který s konfesí valdenskou (bratrskou) naprosto souhlasí. Protož, kdyby snad bylo žádáno na Valdenských, aby předložili podrobnější výklad svého učení, mohli by předložiti na místě takového výkladu onen katechismus.

Blahoslav zvěděv o této radě Kratonově, poznamenává hned v bratrském archivu[3]) své mínění: »Ta rada dobrého muže Kratona mně byla i jest velmi divná i velmi tvrdá. A protož hned o ní soud svůj jsem napsal v tato slova«. A tu shrnuje v jedno vše, co by mohl říci o poměru Jednoty k ostatním církvím i o trvání jejím na vlastní svéráznosti. A slova jeho jsou patrně výsledkem životního jeho přemýšlení o věcech náboženských a životní jeho práce na poli církevním, pročež zasluhují pozornosti. Znějí: »Proto sme k žádnému lidu aneb Jednotě nepřistoupili, nebo sme nic lepšího t. víry smyslu a regimentu i vší zprávy spasitelné nenalezli až posavad. A protož, jakož nesmíme od toho dobrého od-

[1]) AB. XII. 63. nsl.

[2]) Jest tu míněn katechismus „Catechesis continens explicationem simplicem et brevem Decalogi, Symboli Apostolici, Orationis Dominicae . . , edita in Academia Wittebergensi et accomodata ad usum scholarum puerilium". Katechismus ten učí, že tělo Kristovo po nanebevstoupení je v nebi, a nepřipouští ubikvitu. Proto byl katechismus ten bohoslovci přísně luterskými hned pak zamítán jako kryptokalvinistický.

[3]) AB. XII. 66b.

stoupiti, a aniž kdo rozumný nás by k tomu ponoukati smíti měl, abychom od většího prospěchu v dobrém k menšímu se obrátili, k méně zpraveným církvem se připojovali, tak také nám nenáleží, abychom vyznání toho sumu tu krátkou opustiti a ji zavrci měli. Nebo kdybychom to učinili, přestali bychom se již toho držeti, čeho se otcové a předkové naši přidrželi a my až do této chvíle. A tak bychom . . předky naše i sebe samy potupili, ano již hned přestali býti Jednotou, jakobychom snad nějaké bludy při sobě poznali a je tu teprv opustiti nyní chtěli s tou Confessí. Pán Bůh takové lehkomyslnosti a bezbožnosti zachovati rač, jakož milosti jeho věříme, že zachová«.

Ale i když Blahoslav jest si jist, že Bratří ve svém náboženském životě stojí nejvýše ze všech současných církví, přece za jedné podmínky by nebyl proti připojení k ostatním a tedy i k Augsburské konfesi. Míť za jisté, »kdyžkoli[1]) k tomu přijde, aby všichni, pustíce od svých, k této Augšpurské přistoupili a ji sobě zvolili: že Bratří takové svornosti svaté, zradujíce se, nijakž svou neústupností jí kaziti a překážeti nebudou, ale Boha a pravdy, i v ní jednomyslnosti drahé, ochotným se k nim v tom připojením náležitě poctí«. Zatím prý Bratří dosti učinili, když konfesi Augsburskou zjevně[2]) schválili v sněmu a za pravou ji mají a o ní tolikéž jako o své vyznali, že jedna a táž pravda jest.

Při tom Blahoslav nikterak by nechtěl připustiti, že by Augsburská konfese byla lepší než bratrská[3]). Praví-li Krato, že Augsburská je psána přesně (exiliter), v bratrské pak že některé výrazy jsou nepřilehavé (impropria), Blahoslav dí: »Nechci haněti Augšpurské, co mi po ní; ačkoli také věděl bych co v ní ukázati, ježto s těžkem jest velmi proprium, ale ty improprietates v naší, nevím, jaké Krato býti praví. Snad v tom, že se v ní nemluví podle formulí od Luthera a Filipa uvedených. Jáť jsem tím jist, že česká (bratrská v českém textu) není impropria, ale proprissima podle způsobu mluvení sv. Písem. O německé (bratrské) nevím, však od žádného jsem ji haněti neslyšel, než od samého Kratona. Latinská konfessí naše bohdá vyjde taková, aby o ní nemohl Krato ani jiný říci, že jest impropria«.

Tak Blahoslav žárlivě chrání dobré pověsti bratrské konfese i po formální stránce a nechce ji dáti zastíniti Augsburskou. A ovšem nechce, aby Bratrství zaniklo v luterství. Na konec shrnuje svůj soud o poměru Bratrství a luterství v ta slova, při čemž luterány ovšem myslí vlastně vitemberské Filipisty[3]): »Bratří[4])

[1]) A. B. XII. 67b.

[2]) Viz dále.

[3]) A. B. XII. 68a.

[3]) Proto něco dále (AB. XII. 70a.) Blahoslav v témž pojednání dí: „Illyricus jak s Maiorem a oč bojoval a jak také s jinými de disciplina, kdož toho neví, podle téhož když doktora Maiora odsuzuje a Vitemberské theology, s nimiž my in doctrina jedno jsme, haní, i kterakž nás odsuzovati a haněti nemá?“

[4]) AB. XII. 68b.

s strany učení, doctrina, tolikéž a totéž mají, co i Luteráni, a v té částce není potřebí, aby přistupovali buď Luteráni k nám anebo my k nim; jsme již jedno, jedné pravdy kazatelé a vyznavači. V druhé pak částce, s strany totiž disciplíny a tak života Kristova, kteří mají napřed, Luteráni-li, kněží i lid, čili naše Jednota, kteří sou bližší života Kristova, první církve staré, apoštolské, kdo jest, ježto by toho neviděl!« I činí závěr: »Učiniž sobě každý pobožný a upřímný člověk závírku a vypověziž, což jest lepšího: to-li, abychom my, nechajíce svého způsobu Jednoty, řádu, kázně etc., zvolili sobě způsob luteránský a byli tak jako oni? čili, aby Luteráni t. Evangelišové, opustíce svou svobodu těla, dissolutionem illam etc., k nám se připodobnili a tak živi byli jako my, řádu a kázni poddáni jsouce pro Boha od nejpřednějších až do nejposlednějších, všichni i s Kratonem?«

A v tom smyslu Blahoslav dává pak radu Bratřím, jak by měli odpovídati na radu Kratonovu[1]). Bude o tom řeč na svém místě, pokud jde o Jednotu samu a její svéráz. Zde nás zajímá poměr Blahoslavův k Augsburské konfesi. Blahoslav výslovně prohlašuje: »Augšpurské confessí tak, jakž interpretatio její v confessí Saxonicarum ecclesiarum tridentýnskému concilium psané[2]) i teď v novém katechismu od theologů wittemberských tohoto léta 1571 vydaném ji vysvětluje, Bratří místo dávají, poněvadž se vidí zřetelně, že jedna a táž pravda jest od Bratří i od Wittemberských vyznána.« Ale hned pak, dovolávaje se Luthera a Vitemberských, zdůrazňuje bratrský řád a kázeň, na nichž Bratří trvati chtějí dále, a chtějí také zůstati při své odlišnosti — leda by se všechny církve evangelické vskutku sjednotily na nějaké společné konfesi: pak ani Bratří nezůstanou stranou.

Bratří starší[3]) cítili hned na to potřebu poraditi se tom, jak by měli bratrským stavům raditi, kdyby se jich tázali o radu, ale o tom bude lépe promluviti na jiném místě. Zde nás zajímá, že se Bratří starší při tom vyslovili i o svém poměru k Vitemberským. Rozhodnutí stalo se úplně podle rady[4]) B. Jana Blahoslava, stojícího v čele Jednoty. Prohlašujíť slovy Blahoslavovými: »Augšpurské confessí tak, jakž interpretatio její i v konfessí Saxonicarum ecclesiarum Tridentýnskému concilium psané ... i teď v novém katechismu od theologů vitemberských tohoto léta 1571 vydaném vysvětluje, Bratří místo dávají, poněvadž se vidí zřetelně, že jedna a táž pravda jest i od Bratří i od Vitemberských vyznána«. Nikdy dosud se Bratří nevyslovili tak určitě a příznivě o poměru k jinému směru náboženskému a theologickému jako nyní. Nejdou tedy s Flaciány, nejdou ani s gnesioluteránů a mírnějšími luteránů, nejdou ani s kalvinisty, jakkoli jsou jim blízcí, ale jdou — za vedení Blahoslavova — v učení zajedno s Vitemberskými.

[1]) AB. XII. 70b nsl. — Srv. Gindely, Quellen 377-8.
[2]) Z r. 1551.
[3]) Gindely, Dekrety J. B. 233—4.
[4]) Sr. Gindely, Dekrety 234 a A. B. XII. 73.

To je stanovisko Blahoslavovo, o jehož blízkém, až intimním poměru k Vitemberským svědčí tehdejší důvěrné jeho jednání s některými vitemberskými profesory.[1]) Blahoslav věděl totiž, že Jednota bratrská, ač zastává věc nejlepší a samu pravdu, však »nemá úst«, aby pravdu tu všem veřejně uhlazeně a účinně a jak Pavel praví, v moudrosti řeči hlásala a doporoučela a jako světlo na svícen postavila.[2]) I hledal, kdo by takový nedostatek Jednoty nahradil. Šlo zvláště o to, aby se našel někdo vhodný, kdo by nad jiné pěkně dovedl vybroušenou latinou tlumočiti bratrskou konfesi, jejíž dosavadní latinský překlad nestačil, a pak také, kdo by mohl napsati historii Jednoty bratrské pro široké kruhy zahraniční, aby tyto odtud mohly poznávati Jednotu a všecko to krásné, co v ní je. Blahoslav správně poznal, že takových dvou spisů Jednota svrchovaně potřebuje a že by takoví spisové, budou-li jen vhodně napsáni, mohli Jednotě nesmírně prospěti. A proto bylo velice důležito nalézti vhodné osobnosti. Šlo tu o věc veliké osobní důvěry a vnitřního vzájemného souhlasu. Nepřekvapuje, ba je příznačné, že Blahoslav tyto osobnosti hledal a také nalezl mezi vitemberskými profesory. To předpokládá, že se Vitemberští a Blahoslav cítili vskutku ve svém náboženském životě velice blízcí. Jen tak lze vysvětliti, že Esrom Rüdinger k jeho žádosti r. 1571 odhodlal se k tomu, aby bratrskou konfesi latinsky tlumočil, a že i sám stařičký profesor Jáchym Camerarius, přední humanista tehdejší doby a Rüdingerův tchán, neuspokojen Lasiciovým pokusem[3]) o sepsání historie bratrské, před nímž daleko »dával přednost krátkým Blahoslavovým záznamům či bratrským annalům«[4]), odhodlal se k sepsání stručných dějin bratrských.[5]) Rozumíme, proč Blahoslav s takovou touhou hleděl vstříc vydání těchto spisů a před svojí smrtí až nedočkavě očekával nový latinský překlad bratrské konfese, z jehož ukázek již dříve tak velice se radoval, vyznávaje,[6]) že »nikdy neviděl tak přilehavý překlad, který by se méně lišil od textu českého a přece byl naprosto latinský«, Však také Rüdinger společně s Cibulkou pečlivě, s patrným vnitřním zájmem pracoval o překladu bratrské konfese, klada autory jejího dřívějšího vydání, B. Roha a Augustu, muže vynikající a boží, nad autory Augsburské konfese, s výjimkou samého Melanchthona,[7]) a snaže se nyní tlumočiti učení bratrské vzornou latinou.

Již z toho všeho je viděti, jak mezi Blahoslavem a Jednotou s jedné strany a Vitemberskými se strany druhé byl veliký vnitřní souhlas. Proto také i po

[1]) A. B. XII. 122. nsl. — Otiskl Gindely, Quellen 319 nsl.

[2]) Gindely, Quellen 325 v dopisu Janu Lasiciovi.

[3]) De origine et institutis Fratrum Christianorum commentarius.

[4]) Slova ta zdají se poukazovat na autorství Blahoslavovo známé Historia Fratrum, Sr. F. M. Bartoš v Kalichu XIII. 1923 1. nsl.

[5]) Historica narratio de Fratrum orthodoxorum ecclesiis in Bohemia, Moravia et Polonia.

[6]) Gindely, Quellen 320: „et tamen latinissima esset".

[7]) Gindely, Quellen 331.

smrti Blahoslavově jeho spolupracovníci pokračují úplně v duchu Blahoslavově v dalším svém jednání s Vitemberskými o konfesi. Velmi si přejí, aby Vitemberští svolili, aby tento latinský překlad byl tištěn ve Vitemberku, aby to bylo, jak píší 12. prosince 1572, svědectvím o tom, že mezi Bratřími a Vitemberskými »v základních věcech je zbožná a svatá jednomyslnost«.[1]) Je z toho patrno, k jaké shodě Jednota dospěla s Vitemberskými.

Než co znamená takový souhlas s Vitemberskými? Vitemberští byli tenkráte Filipisté. Zevně sice zachovávali souhlas s Lutherem, ale ve skutečnosti ve mnohém, a zvláště v učení o osobnosti Kristově a o večeři Páně, klonili se ke smyslu Kalvinovu. Proto byli zváni kryptokalvinisty. A právě v katechismu výše zmíněném, vitemberském z r. 1571, s nímž Bratří souhlasí a podle něhož rozumějí i konfesi Augsburské, tento sklon ke kalvinismu vystoupil tak zjevně, že byl již r. 1574 veřejně poznán a stíhán, až vitemberští bohoslovci byli proto krutě pronásledováni od vlády. Praví-li Blahoslav, že jedna a táž pravda jest i od Bratří i od Vitemberských uznána, je patrno, že Blahoslav a jiné vůdčí osobnosti v Jednotě, jako B. Jiří Israel, B. Jan Kálef, B. Ondřej Štefan v ten čas šli tímto směrem. Jednota je v učení blízka stanovisku vitemberských kryptokalvinistů, ač při tom stále trvá na své svéráznosti v řádu a kázni. Jest to zjev nemálo významný pro Jednotu.

VII. Blahoslav a kalvinisté.

Již z toho, co bylo pověděno, vysvítá, že Blahoslav měl se od počátku příznivě i ke Kalvinovi a jeho směru, ačkoli pro vzdálenost Ženevy, střediska kalvinského, bylo Bratřím, aspoň v Čechách, nesnadno navazovati s nimi bližší styky. Avšak styk Bratří s kalvinisty v Polsku vybízel k stálému řešení vzájemného poměru. A tak i Blahoslav aspoň nepřímo vchází s nimi ve styk a aspoň čas od času musí se zúčastniti i přímo jednání o to, aby vzájemné vztahy byly urovnány.

Především šlo o nečetné evangelíky v Malopolsku, klonící se ke kalvinismu, s nimiž Bratří, usazení v Polsku, se přátelsky stýkali. Roku 1555 v srpnu dochází mezi oběma stranami k unii.[2]) Podle společného ujednání tamní kalvinisté přijímají bratrskou Apologii a Konfessi za základ víry, třeba si uchovávají samostatné zřízení, a vzájemný jejich poměr vyvíjí se tak, že směřuje vlastně k tomu, aby tamní kalvinisté úplně se poddali Jednotě. To ovšem velice sblížilo kalvinisty s Bratřími i s Blahoslavem.

Než spojení to, vzešlé spíše z politických než vnitřních důvodů, přece jen nebylo tak pevné, jak by si Bratří byli přáli. Proto se záhy zase rozvazovalo, zvláště když v prosinci 1556 polský vynikající kalvinista Jan Łaski přišel do

[1]) Gindely, Quellen 342.

[2]) Srv. J. Bidlo, Jednota Bratrská I. 128 nsl.

Polska a postavil se tamním kalvinistům v čelo, jako jejich organisator Tu již jde o novou úpravu vzájemného poměru, tak aby kalvinisté zůstali uchováni při své svéráznosti, ale též aby bylo dosaženo sjednocení všech evangelických stran v Polsku, tedy Bratří, kalvinistů i luteránů, na společném základě a se zachováním vzájemné svobody a svéráznosti podle možnosti. Tímto základem měla být konfese Augsburská z r. 1540, vykládaná ve smyslu kalvinském. Proto synoda bratrská[1]) v Slezanech r. 1557 jednala, »mají-li Augšpurskou Apologii přijíti, naši (bratrskou) propustíce«, a měli-li by povoliti, aby povoláni byli Kalvin a Filip (Melanchthon) do Polsky atd. k učinění narovnání mezi evangelíky a našimi«. Synoda ta, na níž i Blahoslav byl přítomen a byl zvolen i biskupem Jednoty, usnáší se zůstati při bratrské konfesi a nepřistupovati na obmýšlený plán; Bratří nepřejí si povolání Filipa a Kalvina, nechtějíce, aby jejich konfese byla znovu přesuzována. Leč tomu se nevyhnuli.

Vzájemný poměr mezi kalvinisty a Bratřími uvolňuje se dále. Polští kalvinisté[2]) posílají v září 1557 bratrskou Apologii a Konfesi do Ženevy, Basileje, Štrasburku i jinam, žádajíce tamní theology, aby jim o nich podali svůj posudek. Łaski sám posílá Br. Israelovi, stojícímu v čele Bratří v Polsku, svůj spisek Adnotata,[3]) v němž shrnuje své vytky proti bratrské konfesi se svého kalvinského stanoviska. Potom přišla dožádaná dobrozdání švýcarských theologů směru Zwingliho i Kalvinova o bratrské konfesi.[4]) Zvláště Bullinger zaujímá k ní stanovisko nepříznivé jako ke konfesi rázu luterského. Kalvin je pro spojení malopolských kalvinistů s Bratřími na základě Augsburské konfese vyložené dalším vysvětlením, ale předpokládá, že Bratří přijmou reformovaný výklad víry zvláště v učení o večeři Páně, jež v bratrské konfesi kritisuje. V tom směru Łaski usiluje o sjednocení polských evangelíků a Bratří na základě Augsburské konfese náležitě vysvětlené, totiž tak, aby i směru kalvinskému byla přijatelna.

Než Bratří nebyli s tím srozuměni a Blahoslav zatím vypracoval svoji odpověď na Łaskiho Adnotata.[5]) Hájí tu stanoviska Bratří proti jako výtkám a tím i proti kalvinskému směru. Hájí čtení Písma podle perikop při bohoslužbách před kázáním proti Łaskimu, který si přál čtení celého Písma pořadem, jak sám to činíval, a hájí bratrského učení o ospravedlnění. Bratří »ne sobě a skutkům svým« přičítají ospravedlnění, ale »Kristu a skutkům jeho«. Kristus jest »causa efficiens«, vlastní příčina spasení, jako ten, který způsobil spasení, když »nám zasloužil, abychom byli a byli vyhlášeni spravedliví před Bohem«, kdežto člověkova víra je jen »causa apprehendens«, jen prostředek, vztah k Bohu, kterým člověk přijímá dar spasení, nabízený člověku bez všelikého lidského díla i zásluhy.

[1]) Gindely, Dekrety 183-5.
[2]) J. Bidlo, Jednota br. I. 201.
[3]) AB. X. f. 28a. nsl.
[4]) J. Bidlo, Jednota Br. I. 214 nsl. AB. X. f. 36–87., celkem 24 dopisů.
[5]) AB. X. f. 30a. nsl.

Tak Bratří a s nimi Blahoslav, trvají proti Łaskimu i proti dobrozdáním ostatních kalvinských a zwinglijských theologů na svém bratrském stanovisku. Ukázalo se to i při jednání poslů polských s bratrskými staršími v Lipníku 23. října 1558.[1]) Tu jde Łaskimu ovšem již o něco jiného. Jeho jednání s luterány v Polsku a Prusku o sjednocení na základě konfese Augsburské, podle jeho přání vysvětlené, nevedlo k cíli. Šlo tedy o to, aby aspoň Bratří v Polsku s malopolskými evangelíky, kteří se zatím upevnili tím více v kalvinském směru, se sjednotili na základě konfese, jež by vznikla úpravou konfese bratrské. Na schůzi té přítomen byl i Blahoslav.

Jednalo se o jednotlivých článcích v bratrské konfesi, v nichž polští kalvinisté přáli si nápravy. Polští poslové jednali patrně z návodu Łaskiho. Přednesli řadu přání a návrhů oprav. Především šlo zase poněkud o ospravedlnění, ale zvláště o večeři Páně. Poláci vytýkali, že tvrdě jest tu povědíno, že »chléb večeře Páně jest pravé tělo Kristovo«, sami učíce, že chléb jest sice tělem Kristovým, »ale ne podstatně, realiter, substantialiter, ale sacramentaliter«. Než Bratří skrze B. Matěje Červenku vykládají, že i oni odpírají, by ve večeři bylo tělo Páně podstatně, přirozeně a smyslně, anebo živé, oslavené et indefinitum seu glorificatum; oni učí, že jest tu posvátně, totiž znamenaně, svědčeně (per analogiam vel significationem representationem, exhibitionem). Užívají proto formule slov Kristových: »Chléb jest tělo, víno jest krev«. A za bludné drží, že v chlebě neb pod chlebem aneb s chlebem jest. To jest u Bratří od 50 let zavrženo. V tom se tedy shodují s Poláky. Ale na rozdíl od nich trvají na tom, že když takový chléb se odděluje k užívání svátostnímu a posvěcuje se a bývá jeden a víno pito, tělo a krev Kristova posvátně se podává na rozdíl od učení kalvinského zlým i dobrým, toliko že zlým ne k spasení, ale k soudu. Chléb jest tělo Kristovo a víno krev, kteréž obé i zlí i dobří přijímati mohou, však dobří duchovně i posvátně a tak hodně a spasitelně, ale zlí toliko posvátně a i to nehodně, protož k obvinění a k soudu. Podávají pak večeři Páně klečícím, ne aby byla svátost ctěna, ale pro dobrý způsob k službě, a proto není to zákon. Někdy se podává i stojícím, sedícím a třeba i ležícím, jako při nemocných bývá. Ostrý rozpor se ukázal v učení o moci světské a o vrchnosti. I když ve mnohém se zjevilo, že rozpor jest jen více v slovech než ve věci, poslové polští trvali na tom, aby konfesi mohli změniti po svém přání a aby velkopolští Bratří k jejich tak opravené konfesi náleželi. Bratří svolili sice k tomu, aby polští evangelíci si upravili bratrskou konfesi podle svého, ale jen pro sebe, ne jménem Bratří, ani pro ně. Tím ovšem se Bratří a polští kalvinisté rozcházejí a unie kožminecká se rozvazuje.

Když Łaski 8. ledna 1560 umírá, přiostřuje se poměr mezi malopolskými kalvinisty a Bratřími do té míry, že dochází k vzájemným ostrým výtkám[2])

[1]) Gindely, Dekrety 188–201.

[2]) Bidlo, Jednota br. I. 235 a d.

až i k projednávání sporů před Kalvinem v Ženevě, který s ostatními ženevskými kazateli po B. Herbertovi píše Bratřím: neschvaluje, že se Bratří odvracejí od polských kalvinistů, a opětně vytýká bratrské Apologii nejasnost výkladu večeře Páně a zamítání odchylných mínění o eucharistii.

Dochází sice i pak k novému navazování aspoň přátelského styku malopolských evangelíků s Bratřími v Polsku a k dohodování o konfesi, ale Bratří při všem uznání blízkého a přátelského poměru ke kalvinistům malopolským přece jen nechtějí se ani s luteránY, ani s kalvinisty v Polsku cele sloučiti. Aspoň na shromáždění starších v Přerově někdy na jaře r. 1561[1]) starší bratrští a mezi nimi i Blahoslav, pojednávajíce o poměrech v Polsku, »prohlašují, že nehaní ani pobíhají srovnání a v tovaryšství vjití Jednoty v dřívější době s Lutherem a Bucerem, ale na tom trvají dále, aby Bratří zůstávali apoštoly českými a učedlníci Lutherovi německými, dobře o sobě navzájem smýšlejíce a jedni za druhé se modlíce.« Při tom dokládají, že ti evangelíkové, kteří Kalvina následují a s nimiž Bratří v Kožminku r. 1555 se snesli, jsou Bratřím ještě bližší. Ježto však kalvinisté ti a stoupenci Lutherovi mezi sebou nejsou v lásce, Bratří nemohou ani k jedněm, ani k druhým cele se připojiti, ale, majíce toho hodné příčiny, chtějí zůstávati ve své obzvláštnosti Jednoty a řádu Kristova. Dochází sice 17. června 1561 v Buženině k pokusu o nové spojení, ale, když pak mezi malopolskými kalvinisty nabývá převahy směr antitrinitářský, Bratří starší a mezi nimi ovšem i Blahoslav, shromáždění v Přerově[2]) 13. dubna 1562, vytýkají jim, že unii v Kožminku sjednanou zrušili; Bratří proto uvolňují tím více vzájemný s nimi poměr, aby pak navázali jej znova s těmi polskými kalvinisty, kteří zůstali věrni kalvinskému směru. Zvláště dochází k těsnému spojení Bratří s velkopolskými kalvinisty v Kujavsku, jimž v čele stál superintendent Ondřej Pražmovski v Radziejowě[3]), úmluvou z 18. září 1565. Polští kalvinisté tamní přijímají nově vydanou polskou konfesi bratrskou za svou a zavazují se i zachovávati kázeň u Bratří obvyklou, i když jinak zachovávají své bohoslužební způsoby. Od té doby vzájemný poměr mezi polskými kalvinisty a Bratřími stává se vždy přátelštějším. K jeho utužení přispívají i poměry politické, jež čím dále, tím více ohrožují roztříštěné evangelické strany.

A toto nebezpečí vede i k tomu, že nejen Bratří a kalvinisté, nýbrž i luteráni polští konečně po dlouhých zápasech se sbližují, až dochází 14. dubna 1570 v Sandoměři k dohodě všech tří polských evangelických církví v tom smyslu, že všechny ve sporných bodech nalézají společnou půdu a proto vzájemně se uznávají za pravověrné a urovnávají přátelský poměr; ale všechny ty církve,

[1]) Gindely, Dekrety 207.

[2]) Gindely, Dekrety 213 nsl.

[3]) Bidlo, Jednota bratrská II. 72 nsl.

zvláště Bratří, zůstávají ve své obzvláštnosti. A universita vitemberská, lipská, heidelberská i theologové švýcarští to schvalují, těšíce se z takového postupu.

Tak i tu v poměru k polským církvím, luterské i kalvinské, Bratří postupují ve smyslu Blahoslavově, trvajíce na své svéráznosti, ale při tom usilujíce o bratrský poměr k oběma církvím.

VIII. Blahoslav a zahraniční reformace.

Blahoslav, jak ze všeho toho, co bylo pověděno, je patrno, se všemožně snaží uchovati Jednotě její svéráznost. Ale Jednota, stržena jsouc poměry v neobyčejně živý styk se zahraničními náboženskými proudy, podléhá jim přes všecku bdělost Blahoslavovu víc a více. Jestliže již dříve před Blahoslavem podléhala vlivům luterským a melanchthonským, podléhá jim i na dále, ale vedle nich i vlivům Flaciovým a Kalvinovým. Zračí se to zvláště v jejím učení. V praxi, totiž v jejím řádu a životě, Blahoslav při tom všemožně chrání její svéráznosti. Ale dříve či později důsledky takového podléhání v theorii musí se dostaviti i v praxi.

Toto přejímání příbuzných vlivů náboženského hnutí v sousedství není samo o sobě nic nesprávného. Žádné náboženské hnutí nemůže se rozvíjeti zcela odloučeně od náboženského života v sousedství. Jest nutno, aby jedno náboženské hnutí s druhým se nějak vyrovnalo a vzájemně vytříbilo, a pokud styky vzájemné vedou k vytříbení, lze je jen vítati. Není pochyby, že i Jednota ve stycích se sousedními náboženskými proudy mnoho získala a že po mnohé stránce v jednotlivostech skutečně již dříve před Blahoslavem i v době Blahoslavově leckteré její učení bylo vytříbeno. Je to patrno v jejím ponenáhlém ustupování od coelibatu i v jejím měnícím se názoru na křest dítek i dospělých, na večeři Páně, na počet svátostí, na význam kněžství, na spasitelný význam pokání a dobrých skutků i jinde. Ale nelze nepozorovati, že Jednota již dříve a také za vedení Blahoslavova nejen k svému dobrému dává se poučiti a napraviti v těchto významných, ale přece jen podstaty bratrské příliš se netýkajících jednotlivostech, nýbrž že podléhá ne právě k svému prospěchu i ve věcech zásadních, týkajících se hluboce samé podstaty Jednoty, a tím zadává do jisté míry nejen svoji svéráznost, nýbrž i to, v čem byla její přednost a její síla.

Ta spočívala v tom, že Jednota na rozdíl od reformace luterské i kalvinské chápala cestu spasení[1]) svým způsobem. Rozdíl jeví se již v tom, že Jednota,

[1]) Nepojednávám zde o podrobnostech bratrského učení. O tom píše podrobně Jar. Bidlo, O konfessi bratrské z r. 1573 ve Sborníku prací hist. k 60. nar. J. Golla 246—278. Sv. J. Kvačala, Die Beziehungen der Unität zu Flacius und Laski v Jahrbuch f. d. Gesch. d. Prot. in Öst. XXX. a XXXI. roč. 1909 a 1910, jakož i J. Bidlo, Zur Frage über d. konfes. Verhältnis der Brüderunität zum Luthertum v témž Jahrbuchu XXXII. 1911. Mně zde jde o ústřední učení o ospravedlnění a o víře.

čerpajíc jako jiné reformační církve z Písma, nalezá hlavní zdroj na rozdíl od jiných v evangeliu, ve slovech Kristových. A to jest jistě něco velice důležitého a zdravého. Obírá se sice celým Písmem a zvláště Novým zákonem, ale především jsou to přece jen evangelia, která Jednotě stojí v popředí. Kdežto luterská reformace čerpá především z Pavla, z jeho řešení otázky ospravedlnění, a kalvinská reformace silně zdůrazňuje Starý zákon a jeho vyvyšování Boha i jeho velebnosti, Jednota naslouchá především Kristu a jeho slovům o životě křesťana a o království božím a touží po následování Krista, po uskutečňování království božího ve vlastní Jednotě. A právě s tím souvisí, že Jednota, uvažujíc o spasení, o ospravedlnění, o správném poměru k Bohu, o zdravém náboženství, chápe je poněkud jinak než luterství i než kalvinství. Směr luterský má ústředním učením ve smyslu slov Pavlových ospravedlnění člověka skrze pouhou víru jako smělou důvěru, chápající se milosti boží, která hříšníku věřícímu připočítává spravedlnost Kristovu a odpouští mu všecky jeho hříchy. Směr kalvinský přejímá toto učení a upravuje je svým učením o Bohu nade vše povzneseném, který podle svého odvěkého božského rozhodnutí vyvoluje, koho ráčí, k spasení a k životu. Jednota se vyhýbá hloubání o takových skrytých věcech a tajemstvích božích. Ale jdouc v šlépějích Husových a řídíc se prostě slovy Kristovými v evangeliu, předpokládá, že, má-li se kdo státi člověkem božím, je nutno, aby se změnil ve svém srdci a stal se člověkem novým, povolujícím Bohu a žijícím v poslušnosti k němu, a že jen takový člověk líbí se Bohu a má s ním dětinské obecenství. Ale ovšem člověk hříšný nedospěje k tomu sám svojí vlastní zásluhou. Spasení člověka je podmíněno boží milostí v Kristu a živou věrou,[1]) věrou, v níž hlavní věcí je oddání zvláště srdce a vůle a vnitřního člověka Kristu a Bohu, tedy vštípení v Krista, které pak se projevuje a má projevovati v milování a následování Krista. To všechno však, víra, nový život i spasení, jest dílo boží v člověku, boží dar a projev boží milosti. Bůh probouzí v člověku víru i jej ospravedlňuje a posvěcuje. To asi je podstata bratrského pojetí spasení.[2])

[1]) B. Lukáš, Dětinské otázky (rkp. univ. LIV. E. 718): „Proč tě Pán Bůh stvořil? Abych jej znal, ctil i miloval a milost maje, spasen byl. — Na čem záleží spasení tvé? Na třech ctnostech základních. — Které to jsou? Víra, láska a naděje. — Který jest první základ? Víra." — Apologia 1503 (Palmov, Čeští Bratří II. 162): „Víra jest základ toho spasení v Kristu a v církvi, ne oustní toliko, ale srdečná."

[2]) B. Lukáš, Dětinské otázky: „Co jest to věřiti v Pána Boha? Jest znáti jej a řečem jeho povoliti, jej nade vše milovati a řeči jeho přijati a s věrnými se spojiti. — Co jest věřiti v Krista? Jest jeho poznati a jemu povoliti a jeho přijíti a s údy jeho se spojiti. — Po čem znáti, kdo věří v Krista? Po tom, kdož miluje jej. A ten miluje, kdož přikázání plní." B. Lukáš, Spis dosti činící z víry (Palmov II. 298): „Jakož v milosti Otce nebeského a v zasloužilosti Krista Páua, tak v jeho (Ducha svatého) pomazání a novém rození spasení našeho se důvěřujeme, jím o milosti Otcově a zasloužilosti Kristově ujišťováni býváme, s ním se drahou láskou pojíme, s věrnými těla duchovního jím se v též lásce jednotíme a v spravedlnosti z víry v srdci poníženém se všemi věrnými skutečně ostříháme a srdce zlého nedověry tvrdého i nekajícího

Nelze zde nepozorovati značného rozdílu. V luterství stojí v popředí zájem o vlastní osobní spasení a o jeho podmínku, o víru, která později vlivem zvláště Melanchthonovým a gnesioluteránů nabývá vždy více významu podružného, totiž přijetí čistého učení o Kristu a boží milosti v něm. Proto byl v luterské církvi tak ohromný zájem o čisté učení, kdežto péče o život ustupovala až příliš do pozadí. V kalvinství jest v popředí vědomí vlastního předurčení k spasení a z toho plynoucí povinnost a úkol žíti a pracovati k slávě boží a státi proti nepřátelům božím. V Jednotě je náboženství podmíněno srdečným oddáním se Kristu a Bohu a z toho nerozlučně plynoucím novým životem a péčí o život opravdový a krásný jednotlivců i celé Jednoty jako božího lidu. Náboženská vroucnost a mravní opravdovost, řád a kázeň, to vše v Jednotě spolu naprosto souvisí a jedno se nedá odděliti od druhého. Z náboženského života v Jednotě důsledně vyrůstá i krásný a svědomitý život praktický.

Tak bylo toto učení bratrské velikou předností Jednoty a pramenem její síly. Zakládajíc se v Písmu, v evangeliích, ve slovech Kristových, a ověřeno náboženskou zkušeností, je nábožensky tak hluboce zdůvodněno a obsahuje tak hlubokou pravdu, že bylo skutečně klenotem Jednoty. Ovšem myšlenkové jeho vyjádření potřebovalo přece jen vytříbení. To se mohlo státi, aniž by tato ústřední a pro Jednotu rozhodující pravda byla nějak zastíněna a zatlačena do pozadí anebo docela porušena, a aniž by tím utrpěl svéráz Jednoty a ohrožena byla její ozdoba, její mravní kázeň. B. Lukáš byl si toho dobře vědom, a proto tak rozhodně trval na tomto ústředním učení Jednoty a nebyl nijak ochoten se ho vzdáti za luterské učení o ospravedlnění. A nebylo dobře pro Jednotu že jeho nástupci neujasnili si dosti, co vzácného má Jednota právě v této ústřední své evangelické pravdě. Však již ani B. Lukáš, veden jsa Lutherem a jeho důvody z Písma, nemůže se nepřizpůsobiti poněkud Lutherovi, zvláště v tom, že více než dosud i on do popředí staví bratrské učení o ospravedlnění z víry, Lutherovi blízké, a již tím poněkud mění bratrské stanovisko. A jeho nástupci tím více se sbližují s Lutherem.

Jednota ve styku s Lutherem a jeho stoupenci podlehla již před Blahoslavem nemálo vlivu Lutherovu právě v tomto ústředním učení. Luther po smrti Lukášově stál před nimi příliš veliký a vlivný, aby nepocítili hluboce jeho duchovní převahu. A právě jeho učení o ospravedlnění bylo v kruzích reformačních tak

a proti poznalé pravdě zpurně a neústupně hřešícího utíkáme." B. Lukáš, Odpověď Bratří na spis M. Luthera: „Co jest věřiti v Boha? Jest dojíti v duchu a v mocech jeho obživení, obnovení a opravení a zvláště ve vůli, chtě všemu věřiti sprostně, o čem, čemu neb komu, neb več má věřeno býti, a věrně a stále z víry všeho rozkázaného následovati i činiti, chtě též vše milovati i nadíti se i doufati". „My podle Písem tak smyslíme, že Bůh z milosti vlévá víru, z níž člověk živý a povolující bývá všemu, co, o čem i več věřeno neb nevěřeno býti má, následováno skutkem neb nenásledováno. Ač tak člověk spravedlivý z milosti v Kristu zkrze Ducha sv. bývá darmo bez svých skutkův, však té milosti a spravedlnosti v smlouvě zákona a v posvěcení nemá naprázdno bráti. Skutkové z ní i při ní býti mají". Sr. Apologii, Palmov II. 297—300.

všeobecně uznáváno a tak samozřejmé, že všeliká úchylka snadno se jevila jako pobloužení, ne-li kacířství. Není divu, že i Bratří tomuto obecnému souhlasu podléhali a ve své Konfesi i Apologii[1]) se značně stanovisku Lutherovu přizpůsobili, i když při tom měli dobrou kázeň a svého řádu důrazně si chránili.

Po smrti Lutherově na jeho místě za Blahoslava stojí Bratřím v popředí Vitemberští, jmenovitě Melanchthon a pak jeho nástupci, profesoři tamní. Před veřejností stojí jako pokračovatelé Lutherovi, i když ve skutečnosti jen z části jsou pokračovateli, z části však jdou cestou svou. Bratří, jak jsme viděli, lnou k nim tím více, čím jsou jim tito Vitemberští v učení bližší, než býval Luther. Blahoslav, jako žák Melanchthonův a obdivovatel, značně mu podlehl již v mládí, v době svého bohosloveckého vzdělání. Jeví se to pak zvláště v konfesích Jednoty, o jejichž vydání měl Blahoslav přední zásluhu. Viděli jsme, že Blahoslav byl si sice vědom toho, co svérázného Jednota právě v tomto ústředním učení o ospravedlnění měla, a také toho proti Flaciovi hájil. Ale vliv Melanchthonův tak mocně naň působil, že v konfesích se mu v učení o ospravedlnění a o víře značně přizpůsobil, ač bratrské úsilí o řád a kázeň, zdůrazňované od něho stejně jako dříve, prýští jedině z bratrského učení o spasení, které však již stojí, aspoň v konfesích, v pozadí. Toto zdůrazňování řádu a kázně ukazuje, že Blahoslav ve svém nitru, jak budeme ostatně ještě blíže viděti, zůstává původnímu

[1]) Srv. Počet z víry 1536 čl. 5.: „Učí, aby se takoví zamúcení a kající lidé (nemající žádné své spravedlnosti) ku Pánu Bohu v celém srdci obraceli a jeho božské milosti žádostivě i také doufanlivě prosili, aby se nad nimi ráčil smilovati a jim jich hříchy odpustiti z milosti své pro svého milého syna a zasloužení jeho, kterýž učiněn jest obětí za hříchy dosti činící. Učí také, kdožbykoli pokání ve jméno Páně nečinil, že zatracen bude". Článek 6.: „Také učí, že lidé v samém toliko Kristu Pánu a v skutcích jeho spasitelných se ospravedlňují a spasení neb odpuštění hříchů přijímají skrze víru a beze všech lidských k tomu přidaných skutků a zásluh, a že sama toliko smrt a krev vylitá jeho dostatečná jest k očištění a shlazení všech hříchů . . . Učí také i tomu, že sama toliko víra v Syna božího spravedlivého činí člověka před Bohem beze všech prací neb skutků zaslužitelných jeho . . . Tento artikul šestý za nejslavnější se u nás drží k spasení. Protož při něm naši učitelé největší pilnost a snažnost vedou, aby jej v lidské srdce uvodili a v ně jako vštípili a vkořenili, pravíce, že na něm všechno křesťanství sumou záleží". Článek 7.: „Učí dobrým skutkům, Bohem přikázaným, ty, kteříž jsou darmo beze všech skutků a zásluh samou milostí boží v Kristu Ježíši spravedliví a milí učiněni skrze víru, aby je každý z nich podle stavu, věku a povolání svého činil a v nich hodně chodil. Ne proto, aby lidé skrze ně ospravedlnění neb spasení a odpuštění hříchů docházeti měli, . . . ale . . aby jimi svou víru prokazovali a po nich, že jsou praví křesťané, totiž účastníci a následovníci Pána Krista, poznáni byli . . . Také, aby v svém vyvolení a povolání se utvrzovali a vzdělávali, v tom bez hříchů smrtelných zachováni byli". S tím sr. Confessio fidei 1538, art. 5.–7. a Apologia 1538 pars. II. art. 5., 8., 10. Odchylný je poněkud v Conf. fidei 1538 art. 5.: „Docent, ut ad Deum toto corde redeant et fide in Christum, quae pars quoque paenitentiae est, misericordiam apprehendant, dolentes se peccasse . ." V českém textu Konfese z r. 1536 zmínka, že by víra byla částí pokání, není.

stanovisku Bratří stále věren, třebas učení lutersko-melanchthonskému v konfesi dává zřejmější výraz než dosud.

Jak značně Blahoslav a s ním Jednota se oddává vlivům lutersko-melanchthonským, lze snadno poznati z nové recense bratrské konfese, k níž za Blahoslava došlo. Nová tato recense jeví se již v českém vydání bratrské konfese z r. 1561 a pak 1564, ve vydání polském z r. 1563, latinském pak a německém z r. 1564. Zvláště české vydání Blahoslav velmi obliboval jako nejsprávnější, které přesně vyjadřuje učení Písma a Bratří.[1]) A velmi se pak staral, aby podobně správně byla konfese ta později znova tlumočena latinsky a německy. Došlo k tomu r. 1573.

V konfesích těchto Jednota, vedena Blahoslavem,[2]) vědomě se přichyluje v učení o ospravedlnění a o víře k stanovisku lutersko-melanchthonskému více než dosud. Navazuje[3]) v tehdejších vydáních své konfese sice na učení z let 1535-8, ale doplňuje je a vykládá přesněji, dbajíc souhlasu s učením jmenovitě Vitemberských, v jejichž smyslu vkládá zvláště nové své učení o víře,[4]) upravené

[1]) Roku 1567 píše o této recensi bratrské konfese: „Fratres . . . ante aliquot annos denuo pleniorem confessionem lingua Bohemica, postea Polonica nunc, vero Germanica ediderunt. (Brevi Deo volente et Latinam edituri). In qua, ut breviter ita et simpliciter totum corpus doctrinae ecclesiarum nostrarum comprehensum est dilucidius, quam antea". AB. IX. 152. Otiskl Gindely, Quellen 286-7.

[2]) Srv. výše přípis Blahoslavův z r. 1567 určený pro Flacia k jeho informaci.

[3]) Počet z víry 1561 v 5 art.: „Učí, aby se takoví zarmoucení předěšení a kající lidé celým srdcem svým ku Pánu Bohu obraceli a skrze víru v Pána Jezu Krista milosrdenství jeho se dověřovali a na ně spouštěli. A nemajíce žádné své spravedlnosti, jeho božské milosti žádostivě i také doufanlivě prosili, aby se nad nimi ráčil smilovati a jim jejich hříchy odpustiti, z milosti své pro svého milého Syna a zasloužení jeho, který učiněn jest obětí za hříchy dostičiníci i zlořečenstvím, aby nás učinil posvěcením božím . . . Naposledy tím všecko zavírají že kdožbykoli (dokudž živ jest) ve jméno Pána Jezu Krista nečinil pokání, ten konečně zatracen bude."

[4]) Počet z víry 1561 v art. 6.: „Žádný z lidí nemůže k míru s Bohem pravému a k vysvobození z manství hříchа a z království smrti a zatracení přijíti, leč skrze samého jediného prostředníka božího a lidského Pána Jezukrista darem živé víry, který sám obraz hříchu a smrti s nás v smrti a ve krvi své snímá a v obraz spravedlnosti i života skrze víru obláčí . . . A ta víra jestiť vlastně srdečná povolnost každé pravdě boží v evangelium zvěstované, jíž člověk v mysli osvěcován bývá, aby Pána Boha a Spasitele svého Pána Jezu Krista právě poznal, za svého Spasitele samého přijal, jemu se svého spasení cele dověřil, jeho miloval, následoval, požíval, v něm samém z víry naději a doufání své pokládal, že pro něho samého a pro samo zasloužení jeho má na sebe Boha laskavého, k sobě milostivého a že jistotně v něm a skrze něho život, věčný má i míti již na věky bude . . . Ta sama víra neb doufání v Pána Jezu Krista člověka před Bohem ospravedlňuje neb spravedlivého činí, beze všech jeho prací, skutků a zásluh. A to ospravedlnění jestiť hříchů odpuštění, pokut věčných přísné spravedlnosti boží snětí, v Kristovu spravedlnost oblečení, s Bohem smíření, jemu vzácných a milých a potom i dědicův věčného života učinění a na to závdavku Ducha svatého k utvrzení toho a k novému rození dání darmo z milosti pro Krista, smrt a vylití krve i z mrtvých vstání jeho . . . Tento artikul šestý za nejhlavnější" atd. (viz Počet z víry 1536, čl. 6. konec).

značně ve smyslu právě vitemberském, užívajíc při tom i terminů,[1]) obvyklých u vitemberských bohoslovců, ale v Jednotě dříve neužívaných.

Je patrno, že za Blahoslava vlivy zvláště lutersko-melanchthonské mocně působí na určitější formulaci učení o ospravedlnění v bratrských konfesích, tedy ve spisech, které měly počet vydávati z učení Bratří, zvláště před veřejností, i cizí. Viděli jsme, jak Blahoslav postupně vyhovuje námitkám a vlivům zahraničních theologů, zvláště Vitemberských, až r. 1573 bratrská konfese téměř úplně tlumočí stanovisko Vitemberských o ospravedlnění, ač současně trvá přece i na zdůrazňování nového života ve smyslu bratrském.

Není pochyby, že tím je ohrožena i svéráznost Jednoty i sama její kázeň, o níž Blahoslav přece tak velice dbá. Bratří vskutku až příliš oddávali se vedení Melanchthonovu a Filipistů. Činili to tím ochotněji, poněvadž i poměry politické je nutily k sbližování a sjednocování, zvláště na základě Augsburské konfese, v jejímž smyslu bylo lze se nadíti i Bratřím svobody náboženské v Čechách, na Moravě i v Polsku.

Ale hlavní příčinou takového poddávání se vlivu zahraničnímu i ve věcech zásadních bylo patrně to, že Bratří při vší své náboženské vroucnosti a správném založení v Písmu, vynikali sice v náboženské praxi, ale nikoli v theorii, ve vědě, v theologii. Neměliť žádného vědeckého ústředí bohosloveckého. Nikdy samostatně vědecky bohosloví nepěstovali. Ještě za B Lukáše vědě theologické se vzpírali. Po jeho smrti začali sice pěstovati i theologii a za B. Blahoslava vzrůstalo porozumění pro theologickou vědu v Jednotě, zvláště jeho vlastním vlivem, ale i tu čerpali vzdělání vesměs v cizině na fakultách luterských, filipistických a kalvinských, doma k tomu nemajíce žádné příležitosti. A tak mladí theologové, i Blahoslav, již od počátku v cizině podléhali cizím vlivům. Není divu, že pak, stojíce v čele Jednoty, nevzpírali se vedení vynikajících theologů příbuzného reformačního hnutí zahraničního, ale v učení povolují jejich radám, necítíce, že tím trpí svéráznost Jednoty až i v tom, co v ní bylo nejlepšího.

Ovšem je pravda, že takové dosti neorganické přejímání theologického učení filipistického do soustavy věrouky bratrské v bratrské konfesi přece jen ještě neznamená hned podlehnutí Bratrství filipismu a luterství. To jest jen počátek, ač velice významný. Ale celý život Jednoty a též ostatní obsah bratrské konfese

Počet z víry 1574 v těchto odstavcích doslovně podává učení z r. 1561, ale přece vkládá do slov na konci: „v Kristovu spravedlnost oblečení“ dvě slova, pro lutersko-melanchthonské učení zvlášť příznačná. Zníť odstaveček ten: „v Kristovu spravedlnost, která se nám přičítá, oblečení“.

[1]) Na to upozorňuje sám Blahoslav ve svém spise „Vady kazatelův“ (vydání Slavíkovo 1906, str. 72): „Potomci B. Lukášovi počali těch starých způsobův opouštěti a těchto nových od Luthera a pomocníků jeho začatých se chápati, nejiný smysl a nejinou pravdu, než tutouž jako i předkové jejich obyčejnějšími a již lidu srozumitelnějšími slovy předkládajíce; viz Katechismus. Confessí, Čtyř bratrů rozmlouvání, spis bez titule o spasení atd. Tu se začaly nové phrases.“

zůstává přece jen toho rázu, jakého byl dříve, a tíhne tedy k zdůrazňování života a kázně v Jednotě v míře daleko větší, než jak tomu bylo mezi Filipisty. Aspoň Blahoslav rozhodně trvá na řádu a kázni Jednoty. A v jeho osobní zbožnosti, jak bude dále patrno, ráz zbožnosti bratrské trvá neporušeně. Právě tato osobní zbožnost a toto trvání na řádu a kázni vede k tomu, že Jednota po smrti Blahoslavově přese všecko zdůrazňování shody v učení s Vitemberskými a s Augsburskou konfesí přece jen ocituje se v rozporu se stoupenci Augsburské konfese a že víc a více se pak počíná kloniti k reformačnímu směru, který rovněž jako u Bratří zdůrazňuje život a kázeň, třeba z jiných předpokladů, než Bratří. Tím se vysvětluje, že pak do Jednoty pronikají vlivy kalvinské a Jednota zase tak, jako dříve málo organicky podléhala Filipismu, nyní i s Filipisty stejně málo organicky podléhá kalvinismu a jeho učení o večeři Páně a o předurčení. Není pochyby, že i tu získává mnoho dobrého a že zvláště ve svém zdůrazňování řádu a kázně nalezá novou oporu. Ale i tu podléhá více, než je třeba a než je zdrávo její vnitřní duchovní svéráznosti. A příčinou je tu týž nedostatek vlastního ústředí bohoslovecké práce vědecké.

Nedostatek ten jest zaviněn z valné části nepřízní vlády, která by takové ústředí ani nepřipustila, a snad i malostí Jednoty, ale zvláště dávným jejím odporem k theologii. Teprve po smrti Blahoslavově dějí se pokusy o vytvoření takového ústředí. Měly-li vésti k cíli, bylo potřebí, aby urovnal se poměr mezi Jednotou a českým reformačním hnutím v církvi podobojí a aby pak společně podobojí s Jednotou pečovali o zřízení takového ústředí.

IX. Blahoslav a novoutrakvisté.

Pokud jde o církev pod jednou a o církev pod obojí rázu staroutrakvistického, vládního, není třeba mnoho dodávati k tomu, co bylo pověděno již o Blahoslavovu stanovisku k těmto církvím za doby dřívější. Zásadně stanovisko jeho k oběma církvím zůstalo stejné. Však prý — jak r. 1567 sbor kněží pověděl — »co se dotýče římské a kališné strany«, »ty věci při nich zůstávají, a oni se ještě více v nich tvrdí, pro něž oddělení spravedlivě se stalo«.[1])

Zatím však v české církvi podobojí vzrostlo vedle směru kališného či staroutrakvistického, jednak z domácích radikálních proudů, jednak vlivem zahraničního hnutí náboženského, mocné hnutí novoutrakvistické. V ten čas hnutí toto ještě nedospělo k vytvoření pevného útvaru církevního, nýbrž jevilo se dosud jen v podobě více méně radikálních evangelických proudů uprostřed české církve pod obojí. Tak církev tato, zevně následkem nátlaku vládního stále si uchovávající ráz konservativní, staroutrakvistický, uvnitř se dělila v řadu směrů a proudů od směru nejkonservativnějšího, usilujícího o spojení s církví pod jednou, až do směrů

[1]) Gindely, Dekrety 222.

nejradikálnějších, blízkých táborství, kalvinství a zvinglianismu, při čemž však nejširší proud novoutrakvistů byl blízký směru lutersko-melanchthonskému. Všechny ty směry tvořily jednu církev, spravovanou společným administratorem a konsistoří rázu obyčejně staroutrakvistického, ač časem i novoutrakvisté pronikali do konsistoře i mezi administratory. Na panstvích rozhodně novoutrakvistických pánů tu a onde však již počínali se duchovní novoutrakvističtí samostatněji organisovati, zvláště na Moravě, a nemohouce pro odpor vládní tvořiti jednotné organisace v celém království, počínali tvořiti aspoň menší jednoty, omezené na panství jim přejících a mezi sebou spřátelených vrchností.

Tak se naskytoval Blahoslavovi zvláštní pohled na církev českou. Všichni v ní byli podobojí, ale mezi sebou byli velice rozdílní. Zvláště mezi kněžími viděl veliké rozdíly. Byli různého směru, podle toho, jak kde studovali na cizích universitách, anebo podle toho, kde byli ordinováni, anebo jaké knihy bohoslovecké čítali. Jedni kněží byli rázu kališnického, polokatolického, jiní oddávali se vlivu Lutherovu, někteří již i vlivu Flaciovu, jiní Brenzovu, jiní Melanchthonovu, jiní Kalvinovu, Zwingliho anebo dokonce polských unitářů. Byli mezi nimi lidé vzdělaní i nevzdělaní, horliví a hodní, ale i nehodní a lhostejní. Vše bylo v kvašení. Tvořila se teprve nová církevní organisace za mnohých potíží se strany vlády; i mocné reformní hnutí hledalo teprve svůj cíl, usilujíc se projádřiti svým způsobem jako moderní církev česká.

Blahoslav, zvyklý viděti v české církvi podobojí církev staroutrakvistickou, díval se dlouho tak i na současnou církev podobojí, i když v ní viděl rašení nového života pod starým suchým listím. Než ti, kteří již žili novým životem, třebas dosud v staré církvi, měli se k Bratřím přece jen docela jinak, než kněží staroutrakvističtí, Římu oddaní. Zvláště novoutrakvističtí stavové od jisté doby docela si přáli, aby se Bratří s církví podobojí sloučili v církev jednu a aby tak pomohli svými řády a svými vlivy vytvořiti z církve české církev žijící vskutku podle evangelia. Někteří stavové se toho dovolávali již velmi důrazně.

Tu bylo nutno, aby B. Blahoslav, stoje v čele Jednoty, zaujal k novoutrakvistickému hnutí určité stanovisko. Maje přední péči o Moravu, především musil zaujmouti přesné stanovisko k moravským podobojím novoutrakvistického rázu, kteří se tu organisovali na panstvích mocných pánů pod obojí. V prvé řadě děje se tak na panství pana Vojtěcha z Pernštejna[1]), který se úsilně snažil zorganisovati kněžstvo pod obojí na svých panstvích jednotně, hledě, aby všichni kněží pod obojí, tedy i bratrští, tvořili na jeho panství jeden celek. Jestliže r. 1554, »když ještě kališná strana panovala«, ve zmíněném[2]) již spise »Psaní učiněné od Bratří . . .« Bratří vytkli svůj poměr toliko k straně pod jednou a k straně ka-

[1]) Hrejsa, Česká konfese 26—27 33—4. Jan V. Novák, Spor Bratří v ČČM. 1891 43 nsl. G. A. Skalský, Spor Bratří v ČČM. 1909 16 nsl.

[2]) Srv. výše.

lišné, t. j. staroutrakvistické, postup pána z Pernštejna a jeho knížka z r. 1557 »Příčiny některé nesrovnání mého s Bratřími« přinutily je, že se nejenom hájili knížkou B. Mat. Červenky »Osvědčení a očištění se Jednoty Bratrské . . . proti nářkům . . . pana Vojtěcha z Pernštejna . . . z 20. března 1558«, nýbrž že musili též vytknouti své stanovisko k straně novoutrakvistické. Vždyť na panství pernštejnském šlo o církevní organisaci a církevní řád, který měl míti ráz skutečně novoutrakvistický[1]). A tu je to právě Blahoslav, který ne sice veřejně, nýbrž jen soukromě v Záznamu současných událostí, ale za to tím otevřeněji a upřímněji, dává výraz svému smýšlení. Překvapuje, že Blahoslav, ač řád kněží na panství pernštejnském či »Srovnání pobožné . . . všeho kněžstva přináležejícího k děkanství prostějovskému« z r. 1556 usiluje vážně o řád a kázeň kněžstva toho, kritisuje jej naprosto odmítavě. Praví, že »slépali artikule jakés«, a »když pak již ta milá snůška byla jako nějaký dychánek skovaná«, tu že pan Vojtěch počal sobě teprve důstojně počínati »v své té sektě z kolikasi ožralých a bezbožných popů slépané«, mněje, »Jednotu pak bratrskou že tudíž zkazí«. Než slova ta právě ukazují důvody jeho odporu k společné organisaci. Kněžstvo na panství pernštejnském jeví se mu celkem jako organisace lidí, nábožensky i mravně nízko stojících. Není pochyby, že snad v mnohých případech měl pravdu. Ale řád z r. 1566, usilující o náboženské a mravní povznesení kněžstva, svědčí přece jen o tom, že tu byli i lidé opravdoví a že živě cítili potřebu nápravy. Vysvětlení odporu Blahoslavova se nám jeví v dalším jeho důvodu: Blahoslav v organisaci vidí zkázu Jednoty. A to je právě, co u Blahoslava jako u jiných kněží bratrských velice padá na váhu. Jim jde nade vše o zdar Jednoty, které jsou oddáni celou duší. Proto je tolik bolí, že pan Vojtěch naléhal na svoji manželku, která patřila k Jednotě, aby »ne do sboru, ale do kostela chodila, ne Bratřími, ale těmi jeho kněžími se spravovala«. Bratří píší jí 24. ledna 1558 list, a Blahoslav, není-li jeho autorem, aspoň zřejmě s ním souhlasí, když v něm píší: »K tomu raditi[2]) nemůžeme a nesmíme pro Boha a svědomí naše, abyste komukoli k vůli měli k náboženství — odpornému pravé víře křesťanské i pravdám jejím — choditi a jemu obcovati. A to proto nesmíme, že by to bylo a jest proti přikázání božímu, řkoucímu: Nečistého — to jest náboženství jejich — nechtějte se dotýkati!« Tato neobyčejně ostrá slova překvapují velmi; vždyť šlo přece nikoli o utvrzení staroutrakvistického řádu, ale o řád novoutrakvistický. Vysvětliti se dají jen tím, že jednak Blahoslav a Bratří báli se o Jednotu, pak že stále Bratří viděli na Pernštejnsku v prvé řadě nikoli opravdovější novoutrakvisty, nýbrž staroutrakvistické kněží, stojící nízko i mravně i nábožensky.

Vždyť Blahoslav právě téhož roku vyjadřuje se o »luteriánských« kněžích docela jinak. Činí tak ve spisu: »Sepsání B. Jana Blahoslava O rozdíle Jednoty

[1]) Hrejsa, Česká konfese 33—4. — A. B. IX 190 nsl.

[2]) A. B. IX f. 193b.

Bratrské od Luteriauské«[1]), o němž již byla řeč. Ale ve spise tom má ovšem na mysli nikoli novoutrakvisty, tedy luterány v českých zemích[2]), nýbrž luterány v Německu. K nim se staví docela jinak, mnohem přátelštěji a vlídněji, třebas ovšem ani jim nepovoloval zcela a šel i vedle nich svou cestou. I tu vytýká rozdíl mezi luterány a Bratřími, ale napřed zdůrazňuje to, v čem jsou si obojí zajedno, a právě to je důležité.

Tento přátelštější a vlídnější způsob jednání uplatňuje Blahoslav, a jeho vedením i Bratří vůbec, sice někdy i doma na Moravě, avšak jen tam, kde jde o veřejný projev, anebo kde jde o novoutrakvisty sice domácí, ale kde za nimi stojí zahraniční evangelíci, Vitemberští.

Takovým veřejným projevem jsou slova Bratří starších z r. 1561 v předmluvě k známým »Písním chval božských«, sestaveným péčí Blahoslavovou. Tu Bratří tento svůj kancionál ochotně propůčují k službě »zvláště našim přátelům a bratřím milým pro Otce, kteříž slovou strana pod obojí způsobou, s nimiž my jakož v tom artikuli přijímání podobojí etc., tak i v mnohých jiných křesťanských artikulích jedno jsme, a s milostí bychom rádi ve všeliké spasitelné pravdě podle vší líbezné vůle boží, jeho svatým, čistým a zjevným slovem oznámené, s nimi se snášeli a sjednávali, to vědouc, že taková opravdová a upřímná v jeho svatých pravdách svornost a jednota jemu se převelmi líbí«.[3]) To jsou slova jistě přátelská, kterými tu Bratří starší, a mezi nimi v prvé řadě nepochybně Blahoslav, před celou veřejností osvědčují svoji touhu po svornosti a jednotě s českou církví podobojí. A podobně přívětivě píší Bratří a mezi nimi i Blahoslav, pokud jde o české podobojí, kteří postupují v dorozumění se zahraničními přáteli Bratří, s Vitemberskými.

Podobný případ též nastal, když nedlouho na to počalo se jednati na Moravě na některých panstvích o spojení všech evangelických podobojích a o vytvoření společné církve podobojí evangelického rázu na základě konfese Augsburské na zboží některých tamních pánů.

Nejprve šlo o zboží pánů z Hardeku na Kunštátsku a Letovicku[4]), kde Bratří měli sbory v Olešnici a Letovicích. Hrabata z Hardeku byli rodem z Rakous, ale mladý Volf z Hardeku býval za svého pacholectví v Boleslavi u pana Arnošta Krajíře a učil se tam česky, až se stal i Bratrem. Než později se zase od Bratří oddělil a přidržel se Augsburské konfese. Postupoval společně s knězem v Moravské Třebové, prostředně učeným Janem Satbauchem či Sopouchem, prý luteránem.

[1]) Rkp. v museu čes. IV. H. 8 č. 8.

[2]) O luterány v českých zemích jde ve spise pozdějším: „Proč Bratří Čechové . . . “, o němž viz dále více, a kde proto autor výslovně praví, že mu jde o kněží „zde v Čechách a na Moravě i v Polsku“.

[3]) Viz předmluvu k Šamotulskému kancionálu.

[4]) A B. IX. 13 nsl.

»A rozuměti bylo, že by byl rád nějakou reformaci na svém zboží po vitembersku způsobil«, a sice tak, aby všichni podobojí na jeho panství, počítajíc v ně i Bratří, tvořili takovou jednotnou církev evangelickou. Blahoslav mnoho v té věci jednal. Nerad to viděl, ale netroufal si proti tomu přímo vystoupiti, ježto Sopouch i hrabata Hardekové postupovali v té věci v dohodě s Vitemberskými a Sopouch do Vitemberka psal, stěžuje si na Bratří, že jsou na překážku té reformaci, nechtíce než obzvláštnost svou míti, a i jinak Bratří ve Vitemberku uváděl do nepříznivého světla, jakoby všemi pohrdali, až i Vitemberskými. Blahoslavovi záleželo na smýšlení Vitemberských a nepřál si, aby jej měli za nesnášelivého a výlučného. Ale také viděl, že vznik takové reformované církve na Letovicku vede k zaniknutí Jednoty v těch místech. Jel tedy do Přerova a radil se o to s B. Červenkou a pak na základě vzájemného dohovoru vyjednával s hrabaty Hardeky. Nemálo zajímavý je list[1]), který podali pak moravští Bratří starší, Blahoslav a Červenka, v adventu 1565 hraběti Janovi Fridrichovi: Bratří prý na letovickém panství z lásky se ujímali tamních lidí a je spravovali. Ale když nyní hrabě jim oznamuje, že na svém panství obnovil církev podle řádu a že proto žádá, aby obě církve se spojily, Bratří prý nemalou radostí jsou naplněni, že den ze dne přibývá těch, kteří jsou dotčeni horlivostí o náboženství. A protož, jestliže se obnovení církve Kristovy na panství tom ve všem dodatečně stalo, tehdyť Bratří lidu toho, jejich péči a správě svěřeného zdržovati nebudou, aniž mohou, ale raději svou radou jim nápomocni budou, aby neprodlévali vejíti ve svaté obecenství s nimi. Ale upozorňují na čtyři věci, na nichž téměř jako na gruntu všecko obnovení církve, způsob dobrý záleží: Jedno, aby se v čistotě slovem božím a svátostmi Kristovými řádně přisluhovalo. K tomu mají služebníci církevní dobrými skutky lidu svítiti. Třetí, aby byla v církvi živá a opravdová péče o duše lidské. Naposledy, aby tak byla všechna Vaše láska k tomu způsobu přivedena, aby se odtud zřetelně moc zdravého učení, obnovení života spatřovati mohla, nebo tak svatý Pavel praví: List náš vy jste (2 Cor. 3.). Bez těch věcí však prý žádného stálého sjednocení není se nadíti.

Tak Bratří postupují velice mírně, ač jde vskutku o zánik bratrských sborů na panství hardeckém. Činí tak patrně proto, že nemohou jinak, jakož i proto, že hrabata z Hardeku jsou ve spojení s Vitemberskými a Bratří tu vlastně mají co jednatl i se zahraničními evangelíky. S tím souvisí, že o něco později (r. 1567) tento list hraběti z Hardeku v opisu předložil Blahoslav Flaciovi, aby ukázal, že Bratří nevzdalují se sjednocení s církvemi reformovanými podle slova božího. Brzy na to dochází k jednání zcela obdobnému o spojení Bratří s církví pod obojí, leč tentokráte jde pouze o české poměry, a poměry zahraniční tu nestojí ani v pozadí. Tentokráte to byli zase kněží[2]) novoutrakvističtí z Prostějovska,

[1]) A B. IX, 33 nsl.

[2]) Hrejsa, Česká konfesse 34—36, 38—39.

Hranicka a Uhersko-brodska, kteří usilovali o vnitřní reformu české církve a o upravení jejího řádu. Oporou byl jim jmenovitě nejvyšší sudí, pan Albrecht Černohorský z Boskovic, a pan Jetřich z Kunovic, vládnoucí v Uher. Brodě. R. 1566 sepsali kněží ti vlastní konfesi. Hlavní práci v tom směru konal asi kněz Benedikt Ostrožský, jenž býval děkanem v Kutné Hoře, ale pro své učení o večeři Páně, velmi blízké učení bratrskému, obviněn byv z kacířstva cvinglianského a novokřtěneckého, byl vypověděn, až pan z Kunovic jej usadil v Ostrohu. Vedle něho o konfesi pracoval správce školy prostějovské, humanista bakalář Pavel Aquilin. Byli to celkem theologové nemálo radikální. I také jejich ochránci Jetřich z Kunovic a Albrecht Černohorský měli sklon k radikalismu. V tom smyslu byla též sepsána konfese, ve smyslu Písma, s péčí o řád a kázeň[1]).

A tu je významno, jak se k nim měl Blahoslav. Píše o nich zase důvěrně[2]): »Kněží moravští pod obojí . . . okolo Prostějova, Hranic, Uher. Brodu a v tom

[1]) Tamtéž 36 p. 2.

[2]) A B. IX. F. 13. Blahoslav zmiňuje se o těchto kněžích a vůbec o poměrech v církvi podobojí čtyři léta poznovu v dopisu svém Hubertu Languetovi, saskému vyslanci při dvoře ve Vídni, Filipistovi. Poslalť totiž Dr. Tomáš Jordanus, přítel Blahoslavův, Languetovi Blahoslavův spis, v němž oznamuje se příčina „quare nostrae ecclesiae seiunxerint se ab iis, quae communionem sub utraque specie non solum a tempore concilii, sed etiam apud nos retinuerunt" Jest to patrně latinské zpracování Blahoslavova spisu, o němž je nahoře dále řeč, určeného pro pana Albrechta Černohorského r. 1566. Languet v dopisu ze 24. srpna 1570 spis ten velmi chválí a při tom žádá Blahoslava, aby i jej přijal v kruh svých přátel jako třetího k dr. Peucerovi a Jordanovi. Blahoslav odpovídá přátelsky 11. října 1570 a při tom se zmiňuje nejen o panu Černohorském, nazývaje jej „hominem acutum atque etiam contentiosum", ale dosti podrobně píše též o náboženských poměrech v církvi podobojí a o jejích kněžích. Píše, že prý ti, o nichž ve svém spise z r. 1566 se zmiňuje, nejsou ve svém náboženství jednotni. Rozeznává mezi nimi dva směry. Především ty, kteří žijí v Čechách a v učení trvají na basilejských kompaktátech. Schleidanus (Jan Sleidanus) prý dobře poznamenal (ve svém spisu „De statu religionis" z roku 1555), jací jsou. Ale od nich se liší jiní, kteří si osobují název evangelíků (»titulum Evangelicorum«), „ač i život i učení mnohých z valné části odporuje evangeliu". Ti prý čtou rozličné spisy evangelických spisovatelů, aniž následují určitého nějakého způsobu učení, ale tu toho, tu onoho se chápají a skoro každý si volí jiný a jiný (způsob učení), aby se ho přidržel ne trvale, ale jen na čas. Velice málo je prý těch, kteří v předních článcích jsou za jedno. Namnoze se oddávají úřadu církevnímu pro hanebný zisk, mnozí, když jmění své dříve rozházeli, anebo že se jim nechce pracovati, a jsou i takoví (to však Blahoslav Languetovi jen důvěrně praví), kteří se chtějí vyhnouti trestům úřadů a jdou do církevních úřadů jako do asylu. Ordinováni bývají někteří tu od luteránů, tu od biskupských. Praví, že nic na tom nesejde, od koho je kdo ordinován. Nemají mezi sebou žádné církevní správy, a tak se děje, co praví Euripides o kyklopech: Neposlouchá nikdo v ničem nikoho. Takoví jsou namnoze zde na Moravě. Některé z vrchností ujímají se nad nimi ochrany a správy a podle svého vlastního rozhodnutí dosazují je do kostelů na svých panstvích a zase, když se jim zlíbí, odstraňují je. Jedním z nich je i onen pán (Černohorský), pro nějž Blahoslav napsal onen spis. Tak Blahoslav! Ze slov těch lze poznati, proč se Blahoslav vzpíral spojení s těmito podobojími, novoutrakvisty. Jest ovšem otázka, zda je posuzoval zcela správně.

okolí sou lidé sic zpletení, jedni se drobet s českými kališníky a kompaktátníky poněkud v něčem srovnávají, jiní něco smyslu Luterova a jiní Cvingliova se chápající a tak jako nepeření klukové v smyslích se pletouce, v životě nepobožném téměř všichni jsou známi. Pan sudí (Černohorský) přiznává se k těm kněžím, ač jest »fere arianae sententiae (tedy unitář), člověk zpletený a syn světa, avšak ne nepřítel bratrský«. Blahoslav byl »velmi nerad«[1]), že pan Černohorský, jehož choť byla členem Jednoty, nastoupil v šlépěje pánů z Pernštejna a usiluje o reformaci církve české, »t. aby léčil Babylon, kterýž nebude uzdraven, ale na zahynutí i se svými podporami a lékaři přijíti musí«. Blahoslav zřejmě vidí v církvi české podobojí převážně církev staroutrakvistickou. Pan Černohorský, usiluje o povznesení církve české, velmi se hněval, že manželka jeho byla za sestru přijata. Blahoslav s ním o tom jednal. Pan Černohorský »mnoho pak toho opálal, proč my se tak od nich a jejich kněží dělíme, poněvadž oni též mají čisté učení, pilně k tomu doháněje, aby také správcové bratrští těm, kteréž zpravují, nebránili někdy k dobrému knězi jíti a od něho přijímati«. Blahoslav sám kdysi v Královci chodil k večeři Páně k dobrým kněžím luterským, ale ke kněžím novoutrakvistickým, byť hodným, chová se rigorosněji. Vidí mezi nimi mnoho zlého, a to je patrně, co vysvětluje jeho odpor k těm kněžím. Ale přece jen je divné, že nic se netěší z úsilí o nápravu v této církvi, a třeba ta náprava dála se ve smyslu církve bratrské a ve smyslu jejích výtek: »Spatřiv[2]) pak (pan sudí), čím Jednota naše stojí, jací v ní služebníci, jak řádem svázáni, dostatek všech věcí doma mají, kněží sobě sami světí a žádný jich, kdo se koli o ně pokoušel, roztrhati a gruntův jich vyvrátiti nemůže, i chtěl by také českou stranu (t. ty některé moravské kněží, kteříž se luteriánských knih chopili a evangelium se chlubí, jsouce naprosto bezbožní lidé, a pro tělesný zisk vše činí, tak bez řádů prostopášní zůstávajíce, samým ženěním se pravým Luteriánům podobní) nějak tak spevniti a vzdělati, podobně jako vzdělána jest a stojí Jednota, t. aby sami se ti kněží spravovali, sami sobě kněží světili, biskupu z moci vyňati jsouce, ano i císaři, a tak aby Jednotu bratrskou zastínili, lid k sobě obrátili a pomalu nás utiskli, od lidu odehnali jako buřiče a zarputilé lidi, kteří se s žádnými srovnati nechceme . . . . Ale nemůže než velmi líto býti toho dobrého pána. Neb jeho všecka horlivost a snažnost v tom jest velmi marná, Bohu nelibá a jemu, dobrému pánu, příliš škodlivá. Ubohý pán horlivost má, ale bez umění«. Blahoslav patrně církev českou podobojí i s novoutrakvisty příliš odsuzuje, aby mohl se radovati z úsilí o nápravu v jejím středu anebo docela s ní postupovati společně a se sjednocovati.

Přes to však ve veřejnosti přece jen počíná si k těmto novoutrakvistům daleko smířlivěji. Je to patrno z jeho již výše zmíněného spisu, určeného právě pro pana Albrechta Černohorského: »Zpráva upřímná a sprostná na tyto dvě

[1]) A B. IX. 107.
[2]) A B. IX. 108.

otázky 1. Proč se Bratří od jiných jednot buď pod jednou, buď pod obojí dělí, 2. Proč lidi ku poslušenství zavazují«.[1]) Blahoslav list ten napsal panu sudímu z Ivančic (ex horto) 1. prosince 1566. Viděli jsme již, jak Blahoslav ve spisu tom vlastně v prvé řadě odhaluje jen důvody, proč Jednota se oddělila od církve pod jednou a církve podobojí, rázu staroutrakvistického. Ale při tom, a to nás nyní zajímá, zmiňuje se přece též o novoutrakvistech v české církvi a zaujímá k nim určité stanovisko. Podávaje totiž příčiny, proč Bratří k Jednotě podobojí, tedy k české církvi až posavad nepřistoupili a dosud přistoupiti nemohou, uvádí jako jeden z důvodů i to, že »někteří podobojí a zvláště pak na Moravě přidrží se učení Kalvinova, někteří Brenciova, a jiní Luterova a jiní jiných, až snad někteří z Vlach ty nové smysly a potom z Polsky přinesené oblibují, a sumou rozličné jsou nejednomyslnosti«. Tak by se zdálo, jako by Blahoslavovi se jevilo závadou, že do staroutrakvistické církve rázu katolického počalo pronikati nejednotně sice, ale přece jen učení evangelické. Než Blahoslav tak to jen přece nemyslí. Naopak přiznává, že »mezi kněžími českými Pán Bůh má své některé, totiž pobožné a šlechetné lidi, buď mezi obecním lidem, buď mezi vrchnostmi až i kněžími«. O tom prý »Bratří tak a nejinak smyšleli a protož žádného nepotupují«. Než přes to z důvodů uvedených Bratří prý nemohou s církví českou se sjednotiti. A tu praví závažná slova: »Než kdyby taková reformací byla v Jednotě české, t. v straně podobojí, kteráž by se způsobem první církve, kteryžť v svatých Písmích světle jest vypsán, trefovala, snadnoť by bylo Bratřím s nimi se srovnati, nebylo by potřebí o to žádné nesnáze«. A blíže vypisuje, o které věci by tu šlo při české straně: »Nejprve kněží aby v čistotě slovem božím přisluhovali . . . též svátostmi aby sloužili řádně a vedle smyslu Kristova ne všechněm vesměs, ale hodným . . . Druhé, aby dobrými skutky, totiž pravou pobožností a šlechetností, života Kristova sobě svítili . . . Třetí, aby při kněžích byla živa opravdová péče o duše lidské . . . Čtvrtá, také aby pilnou péči zřízeně vedli o věrné a pobožné . . . Páté, a to všechno aby se dálo v smysle dobrém a upřímném, beze všech fortelů a obmyslů chytrých, to jest ne pro tělesný i jakýkoli zisk . . . Šesté, zůstavajíce v svaté jednomyslnosti a lásce, bez různic, roztržek, sváru, nepokoje a hádek. Sedmé, a v řádu, totiž jedni o druhé pečujíce a jedni druhých poslušni jsouce«. A na konec ještě dodává: »Potom pak lid z strany české všech stavů, obcující službám božím, aby byl k tomu způsobu pilnými službami božími veden, aby se služebníci na něj směle odvolávati mohli a říci s apoštolem: List náš vy jste«. Tak Blahoslav staví před oči církve pod obojí cíl, za kterým by se měla bráti, cíl, za kterým se béře i Jednota, až by se našli na společné cestě. Blahoslav ovšem neměl, jak jsme viděli, naděje, že by za tím cílem církev česká vskutku se brala: viděl ť před sebou dosud církev převážně staroutrakvistickou bez všeliké opravdovosti a zdravým novoutrakvistickým živlům v ní nepřikládal zvláštního a rozho-

[1]) A. B. IX. 109—131. — Rkp. mus. IV. H. 8 č. 18, II. H. 6. č. 4.

dujícího významu. Znamenala proto krásná slova Blahoslavova o možnosti srovnání, kdyby se podmínky ty splnily, vlastně zdvořilé a pěkné odmítnutí s poukazem na budoucnost, až podmínky ty splněny budou.

Leč poměry byly přece jen jiné, než je spatřoval Blahoslav. Již to bylo zvláštní,[1]) že »evangelíci«, totiž novoutrakvisté v Čechách, jako jiní evangelíci v Polště tolik si žádali sjednocení s Bratřími v jednu církev. Vyciťovali přese všechno napětí, které mezi nimi a Bratřími bylo, že jsou přece již v podstatě jedno a že vnitřní jednota musí se projeviti i v zevním spojení. Ale to je pravě, čeho se Jednota obávala a čemu se i Blahoslav vzpíral, vidouce v tom zrušení a zkázu Jednoty. Zřejmě tomu dali výraz ve shromáždění starších v Přerově 24. června 1567. Shodli se v tom, i za souhlasu Blahoslavova, že Bratřím Bůh dal »hned v předcích poznati pravdu, k ní se shluknouti a v poslušenství její uvésti, i řád s kázní vyzdvihnouti« a to dříve než jiným, a proto že jim »nesluší od této pravdy a služby její i od obcování a svazku lásky i pokoje v mír s zrušením a zkázou Jednoty odstoupiti pro Boha a svědomí«. Nad to však prohlašují, že chtějí s evangeliky žíti v pokoji a přátelství a jim sloužiti k hojnějšímu osvícení, ba, dá-liť Bůh evangelíkům těm dokonalost větší, ne v řeči, ale vskutku, i pomoci k pravdě zřízené, s nimi se cele spojiti. Ale pro případ, že by evangelíci na tom nepřestali, ale ještě více na ně nalehali, Bratří starší se usnášejí, že bude potřebí připraviti obranný spis, v němž »náležeti bude místné příčiny sepsati a jim jich podati, proč od své společnosti pustiti a s zkázou neb pádem Jednoty s nimi se smířiti náležité nebylo by«. Také sbor kněží, v Přerově shromážděný, učinil podobné prohlášení, ohrazuje se nad to proti evangelíkům marným, tím jménem přikrytým, kteří jinde nejsouce trpíni, sem ucházejí. S nimi Bratří zásadně nemíní se tovaryšiti, poněvadž takoví nemají zdravého, čistého učení, ale nejednomyslné, a zůstávají v roztrhání, nevzdělávajíce se v jednotu ducha, víry, lásky a naděje.

Tak Bratří, a v jich popředí Blahoslav, i když jim vzrůst hnutí evangelického v Polsku i v Čechách nemohl býti nesympatický, přece z obavy o Jednotu a o to, co v ní bylo dobrého a lepšího než jinde, brání se splynouti s tímto evangelickým hnutím v jednu církev a chystají se docela k zvláštnímu obrannému spisu proti těm, kteří by na takové splynutí naléhali.

Zdá se, že k takovému obrannému spisu záhy došlo a že jím je známý spis »Proč Bratří Čechové k kněžím Luteriánským neb (jakž řkou) Evangelitským přistoupiti nechtí,« sepsaný asi v letech 1567—1570.[2])

[1]) Gindely, Dekrety 221—2.

[2]) O spisu tom i jeho obsahu viz Hrejsa, Česká konfese 40—42. Srovnávaje pojednání to blíže s poměry a projevy té doby, soudil bych nyní, že ještě více důvodů než pro r. 1571 a 1575 je pro dobu 1567—1570. Zdáť se, že spis ten je sepsán v důsledku jednání na synodě v Přerově 1567 a zvláště onoho snesení, že náležeti bude místné příčiny sepsati (sr. Gindely,

Tak Bratří, vedeni Blahoslavem, stále odvracejí se rozhodně, tu ostřeji, jinde zdvořileji, od církve české a tím i od novoutrakvistů a nechtějí s nimi vejíti ve spojení, pozastavujíce se nad nedostatkem řádu a kázně a jednotného čistého učení v české církvi a bojíce se zkázy a zaniknutí své Jednoty –, kdežto k evangelíkům v cizině, ač mezi nimi nebylo lepších poměrů mravních, mají se zcela jinak a vydávají o nich soud příznivější, ovšem ani s nimi se nesjednocujíce.

Ještě r. 1570 na Moravě tamní podobojí marně usilovali o spojení s Bratřími a Blahoslav rok na to vyslovuje se o tom s nemalým odporem: »Léta předešlého[1]) pan Albrecht z Bozkovic, moravský pan sudí nejvyšší, velmi pilně radil, chtěje tak kněží ty bezbožné s Bratřími šmelcovati, ano Bratřími kněží a tak tu svou bezporoka jednotu evangelišskou na Moravě zlepšiti a omastiti. Ale nic nesvedl; vše se rozsypalo, nebo nebíše tu Pán. Lečili sme Babylon a není uzdraven; hovada bezbožná a dítky boží v jednom býti pokoji, spolu se krmiti nemohou a nebudou«.

Leč i když tak Blahoslav a jiní starší trvali na tom, aby Jednota na ten čas zůstávala oddělena od české církve a tudíž i od novoutrakvistů, kteří v ní již nabývali převahy, vyskytovali se již nejen mezi novoutrakvisty, ale i mezi Bratřími vážné hlasy, aby Jednota vešla ve spojení s českou církví. Byl to zvláště B. Augusta,[2]) který již před lety klonil se k Lutherovi, ač pak zase vše ohýbal k prvním B. Lukášovým cestám. Ale pak zase již v květnu 1563 Augusta v rozhovoru s administratorem Mystopolem a pak v r. 1570 s Martinem Mělnickým jednal o připojení Bratří k církví podobojí a o zřízení společné konsistoře. Napsal již i »Instruktie k reformací konsistoře«.[3]) Jednal ovšem na svou vlastní pěst a bez dohody se staršími a zvláště s B. Blahoslavem. Leč úskočný postup Martina Mělnického jednání zmařil. A B. Kálef, člen užší rady, stěží B. Augustu zdržel,[4]) aby nedal tisknouti korespondenci, kterou měl s Martinem v té věci. Než jednání

Dekrety 221-2.) V pojednání tom ozývají se docela slova z onoho snesení (sr. Gindely, Dekrety 221. posl. 3 řádky, 222 řádek 5 a nsl, 15 nsl.). Po ujednání Sandoměřském v Polsku 1570 nebylo by lze říci, jak se ve spise praví, že Bratří nejen v Čechách a na Moravě, nýbrž i v Polsku nemohou přistoupiti k tamním evang. kněžím. Také zápis o synodě v r. 1571. (Gindely, Dekrety 234, řádek 16 nsl.) je psán tak, že odkaz spisku „Proč Bratří . . .“ na minulost v roce 1571 byl by nemožný. Tak vše ukazuje na dobu 1567–1570 a zvláště na 1567, nebo brzy potom. Spis má na mysli nejen poměry české, ale silně i polské. O autorovi platí, co pověděno v „Čes. konfesi“ 40—41.: Autor je nejistý, snad Kálef, než ani Blahoslav není vyloučen, ač příkřejší způsob psaní v pojednání, určeném přece pro veřejnost, nezdá se svědčiti pro Blahoslava. Také u Blahoslava neobvyklé slovo „evangeliášové“ zdá se ukazovati na jiného autora. Zdůraznění Čech na prvém místě zdá se svědčiti pro autora z Čech, tedy asi pro B. Kálefa. Také název „Bratří Čechové“ pro Bratří zdá se svědčiti pro jiného autora než Blahoslava.

[1]) AB. XII. 63a.

[2]) K. Krofta, Boj o konsistoř (otisk z ČČH. 1911) 74.–Jireček, Rukověť I: „Augusta“.

[3]) Hrejsa, Čes. konfese 38.

[4]) Sněmy české IV. 411. 412.

samo zmařeno, zvláště když Bratří B. Augustu sesadili s úřadu a on brzy na to 13. ledna 1572 zemřel.

Ale již i jiní z Bratří navazovali podobné jednání, zejména sami bratrští páni. Aspoň v roce 1571, kdy čeští stavové usilovali u císaře o povolení, aby podle Augsburské konfese[1]) jim bylo učení volné a svobodné puštěno jako v Rakousích, připojili se v žádosti té k stavům podobojí i páni bratrští, takže císař s podivením viděl, že Bratří s jinými stavy v tom se srovnali. A již i jiní lidé znamenití jako dr. Krato Bratřím radili, aby se s ostatními evangelicky smýšlejícími sjednotili na základě Augsburské konfese. Pokud jde o tuto konfesi, byla již řeč, jaké stanovisko k ní Blahoslav zaujal. Ale Blahoslav při tom zřejmě vytkl[2]) i zásadní stanovisko Bratří, pokud jde o jejich svéráznost a o spojení s ostatními českými náboženskými směry: Bratří míní zůstati v učení a vyznání svých předků, a proto nemíní jejich konfesi zavrci a jinou přijímati. Vždyť bratrská konfese vypisuje učení a řády v Jednotě obvyklé a lehkomyslné by bylo všechny ty dobré a výborně podle vzoru apoštolské církve zřízené způsoby odvrci a něco nového, Jednotě se netrefujícího přijímati. Jsou si však vědomi, že jsou s Vitemberskými zajedno v pravdě. Dojde-li však kdy k sjednocení všech evangelických církví na společné konfesi, Bratří zachovají při tom jako vždy chvalitebný před Bohem způsob.

V Blahoslavovi patrně návrh Kratonův způsobil mocné vzrušení. »Rada Kratonova vždy mi těžce v hlavě broukala«. Všecko v něm se soustřeďovalo na promyšlení této věci a vyvrácení rady Kratonovy. Dne 23.června dokončuje obšírné pojednání,[3]) v němž Kratonovu radu odstavec za odstavcem vyvrací. Místy s ním však i souhlasí. Mimo jiné uvádí zmínku Kratonovu o večeři Páně, že některým jest chléb svátostně tělem Kristovým a že přijímajíce chléb v pravdě, přicházejí v společenství těla, jehož hlavou jest Kristus, a stávají se pravými údy Kristovými. Blahoslav podotýká: »tomu se všemu nic neodpírá; před sto lety tak smyslili Bratří«. Také odkaz Kratonův na katechismus vitemberský z r. 1571, že by Bratří mohli ho užíti jako výkladu své konfese, velmi se mu líbí: »Dobře radí, má jeho rada od nás draze vážena býti«.

Strojil se také jeti na Mor. Krumlov, kde Krato dlel,[4]) aby tam s ním o věci pojednal. A tu den, dva dny před tím, 25. června 1571, napsal si Blahoslav pro sebe jednotlivé myšlénky, jež by rád byl Kratonovi zdůraznil, aby jeho důvody a výtky vyvrátil. Chtěl mimo jiné hájiti českého vydání bratrské konfese (z r. 1561 a 1564), jako zvlášť přiléhavého, přeje si, aby i latinské a německé vydání takové bylo. Velmi ostře se obrací proti Flaciovi a jeho pomluvám: »Já narodil jsem se mezi Bratřími i byl jsem vychován, život jsem svůj téměř

[1]) Gindely, Dekrety 233—234.
[2]) AB. XII. 72b - 74a.
[3]) AB. XII. 76a—87a.
[4]) AB. XII. 74a—76a.

strávil, šedivý a dosti již sešlý, arciť nemocný, . . . svědčím před Kristem a jeho církví, že v tom všem . . . nestydatě lhal a dosud lže«. Setkal se na Krumlově s Kratonem, ale mezi jinou řečí nedostali se k rozhovoru o sporných věcech. Jen mu pak na zejtří, 8. července, poslal německou konfesi bratrskou, latinské psaní, psané kdysi hraběti Hardekovi, a německy tištěné pojednání »Jak se míti k kněžím dobrým z jiných jednot«, aby z toho Krato srozuměl, jak se jeho rady s úmyslem Bratří starších srovnávají či nesrovnávají.

Zatím se sešli Bratří starší,[1]) aby se poradili, jak by měli bratrským stavům z Čech dáti pokyn, kdyby se tito v té věci na ně obrátili o radu. Jistě tenkráte přední slovo měl Blahoslav. Aspoň úplně jeho slovy se snášejí, že má býti dána bratrským stavům tato rada: Bratří chtějí státi při tom, což prve předkové jejich věřili a nemíní konfesi předků svých zavrci a něco jiného přijímati. Rozhodnutí to však odůvodňují jinak než dosud. Nezdůrazňují již tak jako dříve, že Bratří svou konfesi vydali dříve[2]) než jiní a že byla předložena králům a knížatům, ani že je schválena znamenitými muži. Není jim také hlavním důvodem, že by se jim zdála nad jiné konfese plnější, ač jsou si vědomi, že v českém jazyku jiné dostatečnější není. Nyní odůvodňují své trvání při bratrské konfesi především tím, že při jejím sepsání nešlo snad jen o sepsání učení, jaké by mělo býti, ale že tu je vypsáno učení, jaké oni vskutku mají a jemu ve zlořích učí. A nejen o vypsání učení tu šlo, ale též o vypsání toho, jaká péče v Jednotě o to jest, aby život posluchačů se s tím učením srovnával, a jaká kázeň a jaký řád jest v Jednotě a kterak všichni se uvozují v následování života Kristova. Kdyby nyní i tuto konfesi svou a s ní všecky ty výborné způsoby, zřízené v Jednotě na způsob církve apoštolské, jinde však neobvyklé, zavrhli, aby pak přijali něco nového, v Jednotě neobvyklého a Jednotě se nehodícího, bylo by to neprozřetelné a lehkomyslné. Výslovně však prohlašují, jak již bylo pověděno, že místo dávají Augsburské konfesi i jejímu výkladu v konfesi saské, i v novém katechismu vitemberském z r. 1571, poněvadž jedna a taže pravda jest od Bratří i od Vitemberských vyznávaná. Ale stejně důrazně trvají na staré kázni a řádu ve své Jednotě a nemíní jich naprosto pustiti. Dovolávají se v tom všem souhlasu Lutherova i theologů vitemberských i jiných. Na konec pak prohlašují: Jestliže kdy Pán Bůh k tomu přijíti dá, aby všichni evangeličtí obnovených církví doktoři, duchovní správcové a služebníci »tak se sjednomyslnili a sjednotili, aby všichni zespolka jednu konfesi, buď některou z těch, jichž drahný počet již jest vydán, buď novou nějakou nad všecky dostatečnější vydali, přijali a stvrdili, jiné pak všecky odložili, tedy Bratří z takové jednomyslnosti veliké majíce potěšení, tak se při tom zachovají, aby všichni pobožní a rozumní říci museli, že jsou pravých a věrných

[1]) Dekrety 234-5.

[2]) Srv. Dekrety 234-5 a AB. XII. 72b—74a.

křesťanů jakož v jiném, tak i v tom chvalitebný před Bohem i lidmi zachovali způsob«.

Tak ke konci života Blahoslavova, kdy 48letý Blahoslav stojí v čele Jednoty, dospívá tato sice na jedné straně k plnému souhlasu s učením vitemberských Filipistů, tenkráte silně se klonících v učení o večeři Páně k smyslu kalvinskému, na druhé straně však, doma, pro zachování svého řádu a své kázně a své péče o život v následování Krista a tak svéráznosti Jednoty trvá na své konfesi a své církevní samostatnosti a nezávislosti. Jen pod jednou podmínkou projevuje ochotu, a to ještě zabaleně, spojiti se s ostatními církvemi, když totiž všechny předem se sjednotí na společné konfesi. Ale podmínka ta, zřejmě nesplnitelná, činí tuto ochotu vlastně illusorní.

X. Blahoslav a směry v Jednotě.

Jest potřebí ještě si všimnouti, jaký poměr zaujal Blahoslav k některým významnějším a odchylnějším směrům a zjevům i v samé Jednotě, pokud nebyla již jinde o nich řeč. Nešlo tu sice přímo o nějaké sporné otázky bohoslovecké, leda bychom již zmíněnou otázku o vyvolení za takovou otázku pokládali. Ale šlo o otázky mravní opravdovosti, bohoslužebního řádu a o poměr ke vzdělání a kultuře, otázky, kterým Blahoslav věnoval značnou pozornost a péči.

O ožehavé otázce mravní píše Blahoslav ve spisku »O rotě milovné«[1]). Učinil tak v souvislosti se sněmem z r. 1560 a v jeho důsledku, kdy Jednota osvědčila, že ve svém dosahu kvas roty milovné svojí kázní odstranila. Ale Blahoslav vidí, že i do Jednoty tu či onde snaží se tento kvas proniknouti. A proto hledí včas všemu takovému hned v počátcích zabrániti. Důtklivě a zřetelně varuje především mladé Bratry, aby nebyly do domů bratrských přijímány osoby, zvláště ženy, které nad svými smysly nedovedou panovati. Varuje před užíváním služeb nenáležitých od takových osob, třeba se zdály služby ty zvláště pozorné a ochotné, před všelikými důvěrnostmi. Volá k Bratřím: Střezte se mladých žen! A vše to činí tak, že lze cítiti, jak mu jde o vážnou věc. Sám zřejmě čistý radí k čistotě i jiným.

Při vážné této otázce mravní stačilo Blahoslavovo důtklivé upozornění. Mnohem podrobnějšího projednání se strany Blahoslavovy vyžádala si sporná otázka, týkající se bohoslužebního řádu, které je dobře si všimnouti pro poznání církevního jeho stanoviska.

Velmi živě byla projednávána za doby Blahoslavovy po řadu let otázka, týkající se biblických textů pro kázání, tedy věci celkem podřízené. Dosud totiž v Jednotě ve shromážděních nedělních a svátečních konala se kázání na texty evangelií a epištol od starodávna určené a ustálené v tak zv. perikopách přes celý rok ke všem nedělím a svátkům. Již r. 1502 M. Havel Žatecký v Jednotě

[1]) U výtahu otiskl F. A. Slavík v ČČM. 1875 380 nsl.

»neobliboval pořádného čtení a epištol čítání« a B. Lukáš mu proto psal[1]) a vedl jej k zachovávání řádu v Jednotě. Ale zvláště později v Jednotě někteří byli proti čtení perikop. Přáli si, aby nastala v té věci změna, aby zanechány byly perikopy, obvyklé v církvi katolické a podobojí i v evangelických církvích zahraničních, jmenovitě luterských, a aby texty k nedělním a svátečním čtením a kázáním byly voleny v jiném pořádku.

Popud k tomu byl jim dán zvláště asi příkladem zahraničních církví reformovaných, kde jmenovitě Kalvinovi nevyhovovaly dosti texty ustálené v perikopách, v nichž se sice rok co rok uvádějí vždy znova na paměť určité texty z evangelií a epištol, ale ostatní text Písma, daleko obsáhlejší zůstává nepovšimnut. Proto zvláště v církvi reformované někteří kazatelé kázali postupně na jednotlivé knihy biblické, aby tak časem probrali co možná celé Písmo. Než konservativnější bohoslovci, jmenovitě luterští, tuto novotu naprosto zavrhovali, zdůrazňujíce dobré stránky stanovených perikop, vybraných podle určitých zásad z Písma podle jednotlivých svátků v sledování života Kristova a podle potřeby církve. Vznikly o to veliké spory.

V Jednotě byl to právě B. Jan Augusta, který již r. 1547 usiluje o změnu a přeje si, aby v Jednotě byl pro nedělní čtení Písma a pro kázání zaveden jiný pořad textů, totiž podle článků obecné víry křesťanské. Bratří starší tenkráte postavili se proti novotě Augustově, ale B. Augusta snažil se myšlénku svoji provésti a již také spisoval Sumovník,[2]) jako příručku kazatelskou pro kněží, kteří by chtěli podle nového pořádku se říditi. A v práci té pokračoval i ve vězení svými »Registry,«[3]) přehledným seznamem textů, upraveným podle článků víry. Mnozí kněží, zvláště v Čechách, oblibovali tento způsob.[4]) Ale jiní, jmenovitě na Moravě, byli proti tomu. A tak v té věci nastalo v Jednotě mezi kněžími jakési rozdělení. Starší Bratří neradi to viděli. I uvažovali o tom v radě r. 1559. Celkem setrvali na dosavadním způsobu, ale přece uznali i to dobré, co v návrhu Augustově bylo, a vyhověli z části jeho přáním, uloživše B. Janovi Černému, aby obojí ten způsob v jedno spojil a návrh pak předložil. Dosavadní texty měly býti uchovány zvláště o výročních hlavních svátcích, ale na jiné neděle měly býti texty rozvrženy postupně podle vyznání víry obecné, aby tak obsah Písma byl úplněji probírán a aby pravdy náboženské byly soustavněji vykládány. Rejstřík, upravený B. J. Černým, byl pak r. 1562 v radě starších schválen. Ale že byl příliš obšírný, B. Jan Blahoslav a B. M. Červenka jej zkrátili a získavše si k tomu

[1]) Dopis otisk F. A. Slavík, B. J. Blahoslava Vady Kazatelův (1906) str. 11—12.

[2]) Blahoslav jej posuzuje ve své Grammatice české 327-9 hlavně po stránce grammatické

[3]) Jireček, Rukověť I. 31. — AB. IX. 64a nsl.

[4]) Také polský reformator Łaski, stoupenec směru kalvinského, ve svých Adnotata vytýká Bratřím, že dle příkladu staré církve dosud užívají perikop. Blahoslav ve svém Argumentum responsionis z r. 1558 hájí stanoviska Bratří. AB. X. 28a nsl.

souhlas B. Jana Augusty, dali jej pak vytisknouti.[1]) Byl pak na Moravě mezi kněžími hojně rozšiřován. Tak byla r. 1563 celá nesnáz přivedena k místnímu cíli a spokojena. Blahoslav za těch sporů sepsal o tom r. 1563 zvláštní pojednání[2]). Když pak B. Jan Augusta po svém propuštění z vězení postavení svého v Jednotě zase počal užívati a stará nesnáz v té věci znova se počala zdvihati, poznamenal Blahoslav r. 1565 své dřívější pojednání do Pamětí Jednoty, touže po tom, aby »ten prostředek ode všech starších za dobré usouzený« »v pokoji ode všech zachováván byl,« a maje za to, že snad to bude užitečné potomkům, když se tím osvědčí, že se v Jednotě proměny i v případných věcech bez mnohého a bedlivého uvažování lehkomyslně nedály.

V pojednání tom,[3]) nemálo obsáhlém, Blahoslav probírá otázku tu velmi podrobně a zásadně. Jemu nestačí výtka, že v církvi římské čtou se tytéž perikopy a že by tudíž již z odporu k římské praxi měli Bratří od tohoto způsobu se odvrátiti. Naopak Blahoslav je si dobře vědom, že Bratří nezamítají všecko, co je v církvi římské, nýbrž jen to, co se jim tu jeví nevzdělavatelným. V tom smyslu staré obyčeje a ustanovení církevní toliko očistili. A tak i obyčej čítání evangelií a epištol podle perikop nikdy nezamítali, ale zachovávají již téměř sto let. »I kdož jest tak smělý a neprozřetelný a předky svými, milými otci, pohrdavý, aby to dobré užívání obyčeje toho v staré církvi po drahně let zachovávaného sám o své újmě, nečekaje na zřízený v Jednotě soud, naříkati a jemu se jakkoli rouhati neb své posmíšky z toho míti měl: jistě by velmi nevážný anebo hloupý býti musil«. Blahoslav jest si vědom, že v tomto konservativním zachovávání starých, ale jinak dobrých zvyků je za jedno s B. Lukášem. B. Lukáš ani B. Blahoslav, jako Jednota vůbec, nikterak si nelibovali v novotách, ale rádi trvali na tom, co již dříve bylo zavedeno a osvědčilo se prospěšným ke vzdělání. Jsouce skoro až nedůvěřivi ke všem novotám, i dobrým a zdravým, přece jen nezamítali jich naprosto, nýbrž mírně jim v Jednotě poskytovali průchodu.

Než B. Augusta trval přece dále na svém úmyslu, aspoň v tom směru, že pracoval dále o svém Sumovníku a snažil se docíliti, aby »služby výroční«[4]) přece jen dály se podle jeho návrhu. Bylo o tom jednáno r. 1567 na schůzi kněží, svolané do Přerova 24. června. Starší předložili tu věc k rozhodnutí kněžím bratrským. A tu je zajímavo, že tito se úplně postavili na stanovisko Blahoslavovo a přáli si, aby nikoli »podle pořádku víry«, jak chtěl B. Augusta, nýbrž »podle čtení výročních«, ode dávna obvyklých, dálo se nadále přisluhování slovem božím. Důvody jejich shodují se úplně s důvody Blahoslavovými.

[1]) AB. IX. 88a nsl.
[2]) AB, IX. 64b nsl.
[3]) AB. IX. 64b—100b.
[4]) Gindely, Dekrety 223 nsl.

Starší na přání to nedali odpovědi. Augustův Sumovník měl býti zatím v dohodě s ním upraven tak, aby vyhovoval potřebě Jednoty. Ale Augusta na tato přání přistoupiti nechtěl[1]). Naopak chtěl svůj Sumovník vydati tiskem tak, jak byl, mimo Jednotu, doufaje patrně, že v Jednotě přece pronikne, aspoň v Čechách, a že tak služby boží se budou konati přece podle tohoto nového pořádku.

Než tu starší, v jejich čele Blahoslav, koncem r. 1570 zaujali v té věci rozhodné stanovisko. Vyzvali B. Augustu zvláštním listem, který byl sepsán patrně od Blahoslava, jakož i osobně skrze zvláštního zástupce, aby zanechal toho úsilí a nepokračoval v tisku až do shledání s nimi, ježto prý »té knihy vydáním velmi se zle i pravdě, kterouž Pán Bůh v Jednotě této má, i jejím účastníkům i Vám také poslouží«. Jsouť v ní vedle dobrých věcí i některé jiné, které starším »nemohou než velmi odporné býti«, jichž nijakž přijíti nemohou pro svědomí své. Však, bude-li tak vůle boží, může pak po shledání a dohodě se staršími dílo to raději v Jednotě býti doděláno a mnohem bezpečněji, ježto »tamto hrozné některým jest nebezpečenství, a již se na ně číhá«.

Ještě něco později, r. 1571, zmiňuje se Blahoslav ve své Grammatice o Sumovníku. Počítaje s tím, že »ta kniha[2]) některým pobožným a rozumným lidem v ruce již přišla, a tudíž snad na světlo všechněm oudům Jednoty, a strach i jiným, vyskočí, a jest kniha znamenitá, veliká a bez pochyby u mnohých veliké vážnosti«, podává Blahoslav její kritiku po grammatické stránce. Než smrt Blahoslavova a pak i Augustova odsunula Sumovník i celou tu otázku stranou, zvláště když jiné otázky draly se do popředí. I tato sporná otázka byla v Jednotě řešena celkem ve smyslu Blahoslavově.

Ještě jeden spor byl v Jednotě, který Blahoslava cele zaujal a až vzrušil. Byl to vlastně dávný spor o to, zda a do které míry v Jednotě je žádoucno, aby kněží nabývali vzdělání, jmenovitě humanistického a theologického, a aby je pak v Jednotě také uplatňovali. Jednostranné scholastické vzdělání kněží v církvi římské již za dob husitských v radikálních kruzích budilo odpor, ježto bylo patrno, že není v zájmu zdravého náboženského života. Ale kruhové ti, bojujíce proti jedné krajnosti, proti nezdravému způsobu vzdělání, upadli v krajnost druhou, když byli proti humanistickému vzdělání vůbec, a odpor ten přešel i do Jednoty a jevil se tu od počátku jako odpor proti vzdělaným. B. Lukáš, Krasonický, Prokop z Jindř. Hradce, Jan Táborský a j., jsouce sami muži vzdělaní, již tím zeslabovali odpor proti vzdělání v Jednotě. Ale přes to B. Lukáš z valné části také sdílel starý odpor Bratří proti theologickému vzdělání. Proti tomu bylo velkým pokrokem, když Blahoslav a jiní mladí bohoslovci byli vysíláni na university zahraniční. Blahoslav sám tak zvláště mnoho získal a dovedl oceniti, co znamená humanistické vzdělání pro vytříbení bohosloveckého myšlení v Jednotě a v jejím zájmu. Sám

[1]) Gindely, Dekrety 229 nsl.

[2]) J. Hradil a J. Jireček, Jana Blahoslava Grammatika česká 327.

působil velmi úspěšně a mocně k tomu, aby Jednota měla kněží nejen zbožné, nýbrž i vzdělané. Vzdělání kněží bylo mu životní otázkou Jednoty a podmínkou jejího zdravého rozvoje.

A proto jej tolik bolelo, když v Jednotě i za jeho doby jevil se proti takovému úsilí odpor a když odpůrci vzdělání proti Blahoslavovi docela namítali, že prý vnáší[1]) do Jednoty »cizí oheň«. Byli to kněží, a z nich zvláště B. Jan Augusta, kteří sami neměli takového vzdělání a kteří se nyní dovolávali B. Lukáše, že »nic nepsal, čehož bych v Jednotě nenašel«[2]), a že »říkával[3]), že v Jednotě vše našel a odtud bral«.

Bylo o tom jednáno již na schůzi starších v Přerově 1566. Blahoslava odpor proti vzdělání »nemálo zkormoutil«. Již 15. února 1567 napsal v rozhorlení proti misomusům důtklivou Filipiku a pak r. 1571 »ve Vadách kazatelů« znova zdůrazňuje svoje stanovisko. Nejde tu o to, abychom sledovali jeho úsilí o humanistické vzdělání. Ale nelze pominouti toho, jak velice Blahoslav si přál, aby mezi bratrskými kněžími vyrůstali lidé nejen pobožní, nýbrž i vzdělaní. A v tomto přání, aby bratrští kazatelé vynikali vzděláním i zbožností a mravní opravdovostí, nebojí se rozumového vzdělání, ale touží, aby v Jednotě vědecké, bohoslovecké vzdělání bylo pěstováno více než dosud.

Tak Blahoslav v Jednotě proti odchylným směrům zdůrazňuje mravní opravdovost, ustálený a osvědčený řád, od něhož bez vážných důvodů nerad se odchyluje, ač vážným důvodům je ochoten vyjíti vstříc a povoliti, a zvláště velmi důrazně doporučí vzdělání. Cítí se v tom za jedno s těmi, kteří v Jednotě, v minulosti i v přítomnosti, byli tu předními pracovníky a vůdci, a vzpomíná jich s hlubokým vnitřním souhlasem a uznáním.

Vysoko před ním stojí M. J. Hus, jakož i zakladatelé Jednoty. Ale Blahoslav si všímá zvláště těch, kteří byli jeho době bližší. A tu nade všecky mu vyniká B. Lukáš Pražský. »O tomto muži lépe jest tuto nic nepraviti — tak o něm píše Blahoslav[4]) — jestliže bych mnohé věci opustě, málo něco připomenul, aby nebylo řečeno, že sem nic anebo příliš málo pověděl. Summau nikdy muže takového v Jednotě nebylo. Dejž nám a stádci svému Pán mnoho takových tak věrných, pilných, učených a nedadaucích se přemoci mužův«. Uznale se zmiňuje Blahoslav o B. Martinu Michalci v Prostějově, v jehož čeledi kdysi sám byl, a zvláště o B. Janu Rohovi. »Byl[5]) sudí Jednoty, Čech výborný, arcibiskup neb patriarcha biskupův, kterýž jako orel nad Augustou atd. velmi vtipný. Muž ačkoli neučený, než Němec dobrý, a mnoho jazyků čítal«. Zvláště v jasném světle před Blahoslavem

[1]) „Vady kazatelův“ (Slavík 1906) 67 nsl.
[2]) Tamže (Filipika) 101.
[3]) Gindely, Dekrety 224 (1566).
[4]) J. Fiedler, Todtenbuch d. Geistl. d. B. B. 226.
[5]) Tamže 233.

stojí však jeho první správce duchovní a vůdce z prvého mládí, z pobytu jeho v Přerově, B. Wolff. »Bohu a všem téměř lidem, jenž jej znali, velmi milý. Býval[1]) jsem s ním od dětinství svého. A když se koli na skutky muže toho rozpomenu, vždycky se jemu divím. Neb sem nikdá jemu podobného neviděl, aniž vím, aby nyní Jednota jemu podobného měla. A to v těchto věcech: v ochotnosti, přívětivosti, opatrné mluvnosti, pobožnosti, příkladnosti, vážnosti, jímání lidí milostí k sobě atd. A ač prostý byl, však příjemný kazatel, písař, Němec, hospodář dobrý . . Při žádném z správcův bratrských tak málo vášní škodných nepoznal sem. Taková byla muže toho bedlivost, že sebau uměl vládnauti. Člověk tě byl, ale takový člověk, jakýchž velmi málo jest. Latině téměř nic neuměl . . . a pravým uměním, skvěl se«. Tak vzpomíná Blahoslav zvláště těchto tří osobností v Jednotě nad jiné mu blízkých. Staví jim tím pomník krásný a trvalý. Ale spolu prozrazuje, z kterých osobností v Jednotě sám nejvíce čerpal a které vlivem svým působily zvlášť mocně na jeho vnitřní duchovní a zvláště náboženský život. A vzpomeneme-li ještě Blahoslavova ujce Tobiáše Bezpera[2]), jáhna, »jemuž původ Jednoty výborně znám byl«, a který byl »muž bohabojný, rozumný, starověký«, a pak B. Jana Černého[3]) v Ml. Boleslavi, sudího Jednoty, který byl »muž pobožný, příkladný, výmluvný, pracovitý, pilný, bedlivý, horlivý a sumau věčné památky hodný«, i B. Mat. Červenky[4]) v Přerově, biskupa a písaře Jednoty, kterýž »byl člověk učený, výmluvný, příkladný, historicus a sumau veliký a znamenitý člověk«, a »drahý její klínot«, — nechybíme, jestliže v nich vidíme muže, s nimiž Blahoslav nejen se často stýkal, ale s nimiž se cítil zajedno a z nichž i čerpal posilu k tomu, aby nelekal se odporu těch, kteří šli jinou cestou, zvláště B. Augusty, nýbrž aby šel důsledně dále společnou s nimi cestou srdečné zbožnosti, mravní opravdovosti, řádu, kázně a vzdělání.

XI. Blahoslav jako náboženská osobnost.

Nezbývá, než abychom shrnuli v jedno dosavadní pozorování náboženského života Blahoslavova a abychom se pokusili charakterisovati Blahoslava jako náboženskou osobnost.

Blahoslav jest muž hluboce náboženský, vyrostlý z náboženského života Jednoty, ale od samého mládí dotčený mocně vlivy zahraniční reformace a zvláště vlivy vitemberskými. Tak již v 28 letech jevil se nám jako osobnost mravně i nábožensky zralá a v hlavních věcech ustálená.

Tenkráte ovšem vystupovala jeho náboženská osobnost jen v hlavních rysech. Kladl důraz na obrození člověka, na nový život. Zásadně v hlavních věcech schva-

[1]) Tamže 234.
[2]) Tamže 249.
[3]) Tamže 248.
[4]) Tamže 251.

loval společný postup Luthera i Zwingliho, Bucera, Oecolampada i Kalvina, ale nerad viděl mezi nimi spory o věci »služebné« a kritisoval i krajně pravý směr Lutherův i jiné směry krajně levé. Šel s Jednotou směrem středním, jakým se snažil jíti Jednotě ve mnohém příbuzný Melanchthon. V tom smyslu je Blahoslav již na počátku veřejné své činnosti osobnost nábožensky vyspělá, proniknutá naprosto zbožností bratrskou, ale v učení mocně dotčený vlivem vitemberským.

V těchto svých hlavních rysech zůstává si Blahoslav i na dále věrný, a proto lze mluviti o jeho náboženském vývoji jen s omezením. V podstatě ve svém náboženském životě trvá vždy se vším důrazem na zbožnosti, pěstované v Jednotě, a udržuje Jednotu na střední cestě, vedoucí v tehdejším zápasu stran směrem Melanchthonovým a Vitemberských. To činí i tenkráte, když doléhají naň nové otázky věroučné a nutí Jednotu i jej, aby v nich získal si ujasnění a zaujal určité stanovisko. Blahoslav a s ním Jednota zkoumají sporné otázky vždy ovšem ve světle Písma. Ale, vedeni jsouce vnitřní příbuzností k Melanchthonovi a jeho stoupencům, dospívají při tom k takovému pojetí, v jakém je jim oporou stanovisko Vitemberských. A tak čím více sporných otázek, tím více se stává patrna vnitřní příbuznost směru Blahoslavova a Vitemberských.

Stanovisko Blahoslavovo ke všem tehdejším otázkám nejzřejměji a nejúplněji je podáno v českém vydání bratrské konfese z r. 1561 a 1564. Blahoslav vždycky toto vydání pokládal za nejčistší a nejvlastnější, nejpřiléhavější. Než v konfesi, kde Jednota byla nucena vyslovovati se o věroučných otázkách tenkráte palčivých, ocitly se v popředí mnohé otázky, o něž Jednota neměla právě největšího zájmu. A na druhé straně zase mnohé z toho, oč Jednota ve své zbožnosti zvláště se zajímala, zůstalo zde stranou jen proto, že veřejnost, zvláště zahraniční, neměla o to péče. To vede k tomu, že konfese bratrská přece jen nepodává zcela jasný a správný obraz bratrské a též Blahoslavovy zbožnosti, nýbrž obraz do jisté míry zkreslený.

Náboženský život Blahoslavův v Jednotě neprojevoval se totiž v hloubání o tajemstvích víry. Blahoslav pěkně o tom[1]) praví, že »jest všetečné a neprohlédavé« mluviti »o velikých, hlubokých a nesnadných věcech« jako o Trojici sv., o osobách božských, způsobu a rozdíle jejich, podstatě, o vyvolení, o předzvědění božím a jiných jim podobných článcích, o nichž nyní mezi křesťany »s velikou zkázou« jsou mnohé nesnáze a spory. Blahoslav chce, aby v Jednotě tomu všemu bylo raději vyhýbáno. Však do nich »Jednota, správcové její, přední a starší, i první i nynější, nikdy se pustiti nechtěli«, jako do věcí »více ku překážce nežli ke vzdělání života Kristova při věrných církve oudech sloužících«. Proto přestávali »na obecném smyslu, slovích a mluvení způsobích, phrasibus, pokudž jen s obtížením pravdy nebylo«. Bratří tak činili ne proto, že by těm hlubokým věcem pro jejich subtilnost nerozuměli, ale aby se uvarovali marných hádek a aby raději

[1]) »Vady kazatelův« (1906) 91.

a tím vážněji sloužili »lidu sobě od Pána svěřenému k lásce a ku pokoji božímu«, v čemž zřejmě viděli hlavní úkol.

Blahoslav sám sice zásadně nebyl proti bohosloveckému hloubání o takových hlubokých věcech. Ale zdá se, že měl příliš autokritiky, aby jen povrchně se oddal takovému studiu. Píše[1]) na konci svého života: »Scribere graviora, nempe theologica, supra vires meas videbatur a také, ut verum fatear, jakž jsem mohl, takž mi se nechtělo, a jakž jsem chtěl, nemohl jsem«. Proto většími věroučnými pracemi Blahoslav se neobíral, leda jen příležitostně a mimochodem, ač z jeho spisů je patrno, že ovládal dobře náboženské učení své doby i minulosti. Ale v Jednotě nebyla ta věc uložena jemu, nýbrž, jak sám skromně praví[2]), poněvadž to byla věc nesnadnější, B. Mat. Červenkovi, »magis erudito«: »oní jest měl summam nostrae theologiae, jakož byl i začal, sepsati«. Blahoslavovi v tom směru byla na závadu i jeho neduživost. »Ustálý a ubědovaný často jsa, tu sem jako ad leviora studia se utekl«. Ujal se totiž nového překladu Nového zákona z řečtiny do češtiny, jak mu bylo uloženo. Šlo mu tu ovšem v prvé řadě o sám Zákon Páně, aby jej všem srozumitelně, jasně a libě postavil před oči. Ale nad to v Novém zákoně »příklad a pravidlo pravé češtiny budaucím Zákona Páně starého vykladačům a zvláště synům mým v Pánu milým pozůstaviti zdálo mi se netoliko býti užitečné, ale i téměř povinné«. Tak Blahoslav je všelijak odváděn od bohosloveckého hloubání a veden k pěstování oborů, souvisejících s životem.

Tak je zbožnost Blahoslavova rázu praktického, to jest, směřuje k životu mravnímu a opravdovému. Je v tom zajedno s Jednotou, které v náboženství v prvé řadě jde vždy ne o hloubání, ale o život v následování Krista[3]). A tak v Blahoslavově zbožnosti v popředí stojí ne bohoslovecká spekulace, nýbrž zbožnost vroucí a prostá, projevující se v životě opravdovém, zkrátka zbožnost v duchu Kristově.

Blahoslav dal této své zbožnosti nejlepší výraz v některých svých písních[4]), jež pak r. 1561 uložil do kancionálu bratrského. Z valné části jsou skladby ty, jako jiné církevní písně té doby, veršované opisy biblického vypravování o význačných skutcích božích, týkajících se lidského spasení. Ale mezi jeho písněmi jsou i mnohé, v nichž se projevuje živě Blahoslavova osobní zbožnost. A zbožnost ta se zračí tu jako píseň kající, tam jako naprostá důvěra v Boha i uprostřed utrpení, tu jako úplné se oddávání Bohu, v němž se Blahoslav cítí jist a bezpečen, i když všechno ostatní padá; tu zase zbožnost jeho nalézá výraz ve vroucí touze po následování Krista, tu jako dychtění po věčném obecenství s Bohem, tam

[1]) Grammatika čes. (1857) 351.

[2]) Tamže 352.

[3]) Spis tento otázek trojích 1523 v II. části: „Co jest křesťan? Rci: Účastník a následovník Pána Krista".

[4]) Jejich seznam zaznamenává Blahoslav v AB. IX. 332.

zase jako prosba za ochranu církve Páně a jinde zase jako výstražný hlas, varující před světem. Při tom až překvapuje, že v jeho písních nikde se neozývá ohlas učení o ospravedlnění z víry, ani o připočtění spravedlnosti Kristovy, ani jiných učení o náboženských tajemstvích. Ač v četných církevních sporech a též v konfesi Blahoslav tajemstvími těmi horlivě se zabývá, zdá se, že jeho osobní vroucí zbožnost tím vším nijak není blíže určena. Všechny jeho písně pěkně nám osvětlují Blahoslava jako muže Bohu cele oddaného, usilujícího o nový život v duchu Kristově a o uskutečnění království božího na místě hříchu a zloby.

Pramenem takové zbožnosti je Blahoslavovi Písmo. Jeho si Blahoslav váží nade všecko. »Písma[1]) svatá Starého i Nového zákona jsou jako veliké hory boží a jako studnice čerstvých a nejčistších vod ustavičně z nich vyplévající plné, z kterýchžto hor a studnic potom přeneseno jest do domů všechno to, což se hospodářům vidělo předně a gruntovně potřebného. A to jsou svatá čtení a epištoly, přiložené k jistým časům a dnům přes celý rok«.

Ale vedle Písma váží si Blahoslav i spisů vynikajících lidí božích: »Z těch studnic (Písem svatých) bývá přenesena ta výborná voda nad křišťál čistší k svlažování při tom domu všeho toho, což vláhy potřebuje. A toť jsou rozličtí a velmi mnozí spisové mužů duchem Kristovým osvícených, kteříž jsou nádoby aneb sudové toho rozkošného nápoje, vzatého z těch studnic, plní«. A Blahoslav by jen rád, aby kazatelé z těch studnic i nádob hojně čerpali k občerstvení mnohých: »I beřiž[2]) tedy z toho ze všeho, co chceš, aby mohl vlastně podoben býti koflíku zlatému nebo stříbrnému, nejdražší nápoj zdržujícímu«.

Bratrští kazatelé mají býti tedy v Jednotě těmi, kteří sami čerpají z pramenů vod živých a občerstvují pak i jiné. Blahoslav by rád, aby proto hojně čerpali z Písma i z knih »předků,« totiž svatých mužů, starých učitelů z učeného starověku: »Ctěme[3]) dary boží v předcích našich, svatých mužích! Amemus puriorem antiquitatem! Předkové[4]) jsou naši prvotiny ducha Páně měli«. Tak prý to činili i »začínatelé Jednoty.« Tak činil i Bratr Lukáš. Sám to činí v míře nejhojnější a vyrůstá tak v náboženskou osobnost nad jiné zdravou a čistou, před níž nám nelze než skloniti se s úctou.

Blahoslavova zbožnost souvisí nerozlučně s jeho životem. Blahoslav nemůže býti zbožný, aby nebyl především osobností mravně opravdovou. Je v tom arci zajedno s Jednotou. Před jeho zrakem stojí vždy Bůh a jeho život je životem před Bohem. Proto žíti nábožensky samozřejmě mu znamená žíti mravně, v čistotě a lásce.

Taková zbožnost má ovšem ohromný význam mravní, jsouc zdravým kvasem v srdci jednotlivců i v celém národě. Vede přirozeně k vytvoření jiné církve, než

[1]) Vady kazatelův 27—28.
[2]) Vady kazatelův 28.
[3]) Vady kazatelův 67.
[4]) Vady kazatelův 72—73.

jaké byly dosud. Blahoslavovi nestačí církev, v níž jde v prvé řadě o obřad a o poslušnost k církevnímu učení, ale v níž kněží i lid vedou život neukázněný. Nestačí mu ani církev, v níž jde o čisté učení podle Písma, v níž však není dbáno dosti o život opravdový před Bohem. Jemu jde nade vše o církev jako jednotu božího lidu, žijícího u víře a v poslušnosti k Bohu a v následování Krista a v jeho duchu. Tak si přeje míti Jednotu. V tom smyslu jí věnuje celý svůj život a všechny své síly až do vyčerpání.

Jest si ovšem vědom, že ani Jednota není ještě taková, jak by si ji přál, aspoň ne současná Jednota. Vidí v ní leckteré nedostatky. Proto s toužeností se dívá do doby minulé, do doby před 30 lety, za časů »velikého muže božího Lukáše«.[1]) Praví s bolestí: »Těchto[2]) třicet let pořád zběhlých jaký jest lid Jednoty — ba skoro bych řekl, i služebníci — proti onomu lidu, kterýž byl před tím, suď, a s kterým lidem by se raději postavil před stolicí Páně?... Jest rozmnožen lid i rozpuštěn«. A hned ukazuje, co tenkráte vedlo k tak krásným poměrům v Jednotě a čeho by si přál i v nynější Jednotě: »Co je osvítilo? Přívětivé, se k nim služebníkův ukazování, pobožným a šlechetným obcováním jich i k bedlivosti při službách božích nakloňování, čistá, pobožná a vážná s nimi o věcech spasitelných rozmlauvání, odřezání, co se kde nalézti mohlo, marností, šprýmův, dvorských škrabuňkův etc., zplození v nich tudy bázně i milování svatého a jiné k tomu podobné věci«. Přál by si tedy větší vážnosti i opravdovosti v lidu i mezi bratrskými kněžími, aby Jednota byla církví tak krásnou, jak byla církev prvotní, jak ji líčí Písmo. Tam vidí vlastní vzor krásné církve a takovou by rád měl Jednotu.

Nelze neviděti, že náboženství Blahoslavovo ve své podstatě je z vrcholných vypětí náboženského hnutí českého. Oč Blahoslavovi šlo, o to jde vskutku i v celém náboženském hnutí českém; je to vždy v podstatě především vroucí nadšené úsilí o život nový před Bohem v duchu Kristově. V tom smyslu působil již Milíč, Matěj z Janova i Hus. O to usilovali husité a zvláště ovšem Bratří. A v tom smyslu přese všechny odchylné vlivy, které tenkráte ze zahraničí na Jednotu doléhají, zvláště působí i Blahoslav. Jeho svérázné úsilí, charakterisující Jednotu i celé české hnutí náboženské, je tím cennější, že je nejen české, nýbrž že je to ve své podstatě náboženství zdravé a oživující, jak vytryskuje v prvé řadě z osobnosti Kristovy a z jeho evangelia. Lze rozuměti, že Blahoslav tak velice bděl nad ním, aby se v Jednotě neporušilo a nepřišlo na zmar, ale aby v ní bylo živnou silou a kvasem nového života v době současné i pro budoucnost příštím pokolením.

[1]) AB. IX. 99b: „Pilné rozjímání" z r. 1565.
[2]) AB. IX. 94b: tamže.

VLADIMÍR HELFERT:

MUZIKA BLAHOSLAVOVA A PHILOMATOVA.

Mohutný proud humanismu v době Jagellovců a po celé další 16. století, jenž měl tak pronikavý vliv na naši literaturu a celý náš kulturní život, nemohl přirozeně nevyvolati ohlasu i v hudebním životě té doby. A skutečně dochází tehdy k neobyčejnému povznesení úrovně hudby u nás. Proniká sem stále více hudba školy nizozemské, čímž se u nás zdokonaluje vícehlas, a není náhodou, že právě z doby jagellovské a ze 16. století jsou zachovány nejcennější dokumenty tohoto nového života hudebního, kancionál Franusův (1505) a Speciálník Královéhradecký.[1]) Je proto přirozeno, že vlivu tohoto nového hnutí nemohla se ubrániti ani hudební theorie té doby.

Humanism, požadující vzdělání co nejúplnější a nejbohatší, zdůraznil nutnost, postaviti také hudbu v řadu předmětů, jejichž znalost je nezbytně nutna vzdělanému humanistovi. Hudba, která dosud na školách vystupovala ve spojení s matematikou, jakožto jedna ze sedmi artes liberales, stává se samostatným naukovým předmětem, jenž začíná se sbližovati s praksí současné vokální polyfonie. Ve školských řádech 16. stol. na hudbu vždy je pamatováno hodinou denně.[2]) Tento nový duch si přirozeně vyžádal i příslušné pomůcky theoretické, a tak od začátku 16. stol. píší se horlivě v Německu učebnice hudební theorie, jež byly určeny žákům, po příp. kantorům jakožto příručky. Sestavování takových učebnic jest zjev pro celé 16. stol. neobyčejně typický a rozšířený a jest organickým článkem celého hnutí humanistického. Jsou to učebnice, které, vycházejíce ze základních theoretických děl 15. stol. — hlavně z Franchina Gafuria — a opírajíce se o současnou hudební praksi, nepřinášejí (až na nepatrné výjimky) nových theoretických poznatků, nýbrž svůj úkol spatřují v tom, celou látku co nejlépe a nejúčelněji shrnouti a přehledně sestaviti, aby »pueri sive tyrones« z toho měli co největší užitek. Takto sestavená látka diktovala se žákům a z toho pořizovaly se »muziky«,

[1]) Viz práce Dobr. Orla: Kancionál Franusův z r. 1505 (Praha (1922) a „Počátky umělého vícehlasu v Čechách". (Sborník filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave I. č. 8., 1922).

[2]) Tak ve slavném drážďanském „Křížovém kantorátě" stanoví učební plán z r. 1575 denně hodinu hudby, v pondělí a úterý, pak vždy půl hodiny theorie a půl hodiny prakse; „media hora tribuitur exercitio et media explicationi praeceptorum musices" (K. Held: Das Kreuzkantorat zu Dresden, Vierteljahrschr. f. Musikwissensch. X. 246–247). V Lipsku bylo to obdobné (Viz o tom Rud. Wustmann, Musikgesch. Leipzigs, 1909, I. 105).

t. j. učebnice hudby.[1]) V řadě těchto učebnic možno postihnouti (podle místa, kde vyšly) trojí skupinu: norimberskou, lipskou a vitemberskou. K norimberské patří především Adriana Petita Coclina »Compendium musices« z r. 1552, dále Seb. Heydena »De arte canendi« 1540, Nic. Roggia »Musicae practicae elementa« 1546 a H. Faherovo »Compendiolum musicae« z r. 1548. V Lipsku vyšla především Ondř. Ornitoparcha »Musicae activae micrologus« r. 1517, zde začal vydávati Georgius Rhau »Enchiridion musices« r. 1518 a sem patří též Galliculova »Isagoge de compositione cantus« z r. 1520, jež je naukou o komposici. Skupina vitemberská spojena je nerozlučně se jménem vydavatele Jiřího Rhaua. Rhau (1488—1548), učitel a hudební theoretik, založil si 1525 tiskárnu ve Vitemberce a zde rozvinul neobyčejně plodnou činnost vydavatelskou. Z jeho tiskárny vyšly tyto učebnice: Nic. Listenia »Rudimenta musicae« 1533, jež od r. 1537 vycházela pod titulem »Musica« ve velmi četných vydáních.[2]) Zde vydával své učebnice plodný spisovatel Martin Agricola, z nichž nás zajímají »Rudimenta musicae« z r. 1539, sem přenesl přirozeně další vydání svého Enchiridia také Rhau sám,[3]) zde vyšly J. Spangenberga »Quaestiones musicae« 1536, jež rovněž dočkaly se mnoha vydání, i Galliculův »Libellus de compositione« z r. 1538, a nad jiné důležité bylo zde vytištění nejlepší tehdejší hudební theorie Herm. Fincka »Practica musicae« z r. 1556.

Stranou těchto skupin vydává Joh. Vogelsang »Musicae rudimenta« r. 1542 v Augsburku a rodák z Čech, vratislavský kantor Haug »Erotemata musicae practicae« ve Vratislavě r. 1541 a 1545 a na samém prahu tohoto století zahajují řadu těchto theorií humanistickým duchem naplněných Nic. Wollick svým »Opus aureum« z r. 1501 a Johannes Cochlaeus svou »Musikou« z r. 1507 v Kolíně n. R.

Z těchto skupin kvantitou a kvalitou nejvýznamnější je skupina vitemberská. Zájem Lutherův o hudbu a o povznesení hudebního vzdělání hrál zde nepochybně významnou úlohu, stejně jako zvýšený ruch humanistický, jenž soustředil se kolem Melanchthona. Muzika Listeniova a Spangenbergova, učebnice Agricolovy a Rhauovy patřily v té době k nejrozšířenějším. Nad jiné však převaha této skupiny jest dána dílem Finckovým, které bohatsvím a methodičností zpracované látky jest zjevem v řadě současných učebnic zcela výjimečným.

Tyto učebnice ovládaly tehdy hudební svět celé střední Evropy. Možno mluviti o skutečné záplavě těmito muzikami v 1. pol. 16. století. Dokladem je Polsko, kde uvedené učebnice byly všeobecně rozšířeny, tak že zatlačily tam do-

[1]) K. Benndorf, Sethus Calvisius als Musiktheoretiker (Viertelj. f. Musikwis. X. 1894, 427–428).

[2]) Viz o tom Eitnerův Quellenlexicon.

[3]) Od 1531 vycházejí další edice ve Vitemberce (Eitner, Q. L.)

mácí theoretiky Felsztyńského, Monetaria Křemnického a Libana z Lehnice. Z Německa sem přišli Ornitoparchus, Rhau, Heyden, Vogelsang, Spangenberg, Listenius a Wifflingseder (Musica z r. 1541), jejichž dosud zachované spisy v Krakově podávají nejlepší svědectví o této invasi německých učebnic. Na universitě krakovské učilo se hudbě kolem r. 1539 dle Ornitoparcha, později (c. 1542) dle Listenia.[1])

Že naše země se nevyhnuly v 1. pol. 16. stol. tomuto vlivu hudebních učebnic z Německa, jest pochopitelné tím více, že u nás v té době nebylo muzik psaných českým jazykem. Na tuto okolnost naráží Blahoslav v předmluvě ke své Muzice, když praví, že ten, kdo chtěl poučiti se o hudbě, musil sáhnouti po knihách latinským jazykem psaných. Dokladem je i to, že v universitní knihovně v Praze zachovaly se muziky Cochleova, Ornitoparchova, Finckova, Coclinova a Faberova, v knihovně kláštera strahovského Muzika Listeniova a Haugova. Rovněž Spangenberg nebyl u nás neznámý[2]). Že u nás těchto bylo třeba, je pochopitelné tím více, že na našich školách — podobně jako jinde — hudba byla pevně včleněna v systém vyučovací.[3]) Věc ta však měla i své stinné stránky, neboť v případech, kdy kantoři neovládali latiny, byli nuceni ve svých theoretických vědomostech o hudbě si vypomáhati, jak mohli, což vedlo v mnohých případech k úpadku ve vyučování hudbě.[4]) Proto Blahoslav, ve své neúnavné snaze zvýšiti úroveň vzdělanosti v Jednotě, pociťoval za těchto všech okolností živou potřebu české učebnice hudební, která by shrnula hlavní výsledky humanistických příruček německých a která, přihlížejíc k hudebním poměrům v Jednotě, pomáhala by povznésti chatrné hudební vědomosti kantorů. Tuto učebnici napsal Blahoslav svou Muzikou (1558, 1569) a svými Přídavky. Je psána především pro kantory jakožto příručka při vyučování i jako praktický pokyn při provozování hudby a skládání písní.[5])

[1]) O tomto rozšíření humanistických učebnic z Německa v Polsku podává poučné doklady Ad. Chybiński v pracích: Polnische Musik und Musikkultur in ihren Beziehungen zu Deutschland. (Sammelb. d. Internat. Musikgess. XIII. 1912, 470). Die Musikbestände der Krakauer Bibliotheken 1500—1650 (tamtéž 383.), Die deutschen Musiktheoretiker im 16.—18. Jhdt. u. d. polnische Musik. (Zeitschr. I. Mg. XIII. 57.)

[2]) Winter: Život a učení na partikul. školách (1901) str. 575.

[3]) Dle řádu Codicillova z r. 1586 ve všech třídách první hodina po obědě denně byla určena zpěvu a hudbě theoretické (Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. stol., 1901, 634 a násl.)

[4]) Svědčí o tom opět Blahoslav v předmluvě k Muzice: „Kdožkoli o umění to stál, musil neb v učení se latinskému jazyku vydati anebo od netrefných mistrů místo obšírného stromu špatnou větvičkou za vděk vzíti (Hostinský 5—3 b.)

[5]) Tento didaktický účel vlastní Muziky jest zřejmý jednak z Muziky samé, jednak je doložen také Blahoslavovou Grammatikou, kde v knize III. v kapitole o užívání cizích slov píše: „Před *žáky* můžeš jmenovati . . . Partes t. knihy notované, z nichž zpívají na několik hlasů etc., Kustoš, Clausula, Fusa, Tonus, Devocian de voce zpívá“ (vydal Jireček—Hradil, str. 229.) To vše jsou termíny z „Muziky“.

Dříve nežli k tomuto úkolu přikročil, vykonal Blahoslav nutné přípravy. Celý jeho vývoj a jeho vzdělání a poměry v Jednotě pak způsobily, že Blahoslav mohl si získati k tomuto úkolu zvlášť dobrý základ.

Pro potomního autora první české Muziky bylo nad míru významné, že jak vývoj událostí v Jednotě, tak i jeho osobní osudy utvořily přirozený základ k tomu, že vešel v užší styk s vitemberskou skupinou hudebních učebnic. Blahoslav prožívá své mládí právě v té době, kdy od r. 1533, za představeného Jednoty Jana Roha byly navazovány styky s Lutherem a kdy tak nastává těsnější spojení s Vitemberkem.[1]) Je pak známo ze života Blahoslavova, že prvním větším střediskem v cizině, v němž hledal doplnění a prohloubení svých studií humanistických, bylo sídlo Lutherovo a Melanchthonovo, kde Blahoslav ztrávil na vysoké škole rok 1545, následuje tak příkladu celé řady členů Jednoty, kteří před tím již od 20 let odcházeli rovněž do Vitemberka za účelem vzdělání.[2]) Blahoslavův pobyt ve Vitemberce spadá do doby, kdy tiskárna Rhauova rozvíjí svou nejhorlivější činnost; právě konec let třicátých a léta čtyřicátá jsou nejplodnější tímto vydavatelskými ruchem hudebních učebnic. Je proto přirozeno, že Blahoslav, jenž ve své Muzice osvědčil tak bystrý smysl pro hudbu, pilně si všímal této literatury, o níž již víme, jak se rozšířila po celém hudebním světě ve střední Evropě. Než i jinak byl Blahoslav účasten intensivního hudebního ruchu, jenž se vyvíjel v městě Lutherově. Zachován je hudební studijní sešit studenta Jiřího Donata, jenž je dokumentem toho, jak se učilo hudbě na universitě vitemberské právě v době, kdy Blahoslav zde meškal. Donatův sešit pochází z doby kolem r. 1543 a obsahuje zápisky o theoretických přednáškách o hudbě. Zápisy tyto nejsou nic jiného, nežli stručný souhrn hudební nauky, jak se traktovala tehdejšími hudebními příručkami.[3]) Tedy Blahoslav byl i svým studiem na universitě uveden do ovzduší hudebně-theoretické skupiny vitemberské. Že pak zájem Blahoslavův o středisko protestantského humanismu nepřestal jeho studiemi, bylo by možno při povaze tohoto bojovníka za vyšší vzdělání humanistické tvrditi i tenkráte, kdybychom nevěděli o obnoveném jeho osobním styku s Vitemberkem r. 1556. A že Blahoslav skutečně s touto vitemberskou skupinou se seznámil velice blízko, toho doklad podal sám ve své Muzice, kde jako své prameny uvádí hlavní představitele této skupiny, Listenia a Fincka. Třetí pramen, k němuž se hlásí, Adrian Petit Coclinus,

[1]) Srv. Quellen zur Gesch. d. Böhm. Brüder (Gindely) ve FRA. II. A XIX., str. 14. a násl., Čihula. Poměr Jednoty Bratří č. k Martinovi Lutherovi ve Věst. Spol. nauk 1897, č. IV. str. 36 n.

[2]) Viz o tom Gindelyho životopis Blahoslavův v ČČM. 1856, str. 21 a 22. O významu vitemberského pobytu pro Blahoslavovo vzdělání hudební zmiňuje se Hostinský, Jan Blahoslav a Jan Josquin, 1896, str. VII.—VIII. a LXXIV.

[3]) O tomto sešitě Donatově podává zprávu Ad. Aber, Das musikal. Studienheft des Wittenberger Studenten Georg Donat (um 1543)., S. I. Mg, 1914, XV., str. 68. a násl.

nebyl rovněž neznámý ve Vitemberce, neboť zde 1545—1546 působil s úspěchem jako učitel hudby shromážďuje kolem sebe hojně žáků hlavně tím, že byl žákem slavného skladatele Josquina de Prês.[1])

Pro otázku, naznačenou nadpisem této studie, jest pak nad míru důležitá okolnost, že k této vitemberské skupině hudebních příruček patří, třebas nepřímo, ještě jedna humanistická hudebně-theoretická učebnice, a dokonce dílo českého autora — Václava Philomata z Jindřichova Hradce »Musicorum libri quatuor«.

Philomatova Muzika vzbudila u nás pozornost nejdříve v kruzích literárně-historických jakožto význačná památka humanistická z doby jagellovské. Na dílo nejprve upozornil Jos. Truhlář, aniž však měl možnosti je poznati.[2]) Prvý bibliografický popis Philomatovy Muziky podal u nás Ant. Truhlář ve svých »Příspěvcích k dějinám studií humanistických v Čechách.«[3]) Do věcného rozboru se přirozeně nepustil.[4]) V cizí literatuře hudebně historické ovšem Philomatova Muzika není neznáma, což ovšem souvisí s tím, že své doby patřila k nejoblíbenějším hudebním příručkám humanistickým. Podrobné a soustavné pozornosti nebylo jí však ani zde věnováno.

Muzika tato latinskými hexametry psaná má titul: Venceslai Philomatis de Nova Domo Musicorum libri quatuor, compendioso carmine elucubrata.[5]) Dílo toto psal Václav Philomates r. 1511 ve Vídni, kde dlel na studiích na tamější universitě, a tamtéž také dílo po prvé vydal r. 1512.[6]) Pro svou formu i pro zhuštěné ovládnutí celé látky, jíž bylo třeba tehdy k hudební praksi, nabylo toto dílo brzy veliké obliby, o čemž svědčí četná vydání další, z nichž patrno, že se udržovalo při životě v celé první polovici 16. stol. Ve Vídni vyšlo znovu r. 1523, z dalších vydání dosud jsou zjištěna z r. 1534 a 1543.[7])

[1]) Srovn. O. Kade, Adrian Petit Coclinus, Monatshefte f. Musikgesch. XXIX., 1897, str. 4. a násl.

[2]) Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (Praha, 1894, str. 191.)

[3]) České Museum filologické V., 1899, str. 83. a násl.

[4]) Na str. 88 píše: „bylo by si přáti, aby odborné studium věcnou její podstatu náležitě vyšetřilo a spisovateli v oboru domácí literatury hudební místo podle zásluhy vykázalo".

[5]) Bibliografický popis zde nepodávám a rovněž od srovnání různých vydání zde bylo upuštěno. V první věci odkazuji zatím na uvedenou studii Ant. Truhláře. Podrobný popis a srovnání jednotlivých vydání podám při příležitosti chystané edice této zajímavé hudební a humanistické památky, kde také bude podána hudebně-historická kritika Philomatovy Muziky. Zde jest nám pouze srovnávacím pramenem vzhledem k muzice Blahoslavově. Proto také osoba Philomatova zde ponechána dle možnosti stranou; též o tom bude řeč ve zmíněné edici.

[6]) Ve věnování knězi Janu Kaplickému píše Philomates: „Hoc ego itidem opusculum, quod florentissima Vienensi academia nuper edideram, virorumque ingenio doctissimorum approbatum, tuae excellentiae dedicare dignum duxi . . ." (a Ib) 1523.

[7]) Eitnerův Quellen-Lexicon uvádí ještě vydání z r. 1518 (ve Vitemberce), ale dosud jsem spolehlivost toho nemohl zjistiti.

Pro naši otázku je však důležitá ta okolnost, že Philomatova Muzika svým vydáním z r. 1534 dostává se mezi vitemberskou skupinu učebnic, neboť toto vydání pořízeno bylo ve Vitemberce u Rhaua. Ale nedosti na tom, právě ve Vitemberce těšila se Philomatova Muzika zvláštní pozornosti. Georgius Rhau ve svém »Enchiridion utriusque musicae« z r. 1520 (v Lipsku) postupuje tak, že poučky o jednotlivých otázkách hudební nauky pronáší ústy Philomatovými, takže jeho učebnice spočívá z interpolace hexametrů Philomatových do vlastního textu. Mimo to pak v úvodě neopomenul tuto okolnost poznamenati a na význam Philomatův poukázati.[1])

Víme však, že tato příručka Rhauova přišla brzy do okruhu vitemberského, když Rhau sám zde začal r. 1525 se svou vydavatelskou činností, a tím i znalost Philomatova přenáší se do Vitemberka. Tato vitemberská vydání Rhauovy příručky jsou z těchto let: 1531, 1532, 1535, 1536, 1538, 1546, 1551 a 1553. Neobyčejná obliba její šířila současně znalost jména Philomatova a je pro nás významno, že to bylo v době, kdy Blahoslav dlel ve Vitemberce na studiích (1545)[2]). Vedle Rhaua druhým šiřitelem znalosti Philomatovy ze skupiny vitemberské byl Martin Agricola. Ve svých »Rudimenta musices«, jež vyšly u Rhaua ve Vitemberce r. 1539, užil téže interpolační methody, jako Rhau. Ve 4. kapitole »De tonorum cognitione« místo vlastního výkladu podává čtyřverší Philomatovo[3]). Týž Agricola pak zpracoval první knihu Philomatovy Muziky o zpěvu chorálovém ve školskou učebnici pod titulem »Scholia in musicam planam Venceslai Philomatis de Nova Domo ex variis musicalibus scriptis pro Magdeburgensis scholae tyronibus collecta«, jež vyšla r. 1540 v Magdeburce, kde byl Agricola kantorem[4]). Proniká-li takto jméno Philomatovo na školy v létech třicátých a čtyřicátých, není divu, že jeho obliba se šíří i mimo okruh vitemberský a mimo Německo. Tak v Krakově kolem r. 1550 patřila Philomatova Muzika k učebnicím, dle nichž se nejvíce učilo[5]). Že pak ani u nás nezůstala nepovšímnuta,

[1]) Píše (BIa): „Ad lectorem. Ne autem ignores, candide lector, carmina, quae subiunximus, ex Venceslao deprompta esse. Qui cum sit homo et poeticae et musicae artis instructissimus, non erubui eius carminibus prae aliis uti. Quibus me multo magis rem enarraturum confido, quam si aliorum egregia, ut sibi ipsis videntur, commentaria compilarem. Haec scire te volui, ne plagiaria lege mecum ageres“ (podle exempl. v nár. knih. vídeňské, 396, 112 — A).

[2]) Interpolace textu Philomatova i ona zmínka v úvodě byly přebírány do dalších vydání, jak na př. svědčí vydání z r. 1538, kde odkaz na Philomata jest na str. A VIa a končí předposlední větou, na konci trochu změněnou: „. . . quam si ad hoc quorundam longis et obscuris commentariis uterer“ (podle exempláře ve vídeňské nár. knihovně, S. A. 71. F. 32).

[3]) Na str. C VIIIa. Podle exempláře ve stát. knih. v Berlíně (Mus. aut. theor. A25).

[4]) Dle Eitnera. Exemplář tento, chovaný v měst. knih. v Cvikově, dosud mi nebyl přístupný.

[5]) Chybiński v S. I. Mg., XIII., str. 470.

svědčí ta okolnost, že vydání z r. 1512 je zachováno v lobkovické knihovně v Roudnici a v Nár. museu v Praze, kdež též chová se vydání vitemberské z r. 1534[1]).

Ze všech těchto okolností vychází na jevo, že v době, kdy Blahoslav dlel na studiích ve Vitemberce, Philomatova Muzika nejen nebyla dílem zapomenutým a zastaralým, nýbrž naopak právě v té době se znalost a obliba její šířila a to právě ve Vitemberce a v té skupině hudebně-theoretické, k níž Blahoslav měl nejužší vztah.

Znal Blahoslav Philomatovu Muziku?

Ve své Muzice Philomata jakožto pramen nikde neuvádí. Naproti tomu je těžko myslitelno, že Blahoslav, jenž svou Grammatikou ukázal, kterak jméno Václava Philomata mu bylo dobře známo, by o Muzice téhož autora nevěděl, zvláště po tom, co bylo řečeno o poměru Philomatovu k vitemberským hudebním učebnicím. Odpověď na tuto otázku může dáti srovnávací kritika Muziky Blahoslavovy a Philomatovy, jež ukáže, zdali a do jaké míry Blahoslav užil theoretického díla hudebního svého krajana. To jest také účelem této studie.

Při tom přirozeně nebylo možno omeziti se jen na tyto dva prameny, nýbrž bylo nutno přibrati řadu srovnávacích pramenů dalších, aby bylo jasno, do jaké míry byl Philomates Blahoslavovi pramenem bezprostředním a kde mezi oběma stojí prameny jiné. Za tím účelem pracováno zde nejen s těmi prameny, jež uvádí sám Blahoslav (Listenius, Finck, Coclinus), nýbrž zahrnuty sem byly téměř všechny příručky hudební z 1. polovice 16. stol., pokud mi za dnešních, stále ještě mimořádných poměrů byly přístupny. Podávám zde seznam těchto pramenů. Blahoslavovy Muziky užívám dle edice O. Hostinského: Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české hudby a theorie umění XVI. věku (Praha 1896.) Philomatova Muzika mi byla přístupná ve vydání vídeňském z r. 1523., které je totožné — srovnání provedl A. Truhlář v Čes. Mus. Fil. V. 301 — s prvním vydáním z r. 1512 (exemplář berlínské stát. knih., Mus. aut. theor. P 38), a ve vydání z r. 1543 (exemplář tamtéž, Mus. aut. theor. P. 40). Srovnávací prameny, jichž zde užito: Listeniova „Muzika", Wittenberg Rhau, 1547 (exempl. v knihovně klášt. strahovského, F. P. VI. 9) Herrm. Finck: Practica musica, Wittenberg 1556 (Univers. knih. v Praze, 11G 7). Adrian Petit Coclinus: Compendium musices, Norimberk 1552 tamtéž 34 D 227). Z ostatních příruček: Andreas Ornitoparchus: Musicae activae micrologus, Lipsko (Schermann) 1517. Sebaldus Heyden: De arte canendi ac vero signorum in cantibus usu, libri duo, Norimberk 1540 (tamtéž 11G 11). Georgius Rhau: Enchiridion utriusque musicae practicae, Lipsko 1520 a Wittenberg 1538 (Vídeň, nár. knih. 396.112a, S. A. 71. F. 32). Martin Agricola: Rudimenta musicae, quibus canendi artificium compendiosissime complexum, Wittenberg (Rhau) 1539. Nicolaus Roggius: Musicae practicae sive artis canendi elementa, Norimberk 1546 (Lipsko, městs. knih. 164). — Henricus Faber: Compendiolum musicae, Frankfurt 1548 (Praha, univ. knih. 11G 41 a 27L 17). — Virgilius Haug: Erotemata musicae practicae ad captum puerilem formata, Vratislav 1545. (knih. klášt. strahovského, F. P. VI. 9.) - Joannes Gallicula: Isagoge de compositione cantus, Lipsko, Schermann), 1520 (Vídeň, nár. knih. 396, 112a). Z ostatních příruček té doby nepodařilo se mi dosud poznati práce Spangenberga, Vogelsanga a Agricolovu Musica choralis a figuralis r. 1532 a 1533. — Wollickovo Opus aureum (1501.) a Cochlaeovu Musicu (1507) nechal

[1]) A. Truhlář, Čes. Mus. Filol. V. 82.

jsem stranou, jakožto prameny, pro naši specielní ukázku příliš vzdálené; přijdou v úvahu až při kritickém ocenění a vydání Philomatovy Muziky. Největší theoretikové z 2. pol. 16. stol., Glarean (Dodecachordon 1547) a Jarlino (Istituzione harmoniche 1558) pro naši otázku nespadají vůbec v úvahu, neboť z nich Glareana Blahoslav ještě nezná, Jarlino pak proniká do sev. Evropy až na samém konci 16. stol. (srov. Beundorf, Sethus Calvisius, Viertelj. f. Musikwis. X. 416.)

Philomatova musica zahájena je úvodem (prohemium), kde Philomates po obvyklém poukazu na Orfea a Ariona dělí hudbu na chorální a mensurální čili figurální. První nazývá též starou, druhou novou hudbou (a II[a])[1]).

> Est autem duplex vetus et nova, sive choralis
> et mensuralis. Vetus est, qua condidit odas
> Ambrosius cum Gregorio planasque rudesque,
> cuius nec minui notulae neque crescere possunt.
> Est nova, quam gradibus trinis metimur, et inde
> mensuralis habet nomen poteritque vocari
> rite figuralis, notularum namque figuris
> constituitur variis, . . .

Obsah vlastní muziky jest tento:

Liber primus.

Caput primum de vocibus. O solmizačních hlasích *ut, re, mi, fa, sol, la.* Co jest zpěv měkký, tvrdý a přirozený (a II.[b]).

Caput secundum de clavibus. Řada a rozdělení klíčů od Γ až po *ee* s připojeným řebříkem (scala) a s tabulkou, kterých klíčů užívá se v předznamenání. O transposici klíčů (a II[b] - a III[b]).

Caput tertium de natura trium cantuum. Rozdíl mezi zpěvem tvrdým, měkkým a přirozeným (a III[b] - a IV[a]).

Caput quartum de tonis O osmi církevních tónech a jejich hlavních znacích. Difference tónů, intonace žalmů a responsorií (a IV[b] - b IV[b]).

Caput quintum de solfa. Pravidla solmizace s připojenými tabulkami. Solmizace v »musica ficta« (b IV[b] - c I[b]).

Caput ultimum de modis. O intervallech: unisonus, semitonus, tonus, semiditonus, ditonus, diatessaron, tritonus, semidiapente, diapente, semitonus cum diapente, tonus cum diapente, semiditonus cum diapente, ditonus cum diapente, semidiapente, diapason (c I[b] - c III[a]).

[1]) Kde není nic udáno, cituji podle vídeňského vydání z r. 1523.

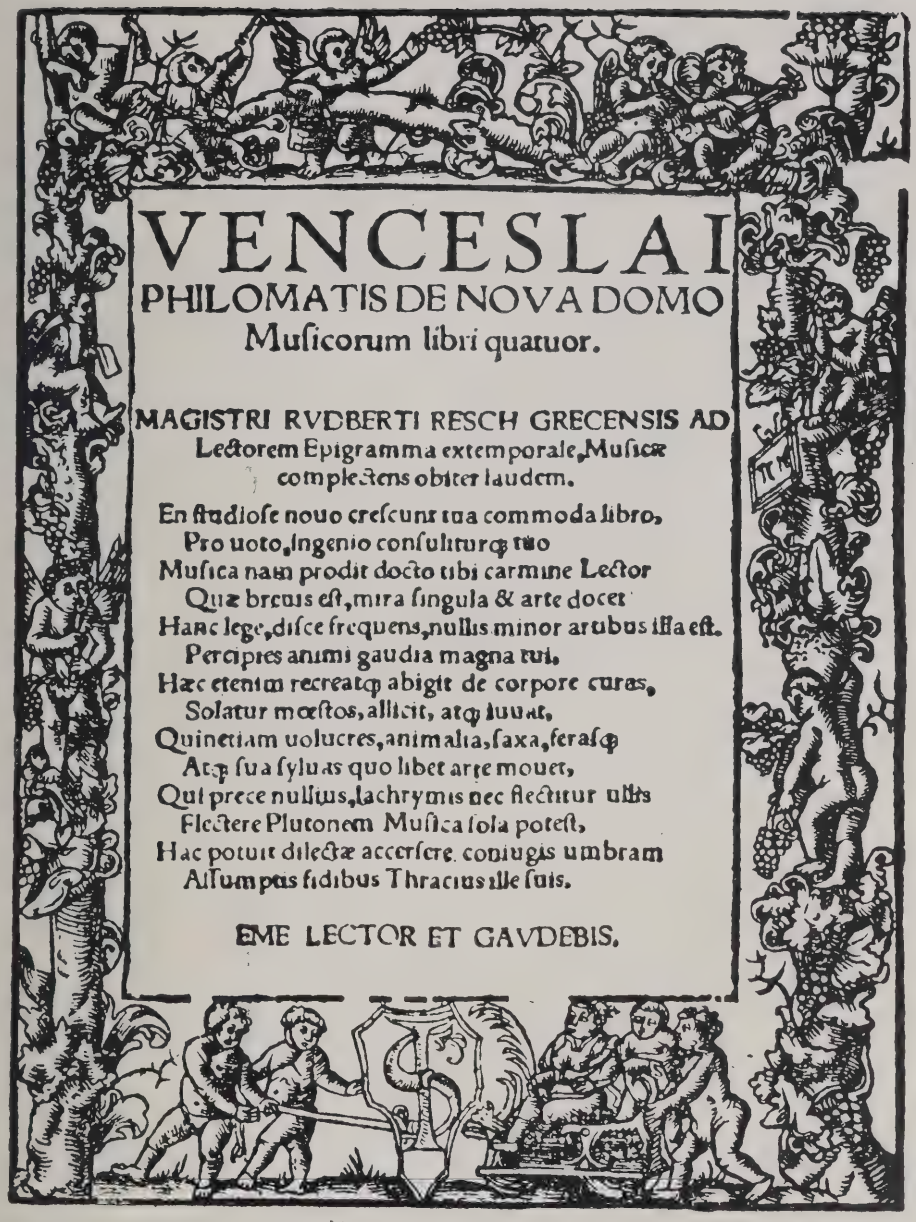

PŘÍLOHA V. TITULNÍ LIST PHILOMATOVY MUZIKY.
(Ve Vidni 1523).

Liber secundus.

Caput primum de figuris notarum simplicibus. Co jest maxima, longa, brevis, semibrevis, minima, semiminima, fusa, semifusa[1]) (cIII^{b}).

Caput secundum de ligaturis notarum. Ligatury kvadrátní a ligatury obliquae. Nauka o vzájemné časové hodnotě not v ligaturách (cIII^{b}-cIV^{a}).

Caput tertium de pausis. Nauka o pausách (cIV^{b}).

Caput quartum de punctis. Co je punctus perficiens, punctus additionis a divisionis. (cIV^{b}-dI^{a}).

Caput quintum de tribus musicae gradibus. Co jest modus, tempus a prolatio a jak se značí (dI^{a}-dI^{b}).

Caput sextum de signis. Popis tabulky značek pro modus, tempus, prolatio a o jiných značkách užívaných v hudbě (dII^{a}).

Caput septimum de tactu. O významu značek ◯2 ♭ ◯3 ⊙ atd. pro mensurální takt (dII^{a-b}).

Caput octavum de notarum imperfectione. Nauka o imperfikováni (dII^{b}-dIII^{a}).

Caput nonum de duplicatione. Pravidla o duplikaci čili alteraci (dIII^{a}).

Caput ultimum de proportionibus. Nauka o proporcích v nerovnosti (inaequalitatis); co jest dupla, tripla, quadrupla, sesquialtera, sesquitertia, sesquiquarta a hemiola (dIII^{a}-dIV^{a}).

Liber tertius.

Caput primum de regimine plani cantus. Pět pravidel o řízení zpěvu chorálového (dIV^{b}-eI^{a}).

Caput secundum de regimine figurativi cantus. Jaký má míti hlas kantor a čeho při mensurálním zpěvu dbáti (eI^{a}-eII^{a}).

Caput tertium de modo canendi. Naučení zpěvákům o ušlechtilém zpěvu (eII^{b}).

Liber quartus.[2])

De concordantibus. O konsonancích dokonalých a nedokonalých (tercie a sexty) a o dissonancích (septima, sekunda) (eIII^{a}).

---

[1]) Ve vyd. 1523 jsou formy semibrevis a odvozeniny z ní tyto: △ ♪. Tyto formy notového písma jsou důsledek ještě neustálené písařské prakse po důležitém převratu ve vývoji notového písma, kdy kolem r. 1450 černá nota nahrazována bílou. Právě tato forma je častá koncem 15. a začátkem 16. stol. (J. Wolf, Handbuch der Notationskunde I., 1913, 386.)

[2]) Odtud dělení na kapitoly přestává.

Regulae vitiorum. Zákaz parallelních quint a oktáv (eIII^{a}).

Quot cantus quatuor vocum sit optimus. Protože jsou zde zastoupeny všechny hlasy, od spodního až po vrchní (eIII^{a-b}).

De formis vocum sive clausulis finalibus. Pravidla a tabulka klausulí (eIII^{b}).

De vocum generatione. O vzájemném poměru čtyř hlasů (eIV^{a}).

In praxim manuductio. Návod k začátku komposice; v jakém pořadí je dobře psáti jednotlivé hlasy (eIV^{a}).

De notarum resolutione. Kde je třeba dbáti konsonance (eIV^{a-b}).

De fugarum formatione. O kanonu v unisonu, oktávě, kvartě a kvintě (eIV^{b}).

De notarum coloribus. Krátká zmínka o zpěvných koloraturách (dI^{a}).

De vocum pluralitate. Jest dobře nejprve cvičiti se ve dvoj-, tří- a čtyřhlase a pak teprve pokoušeti se o vícehlasou skladbu. Je třeba při tom dbáti výrazové shody hudby a textu (dI^{a-b}).

De usus aquisitione. Rada, aby nastávající skladatel učil se na dobrých příkladech (dI^{b} - dII^{a}).

Celková disposice Philomatovy muziky jest tedy jasná. V první knize zabývá se elementární naukou o hudbě, v druhé mensurální, ve třetí o provozování zpěvu a ve čtvrté o komposici hudební. V této věci shoduje se Blahoslav s Philomatem, neboť Blahoslav v Muzice pojednává rovněž nejprve o elementární nauce (chorální hudba), pak o základech hudby mensurální, v prvních Přídavcích o provozování zpěvu a v druhých Přídavcích o skládání písní. Z pramenů Blahoslavových, o nichž se autor sám zmiňuje ve své Muzice, nejblíže stojí v této věci Finckova Practica Musica (1556), jež má podobné oddíly, ale v jiném pořadí a rozmnožené ještě o samostatný oddíl o církevních tónech. Finck dělí látku na pět knih: 1. elementární nauku, do niž kromě obvyklých kapitol vkládá i poučku o notách, ligaturách a pausách, 2. mensurální hudbu, 3. o komposici imitační *(de explicatione canonum)*, 4. o církevních tónech, 5. o provozování zpěvu *(de arte suaviter canendi)*. Adrian Petit Coclinus (1552) má rozdělení na dvě části, v první projednává elementární nauku a v druhé hudbu figurální a sem také vkládá kapitolu o komposici *(de regula contrapuncti secundum Josquinum de Près)*. Tedy nauka o provozování zpěvu zde schází. Listenius (1547) pak rozvrhuje látku na dvě části, elementární nauku a hudbu mensurální, tedy jedná o látce, již Blahoslav shrnuje pouze ve vlastní Muzice. Z ostatních theoretiků této doby nám dostupných, o nichž se Blahoslav nezmiňuje, nejblíže stojí v disposici celé látky Andreas Ornitoparchus (1517), jenž svůj »Musicae acti

vae micrologus« dělí na 4 knihy: 1. elementární nauku, 2. mensurální hudbu, 3. nauku o chrámovém akcentu, 4. nauku o komposici (kontrapunkt) a zde v poslední kapitole jedná »*de vario canentium ritu ac decem canendi mandatis,*« tedy o provozování zpěvu. Zabírá tedy Ornitoparchus tutéž látku, jako Philomates, Blahoslav a Finck, třebas v jiném uspořádání a třebas přidána ještě nauka *de accentu ecclesiastico.* Ostatní učebnice hudební omezují se pak na traktování pouze té látky, jejíž znalosti bylo třeba k nezbytné praksi hudební, tedy elementární nauky a mensurální hudby. Tak je tomu u Seb. Heydena (1540), G. Rhaua (1520), Nic. Roggia (1546), Hauga (1545), Mart. Agricoly, jenž v Rudimentech (1539) podává pouze elementární nauku, H. Fabera (1548), který z mensurální hudby pojednává pouze o notách, ligaturách a pausách. Vyloučíme-li tedy v otázce celkové disposice tyto autory, spadají v úvahu jako vzory Blahoslavovy pouze Philomates, Ornitoparchus a Finck. Z nich pak nejbližší Blahoslavovi rozhodně je Philomates, jak ukázalo právě uvedené srovnání. Tím ovšem není řečeno, že by Finck i Ornitoparch zde spolu nepůsobili.

Na jeden rozdíl v povaze rozvržené látky dlužno předem upozorniti. Blahoslav i jeho uvedené vzory jednají o komposici. Ale zde právě ukazuje se již po prvé samostatný postup Blahoslavův i tam, kde zřejmě vycházel z cizích podnětů. Blahoslav ke každému takovému podnětu stavěl se vždy kriticky, a to na základě svých bohatých zkušeností a svého pozorování. Svou Muziku psal pro kantory prosté a neumělé a v okolí Blahoslavově především šlo o zpěv chorální, o duchovní píseň.[1]) Proto nutně obsah pojmu »komposice« byl jiný, nežli u jeho vzorů. Kdežto Philomates, Ornitoparchus, Finck i Adrian Petit Coclinus komposicí přirozeně rozumějí nauku o imitaci a kontrapunktu (tedy o skladbě figurální), Blahoslav vlivem prostředí má tu na mysli skládání písní duchovních. A protože ovšem v tomto případě otázka textu jest nerozlučně spjata s otázkou nápěvu, změnila se Blahoslavovi důsledně současná nauka o komposici na půdě Jednoty bratrské v poetiku duchovní písně. Tedy v této části týká se poměr Blahoslavův k uvedeným vzorům jen rámcové disposice, kdežto vlastní řešení jest na nich nezávislé a jde svou cestou. Proto také druhé Přídavky z této úvahy vyloučíme a stačí zde poukázati ke kritickému ocenění druhých Přídavků, jež podává Hostinský.[2])

Jedné zvláštnosti při otázce zpracované látky dlužno se dotknouti. Blahoslav z tehdejší elementární nauky úplně vypustil poučku o intervallech a o transposici klíčů Těmto kapitolám nevyhnula se žádná z tehdejších učebnic, Philomata nevyjímaje, a zvláště na nauku o intervallech kladena velká váha. Nutno

[1]) V předmluvě k prvním Přídavkům píše, že určuje je „takovým kantorům, jenž prostější jsou, v jazyku latinském nedospělí a s zpíváním figurálním řídko, obecně pak s chorálním se obírající".

[2]) Jan Blahoslav a Jan Josquin, str. LXXVIII a násl.

přiznati, že tím Blahoslavova Muzika byla ochuzena o poučku velmi důležitou.[1]) Je jisto, že prostý zpěvák při dobrém ovládání nauky solmizační mohl se obejíti bez znalosti intervallů. Leč přece zde učinil Blahoslav přílišný ústupek těmto neumělým a prostým kantorům, neboť jak v Muzice, tak i při prvních Přídavcích nevyhne se leckdy tomu, aby za účelem objasnění neužil termínu některého intervallu, čímž upadá v methodickou chybu, neboť užívá pojmu, jehož čtenář jeho Muziky nemohl znáti.[2]) Proč pak vynechal poučku o transposici klíčů, těžko jest pochopiti, neboť tuto věc ovládati musil i velmi prostý kantor, chtěl-li uměti zpívati z not.

* * *

V celkové rámcové disposici tedy možno konstatovati blízkost Philomatovu a Blahoslavovu. Proto také vlastní Muzice Blahoslavově odpovídají zpracovanou látkou první dvě knihy Muziky Philomatovy. Jinak však se to má se způsobem zpracované látky. Zde — až na nepatrnou výjimku — nelze konstatovati žádné souvislosti mezi Philomatem a Blahoslavem. Příčina jest na snadě. Blahoslava dělila od Philomata řada známých nám již theoretických spisů, které právě v této době vyšly v Německu. Zde pak našel Blahoslav jednak důkladnější a soustavnější, jednak však i pokročilejší traktování látky, jíž potřeboval ke svému účelu. Jeví se pak i v tom povaha neúnavného bojovníka za vyšší vzdělání v Jednotě bratrské, když neváhal sáhnouti po nejnovějších a nejlepších pracích, jež v té době v hudební theorii vyšly. Blahoslav sám je ve své Muzice označil; byla to především obsáhlá, methodicky neobyčejně urovnaná a obsahově bohatá »Practica Musica« Hermanna Fincka z r. 1556, »Compendium musices« Adriana Petita Coclina z r. 1552, jenž svému spisu dovedl dělati reklamu, spíše dovolávaje se svého učitele Josquina, nežli skutečnou vnitřní hodnotou své práce, a konečně »Musica« Nic. Listenia z r. 1547, vzor pro menší přehledné učebnice, jenž byl také proto velmi oblíben. Těchto děl dovolává se sám Blahoslav ve své Muzice[3]). Tyto učebnice a jiné, jež uvedeny shora byly, způsobily, že při sepisování vlastní Muziky zůstavil Blahoslav Philomata zcela stranou. Krátké srovnání to blíže dosvědčí.

Kapitola I. O rozdíle zpěváků. Zde Blahoslav v rozdělení hudebníků na theoretiky, praktiky a poety (scl. skladatele) a v rozdělení hudby na chorální a figurální a na nástrojovou a vokální je téměř slovně závislý na Listeniově

[1]) Muzika Jana Josquina má nauku o intervallech (Host. 73.—A8b) i o transposici klíčů (Host. 89–D5a).

[2]) Tak na př. když mluví o mutaci, pomáhá si na jednom místě termínem secundy (Host. 14—15b). V Přídavcích, v kap. o okorování, mluví „o konkordancích" (t. j. konsonancích), ač opět tomuto pojmu nemohl čtenář porozuměti. (Host. 36—51a-b). Tamtéž operuje i s termínem tercie a kvarta (37 - 52b).

[3]) O poměru Blahoslava k Finckovi, Coclinovi a Listeniovi pojednává Hostinský na str. LXXIII a v poznámkách na str. 108 a násl.

Muzice[1]). Philomates má prosté rozdělení na chorální a mensurální, kteréžto dělení jest běžné ve všech hudebních učebnicích v 16. stol. Také i v tom se liší Blahoslav, že Philomates začíná předmluvu tehdy obvyklými narážkami mythologickými, ktežto Blahoslav jde přímo k věci.

Kapitola II. (Na čem muzika záleží) jest u Blahoslava pouhou disposicí látky chorálové hudby.

Kap. III. O hlasích, skrze něž se všeliký zpěv pronáší, koná neb působí. V učebnicích z doby Blahoslavovy nauka »de vocibus«, t. j. o solmizačních slabikách se s oblibou spojovala buď s naukou o solmizaci nebo s naukou o klíčích (de clavibus). Tak je tomu u Listenia (1547), u Adriana Petita Coclina (1552), Heydena (1540), Roggia (1546), Agricoly (1539) a Hauga (1545). Samostatnou kapitolu »hlasům« věnují Ornitoparch (1517), Rhau (1520), Finck (1556) a Faber (1548). Mezi ně patří i Philomates, jenž v první kapitole pojednává »de vocibus« (a II[b]). Ale Blahoslav zde se rozhodně o Philomata neopírá, neboť v této kapitole čerpá z Finckovy Muziky, u něhož právě tato kapitola jest široce rozpředena a názorně podána, čehož se přidržel i Blahoslav[2]). Naproti tomu Philomates se omezil na pouhý popis solmizačních slabik a na jich obvyklé rozdělení na *molles*, *durae a naturales*, kteréžto rozdělení má sice také Blahoslav, ale převzal je z Fincka.

Kap. IV. O klíčích a jejich počtu, rozdíle i pořádku. Philomates má rovněž hned po kapitole »de vocibus« kapitolu »de clavibus«. Jedinou shodu zde tvoří »řebřík« (scala), který jest shodně s Blahoslavem sestaven již podle

[1]) Listenius v cap. (AIVa):

„Et est (musica) triplex, theorike, praktike, poetike.

Theorica est, que in ingenii contemplatione ac rei cognitione tantum versatur, cuius finis est scire . . .

Practica est, quae non solum in ingenii penetralibus delitescit, sed in opus ipsum prodit, nullo tamen post actum relicto opere, cuius finis est agere.

Poetica, quae neque rei cognitione, neque solo exercitio contenta, sed aliquid post laborem relinquit operis, veluti cum a quopiam musica vel musicum carmen conscribitur . . .

Practica vero rursus bifariam dividitur, in choralem et figuralem . . .

Estque utriusque usus, tam in mutis per se instrumentis, . . . quam in viva hominis voce.

Blahoslav (5a—5b).

„Jedni jsou, ježto . . . se jmenují theorici, kteříž toliko s poznáním a vyrozuměním věcem muziky se obírají. . . . Jichž ten všechen cíl, strany té věci uměti, znáti, neb rozuměti . . .

Druzí jsou, jenž slovou practici, kteříž netoliko myšlením s muzikou zacházejí, ale na tom dosti nemajíce skutkem, totiž hlasem, . . . to, což mysl přebírá, pronášejí . . .

Třetí jsou, jež slovou poetae; ti na samém poznání, též i na pronešení těch věcí hlasem dosti nemajíce něco píší a vydávají na světlo o muzice: aneb nějaké verše, písně, noty.

Těch pak druhých, jenž practici slovou, umění na dvé se dělí. Jedno slove u Latinků choralis . . . (definice), druhé slove musica figuralis (násl. definice shodná s Listeniem).

Obé pak to netoliko hlasem lidským, ale i nástroji muzickými se pronáší.

[2]) Finck BIa – BIIb.

principu solmizačního, kdežto na př. Ornitoparch nebo Heyden v kapitole de clavibus má řebřík ještě dle parallelních hexachordů. Leč ani v tom nelze viděti vliv Philomatův, neboť tento způsob řebříku našel Blahoslav u Listenia i u Adriana Petita Coclina. Zde tedy Philomates pramenem nebyl. Totéž platí o vysvětlujícím textu, v němž Blahoslav postupuje zcela odchylně, obšírněji nežli Philomates, opíraje se o své přímé vzory. Rovněž obrazec znamenaných klíčů má Blahoslav mnohotvárnější nežli Philomates (a III[a]), opět pod vlivem současných muzik, jež neopomíjejí zmíniti se »de clavibus signandis«. Dále klade Philomates již do této kapitoly na konci zmínku o transposici klíčů, kteréžto otázce současní theoretikové rádi věnují samostatnou kapitolu[1]). Víme však již, že Blahoslav transposicí vůbec se nezabývá[2]).

Kap. V. O proměňování šesti hlasů *ut re mi fa sol la.* Blahoslav zde způsobem, který svědčí o samostatném jeho hudebním úsudku, shrnuje dvě kapitoly, jež se vyskytují v současných muzikách vedle sebe: 1. »de cantu«, t. j. o povaze zpěvu ♮ duralis, ♭ mollaris a fictus, a 2. de solmisatione[3]). Zde pak jest podstatný rozdíl mezi Philomatem a Blahoslavem, a to v otázce rozdílu mezi zpěvy. Ve třetí kapitole »de natura trium cantuum« (a III[b] a násl.) přidržuje se Philomates obvyklého dělení na cantus durus, mollis a naturalis, k němuž později připojuje fictus a činí tak ve spojení s církevními tóny. Proto také Philomates mezi kapitolu »de natura trium cantuum« a mezi kapitolu »de solfa« vkládá nauku »de tonis« (4. kap., a IV[b] a násl.). Toto dělení zpěvu jest v době Blahoslavově zcela běžné a vyskytuje se ve všech učebnicích[4]). Z našich pramenů však uvésti lze dvě pozoruhodné výjimky: Heyden a Mart. Agricola vynechávají zpěv přirozený (naturalis) a rozeznávají pouze durus, mollis a fictus, čímž přibližují se podstatně hudebnímu systému oktávovému a připravují konec starému systému hexachordovému[5]). Tohoto pokročilého způsobu přidržel

[1]) Na př. Listenius (I. kn. 9. kap.), Finck (I. 9.), Ornitoparch (I. 11.) Rhau (I. 4.), Agricola (3. cap.), Haug (21. cap.)

[2]) Guidonskou ruku, jíž Blahoslav užívá, Philomates nemá, jen se o ní stručně zmiňuje (a IIb): „Viginti porro claves manus digitorum articulis claudit, . . .“

[3]) Tak je tomu u Listenia, Fincka, Ornitoparcha, Rhaua, Roggia, Hauga, Agricoly.

[4]) Z našich pramenů uvádím pouze Listenia, Fincka, Ornitoparcha, Rhaua, Roggia, Fabera.

[5]) Seb. Heyden v kap. „Quot sunt cantionum genera“ píše (cituji podle 2. vydání z r. 1540, ale toto místo vyskytuje se nezměněně již v 1. vydání z r. 1537.): „Sunt, qui tria numerant: naturale, *b* molle, et ♮ durum. Alii quartum addunt, videlicet fictum. Nobis vero, ob commodiorem docendi modum, duo tantum constituisse satis esto, *b* molle et ♮ durum, secundum quod omnis cantus ab initio aut *b* scriptum habet, aut non habet.“ V dalším pak obšírně odůvodňuje tuto novotu. — Mart. Acricola ve svých „Rudimenta musices“ z r. 1539 (Vitemberk) přidržuje se Heydenova rozdělení a o cantus naturalis se již ani nezmiňuje: Definuje: „Est vero cantus ♮ durus, in quo dura vox, in ♮ clave concinitur (B IIIb). „Cantus *b* mollis est, qui mollem vocem fa in b clave usurpat“ (B Va) a obojí případ vysvětluje na tónech církevních.

se i Blahoslav v Muzice a dělí rovněž zpěv na tvrdý, měkký a smyšlený (Host. 12–13), takže tím v řadě současných theoretiků tvoří vzácnou výjimku[1]). Od Heydena i od Agricoly liší se pak Blahoslav tím, že výklad zpěvu tvrdého, měkkého a smyšleného činí zcela nezávisle na církevních tónech, což je případ theoreticky velmi pozoruhodný, jehož bližší vysvětlení na tomto místě není možné. Je však zajímavo, že v prvních svých Přídavcích, v kapitole »o rozdíle mezi zpěvy« (Host. 34—35, 48b–49a) Blahoslav uchýlil se od toho svého původního stanoviska, patrně pod vlivem svých hlavních vzorů, Fincka a Listenia. Zde totiž opět dělí zpěv na *b* mollis, be duralis a naturalis, takže mezi Přídavky a mezi vlastní Muzikou jest v této věci theoretická nedůslednost, již vysvětliti možno tím, že Blahoslav, jenž žil ve stálém úzkém styku, s lidovým zpěvem chrámovým, nutně zde vypozoroval, že přirozené cítění hudební, jež nebylo regulováno theoretickými předsudky, směřovalo k uplatnění našeho dur po příp. moll bez ohledu na systém hexachordový. Tento poznatek pak jej přivedl k tomu, že se přiklonil v Muzice k názoru Heydenovu a Agricolovu. Leč neměl theoreticky tuto věc do té míry v sobě pevnou, aby v Přídavcích neustoupil mínění, tehdy všeobecně platnému[2]). Blahoslav ostatně dělení zpěvu na mollis, durus a fictus měl příležitost poznati už za studií ve Vitemberce, neboť Donat ve svém sešitě zaznamenává dělení zpěvu na »hart, weich a erticht«[3]). Za to však tam, kde jedná Philomates o zpěvu smyšleném (c I^{a-b}), jest důležitějším pramenem pro otázku současné chromatiky, nežli Blahoslav. Blahoslav v tabulce tohoto zpěvu (Host. 13—15a) zná pouze *b* a *es*. Tutéž tabulku má i Philomates (c I^{b}), přidává však ještě jednu, jež je cenným dokumentem prakse v hudbě instrumentální:

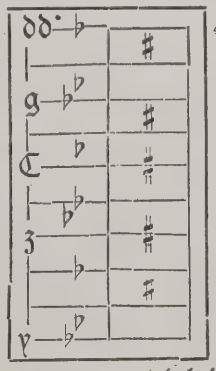

[4])

Reperiuntur quoque plures coniunctae in instrumentis musicalibus:

[1]) Tím také dlužno doplniti Riemannovo mínění, jenž ve své „Gesch. der Musiktheorie im IX.–XIX. Jhdt" (2. vyd. 1918) uvádí na str. 357 a násl. Heydena jako výjimečný zjev theoretický, jenž měl odvahu odstraniti „cantus naturalis". Rovněž o Agricolově klassifikaci zpěvu nic neuvádí.

[2]) Tento rozpor tradiční theorie s praksí vyskytuje se zajímavým způsobem u J. Zangera vjeho „Practicae musicae praecepta" z r. 1554, kde praví „Cantus triplex est... Sivero usum spectes, duplex saltem censebitur, cantus *b* mollis scilicet et ♮ duralis. (cituje Aber, S. J. Mg. XV., 1914, 75).

[3]) Aber, tamtéž.

[4]) Ve vydání z r. 1543 tato tabulka jest vypuštěna. — Coniuncta (u Řeků synemmenon) tolik, jako chromaticky změněný tón.

Třeba k tomu podotknouti, že z předchozí tabulky zůstávají v platnosti, *b* a *es*, která nutno si v této tabulce přimysliti. Zná tedy Philomates *b*, *es*, *as* *des* a *ges* a *fis* a *cis*, což však platí pouze pro hudbu instrumentální. Zde tedy opět Philomates stojí na půdě pokročilejší prakse hudební, nežli Blahoslav, což ovšem vysvětliti dlužno tím, že přihlíží zde také k hudbě instrumentální[1]), kdežto zřetel Blahoslavův je výhradně obrácen k hudbě vokální.

V odstavci o solmizaci Blahoslava od Philomata dělí opět Finck, z něhož Blahoslav přejímá solmizační pravidla[2]).

Kap. VI. O způsobu neb tvárnosti not. O notách svázaných. Touto kapitolou počínaje, pojednává Blahoslav o hudbě mensurální, kteréžto věci věnuje Philomates II. knihu své Muziky. Zahajuje ji rovněž kapitolou »*de figuris notarum simplicibus*« (eIII^b), leč jeho postup je zcela jiný, nežli u Blahoslava, Philomates popisuje noty a pouze na okraji uvádí jejich tvar. Naproti tomu Blahoslav použil běžného tehdejšího způsobu, jenž prostě uvádí tabulku not s udáním příslušné dobové hodnoty[3]). Totéž platí o nauce o ligaturách, jíž Philomates věnuje 2. kapitolu (de ligaturis notarum: eIII^b - eIV^a). Zde Blahoslav užil methody Adriana Petita Coclina, jenž v kapitole »De ligaturis temporis perfecti et imperfecti« dobovou hodnotu ligatur označuje ihned příslušnou číslicí nad i pod ligaturami (str. 38. a následující) — tedy zcela tak, jako později Blahoslav (Host. 16—18). Naproti tomu Philomates opět pouze popisuje a jeho marginální obrazce nemají názornosti, nehledě k tomu, že jsou vzhledem k Blahoslavovi nepoměrně chudší.

Kap. VII. O pausách. Ani zde nebyl Philomates Blahoslavovi vzorem. Definuje sice Philomates (kapit. 3. »de pausis«, cIV^b):

„Pausa silere iubet, tractu signata, canentem" –

což připomíná Blahoslavovu definici: »Pausa jest znamení odpočinutí neb pomlčení, čárkou rovnou dolů neb nahoru trhnutou« (Host. 19—21a). Než to byla definice tak na snadě ležící, že z toho nelze nic vyvoditi, nehledě k tomu, že Listenius definuje podobně: »Pausa est tractus per lineas et spacia ductus, silentium denotans« (dIII^a). Celý postup pak je zcela odchylný od Philomata. Blahoslav podává opět tabulku paus s příslušnými notami, čehož u Philomata není. Tuto

[1]) Tak na př. technika loutnové hry, která v této době byla tak rozšířena, jako dnešní klavír, a celý princip loutnové tabulatury, jest založen na půltónové progressi a byl tedy živnou půdou chromatiky. O tomto problému chromatiky u Philomata bude pojednáno podrobně ve zmíněné edici jeho muziky.

[2]) Viz o tom Hostinského poznámku na str. 110.

[3]) Tabulka Blahoslavova vzata je z Finck a (CIVb) a z Listenia (DIIb). Blahoslav k tomu jen přidal české názvosloví. Tatáž tabulka objevuje se také ve Faberově „Compendium musicae" z r. 1548 (str. 12). Heyden a Roggius (1546—EVIa) mají tabulky jiné. Adrian Petit Coclinus tabulky obdobné vůbec nemá.

tabulku vzal Blahoslav (s nepatrnými úchylkami grafickými) z Listenia (dIII^b), s tím pouze rozdílem, že Listenius uvádí ještě pausu pro semifusu, kdežto Blahoslav končí pausou fusy[1]). Blahoslav do této kapitoly vsunuje i zmínku o ostatních značkách (opakování, srovnání, finál), kdežto Philomates má zvláštní kapitolu šestou »de signis«, kde shrnuje všechny značky vůbec, také značky proporcí, což je ovšem postup málo methodický, když tak činí ještě před kapitolou o proporcích.

Kap. VIII. o taktu a kap. IX. V těchto dvou kapitolách Blahoslav shrnuje vlastní nauku o mensurální hudbě; látka, Blahoslavem projednávaná, rozděluje se u theoretiků na tyto kapitoly: de tactu, de syncopatione, de tribus musicae gradibus (modus, tempus, prolatio), de proportionibus, de punctis a de colore notarum[2]). Podobně i Philomates zabývá se těmito otázkami v kapitolách *de punctis* (4), *de tribus musicae gradibus* (5), *de tactu* (7), *de imperfectione* (8), *de duplicatione* (9) a *de proportionibus* (10). Blahoslav si celou tuto látku upravil zcela podle svého. Vychází-li pak z předmluvy k Muzice na jevo, že Blahoslav měl na mysli cíle populárně - výchovné, jest tento účel Muziky nejpatrnější právě v těchto kapitolách, které z obsáhlé nauky o mensuře mají právě jen to, co bylo nejnutnější při zpěvu zcela běžném a nekomplikovaném. Jak si zde Blahoslav počínal, co ze současné nauky mensurální vybral a čeho pominul, a tedy v čem právě tyto dvě kapitoly jsou dokumentem pěvecké prakse, jíž byl Blahoslav obklopen a jejímiž zřeteli byl zde veden, to ukázati, nemůže býti úkolem této studie a musí býti ponecháno jiné příležitosti. Jen tolik budiž řečeno, že z pramenů Blahoslavových poměrně nejblíže zde stojí Adrian Petit Coclinus, jenž obdodně vybírá z nauky o mensurách jen nejdůležitější partie a vystačil zde s kapitolami *de punct orum diversitate, de prolationibus, de tactu et mensura*, stále zdůrazňuje stanovisko, nezatěžovati věc zbytečnými detaily[3]). S Philomatem tyto dvě kapitoly nemají přímé souvislosti.

Kap. X. o tónech. Není pochyby, že umístění této kapitoly až na konec Muziky, po absolvování nauky o mensurální hudbě, stalo se pod vlivem Finckovým, jenž tónům věnuje samostatnou, IV. knihu, když byl před tím pojednal o hudbě chorální, figurální a o imitaci. Do jaké míry pak zde Blahoslav čerpal z Fincka, Adriana Coclina a Listenia, ukázal Hostinský (str. 113—116). Philomates pojed-

[1]) U Listenia je v tom vliv instrumentální hudby, neboť nejmenších notových hodnot užíváno v hudbě instrumentální. Tedy i zde stojí Blahoslav výhradně na půdě hudby vokální.

[2]) Tak je tomu u Listenia, jenž má mimo to ještě samostatné kapitoly o augmentaci, diminuci, imperfekci a alteraci, u Fincka, Ornitoparcha, Heydena a j.

[3]) Souvislost s Adrianem Coclinem dokumentoval Blahoslav také tím, že druhou tabulku proporcí (Host. 23.) převzal z Coclina, jenž jí objasňuje trvání not v kapitole „de nominibus valoribusque notarum" (str. 37.). Tím zároveň doplňuji konstatování pramene u Hostinského tr. 112—113), jenž přestal na udání pramene pro první obrazec, vzatý z Fincka.

náva o tónech — jak již bylo řečeno — v souvislosti s kapitolou *de natura trium cantuum* (cIV^{b} a násl.), a jeho postup i notové příklady nemají s Blahoslavem nic shodného kromě nutných společných formulí při E u o u a e.

V jedné věci však jest v této kapitole zajímavá souvislost s Philomatem, která převádí již k otázce Blahoslavových Přídavků. Všechny prameny, jichž Blahoslav užil v této kapitole, shodují se v tom, že přestávají na konstatování formálních znaků tónů, ale nedotýkají se jejich výrazového charakteru.[1]) V této věci Blahoslav tvoří výjimku, neboť ptá se současně po tomto charakteru každého tónu. Již v úvodu této kapitoly píše: tonus učí poznávati *»kterého způsobu zpěv byl by, veselého či smutného, zuřivého čili povolného atd.«* (H o s t. 24.—28b.). Tento zájem jest vzhledem k našim pramenům výjimečný a svědčí o tom, že Blahoslav měl zvláště vyvinutý smysl pro r e p r o d u k c i uměleckou, neboť tato otázka výrazu jest již otázkou především hudební reprodukce. A tu je zajímavo, že právě zde poprvé se sešli dva čeští hudební theoretikové, aby brzy na to opět v otázce reprodukce těsněji se sblížili.

Philomates totiž na konci kapitoly o tónech věnuje pozornost rovněž výrazovému charakteru tónů těmito slovy (d IV^{b}).

„Insuper auditu cognosce tonos, quia quivis
proprietate sua specialem fert melodiam.
Primus enim est hilaris, moerore secundus abundans,
tertius austerus, quartus blandimini auctor,
quintus delectans, sextus plenus lachrymarum,
septimus indignans, tonus est placabilis exter".

Předešleme-li, že Philomates byl Blahoslavovi zřejmým pramenem v jeho prvních Přídavcích, pak máme právo souditi, že také zde podnět k onomu zájmu na výrazu tónů měl Blahoslav od Philomata. Blahoslavova charakteristika jednotlivých tónů, již podává v odstavci *»O vlastnostech přirozených každého tónu obzvláště«* shoduje se pak často slovně s charakteristikou Philomatovou, jen s tím rozdílem, že je u Blahoslava šíře stylisticky rozváděna. Vedle Philomata však v této věci možno stanoviti ještě jeden pramen, s nímž rovněž se setkáme v souvislosti s Přídavky. Je to O r n i t o p a r c h u s, jenž 13. kapitolu svého Micrologu nadpisuje: *»Quot diversi diversis delectentur modis«* (E II^{a-b}). Měl zde tedy Blahoslav dvojí pramen, a jak ho užil, nejlépe vysvitne z této juxtaposice.[2])

[1]) To ostatně platí o všech ostatních našich pramenech (Heyden, Rhau, Roggius, Agricola, Faber.)

[2]) Výrazová charakteristika církevních tónů není ovšem v té době nic nového. Ale pro naši otázku je rozhodující ta okolnost, že učebnice doby Blahoslavovy této charakteristiky se vůbec nedotýkají a že zde výjimku tvoří pouze Philomates a Ornitoparchus.

Blahoslav.	Ornitoparchus.	Philomates.
1. tonus: činí zpěvy veselé, zvučné a krásně se rozbíhající a plynoucí, jež mírnou hřmotností mysl člověka ospalou a jako ustalou k radosti probuzují (Host. 25.—29.b)	Alios namque morosa ac curialis primi vagatio delectat.	Primus enim est hilaris.
2. tonus: jest sklad smutných neb truchlých a plačtivých zpěvův, k zármutku a mysli ponížené vedoucích a uvodících způsob jakés smutné ustalosti a jako opadení rukou (25-30b).	Alios rauca secundi gravitas capit.	Moerore secundus abundat.
3. tonus: jest studnice neb špižírna zpěvů přísných, tvrdých, ostrých, trpkých, bojovných, mužských (26-31a).	Alios severa ac quasi indignitas tertii insultatio invat,	Tertius austerus.
4. tonus: zdržuje v sobě a plodí zpěvy povolné, pochlebné, tiché a dosti libé (26-31b).	Alios adulatorius quarti sonus attrahit.	Quartus blandiminis auctor.
5. tonus: zpěvy má libé, bystré, lahodící, rozkošné, bez hurtu a hřmotu, ponoukající k veselosti (27—32a).	Alii modesta quinti petulantia moventur.	Quintus delectans.
6. tonus: jest drobet naříkavých, lísavých a jako neupřímných a lstivých neb licoměrných zpěvů (27—33a).	Alii lachrymosa sexti voce mulcentur.	Sextus plenus lachrymarum.
7. tonus: zpěvové drobet křiklaví jsou, přísnost, hněvivost a zuřivost mysli ukazující, jako bývá při zpěvích o věcech nějakých hrozných, bojovných a hurtovných (27—33b).	Alii inimicos septimi saltos libenter audiunt.	Septimus indignans.
8. tonus: jest poctivých a šlechetných jen způsobův, t. velmi milostivý atd., k němuž zpěvové jsou velmi příjemní a utěšení, posluchače své k nějakému spokojení se, dobrotivosti a krotkosti i lítostivosti přivozující.	Alii decentem et quasi matronalem octavi canorem diligunt.	Tonus est placabilis exter.

Blahoslav zde podněty svých pramenů přejímá jednak v doslovném znění a přidává svá synonyma, jimiž chce charakter blíže osvětliti, jednak vychází z charakteristiky obou předloh a přidává rysy nové, nepochybně na základě vlastního pozorování.[1])

* * *

[1]) Ornitoparchus končí svou charakteristiku slovy: „Quapropter bene cautus sit musicus, ut cantum in eo tono disponat, in quo plurimum delectari auditores cognoscit. Ut si iuvenum rogatu cantum componere voluerit, iuvenilis sit ille et lascivus. Si vero senum, morosus sit, et severitatem exprimens". Tato myšlénka ozývá se ze slov Blahoslavových, jimiž rovněž končí charakteristiku tónů: Kdo dobře porozumí vlastnostem tónů, „sám také bude zpívaje uměti hlas svůj formovati náležitě, i smutnému, veselému, přísnému, povlovnému zpěvu neb notě

Kdežto v elementární nauce o hudbě dělí Blahoslava od Philomata jiné, bližší vzory, vznikly první Přídavky Blahoslavovy (»Zprávy některé potřebné těm, kdož chtí dobře zpívati«) pod zřejmým vlivem muziky Philomatovy. Bylo již řečeno, že v této části disposice Philomatova byla vzorem Blahoslavovi, neboť oba shodně po dokončení elementární nauky přikročili k otázkám reprodukce umělecké.[1]) Finck pojednává sice ve IV. knize také »de arte eleganter et suaviter cantandi«, ale obsah této kapitoly se uchyluje od obsahu Blahoslavových Přídavků.[2]) Naproti tomu však Philomates pojednává ve III. knize o takových otázkách hudební reprodukce, které se v současných učebnicích nevyskytují.[3]) A právě těmito problemy zabývá se také Blahoslav, takže zde souvislost jest patrná. Pouze jedinou výjimku činí Ornitoparchův »Musicae activae micrologus« z r. 1517, z něhož Blahoslav zřejmě čerpal ve svých Přídavcích; ale bylo to v otázkách, kterých zase nenašel u Philomata, a naopak Philomatem upozorněn byl na otázky, o nichž se Ornitoparch nezmiňuje.

Z otázek, jimž Blahoslav věnuje v prvních Přídavcích pozornost a které ve vzorech dosud známých se vůbec nevyskytují, jest především řízení zpěváků. Blahoslav o tom pojednává obšírně v kapitole nadepsané »Přední kantor, to jest ten, jenž začíná jiným«. Zvláště v odstavcích O hlasu zpracování, O začínání, O neumělém taktování a v 11. reguli zpěvákům do kůru.[4]) Této otázce

hlahol příslušný vypouštěti a ovšem v skládání písní slova notě a neb tónu příležitá v místa dávati. Což obé, i tak umělé písničky složení i náležité jí zpívání, teprv činí to, aby posluchač tam pohnut nakloněn i přiveden byl, kamž chce zpěvák, aneb kamž uložil písně skladatel" (Host. 29—35a). Opět se zde jeví živý zájem Blahoslavův o hudební reprodukci.

[1]) Sr. výše str. 131.

[2]) Z této knihy (R r IVb a násl.) pouze začátek předmluvy je v souvislosti s Blahoslavem. Finck totiž v předmluvě hájí mínění, že pouhé nadání v hudbě nestačí, nýbrž je nutno dále se vzdělávati. Za skutečné hudebníky považuje „artifices". „Artifices autem intelligo, ut apud doctos receptum est, qui naturali inclinatione ad hoc studium feruntur naturaeque bonitatem a teneris statim annis arte, usu variisque ac crebris exercitis excoluerunt (Ss Ia). Blahoslav v předmluvě k prvním Přídavkům smýšlí podobně: „Že se žádný s uměním nenarodil, ale kdožkoli co chce uměti, učiti a naučiti se tomu musí" (Host. 31–42b). V dalším však Finck již píše o něčem zcela jiném. Ve vlastním obsahu však jedná o poměru hlasů v polyfonii a hlavně obšírně o koloraturách (S s IIIb a násl.), tedy o otázkách, které u Blahoslava jsou buď vedlejší, nebo vůbec nejsou (viz o tom dále).

[3]) Adrian Petit Coclinus končí svou Muziku (v kapitole o kontrapunktu) touto povšechnou poznámkou: „Et iste mos canendi a paucis annis introductus est et inventus ac ob id pauci sunt sic ornate canentes et componentes. Inquirendus itaque est (ut supra dixi) peritus praeceptor in iuventute, qui bene intonet et pronunciet, et artem hanc bene probeque calleat et intelligat. Hunc omnibus viribus imitabitur puer in canendo et componendo, si modo musicus perfectus fieri volet. Nam etiamsi per decennium musicos libros legat, nihil proficiet sine usu et practica". To je jediná jeho zmínka o reprodukci. Z ostatních Muzik otázky reprodukce se vůbec ani nedotýká ani Listenius, ani Agricola, Roggius, Rhau, Heyden, Haug ani jiní z našich pramenů.

[4]) Hostinský 38 a násl.

z našich pramenů nevěnuje pozornosti ani jeden, Ortiparcha nevyjímaje: pouze Finck v V. knize »De arte eleganter et suaviter cantandi« má tuto poznámku (Ss IV^b): »*Quid autem facto opus sit illis, qui choros canentium regunt, quomodo voce praeeundum sit, proximo libro, ubi de quaerendis et inveniendis fugis et compositione agam, clarius et fusius ponderibus vocum ostensis tradetur*«. Ale slíbená kniha nevyšla.[1])

Naproti tomu Philomates největší část své III. knihy věnuje této otázce a tím tvoří výjimku v řadě současných učebnic.[2]) První kapitolu nadpisuje »*de regimine plani cantus*« (d IV^b), druhou »*de regimine figurativi cantus*« (e I^a), tedy hned dvě kapitoly, takže již v tomto mimořádném zájmu českého hudebního theoretika o tuto otázku reprodukční našel nutně Blahoslav mocný podnět, aby sám se těmito otázkami také zabýval.

Philomates všímá si gest předního kantora a činí výtky (d IV^b):

> Sunt, quibus est usus moderari turpibus odas
> gestibus, egregios more se scire putantes,
> Atque exquisitam cantorum conditionem.
> Mensuram quidam palmis moderantur utrisque
> eminus expassis, veluti cum in lite duorum
> alter in alterius nequit insultare capillos
> unguibus extensa letale minatur inermi
> certamen duplici palma. Multos quoque vidi
> mensuram pede signantes calcante, caballus
> ut satur in viridi ludendo cespitat herba
> luxuriatque salax.[3]) Plerique imitantur holorem
> neuma gubernantes, velut hic cervice reflexa
> drensat, ita soliti conquiniscunt modulando.
> Hui pudor, in campo satius decuisset eosdem
> sistiva liras regerent patienter arantes".

Blahoslav z těchto výtek podržuje druhou a třetí (taktování nohou a hlavou) a v 11. regluli »zpěvákům do kůru« praví krátce: »Než taktování hlavou a nohou, jakoby kalkoval, pilně se varuj« (Host. 47).

---

[1]) Finckova „Practica musica" vyšla r. 1556. Finck pak zemřel náhle, asi nešťastnou náhodou, již 1558 (Monatshefte für Musikgeschichte, 1879, str. 11.), takže tím patrně bylo vydání slíbené knihy zmařeno.

[2]) Jak vzácné jsou zmínky o taktování v hudebně theoretických spisech 16. stol. vůbec, v tom viz A. Chybińského „Zur Gesch. d. Taktschlagens u. d. Kapellmeisteramtes in d. Epoche der Mensuralmusik. (S. I. Mg. X. 1909, 385 a G. Schünemanna „Gesch. des Dirigens", Lpz. 1913, str. 45.

[3]) Tento příměr vyskytuje se v Přídavcích v jiné souvislosti a ovšem i ve změněné formě. Blahoslav píše (49b—50a, Host. 35.) v kap. o rozdíle mezi zpěvy: „Ale musíť však i tu také míra býti, aby nepřekročil a nebyl podoben k koni, kterýž pyšné jsa hovado a zvláště když vycvičený jest, bujný, sytý a i ozdobený pochvami atd. neví, jak má stoupati a nohy stavěti... K tomu podoben by byl kantor, kdyby byl bujný, vysokomyslný. . . .

Rovněž v otázce, do jaké míry je nutno užívati proutku čili rafije při taktování, čemuž Blahoslav věnuje pozornost v odstavci »*o neumělém taktování*« a v 11. reguli zpěvákům do kůru, našel podněty u Philomata, neboť v jeho Muzice tato otázka jest pozorně projednávána. V kapitole o řízení zpěvu chorálního píše (d IV^{b}):

„Gregorii cantum recturo congruit una
ferre stilum palma, seriem saltumque notarum
pandere et assiduo mensuram tangere motu".

O řízení zpěvu figurálního pak předpisuje (e II^{a}-eII^{b}).

„Perpetuo motu tactum signare necesse est.
A metri puncto concentores alioqui
mox declinarent, esset simphonia discors
absque manus motu, quamvis cantare periti
sint soliti, tamen intentatis difficile esto".

Blahoslav rovněž mluví o užívání proutku a vycházeje zřejmě z poslední věty o tom, že zkušení zpěváci nepotřebují taktování, kdežto neznalým jest zpěv bez taktování obtížný, stanoví z toho vlastní pravidlo, doplněné na základě vlastních zkušeností:

„Proutku užívají někdy i dobří kantoři pro pomocníkův nedospělost anebo pro mnohost. jich, když zvláště v tom i v onom koutě zpívají a někdy potřebí na některém verši buď spěšnějšího, buď rozvláčnějšího zpívání . . . A jakož umělým není toho potřebí, tak kantoru neb začínateli taktům nerozumějícímu lépe jest někdy s některé částky nebrati rafije, leč pro mnohé jiné zpívání po stranách ut supra a neb pro pacholat též nevyučených zpravení (Host. 45.) A v uvedené reguli: „Neumíš-li pak ty, jenž jiným začínáš, mistrně regovati a nejsi-li zmocněný noty písně, ovšem neznáš-li taktův, tedy rafije v ruku nebeř, leč kdyby přes tebe tu umělejšího nebylo, pro zpravení pacholat a neb těch, jenž daleko od tebe jsouce také zpívají" (Host. 47)

Současně jest tento případ poučným dokladem, kterak Blahoslav postupuje vzhledem ke své předloze. Béře odtud konkrétní otázku — v tomto případě taktování proutkem, nutnost taktovati neumělým, možnost zkušených, zpívati bez taktování — a zaujímá k ní své vlastní stanovisko, a to na základě svých bohatých učitelských i zpěváckých zkušeností. A protože ve svém okolí viděl, že neumělé taktování, jež podle svědectví jeho Přídavků bylo časté, snadno pokazí dobrý zpěv, přiklonil se k názoru, že je lépe zpívati bez takového zmateného »proutkem nad zpěváky kývání«. Béře tedy z Philomata konkrétní podněty, ale staví se k nim kriticky.

Týž poměr možno sledovati v dalších otázkách, jež se vyskytují jak u Philomata, tak u Blahoslava. Hlavní požadavek, jejž Blahoslav kladl na »předního kantora«, jest, aby svým zpěvem řídil celý sbor. Kantor má „*prostředně a povlovně vzíti počátek písně nebo verše a potom zpívati, jakž potřeba káže*" (Host. 38). Ostatní pak se mají teprve později připojiti: „*a též aby ne s tebou neb hned za tebou na prvním zřeku neb i druhém počínali zpívati, ale teprv na třetím zřeku neb syllabě a neb notě . . .*" (Host. 59.). A ve 2. reguli »zpěvákům do kůru«

shrnuje v pravidlo: „*Všichni pak, jenž zpívají, a zvláště tu přístojící na kantora péči mějte a jeho v začínání hlasem svým nepředstihajíce na druhé a nejvíc na třetí syllabě neb notě vezmouc zpívati věrně a přislušně pomáhejte*“ (H o s t. 46). Tato pravidla opět si Blahoslav samostatně přizpůsobil na základě podnětů, které našel u Philomata v kapitole „*de regimine figurativi cantus*“ v odstavci, jehož marginální heslo zní: *Quomodo exordium fieri debeat*“, tedy obdobně s Blahoslavovým nadpisem kapitoly »*Přední kantor, to jest ten, jenž začíná jiným*«. Philomates píše (e II[a]):

„Pars, ubi quaeque sua voce est correcta ad amussim
voce levi fiat praecentio carminis ante
initium, tonus ut proprium per neuma notetur.
Voce subinde susurranti da cuique seorsum
initium parti, quo concepto incipe tandem.
Incipe sic inquam, quod pars comprendere vocem
quaeque suam possit“.

V kapitolách o řízení zpěvu chorálového a figurálního často si Philomates všímá případů, jak při nepředvídaných nehodách ve zpěvu přední kantor nejlépe zachrání ohroženou situaci. V první kapitole dává o tom dvě pravidla (e I)[a]:

„Imprimis moneo, si cantus ubi variatur,
immineatve modus, cuius progressio torva est,
ante locum concentores terrendo minaci
siste stilo, cantu ne latius egrediantur,
et sileant, donec tu solus iter dabis illis
Sive notae praeter morem quandoque canoris
prosiliant, usuque velis cantare, tegantur
officio palmae, neque enim hactenus aspiciantur,
quatenus ad cantum non perveniatur amoenum“,

V druhé kapitole (de regimine figurativi cantus) píše v odstavci, jehož okrajové heslo jest »*De errorum cautione*« (e II[a]):

„Et si contingat partes titubare canendo
ocius instaura nutantem voce tuapte
harmoniam interęaque tuam vocem canat alter.
Si vero exiluisse tua de voce nequibis,
suppertias simul erranti nescis dare parti,
illico siste melos, finem simulando canoris.
Harmoniamque sibi fingat pars quaelibet aptam,
qua modicum sustentata, imbue denuo cantum.
Dedecus evades, intentas decipiesque
auriculas, quo in medio salvabis honorem
fronte verecunda sannam paterere pudendam“.

Těchto rad, se stanoviska umělecké prakse poněkud drastických, které dnes působí nikoliv bez přídechu komiky a jsou současně cenným a dosud nepovšimnutým dokumentem tehdejší hudební reprodukce, všiml si přirozeně Blahoslav ale použil jich zase svým způsobem, opíraje se o své zkušenosti a poměry, v nichž

žil. Je jisto, že to, čeho žádá Philomates od sbormistrů, nebylo maličkostí: vyžadovalo to jednak duchapřítomnosti dlouhou zkušeností získané, jednak dobré znalosti tehdejší theorie hudební. Blahoslav však svou Muziku i Přídavky psal pro takové kantory, »jenž prostější jsou, v jazyku latinském nedospělí a s zpíváním figurálním řídko, obecně pak s chorálním se obírající«[1]). (Host. 32). Na ně pak ovšem nemohl klásti takové požadavky, jako Philomates, a proto omezil se jen na poznámku všeobecnou.

Desáté vitium, před nímž varuje zpěváky, zřejmě pod vlivem Philomatova hesla »*de errorum cautione*« nadepsal »*O nepoznání vad*«. Zde však zcela všeobecně mluví o tom, že ten, jenž nepozná »škodných obyčejův«, nemůže býti dobrým kantorem. Končí pak větou: »*Pakliby se kdo domnělým uměním nadýmal cum sua philantia, přijde jiným v posměch a hodně*« (Host. 46), v čemž jest zřejmá souvislost s posledními verši Philomatova »*de errorum cautione*«.

Blahoslavovy první Přídavky jsou zvláště pozoruhodny tím, jak bedlivě si zde autor všímá kvality hlasu zpěvákova a jaký důraz klade na tuto stránku hudební reprodukce, a to v míře zcela nezvyklé v pramenech dosud známých. Pouze u Philomata nalézáme opět samostatnou kapitolu, této věci věnovanou v III. jeho knize, nadepsanou »*de modo canendi*« a také i v předchozích kapitolách o řízení zpěvu drobné poznámky svědčí o tom, že Philomates pro tuto otázku měl jemně vytříbený smysl a že ji považoval za tak důležitou, aby jí věnoval samostatnou kapitolu. Tím opět Philomatova Muzika tvoří výjimku v řadě našich srovnávacích pramenů, což tím více oprávňuje k mínění, že Blahoslav opět zde našel podnět k otázce, kterou si pak upravil podle svého v Přídavcích[2]).

Philomates varuje (eII[a]):

»More boum si quis vocem de gutture per vim
eructet, vel si trepido pede cespitet, ut vox
horribilem reddat sonitum pulmone repulso,
aut si discortis labiis sannaverit, ac si
oscitet is, qui perdius et pernox vigilarit,
displicet, in cantu est gestus servare decentes".

Zpěváky pak poučuje o tvoření tónu (tamtéž):

„Discite, qui vultis cantores nomine reque
et dici et fieri, notulas modularier imo

[1]) Jinde, když byl ukončil své Přídavky, shrnuje své poučky v regule, aby lépe porozuměli ti, kteří nemají většího vzdělání: „Ale že vím o některých kantorův nemalé prostosti, pro niž obávám se, že mému tomuto zapsání ne ve všem srozuměti budou moci . . .“

[2]) Finck v V. knize „de arte eleganter ac suaviter cantandi“ uvádí řadu poučeк pro zpěv figurální. S počátku zmiňuje se také o kvalitě hlasu, ale zcela povšechně: „Principio videant, qui artem exercent musicam sive quaternis pluribusque vocibus id fiat, ut quaeque vox cantori selecto atque idoneo obveniat. Exempli gratia: discantus tenera ac sonora voce, bassus vero asperiori et crassiori cauatur, mediae aequabili voce suas modulationes efficiant et externis vocibus suaviter et concinne se applicare studeant“ (Ss IIIa).

gutture lusciniae volucris vel achantidos instar.
Turpe sonat lingua vibrante nimis modulari
et labris vocem formare ciconia tanquam,
quae pro voce sonum rostris quacientibus effert".[1])

Tento zájem na kvalitě hlasu a tvoření tónu přešel z Philomata na Blahoslava, jenž však opět doplnil pozorování Philomatova vlastními zkušenostmi a prohloubil je svým zájmem výchovným, z čehož pak vyrostla úvodní kapitola prvních Přídavků, v níž Blahoslav velmi poutavě a poučně pojednává o výchově hlasu. Při tom uvízly Blahoslavovi v paměti některé detaily Philomatovy. Tak zmínku jeho o vibrujícím hlase připomíná toto místo Blahoslavovo:

„Druhé, na péči míti má každý zpěvák, aby hlasu svému ve rtech neb v zubích a i v hrdle překážky nečinil, . . . Což bývá, když někdo maje nezlý hlásek, pouští a jako cedí jej skrze zuby neotevra potřebně oust i činí jej tenší, nehladký a téměř chřapavý a tak nelibý" (Host. 34—47a).

Nebo Philomatovo varování před nepřípadným otvíráním úst objevuje se u Blahoslava v této formě:

„A co pak kdyby k tomu (scl. ke zpěvu na plné hrdlo) ještě i ústa nekřtaltovně, víc než sluší odvíral, jakž se někdy od některých činí nepřípadně, tuť by již teprv rozumnému posluchači spíše k smíchu, nežli k jakému náboženství posloužено bylo" (Host. 34–47b).

Philomatova zmínka o příliš silném hlasu ozývá se v naučení, jež Blahoslav dává přednímu kantorovi »o hlasu zpravování«:

„Nejprve má svůj hlas náležitě uměti temperovati nad jiné: jestliže má jej z přirození příliš tlustý a hřmotný, tedy při začínání nevšeho tak pojednou pouštěti, aby co s patra spadl s velikým hřmotem, ažby se někdo z posluchačů ulekl . . ." (Host. 38–55b).

Na hlas rektora sboru klade Philomates tím větší požadavky. Rektor má povinnost svým hlasem sbor vésti a býti tak vzorem. Žádá proto od rektora (d IV^{b}):

„In concentorum coetu debet super omnes
audiri sua vox, ut delirare volentes
asperitate soni reparet, sistatque regatque
et sonet imprimis plano atque novissimo cantu".

Jaké nástrahy při tom čekají rektora, popisuje Philometes v kapitole o řízení figurálního zpěvu (e I^{a-b}):

„More toni incipies, concentor voce suapte
illico te secum trahet ima petens quasi saxum.
Cum quo vix mediam partem cantus cecinisti,
visus es ab coepto descendere sub diapetente
et mage si tandem finem cantaveris usque".

[1]) Tato upozornění zpěvákům přejal také Ornitoparchus ve IV. knize svého „Musicae activae micrologus" (1517) v 8. kapitole „De vario canentium ritu ac decem canendi mandatis". Uvádí zde 10 pravidel zpěvákům, z nichž sedmé zní: „Caveat cantor, ne asinino clamore cantum plus equo vel incipiat, vel inceptum vocis instabilitate sursum trahat". V devátém pravidle pak pronáší opět obdobnou myšlénku s Philomatem: „indecens oris hyatus, atque indecorus corporis motus cantorem declarat insanum".

Podobného mínění je Blahoslav:

„A takovýmť zpěvákům byloby zapotřebí kantora s silným a hřmotným hlasem, aby je zdržoval, lézti dolů nedal a tak je k lepšímu zvyku přivedl . . .“ (Host. 40–58a).

A v prvém naučení přednímu kantoru radí podobně:

„Jsou-li zlí kantoři jiní mdlé hlasy mající aneb i umění špatné, všecky je hlasem svým mocným, mášli jej a jestli že s to býti můžeš, držeti, jako děti na rukou, aby nebo nezkazili anebo dolů neslezli neslušně aneb zpívání nebylo jakés nenotné . . .“ (Host. 38-39 55b).

Ve svém zájmu o reprodukci uměleckou nepovažuje Philomates za vedlejší otázku postavení pěveckého sboru, neboť žádá (e I^b):

„Cum pueris occentores simul, atque seorsum
et succentores stent cum excentoribus una,
Hi simul, hique simul quia concordare videntur“.

Blahoslav rovněž všímá si této věci a žádá obdobně v první reguli zpěvákům do kůru:

„Zpěváci všichni zpívati majíce v hromadu se shlukněte, neobracejíce se sem nebo tam na strany, ať se hlas netrhá, ale po spolu jde“ (Host. 46–69a).

Zajímavá jest také souvislost mezi Blahoslavem a Philomatem v otázce »*okorování*«, t. j. zpěvu chorálu v improvisovaném parallelním vícehlase. Blahoslav této věci věnuje samostatný odstavec, jejž široce rozvádí. Podnět k tomu našel zase u Philomata, jenž píše v kapitole »de regimine plani cantus« (e I^a):

„Harmoniam nequiquam in plano fingere cantu
aude cantando, vitio quid vix caret illud.
At si fingere scis hanc, finge in fine tonorum.
Quí facis oppositum, rudis es, praeceptaque nescis,
musica quae statuit cantoribus usque tenenda“.

Není bez významu, že stanovisko Blahoslavovo v této otázce jest zcela shodné s Philomatem. Zákaz zpívati chorál v konsonancích jest u Philomata podmínečný (»nequiquam aude; vix caret vitio«), tedy zřejmě připouští možnost výjimečně správného »okorování« a dovoluje je výslovně na konci chorálu. Blahoslavovo zásadní mínění o této otázce jest pak zcela shodné s Philomatem. Nezakazuje bezpodmínečně okorování, nýbrž před ním pouze varuje a schvaluje okorování při klausulích:

„Čtvrté, potřebí jest varovati se okorování: nebo někteří tomu, jak by sobě hlas zformovati měli, vyrozuměti nemohouce aneb tak mnoho na to mysliti a s tím se zaměstnávati nechtíce i dávají se . . . v okorování, kteréž jakž nevždycky může a ne při každém kantoru haníno býti, tak také ovšem ne při každém může býti schvalováno. Který kantor jest velmi umělý, rozuměje konkordancím, někdy v příslušných místech klausulí některých může to učiniti . . .“ (Host. 36–51b).

V dalším pak opět zcela svým způsobem, vycházeje ze svých praktických zkušeností, navazuje na toto zásadní stanovisko řadu kritických poznámek o současné pěvecké praksi, vztahující se k otázce »okorování«.

Podobně z Philomatovy dvouveršové poučky o prodloužení finálu vzrostla Blahoslavovi celá kapitola »o vydržování finálu«. Philomates o tom píše krátce (e I[a]):

„Praeterea nota sit plani penultima cantus,
nedum finalis, longo prolata tempore".

Tento Philomatův podnět opět rozšířil Blahoslav svými zkušenostmi a také kriticky precisoval. Kdežto Philomates připouští vedle nejdelšího vydržení finálu také prodloužení předposlední noty, zastává se Blahoslav pouze vydržení finálu, neboť praví:

„Mnozí téměř nic delší finální neb konečné syllaby neb noty nečiní než jako jinou . . . Jiní syllabu předposlední delší dělají, nežli notování ukazuje a téměř ji s finálem rovnají; zvláště ve vsech to bývá" (Host. 43—63b).

Obojí případ považuje za chybný.[1])

Dříve nežli přistoupíme k souhrnnému úsudku o poměru Philomatovy Muziky k Blahoslavově, jest nutno ještě dotknouti se jednoho pramene, který tvoří v řadě našich pramenů výjimku v tom, že dotýká se některých otázek, jež se vyskytují v Blahoslavových prvních Přídavcích. Jest to častěji již uvedený Ornitoparchův »Musicae activae micrologus« (1514), resp. 8. kapitola IV. knihy této Muziky, nadepsaná »De vario canentium ritu ac decem canendi mandatis« (WII[a] a násl.)[2]). Ornitoparchus uvádí deset pouček pro zpěváky, které podává slovy (WII[b]):

„De decem mandatis omni canenti necessariis. — Qui varii variis in divina laude abusionibus agitent, modo indecenter corpus movendo, modo indecoros oris hiatus faciendo, modo vocales mutando, statui preceptis quam brevissimis, cantores quosque quominus errent instituere."

Blahoslav postupuje podobně, když v 2. polovici Přídavků staví zpěvákům před oči řadu chyb, jichž se mají varovati, a počet jich shoduje se s Ornitoparchem:

„. . . raději se na levo obrátím a některé škody nebo vady, to jest, jakž žáci říkají, vitia předložím a vysvětlím: jichž když se kantor varovati bude, nezohyzdí svého začínání, ale v příjemnosti je zachovali bude moci".

V dalším pořadí vad Blahoslavových a příkazů Ornitoparchových obdoby již není. Ale při tom přece některá poznámka Ornitoparchova objevuje se u Blahoslava, třebas v jiné souvislosti a v jiné formulaci. Tak hned první mandát Ornitoparchův:

[1]) Protahování posledních not, jež Blahoslav slýchal na vesnicích, udržuje se stále v lidové písni i ve venkovské chrámové hudbě. Philomates, jenž svou muziku psal ještě za studijních let ve Vídni, byl nepochybně k svému úsudku o prodlužování předposlední noty veden provozováním zpěvu v Jindřichově Hradci a okolí.

[2]) Ornitoparchus znal Prahu, jak je viděti ze dvou míst jeho „Micrologu", v nichž zmiňuje se o hudbě v Praze. Že jeho příručka byla známa u nás, jak svědčí exemplář v univ. knih. pražské, bylo řečeno nahoře. Rovněž olomoucká stud. knih. má exemplář Ortitoparcha.

„Primum, cupens quispiam decantare, prae omnibus tonum ac repercussionem eius diligenter animadvertat. Nam qui cantum citra toni cognitionem canit, idem facit quod is, qui syllogismum extra modum ac figuram componit" (WIIb) –

připomíná Blahoslavovu osmou reguli »zpěvákům do kůru«:

„Prvé než začneš, znamenej buď, umíš-li, po klíčích neb jináče, jak píseň vysoko neb nízko jde, aby potom ponižovati neb povyšovati nepřípadně nemusil" (Host. 46—69b).

A opět je zde zajímavé, kterak si Blahoslav přizpůsobuje tento podnět vzhledem k poměrům. Protože píše tyto regule kantorům »nemalé prostosti,« ví dobře, že u nich podrobnou a obtížnou znalost církevních tónů nemůže žádati tak, jak činí Ornitoparchus. Proto žádá aspoň přehled klíčů — jistě požadavek rudimentární — a Ornitoparchův požadavek o tónech a reperkussích mění vzhledem k prostosti zpěváků v povšechnou poznámku *»neb jináče, jak píseň vysoko neb nízko jde,«* čímž zřejmě se činí narážka na reperkussi tónů.

Druhý mandát Ornitoparchův:

„scalam, sub qua cantus decurrit, vigilanter attendat: ne ex molli durum aut ex duro mollem faciat" —

změnil se u Blahoslava v celou obšírnou kapitolu »O rozdíle mezi zpěvy,« kde v první polovici pojednává svým způsobem o rozdíle mezi zpěvem ♭ mollaris, ♮ duralis a naturalis (Host. 34—35, 48[a—b])[1]).

Zajímavý je třetí mandát Ornitoparchův, v němž si všímá výrazu zpívaného slova:

„vocem quisque canentium verbis conformare studeat: ita et in re lamentabili tristem, hylari vero, quantum potest, iucundum concentum promat".

Toto upozornění, kterého nenalézáme u Philomata, vyskytuje se opět až u Blahoslava, a to v jeho šesté reguli »zpěvákům do kůru«:

„Veselou píseň vesele a však vážně, smutnou nábožně bez marného a neumělého okorování zpívejte . . ." (Host. 46 - 69b).

Při tom pak Blahoslav dovede reguli prosloviti tak prostě a zřetelně, že ji rázem zbaví theoretické přítěže Ornitoparchovy.

Čtvrtá poučka Ornitoparchova o dodržování mensury a pátá o způsobu, jak zpívati církevní tóny u Blahoslava se přirozeně nevyskytují, neboť předpokládají již vyšší míru theoretických znalostí u kantorů. Za to však tím zajímavější je sedmý mandát, v němž Ornitoparch pojednává o samovolné změně vokálů při zpěvu. Protože tento odstavec jest zároveň dokumentem tehdejší dialektické výslovnosti v Německu, stůjž zde celý:

„mutatio vocalium parum docti cantoris est vitium. At licet varii in hoc populi varie peccent, multitudo tamen peccantium non tollit peccata. Qua in re attendant, ut imprimis Franci

[1]) V této věci ostatně podléhá také vlivu současných příruček, resp. obligátních kapitol „de natura canta".

ne, *u* pro *o* solent, pronuncient, nuster pro noster dicendo. Religiosi quoque campestres censuram non evadunt, dum aremus pro oremus legunt. Simili abusione Renenses omnes a Spyra usque Confluentiam urbem, *i* vocalem in *ei* dyphthongum vertunt, Mareia pro Maria dicentes. Westphali pro *a* vocali *a* et *e* coniunctim promunt, videlicet aebste pro abste. Saxones interiores ac tota natio Suevorum *e* vocalem per *e* et *i* legunt, deius pro deus dicentes. Germaniae quoque inferioris incolae omnes coniunctim *u* et *e*, pro *u* vocali exprimunt. Quos errores licet Germaniae lingua persepe requirat: latina tamen, quae nihil commertii cum nostro vulgari habet, maximopere abhorret".

Blahoslav podobně bedlivě si všímal způsobu vokalisace při zpěvu ve svém okolí a své poznatky vložil do dvou poznámek ve svých »Přídavcích,« jež jsou obdobou, třeba přizpůsobenou případům individuálních zlozvyků a nikoliv všeobecného dialektického zvyku, jako je u Ornitoparcha.

V první kapitole píše o zpěváku, jenž svůj hlas

„pootevřením oust zmocňoval neb ztužoval, na každé syllabě zvlášť mrzutě, kdyžkoli zřek neb syllabu hlasem vyřkl, tedy k ní každé přidal jakýs rozpásaný i prostopášný finál, tak že se posluchačům zdálo, že k každé syllabě přidává literu *a*, a to tuhým, bukovým hlasem. Ku příkladu, když zpíval té písně „Ach, ach ouveh" ona slova „Viz ovce i své pastýře", tedy hlahol jeho takto vzněl . . .: „Viza ovacea i savéa pasatyařea" (Host. 34—48a).

A v kapitole »o okorování« píše o podobném případu:

„A nechžť i toho mlčením nepomíjím, že někteří rádi ozdobně zpívati chtíce i místo okorování, v něž trefiti neumějí, jakýms mizerným helekáním po dvorsku proměšovati obyčej mají. Jako v té písni „Jáť jsem v tom rozveselen", takto oni okorují: „Jáhadavať sem v tom rohodohozveseledehen" (Host. 37—53b).

Jako jinde, tak také zde Blahoslav upozorněn je svým vzorem na konkretní problém, jejž si však samostatně podle vlastního hlediska a podle poměrů, v nichž žil, řeší a zcela po svém o něm pojednává.[1])

Z Ornitoparchových příkazů konečně desátý (poslední) objevuje se u Blahoslava, a to v poslední (dvanácté) reguli »zpěvákům do kůru«. Ornitoparchus píše: »*super omnia deo studeat placere cantor, non hominibus*« a rozvádí tuto myšlénku v nábožnou úvahu. Blahoslav podobně: »*Naposledy dobré jest kantoru pamatovati, aby . . . hlasu svého . . . ke cti a chvále Boží i k vzdělání bližních užíval, v ušlechtilosti a zpanilosti jeho sobě se ani bližním svým neřádně nezalibuje*« (Host. 47—70a).

Z ostatních kapitol Blahoslavových přídavků dlužno zmíniti se o »*rozdrobování not*«. (Host. 43.). Je to ohlas současné nauky o koloraturách pěveckých, jež byly v době té velmi rozšířeny. Z theoretiků doby Blahoslavovy nejpodrobněji a nejobšírněji zabývá se otázkou koloratur Finck, u něhož tento problém zaujímá

[1]) Ještě více připomíná Ornitoparcha Blahoslavovo „Přidání některých věcí k grammatice české příhodných", kde v VII. kn. v kap., „Bohemica dialectus" vytýká chybnou dialektickou výslovnost v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (edice Jirečkova—Hradilova, str. 338 a násl.).

největší část jeho IV. knihy »de arte eleganter et suaviter cantandi«, (od str. Ss IVa) a jest proto cenným dokumentem této pěvecké prakse v 16. stol [1]) Také Adrian Petit Coclinus kapitolu »de elegantia et ornatu aut pronuntiatione in canendo« (od sb. 53) věnuje obšírnějšímu rozboru koloratur pěveckých. Měl tedy Blahoslav pro tuto kapitolu podnětů dosti. Ale také u Philomata vyskytuje se ve IV. knize odstavec nadepsaný »De notarum coloribus« (e IV^b), jenž jest Blahoslavovi blízký tím, že varuje před nemírným užíváním kolloratur.

„Contra mensurae tactum notulis resecatis
est color, et cantum (quasi flores prata) decorat
eximius color est proportio posta decenter.
Cum sint innumerae, non omnis idonea cantu est,
nempe voluptatem quandoque reciprocus affert
concentus modulatori, nihilominus atque
lectori carmen, quod progreditur pede varo
omne quidem insolitum mirabile sensibus esto".

Blahoslavovo stanovisko v otázce koloratur jest opět samostatné. Kdežto současná theorie (Finck, Petit Coclinus) připouští koloratury v neobyčejné bohatosti, jest přísný Blahoslav zde nepoměrně zdrželivější. Již to, že kolorování první noty považuje za »vitium«, jest pro něho dokumentární a v tom uchyluje se podstatně od Fincka i Petita Coclina.[2]) Než Blahoslav nemohl se do té míry uzavříti před současnou praksí, aby nepřipustil, že takové rozdrobování not *»v místech slušných není ohava ale znamenitá ozdoba«*. (Host. 43 – 73a). Ale hned v následujícím odstavci vyslovuje výhradu, a zde právě stojí Philomatovi ze všech svých vzorů nejblíže. Píše: *»Ano ještě i výborný kantor kdyby to často dělal a jakž některých obyčej, v každého verše začetí, tedy vilescit quotidianum, místo ušlechtilosti vošklivost bude.«* (Host. 43—63b.) Jest ovšem nepochybné, že na toto zdrželivé stanovisko působily okolnosti, z nichž Blahoslavova Muzika rostla, hlavně ona »nemalá prostost« kantorů, u nichž bylo nebezpečí, že v jejich rukou koloratur bude nevkusně zneužito. Ale právě v této výhradě sešli se oba čeští theoretikové.

Celkem shrnuto jeví se poměr Blahoslavových prvních »Přídavků« ke III. knize Philomatovy Muziky asi takto: Blahoslav našel u Philomata podněty a otázky o reprodukci pěvecké, s nimiž v jiných nám známých pramenech se nesetkal a které nalézáme pouze u Philomata. Blahoslav tyto podněty zřejmě přebírá, ale tak, že o nich samostatně uvažuje, podrobuje je vlastní kritice a to na základě svých učitelských i pěveckých zkušeností, obohacuje a prohlubuje je svým ušlechtilým zřetelem výchovným, jehož účelem bylo, povznésti znalosti o hudbě a reprodukční úroveň i tam, kde přirozené podmínky k tomu nebyly nejslibnější,

[1]) Vyšel také v překladě Monatshefte für Musikgeschichte, 1879, str. 129 a násl.

[2]) Adrian Petit Coclinus podává četné notové příklady kolorování dle vzoru Josquinova a zde se vyskytuje „drobení" první noty jak něco zcela běžného. Podobně je tomu u Fincka.

a ovšem podává je svým slohem a způsobem co nejnázornějším a nejprostším, takže zbavuje je strohé theoretičnosti, s níž by sotva dosáhl účelu u neumělých kantorů, které v Muzice měl na mysli a pro něž Muziku psal. Totéž platí pak o poměru Blahoslavovu k Ornitoparchovi, u něhož opět našel některé podněty, kterých nemá Philomates. Dává tedy srovnání Muziky Blahoslavovy a Philomatovy nahlédnouti do psychologie tvorby Blahoslavovy. Bylo by možno právě tuto otázku blíže sledovati na podrobnějším rozboru toho, jak a do jaké míry se uchyluje Blahoslav ode všech svých vzorů, kterak často problém, jehož podnět přejímá odjinud, řeší si zcela samostatně, takže nakonec obdoba mezi ním a jeho vzorem jest pouze v problému samém, ale nikoliv v řešení. Než to nemůže již býti úkolem této studie. Doklady zde uvedené ostatně tuto otázku dostatečně osvětlily aspoň v zásadní věci. Zde jen budiž ještě uvedeno, v kterých otázkách Blahoslav postupuje samostatně v prvních »Přídavcích« – aspoň podle stavu dosud známých srovnávacích pramenů. Jsou to kapitoly: O nedostatků doplnění, o povyšování o zlém začínání, o škodlivém pospíchání, o pozdvihování finálu, o ponižování finálu, o proměňování počátku veršů. Bylo by možno sice i zde pro první dvě uvedené kapitoly najíti aspoň podněty, jinde,[1]) ale zde Blahoslav očividně postupuje jen na základě vlastních pozorování.

V tom také liší se podstatně Přídavky od vlastní Muziky. Kdežto v Muzice Blahoslav nepodává svého nic, takže jest zcela závislý na svých vzorech a jen ve zjednodušení látky — někdy až přílišném – přizpůsobuje svůj postup celému účelu Muziky, naopak v prvních Přídavcích jest samostatnější, takže i tam, kde měl očividně vzory v podnětech k problémům, počíná si podle svého kriticky. Tím pak jeho první »Přídavky« mohou sloužiti za dokument pěvecké prakse v Jednotě v době Blahoslavově.

V každém případě však je pozoruhodno, že tak živý theoretický smysl pro otázky hudební reprodukce vyskytuje se v 16. stol. pouze v tak význačné míře u dvou českých hudebních theoretiků. V této věci sešli se Václav Philomates a Jan Blahoslav.[2])

[1]) Tak Finck v V. knize „de arte eleganter et suaviter cantandi" píše také (Ss IIIb): „Deinde textus commode applicetur, non ut directe capite notarum insistat . . .", čímž naznačuje otázku, jíž se Blahoslav zabývá v kapitole „o nedostatku doplnění", ale u Fincka jest to ve zcela jiném smysle (pro hudbu figurální). — Rovněž kapitola „o povyšování" vyplývá z toho, co bylo řečeno o „lezení" zpěváků. Ale v této formě se vyskytuje pouze u Blahoslava.

[2]) Dodatečná poznámka: Mezitiskem bylo mi možno přibrati další některé srovnávací prameny, které při trapném nedostatku evidence hudebních pramenů u nás dosud byly zde neznámy a na něž současně zde upozorňuji: ze štrassburské skupiny jsou J. Froschia „Rerum musicarum opusculum" 1532, Ottom. Luscinia „Musurgia" 1536 a téhož „Musicae institutiones" 1515. — Dále krakovské tisky: S. Felsztynského „Opusculum musices" a Mart. Cromerovo „De musica figurata" z r. 1534 a G. Libaua z Lehnice „De musicae laudibus orario" 1540. Všechny tyto tisky v olomoucké studijní knihovně. Pro výsledek naší otázky nepřinášíme nic nového.

RUDOLF URBÁNEK:

K BLAHOSLAVOVĚ „FILIPICE PROTI MISOMUSŮM".

Ve své dedikační předmluvě ke »Kozmografii české« administrátor arcibiskupství pražského Jan z Puchova obrací se r. 1554 přímo ke králi Ferdinandovi, připomínaje mu, jak on nejednou při rozmluvách s ním si přál vydání takového díla českého, »aby národ český slavný a jiní všichni v jazyku se s ním srovnávající asi tudy v věcech domácích i válečných správnější a vycvičenější tohoto přítomného věku svého nejhoršího byli učiněni, poněvadž jest učení svobodná na větším díle národ český potupil, od cesty předkuov svých odstaupil a na obyčeje cizí, zlé, barbarské s hanbau svau velikau a budúcí skázau jistau se vydal, ježto by z kněh nadepsaných všecky skutky a historie minulé co v zrcadle spatřiti mohli, a v přítomnosti čeho by následovati aneb vystříhati se měli aby věděli a z toho potom o věcech budoucích rozumně aby soudili a je předzvídali, netoliko pak rozumnosti, ale tak potěšení své mysli z dotčcných věcí aby nabývali, poněvadž v řeči své nic toho a k tomu podobného hodnověrného nemají«.

Z úst královych zní tu v podání uctivého preláta zamítavý odsudek veškeré téměř české kultury husitské. Vysvětlení toho pak ne již král, nýbrž nakladatel »Kozmografie« sám shledává v tom, že Češi »pro nedostatek kněh dobrých a hodnověrných« zabředli v hloubání náboženské, »obrátivše mysl svau k čítání Písma svatého« a chtějíce »svůj rozum hlaupý na liteře zevnitřní, kteráž bez ducha zabijí, neb se s tímto světem nesrovnává, ostřiti«. U mnohých z toho vznikla pýcha, takže »všeho zlého proti Bohu i svému svědomí vlastnímu se opovažovali«. A proti těmto lidem hloupým a neučeným, kteří mají ve zvyku zastírati se příkladem apoštolů, ježto prý tito také byli hloupí a neučení, administrátor Jan hájí oprávněnosti zákazu, jímž církev lidu obecnému »vykládání a valchování« Písma zapovídala: »jen s dotázkami lidí učených a Duchem božím osvícených« by měli Češi Písmo čítati »střídmě, pobožně, v svornosti bratrské a lásce boží skrz víru svatau křesťanskau obecnau«, nic jiného, žádné chvály světské ani jiných lidí výmluvností a učením převýšování v tom nehledajíce leč života pobožného a křesťanského, »jakž naši Bohu milí předkové činívali«. Jestliže však strýc Jan optimisticky doufá, že »Kozmografie« by mohla k nápravě toho pomoci, jeho synovec Zikmund, jemuž připadlo vlastní zpracování i doplnění spisů Münsterova, čekal ji v souhlase s loyálním posláním díla svého od silné autority světské i duchovní, jež jedině na pravou cestu uvede tento lid silný, nadaný a přece zkažený, oddaný

obžerství a egoismu lakoty tou měrou, že prý »nyní nejvýbornější knihy, na něž náhodú téměř na cestě trefují, sotva zdvihají«[1]).

V této katolické kritice českého husitství, v níž narážka na lidi neučené a hloupé, zastírající se příkladem apoštolským, zdá se přímo ukazovati na Bratry, se pravda spojuje se stranickým, konfesijním nepochopením, jež nedbá světlých, kladných stránek u svých odpůrců. Souvislosti mezi českým biblismem, jenž je vlastním kořenem celého hnutí husitského i v jeho pozdějších formách, a nechutí k vyššímu vzdělání, kterou v různé míře lze sledovati u jednotlivých skupin naší reformace v 15. a ještě v 16. století, bylo zde zajisté správně dotčeno. Nesprávné však je, že všickni tři odsuzovatelé, král Ferdinand i Jan a Zikmund z Puchova, jednak z nesprávného a neúplného poučení, jednak z přehnaně moralisující zaujatosti, nechtějí viděti, co jejich thesi v její jednostranně příkré formulaci odporuje.

O české kultuře, na níž katolíci ve shodě se svým postavením nevelké menšiny, třebas ne ve shodě s kulturními možnostmi, jaké jim ode dávna byly vzácnou výhodou proti utrakvistické většině, měli jen malou tvůrčí účast a již proto nevtiskli svůj zvláštní ráz, nelze uprostřed století 16. mluviti tak zvysoka a pohrdlivě, jak to slyšíme v předmluvě i jinde v »Kozmografii české«, třebas i v nynějším hodnocení kulturního stavu českého ve století 16. je podobný tón dosti obvyklý. Nebylo-li tu zatím geniů ani ve vědě ani v umění, byl tu průměr jehož nelze podceňovati a jenž v sobě jevil dosti slibných známek k dalšímu rozvoji. Městská vzdělanost tehdejší, jež podává vhodné měřítko k celkovému odhadu a o níž ve spisech Wintrových máme již bohatou zásobu zpráv všeho druhu, zajisté nebyla taková, aby jí byla práva charakteristika zmíněných současníků katolických. Z těch král sám při mnoha starostech jiných a při odlišnosti celé své mravní i duchovní osobnosti, vyrostlé za zcela jiných podmínek a předpokladů, od českého a utrakvistického prostředí — sotva byl povolán k tomu, aby zastával úkol spravedlivého soudce. Ani u obou Puchovských nebylo k tomu dosti věcné objektivnosti, třebas jejich český původ a znalost poměrů jim podávala více příležitosti i možnosti, aby jejich pojetí se více srovnávalo s pravou skutečností. Nesmíme však při tom přehlédnouti okolnost, jež příkrost jejich soudu poněkud vysvětluje a zmírňuje, že totiž současníkům bylo obtížněji se přesně vyznati v poměrech tehdejších a že my v lecčems na základě prostředků rukopisných, jež většinou mohly pozornosti i obou Puchovských ujíti (část jejich ovšem tito již předem, i když jim byla známa, přehlíželi s pohrdlivostí zvyklou ke kacířům), si můžeme obraz kulturních poměrů století 16. představiti daleko lépe

[1]) Sr. citáty u Jar. Vlčka, Dějiny české literatury I. 1. 398. Na jiném místě (str 405) při českém, Hájkově vydání herbáře Mathiolova (1562) Vlček jako motiv péče Ferdinandovy o vydání „Kozmografie" vytýká snahu reálními naukami klidniti české mysli, spory náboženskými rozeštvané.

a úplněji. Naše známost století 16., třebas ještě není daleko taková, jaké by si bylo přáti a jaká by byla možna, nás přece jen oprávňuje k mínění, že nejenom kulturní úroveň vlastního utrakvismu tehdejšího, ať jde o konservativce nebo novoutrakvisty, byla vyšší, než jak si přeje, aby byla odhadována, »Kozmografie česká« v tendenčních projevech svého autora i jeho vysokých patronů, nýbrž že ani o Jednotě bratrské, proti níž výtka sprostnosti mohla tehdy nejspíše býti spojována s důsledky naznačenými v »Kozmografii«, nelze souditi tak přísně a odmítavě; právě v dobu, kdy vyšla »Kozmografie« a kdy se kolem Jana st. Hodějovského z Hodějova kupí nový kruh humanistický, jenž právě v práci vědecké a paedagogické, překladové i původní (hlavní její representant M. Matouš Kolín z Chotěřiny činí další krok v postupu humanismu na universitě, přednášeje zde již dříve, r. 1541 a potom ve svém příbytku, v slavné Andělské Zahradě, o jazyce řeckém) si získal platné zásluhy, rozhodně větší než v básnictví, spadají počátky literární činnosti Blahoslavovy a té nelze jen vykládati z jeho vlastní osobnosti, nýbrž při významu tradicionalismu, jenž byl v Jednotě větší a hlubší než jinde, i z poměrů a povahy jeho církve. Zajisté zjev nejen literárně a umělecky, nýbrž i kulturně vůbec tak významný jako je šamotulský kancionál z r. 1561, jenž již po třech letech vyšel v druhém, evančickém vydání, svým rozsahem, obsahem i výpravou vnější je nejlepším svědectvím o poměrech, v nichž vyšel a jež jeho vydání umožnily. To jsou značky, jež samy mluví řečí dosti výraznou a přesvědčivou. Ovšem stálo to veliké zápasy a tuhou práci, než Jednota se mohla vykázati takovou osobností i takovým dílem, neboť bylo při tom třeba přemoci hluboce zakořenělou tradici husitskou, jež od počátků se nedůvěřivě a spíše s pohrdáním než s uznáním stavěla k otázce vyššího vzdělání a tím k vyšší kultuře vůbec, tradici, jež zvláště se mocně rozvila v Jednotě a zdála se býti s jejím bytím srostlou.

* * *

Český biblismus, jenž má svého horlivého a důsledného hlasatele hned v Matěji z Janova a jenž vlivy viklefskými byl jen zmocňován, se spojuje záhy s ideou pokorné sprostnosti i s představami eschatologickými: obojí již najdeme jak u Miliče tak u Janova[1]). U těch, kdo jedině v Písmě viděli pravý základ a zákon víry i života, pochopitelně pátá kapitola z evangelia Matoušova i s oběma dalšími, obsahující kázání na hoře, stejně jako apokalypse se svými horečnými visemi stávaly se outky, kde sbíhala se jednotlivá vlákna, outky velmi sobě blíz-

[1]) Poměrem české reformace a Jednoty bratrské zvláště k vyššímu vzdělání podrobněji se zabývám ve studii „Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy", jež vyjde také co nejdříve a za jejíž doplněk lze tento článek pokládati. Zde na některých místech se ve výtahu opakují výsledky této studie, spojené ovšem i s výklady jinými a doplněné o vylíčení poměru Jednoty k vyššímu vzdělání od poloviny let padesátých století 16.

kými a vzájemně mezi sebou spojenými. Není blízkost příchodu Kristova na zemi výzvou, aby vše zbytečné se odhodilo a aby celý zájem věřícího, jenž touží býti spasen, se v krátké lhůtě ještě jemu povolené soustředil jen na věci spásy, ve snahu následovati Krista v jeho pokoře i utrpení? A není všecka věda světská, jež, neškodí-li přímo, alespoň odvádí od vroucí, hory přenášející víry, také takovou marností, jíž se třeba stříci, aby člověk mohl splniti hlavní svůj úkol na zemi, důstojnou přípravou k životu věčnému? To jsou důsledky, jež vynořují se skoro ve všech myslivých hlavách již v počátcích naší reformace a jež obracejí se nejen proti vědě, nýbrž i proti všem nálezkům lidským, které během století zasuly pramen vody živé, Písmo: lidé ti, jdouce za svitem svého ideálu, za vysněným obrazem chudé církve prvotní, neváhají vstoupiti u velikou při s tisíciletým vývojem a upříti mu všecku oprávněnost. Bohužel nejenom klasická doba hnutí husitského, konec čtrnáctého a pak patnáctý věk, ve svém naprostém pohřížení náboženském, velikou většinou tak cizím všem úkolům vědeckým i uměleckým, nýbrž husitství vůbec nedalo nám básníka, jenž by navždy toto vášnivé vznícení české duše vtělil v nějakou »Chválu sprostnosti«, nikoli v duchaplnou satiru po způsobu později tak slavného Erasma Rotterdamského, nýbrž v kouzelnou a věčně svěží lyriku prostého, něžného srdce, jaká již dlouho před tím uchvacovala současníky Františka z Assisi. U nás se sice leckdy ozve ryzí názvuk, věta nebo dokonce odstavec, než to jsou jen zásvity porůznu roztroušených granátů, jichž ruka mistrova nespojila v nádherný šperk.

Po ušlechtilém zjevu vlastního apoštola hnutí, po Husovi, jehož dramatický vzestup byl přerván tragickým zlomem, mezi stranami husitskými pozornost naši právě v otázce vyššího vzdělání poutají Táboři, připomínající v tak mnohém své bratrské nástupce, jak v tom, v čem se s nimi shodovali, tak v tom, v čem se s nimi rozcházeli; poutají nás, ať již jde o jejich chiliastické křídlo, jež od Táborství samého bylo záhy vyhlazeno, anebo o vlastní stranu, představovanou zvláště jejím biskupem, Mikulášem z Pelhřimova. Již proroctví, jež za Jiříka krále nacházelo hojně sluchu, o »lidu s mečem«, jenž zahyne, a o »lidu bez meče«, jenž prospěje — spojovalo obě tyto skupiny: jestliže otázka násilí, avšak také smělý racionalismus Táborské výrazně od Bratří lišily, zato jejich biblismus, jejich lidovost (vzpomeňme při tom na jejich čistě české školství!) a jejich sprostnost, jež nemůže se smířiti se slovíčkářskými hříčkami mistrů — fistrů a jež nebojácně jde za důsledky svého přesvědčení, byly důvodem, proč Bratří, ne-li hned na počátku, kdy každá souvislost s Táborstvím byla pokládána za pokus roznítiti novou bouři válečnou, tedy již od prvního desítiletí 16. století mohli viděti v Táborech alespoň z části své předchůdce, třebaže z nich přímo nevzešli, nýbrž za první jiskry měli děkovati podnětným kázáním Rokycanovým »za mladého krále« a za hlavní náraz, jenž je uvedl na onu pravou úzkou cestu ke spáse, Chelčickému, muži jenž musil původní své přátelství k Táborským zaměniti odporem

proti nim. V Chelčickém vrcholí, theoreticky, i prakticky česká idea evangelické sprostnosti, naprosto se rozcházející s tradičními řády společenskými, se »světem« i se vší lstivou a klamavou moudrostí mistrů »kolejských«. Jeho síť víry, zedraná nyní dvěma velrybami, papežem »s panováním královským a se ctí nad císaře« a císařem »s panováním, s úřady, s mocí pohanskou« — je setkána z vláken zákona Kristova, a býti v ni zahrnut značí odděliti se od »moci světa« a žíti Kristu zcela podle příkazů evangelických, jejichž znalost a plnění jde nad všecku moudrost světskou. Pod mohutným dojmem jeho myšlenek, zatím co ostatní utrakvismus postupně pokračoval ve svém smíru se světem, v jeho středu prudkou reakcí proti tomu vzniká Jednota bratrská a její členové se nejprve, právě při vzniku národního království Jiříkova, z veliké části vzdaluje do zátiší kunvaldského, aby se zanedlouho i formálně oddělili od oficiální církve utrakvistické, zůstávající stále ve styku se zavedenou církví římskou.

Cesty Jednoty a utrakvismu se pak rozcházejí tím více, čím prudčeji se v tomto ozývá touha života, čím silněji se vzpírá proti starému rigorismu husitskému, jehož závoj stínil každou radost, každý prudší projev životní, neshodující se s evangelickou morálkou. Život byl silnější a zesvětšťující proces v utrakvismu, zvláště za doby jagellovské, nezadržitelně postupoval dále, třebas nelze říci, že by přehlušil požadavky náboženské úplně. Než ty, přes to, že zůstávají stále v popředí, přece již nemají té výlučnosti, aby se jiné zájmy nemohly uplatniti vedle nich. Je to patrno i v životě vědeckém.

* * *

Humanismus a husitství, jež tak dlouho se braly rovnoběžně vedle sebe, třebas, zvláště za cest kněžského dorostu utrakvistického do Italie za svěcením, nescházelo příležitostí, aby se utrakvisté s tímto kulturním proudem seznámili, konečně se sblížily a to ve formě znárodnělého humanismu, jenž však se sebe nesetřel ani známky své příslušnosti náboženské, jak bylo patrno hlavně na předním jeho zástupci Viktorinu Kornelovi ze Všehrd. Dříve takovému sblížení byly na odpor čerstvé ještě vzpomínky katolické ciziny na úžasné úspěchy husitské, jež jí vnoukaly nenávist ke všemu českému kacířství, takže pojmy Čech a kacíř většinou splývaly[1]). Působilo to politické i kulturní osamocení utrakvistických Čech, jež neměly a ani nepřály si styků s cizinou, leč v případech nejnutnějších. Výjimkou tu byli čeští »bratříci«, jejichž služeb i cizina nepřátelsky k husitství naladěná ochotně užívala. Než postupem času i tyto protivy se mírnily, a cesty do ciziny i k cizí vzdělanosti humanistické se tak uvolňovaly, takže za českými katolickými humanisty již v poslední čtvrti století 15. následují i humanisté utrakvističtí, u nichž však záhy humanismus prochází dotčeným již procesem znárodňovacím.

Tento humanismus, ne prostě přenášený a napodobený, jak tomu většinou bylo v katolickém kruhu Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, nýbrž opravdu

[1]) Sr. o tom Čes. dějiny (u Laichtra) III. 1. 42 ad.

v českém prostředí zdomácnělý a s nim i s jeho cíly zladěný, projevil hned ve svých počátcích, maje v tom již z doby Jiříkovy, znamenitého předchůdce v katolíku Janovi z Rabštejna, nejen smysl pro potřeby českého života, nýbrž i nadání a nesporné známky vědeckého ducha. To nejskvěleji prokázal Všehrd na poli, jež českému duchu bylo již dávno vlastní a kde znárodnělý humanismus nachází již z minula, zvláště v dílech Prokopa písaře i Ctibora Tovačovského, znamenité počiny, v českém právu: zde již Všehrd, mající rozhled i v právu římském — však chtěl napsati i jiný spis o právu obecném — a vládna mistrovsky prostředky jazykovými, dlouhou českou praxí již dávno vyzkoušenými a vytříbenými, plní základní předpoklad tvůrčí práce vědecké tím, že neobrací prostě methodu jinde užitou na případ daný, nýbrž postup svůj i způsob práce upravuje podle povahy svého předmětu; netřídí jen mechanicky soudní ustanovení a sněmovní usnesení, nýbrž systematiku svou vhodně a kriticky doplňuje i vlastními názory, vysvětleními a doplňky a tvoří tak opravdu veliké dílo, v němž tvůrčí kritický duch se zmocňuje látky a ji úplně proniká[1]). Jestliže z přátelského péra humanistického vyšlo známé dvouverší, oslavující Hasištejnského a Všehrda jako dvě hvězdy, jež jedině mezi ostatními hvězdami na českém nebi mají světlo vlastní, u Všehrda bylo by třeba k tomu dodati, že se světlem bylo spojeno i tvůrčí teplo, jež Hasištejnskému chybělo.

Než nebylo to jen české právo, jež tehdy hlásá oživnutí českého ducha vědeckého, obracejícího se již vedle hloubání náboženského i k jiným oborům dříve většinou zanedbávaným, nýbrž i mathematika a astronomie, filosofie i také filologie a historie.

Mathematika a astronomie, tato ovšem ještě ponejvíce ve formě astrologické, měly již v 15. století významné předchůdce v Krišťanovi z Prachatic, jehož hodnota odborně vědecká byla značnější než jeho význam v současné theologii, a zvláště v slavném M. Janu Šindelovi, jehož jméno proniklo i do ciziny a jehož map astronomických si později ještě Tycho de Brahe vážil:[2]) i v 16. století, pokud astrologie a theologie svými námitkami proti nové soustavě Koperníkově nezatěžovaly pokrok astronomie, měla universita pražská, přes úpadek, z něhož se přes všecky pokusy o nápravu, stále znovu se vracející, nemohla povznésti hlavně pro nedostatečný základ hmotný, proslulá jména, jež tvoří pokračování slavné tradice pražské, zvláště v Tadeáši Hájkovi z Hájku (i u něho jako u jiných, dříve

[1]) Sr. k tomu přednášku Jar. Čelakovského, O významu mistra Viktorina ze Všehrd v právních dějinách českých, otisk z „Právníka" 1901, str. 9—10.

[2]) Sr. Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje 337 a d. i Tomek, Dějepis m. Prahy IX. 227—28. Historií české mathematiky a astronomie se zabývali J. Smolík (v Živě 1862 a 1864) a Fr. Studnička („O mathematickém učení na universitě praž." v Kroku 1889). K tomuto thematu bude se třeba vrátiti zvláště na základě nově objevených rukopisů a naše mathematiky a hvězdáře vřaditi ve vývoj obecný: nebudou zde na místě posledním.

i později, se s mathematikou a astronomií spojovalo lékařství), jehož triangulační měření a mapování okolí pražského uprostřed století 16. zasluhuje pozornosti.

Ve filosofii třeba tu s lítostí vzpomenouti ztráty rozsáhlého díla ve formě dialogické o duchu i těle lidském, jemuž, ač bylo již r. 1500 v podstatě hotovo, jeho autor Jan Šlechta ze Všehrd, jda ve stopách nových vlašských následníků Platonových, věnoval ještě po dvacet let mnoho zájmu i práce: zde bychom se však mohli přesvědčiti, jak kruh Bohuslavův přece se propracovává k vyššímu a samostatnějšímu stanovisku.[1]) V tuto souvislost náleží i činnost Řehoře Hrubého z Jelení a Mikuláše Konáče z Hodištkova, nejenom jejich překlady, jimiž do Čech vnikal proud cizího myšlení, starého i novějšího, nýbrž i vlastním promýšlením některých otázek veřejných, ne bez moralistické příchuti, českým utrakvistům vlastní, i když zašli na cesty humanistické: až jejich celá práce se podrobí přesnějšímu a úplnějšímu rozboru, pozná se z ní i z činnosti jiných jejich současníků, že myšlenkový obzor český století 16., v době jagellovské i pak za Ferdinanda, nebyl tak prázdný a lichý, jak se leckdy myslívá, třebas nebyly splněny všecky možnosti, jaké slibovaly počiny Všehrdovy a jeho vrstevníků.

Také v české filologii lze pozorovati obrozující vliv, jakým, přímo i nepřímo, jinde studium humanistické působilo i na zájem věnovaný řečem národním. Více než sto let po Husovi vychází r. 1533 první česká grammatika spolu s orthografií, mající tři autory: kněze Beneše Optáta z Telče, »na ten čas učitele v Náměšti«[2]), Petra Gzela z Prahy i kněze Václava Philomata z Jindřichova Hradce, jenž přímo se dovolává příkladu Vavřince Vally, horlícího ve svém »Liber elegantiae« na ty, »kteříž ten jazyk (latinský) svou blekotností hanebně zprznili« a »skrze přiměšování jiných postranných a nevzácných jazyků šeredstvím v zkázu uvedli«[3]) — věc to, jež samému Blahoslavovi ještě o 30 let později se zdála býti nevhodnou, že totiž Philomates v horlení nad porušením řeči následoval humanisty Vally »téměř více, nežli knězi slušelo«.[4]) Jaké naděje v té příčině zmařila r. 1511 předčasná smrt skvěle nadaného, ne ještě 30letého Václava Píseckého na jeho italské pouti![5]) Jeho vychovanec Zikmund z Jelení, »člověk nejučenějším našeho věku mužům Erazmovi Roterodamovi, Camerariovi, Melanchthonovi a jiným velmi milý,«[6]) třebas veliká většina jeho životní práce je v souvislosti s jeho zaměstnaním v slavné basilejské tiskárně Frobenově a odtud nese i svůj ráz, patří přímo

[1]) Sr. J. Truhlář, Humanismus a humanisté 99 a 187.

[2]) Sr. Blahoslavovu „Grammatiku českou" (vyd. 1857) str. 1.

[3]) Tamtéž 53.

[4]) Tamtéž str XIX.

[5]) Blahoslav ho ve své předmluvě (tamtéž XVIII ad.) vzpomíná vedle obou Hrubých z Jelení, Řehoře i Zikmunda, známého tiskaře Oldřicha Velenského, Viktorina ze Všehrd i „onoho neuměle horlivého prý zastavatele Mikuláše Konáče".

[6]) Tamtéž XVIII.

české literatuře, alespoň svým srovnávacím slovníkem »Lexicon symphonum«, kam pojal i český materiál.[1])

Ani, pokud jde o historii, Čechy reformační nebyly tak chudé, jak by se zdálo čtenáři »Kozmografie české,« nehledíc ani k době starší, k století 15. s M. Vavřincem z Březové a Mikulášem z Pelhřimova. Kromě drobnější české annalistiky, jež svou nestrojenou upřímností i naivním půvabem je historikovi politickému i kulturnímu pramenem vzácným, dovolujícím nahlédnouti hluboko v duši českého husity, je tu především kronika Bartose písaře, jenž svým pragmatismem, i když jej i jeho stinné stránky podrobíme kritickému soudu, přese všecky své vady vyniká nad všecky české historiky předchozí i nad většinu potomních. Budoucnosti jí byl odevzdáván bohatý odkaz, s nímž však tato nedovedla náležitě hospodařiti. Ovšem skoro všecky tyto práce zůstaly v rukopisech a za rozmohšího se knihtisku pozornost doby se obracela jinam. Než ani kronika Hájkova ani Dubraviova »Historia regni Bohemiae«, jež ve velké části byla latinským zpracováním kroniky předešlé, i když nebereme v úvahu rychle se rozvíjející dějepisectví bratrské, přirozeně katolickému pozorovateli neznámé, ani historické dílo Sixta z Ottersdorfu, jež, bylo-li již v letech 50. hotovo, nesmělo se pro svou povahu odvážiti na veřejnost — si nezasloužily, jako díla katolických autorů a vydaná tiskem (1541 a 1552), druhé ovšem jen latinsky, aby byla od katolických současníků přehlížena.

Již z tohoto letmého, jen narážkového přehledu je zajisté patrno, že výtky, obsažené v »Kozmografii« Puchovského proti české kultuře byly tendečně nadsazeny, třebas i se strany druhé slyšíme leckdy pessimistické stesky, jež připadají jako předzvěst úpadkové theorte Denisovy.[2]) A lichost jejich byla by jen patrnější, kdybychom přihlédli ještě k rozvoji českého umění výtvarného, jehož bohatství a výši dobře poznáváme z prací Chytilových a Wintrových, dokumentujících jeho šíři i vyspělost v době jagellovské i za prvních Habsburků a seznamujících nás s novými jmény uměleckými, do nedávna neznámými. S humanismem slavilo tak svůj vjezd do kacířské země i renesanční umění a také v této příčině česká tvo-

[1]) Sr. o něm mínění Blahoslavovo v „Grammatice české" 343.

[2]) Sr. zvláště významný povzdech Kolínův, citovaný od Jar. Vlčka, Děj. cit. liter. I. 1, 393: „Klamné jsou naše naděje . . . Věci naše nepůjdou cestou, jak by nám bylo žádoucno. Jsme hromada lehkověrná, dáváme se sváděti lahodnými slovy a z menší nehody vrháme se v horší . . . V tom není konec ani cíl bolesti naší: záhy spatříme ještě horší věci. Blaženi ti, jež za předešlé svobody schvátila smrt, nedopustivši, aby spatřili tento den". V tomto stesku ovšem více rázu politického, s odrazem neblahého roku 1547, než kulturního, jakoby se již rýsoval stín Bílé hory! Denis, Konec samostatnosti české 284 za doby jagellovské soudí sice velmi nepříznivě o stavu české kultury („Plodnost spíše zdánlivá nežli skutečná . . .") avšak později za doby rudolfinské, k níž ovšem období Ferdinandovo bylo stupněm přípravným, chápe hněv českých historiků „na událostí, že tak násilně zahubily tuto mnohoslibnou vzdělanost" (620).

řivost nešla jen slepě ve stopách cizích mistrů a vzorů, nýbrž dovedla i zde uplatniti svou českou individualitu.

Tato vyspělá kultura však není jen omezena na Prahu a dvůr královský, třebaže tento hraje při tom úlohu velmi významnou, nýbrž zdomácněla časem i v ostatních městech a na nových zámcích šlechtických. Jestliže u lidu na venkově o vzdělání školském je těžko mluviti, zato v městech až na vrstvy nejnižší je vzdělání literní i s latinou působením českých škol partikulárních hojně rozšířeno. »Civis literatus« je zde zjev typický a ve zprávách o knihovnách měšťanských lze postihnouti silný reflex vysoké kultury městské[1]: jejím výrazem byly i známé bratřiny literátské se svými často nádhernými kancionály[2]. U šlechty sice ještě ve století 15. bylo vzdělání méně avšak i její kulturní průměr stoupá, zvláště cestami do ciziny na vysoké školy i na dvory knížecí, a její veliké prostředky hmotné jí pak dovolují, aby své kulturní záliby i zkušenosti uplatnila stavbami, sbírkami i mecenášstvím, třebaže jinak ani v 16. století nepřestávají stesky, že jsou slechticům milejší psi a koně než Musy[3].

* * *

Naproti těmto výsledkům postupujícího zesvětšťování českého utrakvismu se jevila u Jednoty bratrské hned od počátku nápadná protiva. Bratry právě odpor proti »světu« od něho odváděl v klidné ústraní, kde nebylo tolik nezbytných příležitostí ke stykům s ním jako ve výmyslu Kainově, v městech, kde původní sprostnost života lstivým »nalezením váh a měr« byla zcela proměněna[4]. Dokud myšlenky Chelčického, jež tento asketický, protisvětský rys vyhnaly na ostří, se v Jednotě udržovaly jako hlavní směrnice, plně se shodující s příkazy evangelickými, dotud nebylo též naděje na proměnu jejího poměru k vyššímu vzdělání, jenž nemohl býti leč zamítavý, přes to, že nebyli to jen sprostní a neučení, kteří byli původci Jednoty, nýbrž hned od počátku jejími členy byli i lidé učení a tito též i dále k ní přistupovali. Celkový tón však neudávali oni a ani jej ve svém počátečním zápalu pro chudou a sprostnou církev, řídíce se veskrze nejen literou, ale i duchem Písma, udávati nechtěli, vědomě usilujíce splynouti s ostatními sprostnými a neučenými, jichž byla většina. Drobný řemeslník a sedlák, to je prvotní typ bratrský, jemuž se ti, kdo přišli v Jednotu z vrstev vyšších, připodobňovali, jak je toho charakteristickým dokladem onen zeman Methoděj Strachota, jenž po »zjevení«, jež mu naznačilo, co má činiti, opustil svou tvrz Orlici

[1]) Sr. o tom i o dalším Winter, Život a učení na partikulár. školách 765 a d. Sr. i Tomek, Dějepis m. Prahy IX. 250–51, jenž se zmiňuje k r. 1431 též o obecním libráři na Staroměstské radnici.

[2]) Winter tamtéž 764 zaznamenává, kolik různých nástrojů hudebních, sbírek notových a knih o muzice se najde v městských inventářích.

[3]) Tamtéž 766.

[4]) Sr. Chelčický, Síť víry (vydání Smetánkovo) str. 243.

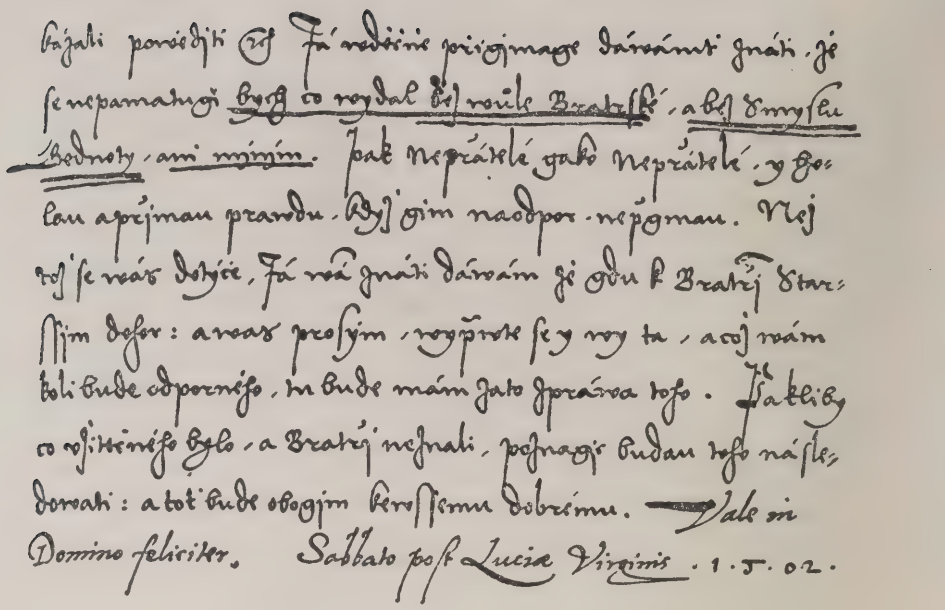

kázali powědjti (?) Já wděčně přigjmage dáwámť znáti, že
se nepamatugi bych co wydal bez wůle Bratrské, a bez smyslu
Jednoty, ani mjním. Pak nepřátelé gako nepřátelé, y ho-
lau a přjmau prawdu, když gim naodpor nepřgmau. Nej
toj se wás dotýče, Já wám znáti dáwám že gdu k Bratřj Star-
ssjm dohor: a was prosým, wyprawte se y wy ta, a coj wám
koli bude odporného, tu bude mám zato zpráwa toho. Pakliby
co vžitečného bylo, a Bratřj neznali, poznagjc budau toho násle-
dowati: a toť bude obogjm kewssemu dobrému. Vale in
Domino feliciter. Sabbato post Luciae Virginis. 1.5.02.

Corollarium. additum anno. 1567. die 15. februarij.
Přicmentěch slow, bez wůle Bratrské, a bez smyslu Jed-
noty. Chce mi se abych tuto ničto maličko přidal, a wede
znati mne k tomu gakas přjčina weliké kterýž mne
nemálo zkormautila, Best abyl pod lety
některých desti welikých mužno obyčeg, Nazlehčonj
starých včitelno a gich psánj a deoq tocinech erudicionis,
připomjnati Bratra Lukasse swaté paměti gakes
řečenj nebo powěděnj. Kterak gt měl o swých psá-
nych řjcy.; Nic sem nepsal čehoj bych w gednotě nena-
ssel. Wykládali oni sobě to tak že B. Lukass
nic nebral z doktorno cýrkewnjch. ale to woj
gednota měla, když B. Lukass kniž postaupil tomu
že se navčil B. Lukass ato atak psal. Gm
y Ja pod rokem slyssel se to od B. J. Augustg připomj-
nati. Est enim B. J. A. bonus vir misomisos et
aliorum studia contemnentium dux et fautor. nequid
debemus viro adhuc superstite durius dicam.

PŘÍLOHA VI. POČÁTEK BLAHOSLAVOVY »FILIPIKY PROTI MISOMUSŮM« (1567).
(Ukázka jeho rukopisu z Akt Jednoty bratrské IX. fol. 102a).

Příloha VI.: Corollariu[m] additu[m] anno 1567 die 15. Februarii. P[ří]činau těch slow »bez wuole Bratrské« a »bez smyslu Gednoty« chce mi se, abych tuto nětco maličko p[ři]dal, a wede y nutj mne k tomu gakás p[ří]čina weliká, kteráž mne nemálo zkormautila. Jest a byl p[ře]d lety některych dosti welikych mužuo obyčeg, na zlehčo[wá]nj starych učiteluo a gich psánj adeoq[ue] tocius ęrudicionis, p[ři]pomjnati Bratra Lukasse swaté paměti gakés rčenj nebo powěděnj, kterak g[es]t měl o swých psánjch řjcy: Nic sem nepsal čehož bych w Gednotě neuassel. Y vykladali oni sobě to tak že B. Lukass nic nebral z doktoruo cjrkewnjch, ale to což Gednota měla, když B. Lukáss k nj p[ři]staupil tomu že se navčil B. Lukass a to a tak psal g[es]t.

Y ja p[ře]d rokem slyssel se[m] to od B. J. Augusty p[ři]pomjnati. Est eni[m] B. J. A. bonus vir misomusos et alior[um] studia contemne[n]tiu[m] dux et fautor. ne quid de bono vivo adhuc sup[er]stite durius dicam.

Příloha VII.: Inuitus hoc faciebam. s[ed] ursit senioru[m] edictum. maluissem totu[m] hoc scriptu[m] recudere, inue[n]tione sola relicta tota[m] materie dispositione[m] etc. S[ed] obediendu[m] fuit excerpsi igit[u]r tantu[m] ea que ad re[m] facere videba[u]t[u]r eo ordine qui in scripto boëmico fuit s[er]uato. ne author nimiu[m] lederet[u]r. Suu[m] enim cuiq[ue] pulchrum, etiam si alio q]uam] sapientiss[imo] displiceat J. B.

Označení přílohy VII. v textu má správně zníti: Z Akt Jednoty bratrské VIII. fol. 129a.

Co položeno do závorek [ ], znamená rozvedené zkratky.

bꝰ opprimentium uniamur,

Hæc est breuiter comprehensa Suma istarũ Rationũ quas fusius in nostro scripto uulgari lingua edito, pro nostra simplicitate tractauimꝰ, Non dubitamꝰ autem maleuolos atq; odio ueritatis corruptos homines, hæc omnia nobis in deteriore interpretaturos parte, at nos nihil curamꝰ mordaces istos Zoilorum linguas, obijciant sane quæcunq; uolunt, uel hoc etiã dicant, nos ipsos, a nobis ipsis cõmendari. Videant et Experiantꝰ re ipsa, an uera sint quæ diximꝰ testabuntꝰ enim hoc, et testantur omnia opera: E fructu ꝓnoscitꝰ arbor, Et iustus fide uiuet sua.

Nos iuuante Chro a ueritate stabimꝰ intrepidi, bonũ fidei certamen decertantes, iniurias Domino cõmitemus, quæcunq; Dominꝰ imposuerit, uel per manus istorũ, patienti animo feremus: Interim custodientes innocentiã, Auxiliũ Dõi Expectabimꝰ, cũ sciamus uerissimũ esse, quod dixit, Psaltes: Sunt reliquiæ homini Pacifico.

Invitus hoc faciebam. [illegible] seniorum editum, malueram totum hoc scriptum rescindere, [illegible] tione sola relicta tota [illegible] dispositione [illegible] Obediendum fuit excerpsi igitur tantum ea quæ [illegible] ferre videbantur eo ordine quo [illegible] scripta: hoc [illegible] fuit [illegible] ut author [illegible] Suuiter enim cuique pulchrum, etiam si alioq; sapientius displicat.

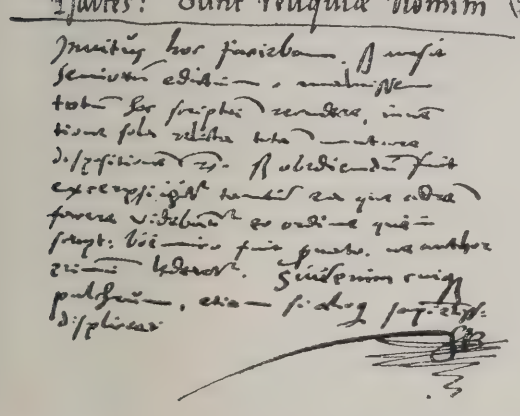

PŘÍLOHA VII. LATINSKÝ PŘÍPISEK BLAHOSLAVŮV.
(Akta Jednoty bratrské IX. fol. 1022a).

(u Kyšperka) a živil se nejdříve jako písař, později jako mlynář[1]). A tento typ zůstává i pozdější, pozměněné již Jednotě ideálem, k němuž se s touhou vrací[2]).

Toto sociální prostředí se svým agrárním rámcem se těžko shodovalo s vyššími snahami kulturními: Jednota si jich prostě nepřála, byť i záhy zdála se činiti v tom jistý ústupek, užívajíc ve stycích s ostatními vyznáními právě vhodných k tomu členů se vzděláním vyšším. Nebylo sice zásady přímo proti vyššímu vzdělání formulované, avšak životní praxe sama je odsunovala v pozadí; Jednota nevylučovala ze svého středu těch učených, kteří k ní přicházeli s pokorným srdcem, a nevzdávala se ani případných jejich služeb, avšak sama nijak se o vyšší vzdělání svých členů nestarala. To však neplatilo o školství a výchově vůbec.

Právě důsledný biblismus se svým předpokladem, že křesťan, má-li Zákon plniti, musí jej sám dobře znáti, vedl k tomu, že takové vzdělání lidové, jež mohlo znalost Písma každému členu Jednoty zjednati, stalo se Bratřím žádoucím, stejně jako to již dříve bylo u Táborských a v Anglii u následníků Viklefových, u Lollardů. Původně byla to péče, jež ukládána byla rodičům, hospodářům, aby děti učili čísti. A třebas tato praxe byla velmi nesoustavná a jen příležitostná, přece záhy měla veliké výsledky, jež i od odpůrců Jednoty byly uznávány, ovšem svým způsobem, ve formě utrhačných a zlomyslných pomluv (opětuje se tu znovu, co se dříve dálo prvním křesťanům i v Čechách prvním husitům), že řízením ďábelským každý, kdo se stane členem Jednoty, hned umí čísti, a odpadne-li od ní, hned toto umění zapomíná. Brzo však lze pozorovati stopy péče o školství vlastní, nejenom v tom způsobu, jak byl vychováván od kněží v domech bratrských dorost kněžský, nýbrž přímo i ve formě školské, na níž by byly účastny děti bratrské vůbec. Tento přechod od výchovy domácí k vlastní škole je spojen v Jednotě s jménem M. Havla ze Žatce, jemuž zřízena byla škola v Brandýse nad Orl., na panství příznivců bratrských, pánů Kostků z Postupic. Tohoto příkladu pak zajisté následováno i jinde, kde to poměry, zvláště poměr k vrchnosti, dovolovaly. A poměry byly Jednotě přes všecko pronásledování se strany vládní tím příznivější, čím více nacházela přízně mezi šlechtou.

Tento pokrok vzdělání lidového byl ve shodě i s míněním vlastního tvůrce a organisátora Jednoty, Br. Řehoře. Netýkala se toho zajisté ona výstraha, kterou

[1]) Goll, Chelčický a Jednota v XV. století (1916) 244.

[2]) Stačí prohlédnouti úmrtní knihu kněží bratrských (Fiedler, Todtenbuch der Geistlichkeit der böhm. Brüder ve FRA. I. Abt, V. B.) v níž se setkáme s hojnými záznamy Blahoslavovými, abychom se přesvědčili, jak ještě v druhé polovině 16. století byla sprostnost v úctě jako význačná vlastnost bratrská. V kolika variacích se zde opětuje charakteristika zbožné sprostnosti (sr. na př. při Tůmovi Přeloučském, „prostosti milovníku“, poznámku na str. 223: „Et haec simplicitas commendanda et in posterum observanda. G. N.“).

před smrtí dal biskupu Matějovi Kunvaldskému, »aby lidi učené na péči měl«[1]) výstraha, jež především se pro budoucnost Jednoty strachovala následků přílišného hloubání u víře, vlastního učeným theologům, pyšným na svou moudrost a náchylným proto k roztržkám – avšak v níž přes to se chvěje i patrný záblesk nedůvěry k vědě světské vůbec, zcela v duchu chelčického samotáře. A výstraha ta se nevztahovala ani na onen nový prostředek publicity, jenž právě tehdy se rychle šířil Evropou, na tisk. Zdá se alespoň býti pravděpodobno, že již na počátku let sedmdesátých století 15., tedy ještě v době života Řehořova, byl tištěn, nejspíše v Norimberce, latinský traktát opata slovanského Ondřeje, jenž patřil k Jednotě[2]). Větší činnost v tomto směru mohla ovšem Jednota zahájiti až od počátku století 16., kdy r. 1503 vzniká bratrská tiskárna v Litomyšli (ač není-li již tiskárna mladoboleslavská jejím předchůdcem) a brzo potom i jiné tiskárny české v Ml. Boleslavi a Bělé, za nimiž teprve o něco později následovaly i bratrské tiskárny moravské. Než tento úspěšný způsob rychlého a poměrně levného šíření české lidové literatury náboženské, důležitého doplňku činnosti kazatelské, spadá již do doby, kdy v Jednotě byl vybojován veliký zápas o novou úpravu poměru k »moci světa«, jenž Jednotě vtiskl jiný ráz a umožnil jí rozšíření i tam, kde dosud nacházela více příznivců než členů, mezi šlechtu a městský patriciát.

Svět, jemuž Jednota až dotud šla z cesty, znovu se přihlásil i v ní se svými důraznými nároky, jichž nebylo možno přeslechnouti. Postupné pronikání Jednoty ve společnost městskou nemohlo se obejíti bez nutných změn vnitřních, nechtěla-li se Jednota omeziti jen na úzké meze malé sekty v selském prostředí, jejíž přísně asketický ráz, hodící se jen málo vyvoleným, bránil přístupu hojných povolaných. Zesvětšťující proces v české reformaci musil zasáhnouti i Jednotu: nebylo možno setrvati na úzké cestě dosavadní v duchu přísně evangelickém[3]), nýbrž bylo ji třeba rozšířiti. Stesků městských členů Jednoty na tresty, jež je stíhají za odpírání přísahy i odmítání úřadů, nebylo možno nedbati, třebas nescházelo těch, kteří za každou cenu chtěli udržeti starý, veliký ideál v plné jeho čistotě.

Boj o to, jenž vyplnil poslední desítiletí století 15. a jenž byl na prospěch praxe mírnější místo »nesnesitelného jha« Jednoty prvotní vybojován hlavně lidmi učenými, »bakaláři« (Br. Lukášem, Prokopem z Jindř. Hradce a Krasonickým[4]),

[1]) Goll, Chelčický a Jednota 229 a 230. O podrobnostech jinak odkazuji k zmíněné své studii.

[2]) Sr. Kroftovu poznámku u Golla, Chelč. a Jedn. 245[1]) a Zd. V. Tobolka, České prvotisky (až do r. 1500), 1910, str. 69 č. 2.

[3]) Sr. evangelium u Matouše 6, 13–14: „Vcházejte těsnou branou; nebo prostranná brána a široká cesta jest, kteráž vede k zahynutí, a mnoho jest těch, kteříž vcházejí skrze ni. Nebo těsná je brána a úzká cesta, kteráž vede k životu, a málo jest nalézajících ji.“

[4]) Sr. o tom druhý traktát zástupce „menší stránky“, Jakuba Štěkenského (1496) u Golla, Chelč. a Jedn. 226; ovšem kromě osob zmíněných o vítězství se přičinily i jiné osoby, leckdy ještě důležitější, zvláště Jan Klenovský.

nikoli bez reakční episody biskupa Matěje Kunvaldského a jeho sprostných stoupenců ve chvíli, kdy strana vítězící, vidouc neúplnost vítězství a sílu odpůrců, nechtěla hned převzíti odpovědnost a sama konservativcům ustoupila ve správě Jednoty — právě pro velikou a od odpůrců tendenčně zdůrazňovanou účast »učených« dostal povahu zápasu mezi sprostnými a učenými a již tehdy se ozvala slova, jež později byla v Jednotě vícekráte opakována, že, »jakž sou učení mezi Bratří vnikli, že hned jejich [Bratří] vroucí dobrota počala tuchnouti«[1]). Proti tomu již tehdy vystoupil Vavřinec Krasonický, zatím však jen krátce, vzpíraje se vylučování učených z Jednoty a s pozoruhodnou kritičností se dotýkaje bratrské illuse o dokonalosti církve prvotní. O 30 let později měl zestaralý Krasonický, jenž však neztrácel smyslu pro potřeby konkretních poměrů, příležitost, aby znovu a šíře se ujal obrany tohoto stanoviska a to proti obnovené tradici sprostností s ostřím proti učeným, tradici, jež tentokráte mohla vystupovati pod záštitou autority hlavního tvůrce nové, proměněné Jednoty, Br. Lukáše, třebas tehdy již mrtvého.

V době Lukášově, jež leží mezi oběma apologiemi Krasonického, Jednota nesporně učinila pokrok i v příčině kulturní, jak lze pozorovati na vzrůstu její činnosti vydavatelské i na počtu jejích škol, tak i na jejím poměru k humanismu, v němž vyskytují se známky snah sbližovacích, jak je patrno zvláště z bratrských překladů některých spisů humanistických. Překlady ty sice slouží především účelům mravně vzdělávacím i polemickým, jakož i jinak se tento utilitaristický zřetel uplatňuje v poměru bratrském k vědě světské, z níž knihy různé se dovolují čísti — některé z nich dokonce Jednota i sama vydává, jako Herbář Jana Černého a Klaudianovu mapu Čech — nikoli však všem, nýbrž jen těm, kteří by toho mohli užíti Jednotě ku prospěchu; avšak i to lze pokládati za zisk pro sblížení Jednoty s vyšší vzdělaností. Než, dokud v německém sousedství reformace nevtiskla svůj ráz i universitám, jenž by Jednotu s nimi smířil, ježto na nich až dotud v Čechách i jinde vládla nálada jí zcela nepříznivá, bylo těžko, aby Jednota podstatně svůj poměr k nim a tím i k vyššímu vzdělání změnila, třebas sama poznávala, že jí sprostný její ráz neprospívá u mocných činitelů jak v životě politickém, tak v mínění veřejném, o jejichž uznání již i ona stála, jak svědčí zvláště její styky s Erasmem Rotterdamským. Když pak se strany Lutherovy se přímo ozvaly přátelské výtky, naléhající na změnu poměrů k jazykům cizím, byl to sám Br. Lukáš, jež se stává obráncem stavu dosavadního, vstupuje tak ve stopy těch Bratří, kteří, dovolávajíce se Br. Řehoře, na konci století 15., vystupovali proti vlivům učených a přáli si Jednotu zachovati v její staré sprostnosti. Mluví zde starý duch Jednoty, duch Chelčického a Řehořův, jenž žil v ní i po veliké její přeměně. Lukáš chtěl zachrániti svoje dílo, na němž však stále zůstávala tkvíti známka prvotní jeho povahy, spojená se starými, zdánlivě autoritu již ztrativšími jmény —

[1]) Anonym z r. 1499 u Golla Chelč. a Jedn. 229.

před zmatky s spory, jaké viděl propukati v Němcích, při čemž otázka viny zdála se mu býti spojena se stránkou kulturní. A tak je pochopitelno, že při alternativě »sprostnost nebo vzdělání« on, ač sám vyšel z učených a nevzdával se užíti pro Jednotu výhod jejich methody, se rozhodoval v daném případě, při stycích s Lutherem, určitě pro sprostnost a proti znalosti cizích jazyků, v nichž viděl se skrývati nebezpečný jed, možnosti sporů a rozvratu.

Je zasluhou Krasonického, že, neodvážil-li se autoritě Lukášově odporovati hned, alespoň pozdvihl svůj hlas po jeho smrti, když biskup Martin Škoda, jejž Lukáš určil za svého nástupce, chtěl jeho příkladu následovati, avšak nemaje sám jeho rozhledu ani vůdčích schopností. Spis Krasonického »O učených«, asi z r. 1530, v němž vykládá historicky, čím učení Jednotě hned na počátku byli a že je nesprávnou legendou mínění, jakoby učení Jednotu zaváděli na scestí — byl obranou proti reakci ve smyslu někdy Matěje Kunvaldského před r. 1500 a došel ohlasu mezi generací mladší, Augustovou, ani ne tak pro věc samu, jíž se zastával, jako proto, že Škoda svým konservatismem překážel mladým v jejich snahách o sblížení s luterstvím.

Snahy tyto ovšem měly svůj nutný doprovod i ve větším zájmu o vyšší vzdělání, na něž Luther stále při svém styku s Jednotou kladl váhu. Než zájem ten, jevící se hlavně v posílání nadaných mladíků do Němec na studie, byl brzo ochlazen zkušenostmi, jež z části předvídal již ve svých obavách Br. Lukáš. Studenti bratrští v Němcích přivykali i volnějšímu způsobu životnímu, což bratrský rigorismus, přes to, že nebyla to jediná stránka bratrských studií v cizině, jež by se dala úplně s nimi ztotožniti, a že větší rozhled i vzdělání, s nímž se študenti domů vraceli, sliboval Jednotě pro budoucnost i cenný prospěch ve školství a a jinde — těžce cítil, a bráně se proti zjevům jen průvodním, ve své horlivosti, zmocňované v té příčině, jak již bylo naznačeno, neutuchající v Jednotě tradicí sprostnosti, opět zasahoval i věc samu, vyšší vzdělání. A tak opět vidíme i Jana Augustu zabočovati na cestu Lukášovu a přímo proti Lutherovi prohlašovati přednost mravní praxe životní před učeností.[1])

Autorita Lukášova znovu stoupla zvláště r. 1546, v předvečer odboje stavovského, když proti nezdařeným pokusům Augusty i jeho stoupenců o unii s českými novoutrakvisty i s německými luterány nastala v Jednotě reakce, k níž se připojil i dosavadní společník Augustův, nejstarší tehdy biskup bratrský Jan Roh. Tehdy uznal i »bratr Johannes,« jak často se v pramenech zve Augusta, za dobré přímo a výslovně uznati autoritu Lukášovu.[2]) Veliká rána, jež hned potom stihla Jednotu tresty uvalenými na ni i její vůdce Ferdinandem I. za její

[1]) Sr., jak Augusta r. 1542 ve Vitemberce staví na školách luterských v protivu „tantam scientiae curam" „tantillamque conscientiae" (Gindely, Quellen zur Gesch. d. böhm. Brüder 321).

[2]) Sr. J. Čihula, Poměr Jednoty Bratří českých k Martinovi Luterovi ve Věstníku Spol. Nauk 1897, č. IV., str. 61.

účast na odboji stavovském a jež zajisté pro spojitost s předešlými pokusy o dohodu byla nazírána ve smyslu prohlášení Rohových i konečných usnesení na schůzi úzké rady v Ml. Boleslavi r. 1546, »abychom na domácích věcech dosti měli a k nim se celým srdcem navrátili i napravili,«[1]) – byla by bývala utvrzením této nové, vlastně obnovené směrnice staré, zase se obracející s nechutí nejen od luterství, nýbrž od vyšších snah kulturních vůbec, kdyby se právě za této persekuce nedostavily nové vlivné podněty, jež byly posilou nedávné obrany Krasonického a znovu pozornost Jednoty obracely k nutnosti pozdvihnouti v Jednotě úroveň kulturní.

* * *

Není pochyby, že mínění Krasonického o prospěšnosti vzdělání a možnosti souladu mezi ním a mravně náboženskými tradicemi Jednoty bylo sdíleno jen poměrně malou menšinou. Průměr bratrský těmito ideami dotčen nebyl. Většina si stále vážila sprostnosti, třebas ji neztožňovala s omezeností a dovedla oceniti nadání, přirozený vtip a uznati jej za hodna, aby stál při vesle Jednoty.[2])

Stejně ani Blahoslav, třebas již náležel k pokolení, u něhož školské vzdělání bylo zcela jinak hodnoceno, neodepřel svého uznání přirozenému talentu svých učitelů, jejž měl příležitost dobře poznati.[3]) Právě okolnost, že žádný z jeho učitelů bratrských neměl vyššího vzdělání školského, leč jakého nabyl na školách bratrských a pak svou vlastní prací, ukazuje nám prostředí, v němž Blahoslav rostl a jež

[1]) Gindely, Dekrety jednoty bratr. 164.

[2]) Takovým byl Br. Beneš Bavorynský, „muž řádu rytířského, výmluvný a pro zvláštní až ku podivení v mluvení i v psaní snadnost vznešený“; biskupem se stal r. 1532 (Fiedler, Todtenbuch 228) spolu s Augustou, jenž rovněž byl bez vyššího vzdělání školského, a s Vítem, jenž však byl „bakalář pražský, učený člověk« (tamtéž 228). O Bavorynském Blahoslav (Grammatika česká 287) praví: »Sed quia idiota fuit, velmi prostau češtinu měl, však srozumitedlnau podle mého saudu. Melanktonově latině jeho čeština byla podobná.“

[3]) Je to jistě více než povinný vděk, diví-li se Blahoslav Br. Volfovi, s nímž v Přerově býval od dětství: „Neb sem nikdá jemu podobného neviděl, aniž vím, aby nyní Jednota jemu podobného měla“, v povaze mírné, ušlechtilé, dokonale se umějící ovládati, i v bystrosti: „Člověk tě byl, ale takový člověk, jakýchž velmi málo jest. Latině téměř nic neuměl. A proto byl učený a pravým učením stkvěl se; uměl i fiziku“. Byl i „Němec“, uměl německy (Fiedler, Todtenbuch 234—35). Br. Volf r. 1540 přivezl Blahoslava do Prostějova k Br. Martinovi Michalci, načež r. 1547–48 byl Blahoslav u Br. Matouše Strejce (tamtéž 257). Michalec, bratr biskupa Víta, bakaláře (sr. pozn. 2.) i Fiedler 228), byl „muž zdařilého přirození, vtipný a výmluvný, latině nemnoho uměl, avšak biskupský auřad s velikou chválau vedl“ (tamtéž 232); v »Grammatice české« 287 jej Blahoslav charakterisuje: »Kazatel byl dobrý, ale scriptor infelix. Humi repunt omnia, quae scripsit: příliš prostau měl češtinu.« Také Matouš Strejc byl »velmi ostrého vtipu člověk, výmluvný, prohlídavý, než velmi bázlivý“ (Fiedler 239). Ani Br. Jan Černý neměl latinu umělejší a musil se proto r. 1556 Albrechtovi Pruskému omlouvati (sr. Gindely, Quellen 118), ač-li se tato omluva vůbec jeho sama týče a nikoli překladu jeho českého textu (sr. Jireček Rukověť I. 143, jak jeho české texty do latiny byly překládány); sr. o něm níže 165[4]).

více méně bylo prosyceno duchem Br. Lukáše,[1]) i typ, k němuž by byl sám pravděpodobně náležel, kdyby mu nebylo dopřáno, aby na náklad Jednoty mohl dosti dlouhý čas pobýti na studiích v cizině, r. 1543 ve Slezích, v Goldberku, r. 1544 ve Vitemberce, načež r. 1549 byl poslán do Královce, odkud, po kratičkém pobytu, pro mor odešel do Basileje.[2]) Tyto studie i pozdější jeho cesty do Vídně i do Magdeburka zjednaly mu náležitý rozhled i odstup od věcí domácích, aby je mohl při vší lásce k Jednotě a k jejím tradicím kriticky oceniti a hledati i najíti pravé cesty k nápravě. Pobyt jeho v Goldberce a Vitemberku byl ještě v souvislosti se starší praxí bratrskou, vyvolanou styky s Lutherem, avšak jízda do Královce a Basileje byla již následkem nové situace v Prusích: při tom nahodilý podnět, jenž přerušil jeho studia královecká a zavedl jej, třebas na krátko, do Basileje, mu otevřel možnost, aby vedle vlastního luterství poznal i reformaci jihoněmeckou, v lecčems Jednotě tak blízkou a přece jinak takový důraz kladoucí na vyšší vzdělání.

Rok 1547 pro Jednotu znamená stěhování do vyhnanství, do Polska a do Prus, kdež dochází k ne právě přátelským stykům s tamním nesnášelivým luterstvím. R. 1549 v podmínkách pro přijetí Bratří do Prus biskup Pavel Speratus, známý z dřívějška i z Moravy, mezi jiným též žádal, aby Češi posílali děti do škol latinských, kde by se učily latině a svobodným uměním, především ty, které jsou určeny na kněžství, neboť třeba čísti nejen knihy české, nýbrž i spisy a výklady Písma jiných, cizích spisovatelů, zvláště pak, aby »prameny samy (Písmo), vlastní řečí mluvící«, mohly lépe studovati.[3]) Domluvy Speratovy i jiných theologů pruských, jež jsou tu opakováním rad Lutherových, ne však již ve formě tak přátelské, pohnuly starší Jednoty na schůzi v Prostějově (na konci října 1549) k usnesení, aby byli někteří mládenci opět posláni na studia do ciziny »pro očištění Jednoty narčené a široce rozvolané, že zlomyslně a potupně vším školním literním uměním pohrdá«.[4]) Než tyto nové cizí pobídky k vyšším studiím měly svoji ozvěnu i ve vnitřním životě Jednoty. V letech padesátých slyšíme nejen o nových krocích v příčině posílání mladíků na university německé,[5]) nýbrž i o opatřeních,

[1]) Blahoslav o Volfovi přímo praví, že byl »B. Lukáše starého formanem« (Fiedler 234).

[2]) Fiedler 257.

[3]) Gindely, Quellen 105; sr. k tomu Bidlo, Jednota bratrská v prvním vyhnanství I 60 a d.

[4]) Sr. zápisek v »Aktech« u Bidla I. 69[5]) i Gindely, Dekrety 167. Blahoslava již před tím, před velikonocemi, tedy hned po jednání v Prusích, do Královce poslal Jan Černý, jistě ne bez souhlasu jiných předních Bratří. V říjnu na novou »velikou« přímluvu Speratovu — donesl ji na Moravu Blahoslav se 2 soudruhy — usneseno poslati Blahoslava a Jana Rokytu, z nichž každému dáno 50 tolarů, do Basileje, kdežto do Královce byli vypraveni Jan Benátský, Jan Lorenc a bratr Blahoslavův, Martin Abdon, »aby se v potřebách také pilných Jednotě hoditi mohli«. Šimon Kocourek, jenž měl též jeti Basileje, zůstal však v Čechách a oženil se v Ml. Boleslavi, kde se stal městským písařem (sr. o něm i Fiedler, Todtenbuch 280).

[5]) Sr. k r. 1556 Gindely, Dekrety 179–80 o učení mládenců schopných němčině a latině. Br. Janovi Černému a Matěji Červenkovi se dává moc, aby mládence k tomu vhodné vyzdvi-

jak by takové znalosti lépe mohli nabývati i doma: právomoc, svěřená k takovým disposicím tehdejším biskupům, zvoleným r. 1553 za uvěznění Augustova, Janu Černému a Matěji Červenkovi, je již bezpečným svědectvím, že alespoň na některých místech bratrských v zemích českých bylo možno se latině i němčině naučiti, že tedy školy bratrské leckde již mohly samy tento úkol opatřiti.[1]) Také pozorujeme tehdy stopy péče vrchní správy bratrské, aby i jinak na výchovu kněží se dohlíželo, aby mládenci náležitě a s prospěchem času využili.[2]) Než právě v této příčině lze opět postihnouti právě u vedení Jednoty ozvěny staré nedůvěry k světské vědě. Jestliže r. 1558 úzká rada vytýká, že kněží leckdy se nepříliš o to starají, co by vhodného dávali svým chovancům čísti a psáti a »lecos sami čtou, kroniky, lékařské knihy a trety a mládencům téměř všeho dopustí i k přepisování poskytají,«[3]) je z toho patrný nejen nedostatek soustavného vychování kněžského, nýbrž také že rostoucí zájem v kněžstvu bratrském o vědy světské nebyl představeným ani tehdy ještě vhod a že tedy obrat, zdánlivě nastavší po zkušenostech pruských, nebyl úplný.

Jaký byl stále obecný směr v příčině vzdělání vyššího, vidíme nejen z opakování výtek odpůrců o odporu Bratří proti vědám,[4]) nýbrž i z oficiálních projevů samých představených Jednoty. Zástupci bratrští r. 1549 při jednání v Prusích sami se prohlašují za lidí »neučené, prosté a jazykův cizích neúmějící.«[5]) Také hlavní osobnost Jednoty v letech padesátých, Jan Černý, přímo praví, že Jednota na první místo staví nikoli vzdělání ve svobodných uměních a znalost jazyků, nýbrž pravou zbožnost. Kněz, jenž má jiné učiti, aby vedli život obrozený v duchu Kristově, musí býti jim příkladem nejen slovy, nýbrž i skutky, neboť

hovali od hospodářů a obraceli je tam, »kdež by toho docházeti mohli, zvlášť doma v Jednotě; ano, aby i ven, totiž do Němec, mohli některé odeslati, o nichž by naděje byla, že toho k dobrému užívou, ano i rodičové chtěli-li by na některé doložiti.«

[1]) Sr. i k r. 1555 tamtéž 178: »Aby mládenci schopní k učení latinskému jazyku a německému byli tím na domích opatrováni a tu bráni, kdež by k tomu pomoci měli, i čas jim k učení propůjčován.«

[2]) R. 1556 „starší to při kněžích svých stříd (okrsků) zpraviti mají, aby mládence pěkně v učení závodili, ukládajíc jim, co by sobě čísti i psáti vzdělavatelně měli, a k tomu aby jim času propůjčovali a časem i počtu od nich žádali pro probuzení jich k pilnosti" (tamtéž 180).

[3]) Tamtéž 187.

[4]) Z domácích odpůrců bratrských pan Vojtěch z Pernštejna r. 1557 znova Bratřím vytýká, že spasení stavějí na svých správcích, za něž berou, koho chtí a kdo se jim líbí: švec vezme tkadlce z verštatu, vloží naň ruku a vsadí na kazatelnu (sr. článek J. V. Novákův v ČČM. 1891 50 a 202). Z cizinců Flacius Illyricus (r. 1556) Bodensteinovi líčí poměr Bratří k vzdělání takto „inscientiae amantes nimium sunt melioresque litteras ac linguarum cognitionem non magni faciunt, qui error semifanaticus est et tum politiae et tum ecclesiae multipliciter obest. ac oberit . . ." (Gindely, Quellen 281).

[5]) Bidlo, Jednota I. 69[4]).

víra bez skutků je mrtvá: jinak nestane se kněz »světlem světa, nýbrž soli znečištěnou«.[1])

V tomto pojetí se Blahoslav se svým učitelem Černým vnitřně rozcházel, nemoha se shodnouti s touto obnovou theorie sprostnosti, pokud byla uváděna v přímý rozpor s vyšším vzděláním. Již r. 1557 postoupil na místo biskupské vedle Černého a prakticky jal se uplatňovati ve svém okrsku správním, z Evančic, kam se již r. 1558 odebral,[2]) svoje zásady, nenacházeje v tom odporu. Ostatně zdá se, že Černý sám tak daleko nešel, aby svou nedůvěru k vyššímu vzdělání, pochopitelnou u muže, jenž sám ho v mládí svém účasten nebyl, stupňoval v přímý odpor, jak bylo již patrno z toho, že on to byl, jenž Blahoslava r. 1549 do Královce poslal. Že vzděláním nesmí trpěti ani mravní kázeň, bylo i pevným přesvědčením Blahoslavovým, jenž ovšem při tom věřil, že mezi ní i vzděláním je možna harmonie: jestliže Černý vzdělání připouštěl jako možnost, avšak až na místě druhém, u Blahoslava je vzdělání nutným požadavkem, jehož je potřebí, aby přirozená vloha kněží i správců Jednoty byla vytříbena a zvýšena.[3]) Tak nemusilo dojíti mezi oběma muži ke konfliktu, zvláště když Blahoslav měl k svému mistrovi v historii bratrské hlubokou úctu jako »k muži pobožnému, příkladnému, výmluvnému, pracovitému, pilnému, bedlivému, horlivému a summau věčné památky hodnému«.[4])

Blahoslav sám je v Jednotě prvním opravdu významným dokladem vědeckého ducha. Nebyl bez předchůdců, mezi nimiž třeba poznamenati jména Jana Černého, bratra Lukášova, autora známého »Herbáře« (s r. 1517), Mikuláše Klaudiana, vydavatele první mapy české (také roku 1517) a z historiků vedle Br. Lukáše a Krasonického, jejichž práce však v této příčině mají ráz více příležitostný, zvláště Matěje Červenku a druhého Jana Černého (Nigrana;[5]). Avšak Blahoslav všecky převýšil šířkou i hloubkou zájmu, svým rozhledem, kritičností i spisovatelským

[1]) V listu k Albrechtovi Pruskému 24. ledna 1556 (Gindely, Quellen 115—16). V protivu proti kněžím bratrským staví Černý kněze jiného druhu, jimž i lid přivykl, »homines eruditos, maxime qui avaritiae, superbiae et voluptatibus dediti sunt, qui etiam assueti sunt delicatam agere vitam . . .«. — R. 1554 v listu Bratří panu Vojtěchovi z Pernštejna se mluví o kněžích jiných, že ve školách »se toliko válejí, něco se latině naučí, život marný a zahálivý a mnozí i velmi hříšný a bezbožný vedou; potom s tím na kněžství běží« (Skalský v ČČM. 1909. 20).

[2]) Fiedler, Todtenbuch 257.

[3]) Sr. ve »Filipice« (při Slavíkově vydání »Vad kazatelů« 1905) str. 107 jeho krásné přirovnání s drahokamem „křtaltovně a mistrovsky řezaným a vypulérovaným" i s mečem „vybroušeným a vyměrovaným".

[4]) Fiedler, Todtenbuch 248.

[5]) Červenku Nekrologium bratrské (Fiedler 251) zve: »písař Jednoty zřízený, člověk učený, výmluvný, příkladný, historicus a summau veliký a znamenitý člověk, jehož měla a má proč Jednota litovati, nebo drahý její klínot byl . . . . . .« Při práci, jež mu dosud byla přičítána, »Poznamenání některých skutků božích obzvláštních«, nejnověji B. Souček autorství důvodně přiznává Janu Černému (Reformační sborník I.).

talentem. Než ani u něho nemůžeme hledati hesla, pro něž tehdejší Čechy neměly ještě pochopení: věda pro vědu. I u něho najdeme utilitaristický rys, Jednotě v jejím poměru k vzdělání vlastní, jenž vždy, ať jde o práci jakoukoli, spojuje ji s nějakým účelem Jednotě prospěšným. I uměním se podle Blahoslava zabýváme nejen k své libosti, nýbrž i k vyššímu užitku: poznáním sebe při tom jsme přiváděni k pokoře, učíme se znáti lépe svůj jazyk a rozumíme tak i snáze umění jiných, ježto umělecké dílo je zrcadlo svého tvůrce.[1]) V té příčině se Blahoslav vlivu tradic bratrských nezprostil, ač jinak se dovedl vždy udržeti na úrovni opravdu vědecké.

Rozvitá jeho osobnost, v níž umělec podával ruku učenci, nemohla se shodnouti s nárokem, jejž Jednota až dosud většinou činila na své členy, že, »když kdo něco udělá, Jednota hlas má míti a ne osoba neb osoby«. Proti tomu se on dovolává hlavního soudce v Jednotě, Písma, kde ví se o jednotlivých částech, které mají původce. A sebevědomí tvůrčího ducha diktuje jeho slova v Jednotě dříve neslýchaná: »Vivitur ingenio, caetera mortis erunt«[2]). Svému sebevědomí dovedl leckdy dáti pravý výraz[3]), avšak humanistická ješitnost a dychtivost po slávě byla jemu cizí[4]). Zde humanista podléhá Bratrovi, stejně jako když jde

[1]) Sr. Hostinský, Jan Blahoslav a Jan Josquin (1896) str. LXXX.

[2]) Sr. jeho předmluvu k Rejstříku písní z r. 1561 u Ot. Hostinského, str. XXXVII. Vedle úmyslu obrániti Jednotu proti výtce, „že se Bratří jiných učených mužův prácemi chlubí“ a že mnohé písně z jejich kancionálů skládali vlastně utrakvisté (sr. jinou jeho předmluvu, tamtéž XVII) — byl to zajisté především jeho živý smysl pro nejpřirozenější nárok jednotlivcův, jenž ho vedl k tomu, že od mládí se zajímal o to, kdo jsou autoři jednotlivých písní bratrských. Avšak ústupek starší tradici přece učinil v tom, že výsledky své nepodal veřejně, „ven na světlo“ na příslušných místech kancionálu šamotulského, nýbrž jen v Rejstříku, zapsaném v Aktech Jednoty „těm toliko, jimž náleží, aby to bylo vědomé pro budoucí potřeby, kteréž by někdy nastati mohly: jinam aby se to nevynášelo nikam“. Omluvou mu je známé „ono pověděuí: Pascitur in vivis livor, post fata quiescit“ (tamtéž XXXVII.).

[3]) V „Grammatice české“ 284 praví o svém překladu Nového zákona, že jeho češtiny „neměl by žádný dobrý Čech haněti“, a také o své „Muzice“ i „Přídavcích“ praví, že „dobrou a snad i pěknou češtinu má“. Jinak nechce o sobě mluviti, „cum mihi sim bene conscius quam et mihi sit curta suppellex“. Víme, že sme všichni nedokonalí, avšak jedni mimo druhé více a méně«. Ve »Vadách kazatelů« (str. 44) se též zmiňuje o Novém zákoně: »kterýž (nechať se maličko pochlubím tím, v čem jsem dobrý díl věku svého strávil) s takovou velikou a pilnou prací, jakž nejvlastněji na ten čas býti mohlo, do češtiny jsem přeložil. Ještě mně se tak vidí, že toho žádný z mně rovných, ovšem pak některých mládenečkův, z latiny a z kteréhokoli jazyka, ex tempore, tak hned pojednou bez mnohého na to myšlení lépe nežli já (praemeditatione s mnohou prací, volný čas sobě k tomu obrav a nejednou to od počátku až do konce, korrigovav), vlastněji a jádrněji neučiní!«

[4]) V předmluvě k „Přídavkům k Musice“ (u Hostinského str. 49) praví o tom charakteristicky: „Jedna a neposlední ratolest pejchy jest žádati od mnohých známu, ovšem také za něco vtipného a rozumného jmínu a proto váženu býti. Ačkoli v ctnostech a jiných k tomu podobných věcech předčení žádost chvalitebná jest, ale jistě nemoudrost jest, pro příliš marnou věc

o frivolitu některých autorů klassických[1]). Jeho neúmorná pracovitost, kterou pokládá za hlavní podmínku, aby každý talent se náležitě rozvil, ve vědě i v umění[2]), se po vzoru Jana Černého, jemuž byl v letech padesátých v Ml. Boleslavi několik let pomocníkem při sbírání pramenů k dějinám Jednoty, nejprve osvědčila v historii. U Černého se jeho úcta k památkám i minulosti Jednoty utvrdila, a jeho pojetí historie jako důležitého a podnětného činitele nápravy v životě praktickém[3]) jej brzo vedlo k samostatné práci historické, přesahující dosavadní činnost sběratelskou. Již zde, při první větší práci, jeví se Blahoslavův smysl pro praktické účely apologetické, jež spojuje s prací vědeckou, stavě ji ve služby milované Jednoty. Ve spisu »O původu Jednoty bratrské« hledí dokázati lichost námitek oněch »chytrařů«, že Jednota a její kněžský řád nejsou z Boha, jak bylo již touhou jeho časného mládí, v níž nebyl mezi vrstevníky osamocen[4]). Po té stránce jsou zajímavy poslední kapitoly, v nichž se snaží odůvodniti, proč Bratří se k žádné

a k dymní páře podobnou v nesnadné se vydati práce a mnohé vésti usilování, nýbrž mnozí z těch k onomu Herostratovi připodobněni by býti mohli, kterýž, velikého jména dosáhnouti chtěje, chrám Diany veliké zapálil . . .«.

[1]) Tamtéž 49—50 mluví o Ovidiovi, »výborném Satanova díla mistru«, jejž »pozahříval Sataš a vtip mu zvostřoval, aby taková carmina jímavá a pronikavá o věcech frejířských strojil . . .«

[2]) V »Přídavcích k Muzice« (Hostinský 31) praví: »Tu nihil invita dices faciesve, Minerva!« a připomíná »pravé přísloví toto: že se žádný s uměním nenarodil, ale kdožkoli co chce uměti, učiti a naučiti se tomu musí. A tak ono s počátku připomenuté přísloví [Každý pták tak zpívá, jakž jemu vyrostl nos] nic lenochův a nedbalcův štemflovati nebude . . . . . .« »Nebo ten, jenž se tomu dílu naučil, třebas mnohem jsa přirození nezpůsobilejšího, lepší dílo nad onoho [totiž kdo, byť i »zdařilého nadání«, ničemu se nenaučiv, všetečně jiné mistruje] udělá«. »Nebo říkají: Diligentia omnia potest«. — Sr. k tomu i doklady u Hostinského LXXX. a d. (o Adamovi Šturmovi i str. XVIII), jak je nutno přirozenou schopnost pílí a prací zdokonalovati, jak je nemoudré, ano škodlivé „toho, což přirození dalo, nýbrž Bůh, netoliko sobě nespraviti, v tom se nezmocniti, ale ještě sobě to neumělým a nenáležitým kohokoli následováním kaziti a tak daru božího k slávě jeho i k vzdělání jiných neužívati“: odtud stesky Blahoslavovy na »ingenium non excultum«.

[3]) Sr. o tom v uvedené již předmluvě k Rejstříku písní (u Hostinského str. XXXVII), jak sbírá stopy »milé památky mužův i věcí v Jednotě bylých« (zde ovšem jde o písně) a jak dokládá: »U světa takové věci, monumenta veterum, velice jsou vzácné a i užitečné rei publicae. Nebo ti, jenž starých předkův svých práce v rukou svých mají, zamilujíce také potom potěšeně připomínáni býti, starých příkladův v šlechetnosti a pracovitosti následují«.

[4]) V I. kapitole (sr. vydání Jastrebovovo v Petrohradě 1902) se zmiňuje o „bratru a tovaryši milém“ s nímž měl o tom časté rozmluvy: byl to Zachariáš Litomyšlský, jak svědčí věnování textu obsaženého v sborníku Krasonického. („Charissimo commilitoni Z. L. salutem“). V explicitu téhož rukopisu, jiného, než jehož užil Jastrebov a kde Blahoslav vystupuje zcela určitě jako autor — původně asi byl tento spis anonymní, jako mnoho jiných spisů bratrských — praví o sobě, že napsal spis tento před 18 lety, »mládenec byv«, na základě starších spisů bratrských i ústní tradice »pobožných starců« (sr. zprávu Zíbrtovu o sborníku prací Krasonického v ČČM. 1906. 153).

straně náboženské nemohli připojiti a proč lze důvěřovati tomu, že původ Jednoty i její řád kněžský je z Boha, a také je zajímavá záliba, s jakou při tom užíval starších dvou spisů polemických, Br. Tůmy Přeloučského i Vavřince Krasonického[1]). Dílo toto, třebas má ještě na sobě některé stopy mládí autorova, přece je nesporným svědectvím historického nadání autorova, jeho kritického taktu i stylistické schopnosti, jež z něho činí jeden z nejpozoruhodnějších zjevů nejen současné historiografie bratrské, avšak i české vůbec. Projevem uznání Jednoty nad tím i nad účastí jeho při sbírání »Akt Jednoty bratrské«, v němž Blahoslav záhy pokračoval již samostatně, stávaje se z pomocníka Jana Černého vlastním zakladatelem této monumentální sbírky[2]) — mohlo by se zdáti jeho ustanovení roku 1558 za písaře Jednoty[3]); opravdu však teprve Blahoslav vtiskl tomuto úřadu kancléře Jednoty ráz v plném smyslu historický, přičiniv se o to, aby sbírání všech akt, významných pro Jednotu nikoli jen ve smyslu apologetickém a právním, nýbrž i čistě historickém, stalo se úřední povinností písařovou[4]).

Než i vedle této činnosti sběratelské, jež sama o sobě by zjednala Blahoslavi v historii Jednoty jméno prvního řádu a při níž Blahoslav ve svých pomocnících Ondřeji Štefanovi a Vavřinci Orlíkovi vychoval též Jednotě zdatné nástupce v této příčině,[5]) poddávaje jim v bohaté knihovně evančické, jež nezadala knihovně boleslavské, znamenité pomůcky studijní,[6]) byl v dalších letech historicky činný. O jeho umění historického zpravodaje, jenž dovede svým zkušenostem dáti klassickou formu i náležitý rámec, svědčí jeho obšírné zprávy o jednání ve Vídni a v Magdeburce v letech padesátých, z nichž s cestou magdeburskou je ve spojení jeho spisek »Summa« (1556), skizza to dějin bratrských, složená pro Flacia Illyrika a proti němu a jeho názorům o poměru Jednoty k Valdenským a ukazující dobře povahu historického nadání svého autora,[7]) a jeho mistrovství zachytiti jednotlivce ve vystižné zkratce osobní charakteristiky ukazuje materiál, jenž byl podkladem jeho žáku Orlíkovi při skládání nekrologia bratrského[8]) a jenž je

[1]) Sr. o tom rozbor Jastrebovův v ČČH. 1902. 62. Podrobný výčet svých pramenů uvádí Blahoslav hned za titulem (sr. jej ve vydání Jastrebovově na str. XXII-III).

[2]) O vzniku »Akt« sr. J. Cvrček, Archiv Jednoty bratrské v Herrnhutě v ČČM. 1897, J. Müller, Geschichte und Inhalt der Acta Unitatis Fratrum v Ztsch. f. Brüdergesch. 1913 I. (i nejnovější partie v jeho »Gesch. d. Böhm. Brüder« I., 1922, 578 a d.) a Bidlův úvod k »Aktům Jedn. br. I.« (1915).

[3]) Gindely, Dekrety 185; Blahoslav byl přidán Br. Matěji Červenkovi. O úřadu písařském sr. Bidlo Akty I. 11[1]).

[4]) Sr. Gindely, Dekrety 290—11 k r. 1562 i Müller, Gesch. I. 581.

[5]) Orlík již přijetím svého jmena od orla, jenž se maluje po boku evangelisty Jana, chtěl naznačiti svou souvislost s Blahoslavem (sr. Bidlo, Akty I. 13).

[6]) O knihovně té sr. Bidlo, Akty I. 12—13.

[7]) Otiskl ji Goll v Quell. u. Untersuch. I, 114 a d. a ocenil ji tamtéž I. 53 a d. i v článku v ČČM. 1877. 325 a d. (»Br. Jana Blahoslava spisy historické«).

[8]) V tom byl jeho předchůdcem Matěj Červenka, jehož záznamů též Orlík užil.

skvělým dokladem jeho neobyčejného smyslu historického. U Blahoslava byly zajisté v hojné míře podmínky, aby se stal ve vlastním slova smyslu historikem Jednoty a aby napsal dílo, jež by bylo hodno jejího významu v dějinách české reformace i jeho vlastních schopností. Než k tomu nedošlo, i když k tomu sám Blahoslav v pozdějších letech úmysl měl: jeho choroba, jež mu byla v soustavné a trvalé práci velmi na překážku, i mnohostranné jeho povinnosti úřední jej odváděly jinam.[1]) Než i takto, co v dějepisectví bratrském vykonal, bylo nejvýznamnější podporou znalosti historie bratrské, o níž si Blahoslav přál, aby v mnohém byla potomkům živým příkladem k následování.

Jestliže hned při historii bylo patrno, jak podnětný vliv měly na Blahoslava praktické potřeby Jednoty, neméně tomu bylo i v jiných oborech, kam jeho živý a bohatý duch zasáhl: i zde však vědecký smysl jeho dovedl s příležitostnými podněty spojiti potřebnou vážnost odbornou, takže tu vznikala díla, jež byla vědeckými činy. Platí to stejně o jeho pracích v theorii hudební v grammatice, jakož i o spisech, jež měly pozdvihnouti kazatelskou úroveň v Jednotě, avšak jistou měrou i o theologii.

Zde nedostatek zvláštního ústavu, semináře, kde by se kněžím dostalo i vyššího vzdělání theologického, nedostatek, jejž návštěva cizích universit jen z části mohla vyvážiti, stále působil svým patrným odrazem i v literatuře bratrské. Od dob Lukášových zde vlastně jen Blahoslav značil slibný opět náběh. Ani on však se vědeckou theologií, jejíž nedostatek byl dosavadní Jednotě stejně její sílou a předností, jako na druhé straně vadou, nemohl zabývati tak, jak by byl sám chtěl, třebas péče o soubor theologie bratrské byla svěřena Janu Černému, ne tak asi pouze proto, že by byl v ní vzdělanější, jak praví sám Blahoslav, než zároveň snad i s ohledem na Blahoslavovy jiné práce. Blahoslav sám však, třebas pokládal studia theologická za věc, jež šla nad jeho síly[2], byl by se jí přece více zaměstnával, kdyby mu jeho slabé zdraví tělesné v tom nebránilo.[3]) A tak nemáme od něho více než jediný spis (z r. 1562) »O vyvolení Božím«.[4]) Než právě zde autor čistě bratrským způsobem se ozývá proti tomu, aby se »šlechetní a pobožní lidé... při náboženských tajemstvích vysoko nespínali,« a odporučuje »střídmost«, neboť »dětí a ne, dorostlých,« »kterých čím vzdělati nemůžeš, také tím jich nekaz...« Autor je přesvědčen

[1]) Sr. jak v zavírce „Grammatiky české“ (str. 351) si stýská, že k spisování jejímu „kousek času“ krásti musil, jak mu ve studiu theologickém bránila »mdloba i zraku i celé hlavy,« takže »ustalý a ubědovaný často jsa, tu sem jako ad leviora studia se utekl, a literis velut a scorpionibus, ut Erasmus inquit, remedium petens«.

[2]) „Scribere graviora, nempe theologica supra vires meas videbatur“ (v zavírce ke „Grammatice české“ 351). Vedle Černého přiznává Blahoslav i Červenkovi název „theologus praeclarus“ (tamtéž 362).

[3]) Sr. výše 171[3]).

[4]) Sr. ČČM. 1875. 584–87 i mínění J. Müllera v úvodu (str. XXVI. a d.) ke Komenského „Ohlášení“ (1898).

že »milujícím marné hádky a žvanice a tak domněle moudrým« se nezavděčí. Tak hned Blahoslav sám ukazuje, jak těžko bylo v Jednotě vzmoci se theologii vědecké.

Jeho ustanovení r. 1555 za jednoho ze tří redaktorů Nového kancionálu, známého potom pode jménem kancionálu šamotulského, jehož již o 3 léta později (1564) vyšlo, tentokráte v Evančicích, nové vydání, mělo za následek nejen jeho hlavní účast na tomto representačním díle českého zpěvu duchovního, representačním i úpravou vnější, při němž vedle sběratelské a jazykově redakční činnosti se uplatnil, jak již bylo řečeno, i historický zřetel v příčině zjištění autorů jednotlivých písní — nýbrž i vydání jeho »Muziky« již r. 1558, tedy ještě před kancionálem samým. Hned v její předmluvě zazní nám tón znárodnělého humanismu, jímž se Blahoslav v ušlechtilém smyslu hlásí za pokračovatele snah někdy Všehrdových. Praví-li tu Blahoslav, že Bůh nepřeje si míti jen služebníky »z samých učených neb umělých«, »ale více patří na to, čehož nemožné skrze lidi samy nabýti« — zní to bratrsky, avšak přece již dosti rozdílně od starších hlasů, všimneme-li si, co s tím hned autor spojuje. Jestliže již arithmetika je vydána česky i německy, zaslouží si prý i muzika, aby byla zpřístupněna lidem, neznajícím »umění rozdílných jazyků,« zvláště když k ní jinak „přirození velmi způsobné mnozí mají«: netřeba se jim proto dáti v učení latině »anebo od netrefných mistrů místo obšírného stromu špatnou větvičku a někdo sotva lístek čacký za vděk přijíti«.[1]) Blahoslav tuto potřebu opatřuje ne překladem, nýbrž vhodným, kompilačním zpracováním cizích předloh, podotýkaje, že ne všecky terminy třeba nově vymýšleti, ježto »k mnohým tak dobré právo Čech jako Latiník má« a v lecčems je čeština řečtině, z níž Latiníci leccos přebrali, bližší. Autor sám jako dobrý autokritik díla svého nepřeceňuje, podávaje prý »jakouž takouž pomoc« čtenářům »prostějším,« »nejiným ničím než láskou a milováním bližních k tomu jsa připuzen«.[2]) Přes to však i v díle opravdu populárním, jež tak vzniklo, dovedl zachovati vědeckou úroveň, veda si při tom samostatně podle potřeb těch čtenářů, jimž spis svůj určil. V »Přídavcích,« jež v prvních letech šedesátých k spisu vlastnímu připojil, i při zachování populární formy tato vědecká úroveň ještě se zvyšuje: Blahoslav zde ještě ve vyšší míře projevuje svůj vzácný dar pozorovací

[1]) Vydání Hostinského 5. Praví-li se, že tu autor podává, »což ještě nikdy česky psáno nebylo,« je to správno co do jazyka, nikoli však co do osoby: sr. o Philomatově muzice článek Helfertův v tomto »Sborníku«.

[2]) V zavírce »Přídavků« tamtéž 63; v předmluvě k I. přídavku (str. 92) praví: »Prostým tuto já prostých podávám věcí, nic této své práce . . . nezveličuje, neb také není co . . .« — V předmluvě k »Muzice« (5) se zmiňuje o mnohých, kteří ho k té práci ponoukali. Blahoslav sám chce psáti jen sprostným, pobožným lidém. Však prý toho druzí pro své »leckjaké[s] písně neužitečné i nezpůsobné, ba i oplzlé« nepotřebují: »mají oni dobrého mistra (ďábla), jen[ž] je zahřívá«. A Blahoslav vzpomíná z dětství některých písniček světských, »buď v notách, buď v textích mistrovsky skládaných . . . že je se bylo čemu podiviti« (tamtéž 50).

i kritický smysl, jenž si dovede sám cestu najíti i v otázkách velmi složitých a obtížných.[1])

Bystrost postřehu sluchového, podávající mu hojně vlastní látky, již pak ostrou soudností zhodnocenou a utříděnou živá paměť udržuje v pohotovosti[2]), stejně jako plastický, pružný výraz, založený v této schopnosti smyslové, vystupují výrazně i v jeho »Grammatice české« (1571), kde sice své výklady navazuje na dílo cizí, na vzpomenutou již výše Grammatiku Beneše Optáta, Petra Gzela i Václava Philomata, přes to však i v této formě podává v podstatě první vědecké dílo o české mluvnici, dílo, jež i v tomto oboru je vědeckým výbojem a jež, jako málo prací toho druhu, dovede svými konkretními a osobními narážkami zároveň vzbuditi mocný dojem osobnosti svého autora. Požadavkům, jež zde kladl o přesnosti jazykové, sám Blahoslav ještě před vydáním »Grammatiky«, mistrovsky vyhověl kromě úpravy textu v kancionálu šamotulském především svým překladem Nového zákona (1564), nikoli již na základě Vulgáty, nýbrž textu řeckého, přihlížeje i k jiným znamenitým překladům cizím a sám jim nijak nezadávaje. Jako jinde v takových případech, i překlad Blahoslavův se stal epochálním dílem české řeči spisovné, zvláště když tímto podnětem a podle jeho příkladu došlo již 17 let po smrti Blahoslavově k překladu celého Písma, k Bibli králické. Byl to největší dar, jakého se národu českému od Jednoty dostalo, dar, jenž byl sice již některými předchůdci Blahoslavovými, také výtečnými znalci češtiny, připravován, jemuž však Blahoslav teprve dal pravou formu i obsah[3]). Odtud vzniká slavná tradice bratrské češtiny, a chvála v Komenského »Kšaftu«, »že málo ještě jest národů, kteříž by tak pravdivě, vlastně i jasně svaté proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli« — náleží vlastně Blahoslavovi, jenž dal podnět ke vzniku tohoto »klenotu«. Blahoslav mohl býti právem na svůj překlad pyšný jako na hlavní dílo životní, dobře jej sám oceňuje jako »příklad a pravidlo pravé češtiny« budoucím generacím[4]). Po překladu Blahoslavově a po Bibli králické byly vážné výtky proti Jednotě pro její odpor proti vyššímu vzdělání vlastně již beze vší podstaty a byly již předem vyvráceny; ozývaly-li se přece i ještě po smrti Blahoslavově, nezněly již tak obecně jako dříve a narážely spíše na jednotlivé případy,

[1]) Sr. úvod Hostinského str. LXXV. a d.

[2]) Platí to však též o zraku: sr. úryvek jeho „spisu o zraku" v ČČM. 1875. 169 a d.

[3]) O „škartách nemálo" s překlady z Nového zákona Br. Matěje. Červenky se Blahoslav sám zmiňuje v „Grammatice české" 352 — o Žaltáři na str. 289 — a hned zde s ním, ne sice u věci, avšak dobré češtině spojuje znamenitého korektora „pravého Aristarcha, výborného Čecha", Jana Roha, o němž v předmluvě (tamtéž XIX. str. 290) praví, že „sobě rovného v jazyku českém a dokonalé jeho známosti etc. za svého věku neměl, jakož podnes skutek svědčí". (sr. i pochvalu na str. 282). O Červenkově schopnosti „o všech věcech obyčejných novým způsobem ušlechtile promluviti", avšak i o jeho dialektických příměscích moravských i polských sr. str. 289.

[4]) Sr. výše str. 169[3]) i zavírku ke „Grammatice české" 352.

jako když v letech osmdesátých známý odpůrce Bratří Václav Šturm s posměškem mluvil o bratrských bohoslovcích utvrzených na universitě »na horách Žamberských«[1]).

Nový Zákon stejně jako nové vydání kancionálu šamotulského byly již vytištěny v sídle Blahoslavově, v Evančicích, kde s pomocí Jana ze Žerotína, bývalého žáka Blahoslavova, byla zřízena nejen knihovna, nýbrž i tiskárna bratrská, jejíž díla jsou chloubou českého knihtiskařství 16. století[2]). Pod ochranou Žerotínovou mohl Blahoslav tuto skvělou činnost v Evančicích rozvíjeti beze strachu před censurou, na niž právo si r. 1566 vymohl biskup olomoucký Vilém z Prusinova na císaři Maxmilianovi II.[3]) Tiskárnou evančickou byla vyvrcholena dosavádní bratrská praxe knihtiskařská na Moravě, jejímiž sídly před tím snad z části byla Náměšť a také Prostějov[4]) a jež po smrti Blahoslavově pokračuje v slavných tradicích v tiskárně králické.

S činností tiskařskou souvisel i vliv Blahoslavův na školství bratrské, ježto leccos, co v Evančicích vyšlo, jako na př. r. 1569 třetí vydání »Muziky«, sloužilo i účelům školským.[5]) V tuto souvislost náleží i jeho vydání kancionálu a Nového zákona. Než Blahoslav se svou znalostí školství německého i přímo zasáhl v organisaci školství bratrského, nejen v Evančicích teprve, nýbrž již před tím v Ml. Boleslavi. Jestliže na obou místech na počátku let sedmdesátých přímo slyšíme o cvičení v jazycích a o lekcích theologických,[6]) lze to přičísti právě vlivu

[1]) Sr. Zoubek v Besedě učitelské 1883, 77.

[2]) Dudík, Geschichtliche Entwickelung des Buchdruckes in Mähren (1879) 59 a d. Winter, Český průmysl a obchod v XVI. věku (1913) 558 a 590.

[3]) Ovšem díla její — z počátku snad na nich měl účast slavný tiskař bratrský Alexandr Oujezdecký z Plzně, jenž vytiskl před tím r. 1561 Kancionál šamotulský — mají na zapřenou označen: »Ex horto« »ex insula hortensi«. K charakteristice tiskárny evančické třeba poznamenati i výrazný rys, zaznamenaný r. 1603 Br. Šimonem Turnovským, ale náležející ještě do doby před smrtí Blahoslavovou: studenti školy bratrské, zvláště mladší, odpoledne pracují »aliquid boni manibus suis et tum . . . quidam in officina typographica laborabant, alii libros compingebant, quidam robustiores ligna scindebant et non memini, annon aliqui tebas texebant« (Bidlo, Jednota bratr. I. 265).

[4]) Ovšem »Muzika« Blahoslavova vyšla r. 1558 v Olomouci. O Náměsti později sr. článek J. Volfa v ČČM. 1921 »Byla r. 1571 v Náměšti »bratrská knihtiskárna?«

[5]) I v »Grammatice české« (352) praví, že ji píše »prostým« a proto prý ji k lepšímu srozumění píše tak široce; sr. i výše str. 173[2]).

[6]) Sr. zprávu Br. Šimona Turnavského z r. 1603, avšak týkající se ještě posledních let Blahoslavových (sr. Bidlo, Jednota bratr. I. 264-65). Přirozeně chvála jeho („vidi summa cum animi voluptate in aedibus aliquot ministrorum in Moravia ac inde etiam in Bohemia") jen omylem se spojuje se jménem Augustovým, o jehož poměru k vyššímu vzdělání právě z té doby dále se ještě zmínka stane: byl to stav, který Augusta, vrátiv se z vězení, prostě přejal od předchůdců. Turnovský přímo připomíná, že mezi bratrskými studenty v Evančicích „erant non pauci magnificorum ac generosorum dominororum filii scholam ibi frequentantes".

Blahoslavovu, takže není snad předčasnou domněnka, že již za něho v Evančicích byla i příležitost k poznání řečtiny, ne-li i hebrejštiny.[1]) V příčině výchovy kněžské zásluhu Blahoslavovu kromě toho i vysoko pozdvihuje poslední jeho spis »Vady kazatelův«, jenž v bystrosti postřehu a v aplikaci theoretických požadavků na praktické případy stojí na téže úrovni jako dotčené již spisy o Muzice a Grammatice a ukazuje sílu nadání autorova krátce před jeho smrtí v celé hloubce i šíři. Zde již vidíme, kam Blahoslav mířil, k vysoké škole bratrské, jež by konečně mohla Bratřím poskytnouti všeho, čeho dosud většinou musili hledati v cizině.[2])

Blahoslav, sám nepřekonatelný mistr jazyka českého, přes to, že i v latině dovedl zastati tolik, jako nikdo druhý v Jednotě, přece u sebe sama cítil stále nedostatky dokonalé průpravy v latině, pročež se staral, aby nejen nový latinský překlad bratrské konfese, nýbrž i latinská historie Jednoty byla opatřena od cizích, vitemberských stylistů, kteří by všem požadavkům elegantní latiny humanistické mohli vyhověti.[3]) Proto snad již v něm vznikl úmysl povolati i na školy bratrské schopné cizince, kteří by pomohli Jednotě i v této příčině státi se nezávislou na cizině. Jeho snahy v tomto směru, přervané předčasnou smrtí, byly z části splněny, když uprostřed let sedmdesátých z Vitemberka na bratrskou školu do Evančic mohl přijíti proslulý Esrom Rüdinger, ježto 17 bratrských šlechticů se zavázalo přispívati na jeho plat i na opatření jednoho pomocníka a několika sluhů;[4]) škola se přes leckteré překážky slibně rozvíjela, takže záhy měla i studenty z jiných zemí.[5]) A ovoce snah Blahoslavových lze viděti i v usnesení synody v Ml. Boleslavi r. 1584, aby při sídlech biskupů bratrských byly udržovány vyšší školy: v Čechách v Ml. Boleslavi, na Moravě v Evančicích a Přerově.[6])

Z celé rozsáhlé činnosti, jež vyplňuje posledních 20 let krátkého života Blahoslavova, jak z jeho vlastní práce vědecké, jež byla nad jiné účinným podně-

[1]) O řečtině a hebrejštině sr. J. Müller v Mon. Germ. Paed. IV. 335, jenž se ovšem odvolává až na učebnici Esroma Rüdingera z r. 1580 a Matěje Martina z r. 1616. — Hebrejsky již před tím znal Valentin Šulc, jenž zemřel r. 1574 v Landškrouně („učený byl, i židovsky nětco uměl, však divných rozumův": Fiedler, Todtenbuch 260).

[2]) K roku 1575 odhaduje Müller (Mon. Germ. Paedag. IV. 335) počet bratrských studentů v cizině na 40.

[3]) Sr Goll, Quell. u. Untersuch. I. 61—64: o překlad konfese jednal s Rüdingerem (ten ji vydal r. 1573), o historii s Jáchymem Camerariem (jeho »Historica narratio« vyšla až r. 1605).

[4]) Gindely, Gesch. d. böhm. Brüder II. 105; sr. i Zoubek v Besedě učitel. 1883, 166 i Müller, Mon. Germ. Paed. IV. 330-31.

[5]) Gindely II. 249 a d. R. 1578 ze Slez tu byli dva synové pana z Kanic. Rozvoj školství bratrského dosvědčuje i zajímavá poznámka o Br. Zachariáši Aristonovi, jenž zemřel r. 1606 jako správce evančický: »Člověk učený (jeden z těch, kteříž se mnohem více v domácích školách naučili nežli někteří v slavných akademiích):« Fiedler, Todtenbuch 300.

[6]) H. Ball, Das Schulwesen d. böhm. Brüder (1898) 73. O úmyslu Karla st. ze Žerotína zříditi v Přerově vysokou školu v pravém slova smyslu sr. Müller v Mon. Germ. Paed. IV. 332.

PŘÍLOHA VIII. TITULNÍ LIST KANCIONÁLU EVANČICKÉHO (z r. 1564).

tem pokračovatelům i následníkům jako veliký vzor v každém oboru, jehož se dotkla, tak z jeho péče o školství bratrské o výchovu kněžskou a též o opatření duševních potřeb laických kruhů bratrských — je patrna jeho neúnavná snaha o všestranné zvýšení kulturní úrovně v Jednotě. Zharmonovaný poměr mezi mravní vážností bratrskou i mezi světlou intelligencí humanistickou, jejž sám nejlépe ztělesňoval, byl jeho velkým cílem i pro církev, jíž celým srdcem náležel a kterou právě proto usiloval zdokonaliti, aby byla všem ostatním vyznáním příkladným vzorem mravnosti i vzdělání. Proto nemohlo se ho nic bolestněji dotknouti než nové hlásání staré sprostnosti bratrské s přímo zamířeným hrotem proti kulturním úspěchům, jichž Jednota dosáhla, v posledních letech hlavně jeho vlastním přičiněním. Jeho bojovná pohotovost, s níž dříve již střežil a hájil zájmů Jednoty proti odpůrcům vnějším, posledně r. 1564, proti Martinovi Žateckému, bakaláři v Domažlicích, v příčině nového kancionálu, při čemž však již musil se postaviti proti »lidem buď hloupým buď pyšným, aneb i neupřímým, závistí a nenávistí pozažhnutým« nejenom z nepřátel Jednoty, nýbrž i z vlastních jejích členů[1]) — byla tím citlivěji podrážděna, když z kruhů bratrských se znovu počaly ozývati hlasy, jež odporem svým nezasahovaly jen jednotlivé částky, nýbrž celé jeho životní dílo a tím i, jak on nepochyboval, nové zpevnění budoucnosti bratrské. Z té příčiny se obrátil se vší prudkou a ostrou výmluvností, jaké byl schopen, proti nové reakci a její hlavě, Janu Augustovi. Učinil tak ve spisku »Corollarium additum anno 1567 die 15. Februarii čili Poznamenání soudu mého o těch slovích B. Lukáše, že ‚nic nepsal, čehož by v Jednotě nevzal', známém v literatuře pod jménem »Filipiky proti misomusům«[2]), který napsal takřka jedním dechem ve čtyřech dnech v živém dojmu rozhorlení, patrném ještě v charakteristickém, neklidném písmě[3]). »Filipika«, jeden z nezajímavějších kusů české výmluvnosti vůbec, je tak zároveň i znamenitým dokladem temperamentu Blahoslavova, jehož stopy

[1]) Tisk této české »Apologie pro editione cancionalis nova« z r. 1564 v Ivančicích uvádí Dudík, Geschichtl. Entwickelung des Buchdruckes in Mähren 61 č. 11; o jejím obsahu sr. Hostinský XXI. Proti odpůrcům bratrským sebevědomě Blahoslav namítá, že přes to, že mnoho je tu písní, „kteréž by ještě pilníka velmi potřebovaly", tito by ani tolik, »co jest tu učiněno«, nedovedli, »ani ovšem co lepšího mohli by ukázati«.

[2]) Dudík na uv. m. 61, č. 12 má sice tento název jako jméno tisku, neuvádí však přímo žádného exempláře, nýbrž cituje jen Jirečkovu »Rukověť« I. 84 (č. 22.) Zdá se býti ovšem nepochybné, že Blahoslav spisek svůj dal hned tisknouti, neboť jinak by byl velmi ztrácel na účinnosti. Nově byla „Filipika" vydána od P. J. Šafaříka v ČČM. 1861. 373-81, Slavíkem 1905 při »Vadách kazatelův«; německý překlad je u J. Müllera v Mon. Germ. Paed. IV. 353 a d.

[3]) Šafařík o tomto »neocenitedlném památníku výmluvnosti původce« jeho (172) praví, že je psán »tak trhavě a nečitedlně, jakž jsem to ještě nikde neviděl« (str. 373). Blahoslav sám svou náladu vystihuje slovy: »Div že se srdce nad tím nerozpučí«.

ostatně lze též pozorovati i na mnoha jiných místech v jeho spisech, výrazný to znak, jak celá osobnost autorova je zde účastna[1]).

* * *

V konfliktu Blahoslavově s Augustou se opakuje případ Krasonického z r. 1528 s biskupem Škodou[2]), zmocněný o to, oč větší byly osobnosti Blahoslavova i Augustova a oč spletitější byla situace r. 1567. Augusta, třebas se dovolával autority Lukášovy, přece za ním nestál veskrze, zvláště ne v jeho horlivosti uchovati nezávislost Jednoty přede všemi spolky s ostatními vyznáními; právě v této příčině proti Augustovi, stoupenci myšlenky unie s církví utrakvistickou, v čemž více než jindy ožívalo nebezpečí monarchistického principu v Jednotě[3]), byl Blahoslav dědicem tradic doby Lukášovy, proti jejichž důsledkům jinak v otázce vyššího vzdělání, se musil vzepříti.

V konfliktu, připravujícím se již v době Augustova uvěznění, kdy biskup spoléhaje na vážnost, jíž mu dodávalo jeho mučednictví, se pokoušel z vězen říditi Jednotu, nedbaje oposice, jež proti jeho vůli zvolila jiné biskupy — měl již také Blahoslav své místo, nejen proto, že stál v té příčině za odpůrci Augustovými, Červenkou a Černým, novými biskupy, nýbrž i z důvodu ještě osobnějšího: Augusta mohl při vydání nového kancionálu, přičísti především jeho vlivu že písním jeho, Augustovým, se v něm nedostalo takového ohledu, jakého podle přesvědčení autorova zasluhovaly[4]). Blahoslav zajisté věděl o Augustově kritice, jejíž nespravedlivost sám nejvíce cítil[5]), a tato okolnost spolu se spory o Augustův »Summovník«, námířený proti dosavadní praxi při nedělních kázáních, proti němuž se také Blahoslav silně vzpíral, třebas on sám měl smysl pro neobyčejné nadání Augustovo[6]),

[1]) Sr. v zavírce »Grammatiky české« (str. 351), jak toužil »nětco jazyku našemu ad veram tum puritatem, tum ornatum napomoci. A tak sem opravdově chtěl, že mysl má častokráte jako pochodně zažžená hořala . . .«

[2]) Blahoslav je si toho vědom: sr. »Filipika« (Slavík) 108.

[3]) Tohoto rysu si byl vědom i administrátor podobojí Martin Mělnický, když krátce před smrtí Blahoslavovou obnovil s ním Augusta jednání o shodu: i jemu tento syn kloboučníkův »páchl primátem« (sr. Jireček, Rukověť I. 34.) Se strany bratrské to vyslovili již jeho odpůrci r. 1559 v Žeravicích (Gindely, Dekrety 202) a r. 1561 v Přerově, připomínajíce mu staré usnesení, že čtyři biskupové mají Jednotu říditi „a ne jeden způsobem papežským . . .“ (ČČM. 1856. II. 12); později to opětoval Jafet (v ČČM. 1861 152), jak prý Augusta „chtěl až na špic a monarchou býti, až jest odtud ssazen. Dorostli naň mocní děti a zvláště B. M. Červenka a B. Jan Blahoslav, skrze uěž zastaven primát.“

[4]) Jakub Bílek v »Životě Jana Augusty« (vydal L. B. Kašpar r. 1880) str. 77 přímo píše o »nedbanlivosti anebo snad nevážnosti a nevděčnosti« pořadatelů kancionálu, pro niž písně ty »zůstávají v zahrabání a oulehlí«; bez nich prý vyšel kaucional šamotulský i evančický »s jinými korrekturami, nimiž jedno více zkaženo než napraveno jest a zbytečně změněno«.

[5]) Sr. statistiku Hostinského str. XX, podle níž ze 735 čísel kancionálu 139—140 jich připadalo Augustovi, ovšem ne bez úpravy, na niž Bílek naráží.

[6]) Jistě duchaplně i výstižně ho charakterisoval jako člověka »magnarum et novarum rerum studiosum«, »ingenium acutum et vehemens, sed Themistocleum« (Jireček, Rukověť I.

již předem oba muže sobě odcizovala a dělila. Tím více pak rostla mezi nimi vzdálenost, když Augusta po svém propuštění z vazby (r. 1564) demagogicky hleděl ovládnouti situaci, veda si s charakteristickou pro něho okázalostí i s vládychtivou zarputilostí[1]), jež sice nezůstala zcela bez dojmu na některé z Bratří[2]), avšak přece nedosahovala toho, čeho si přál Augusta.

To pravděpodobně bylo příčinou, že Augusta, chtěje proti silné oposici užíti prostředku nad jiné účinnějšího a snaže se dodati si tvářnosti horlivého následníka starých tradic bratrských, znovu jal se tvrditi, že jen sprostnost je pravý základ Jednoty, jehož se třeba držeti proti novým vlivům učených. A štítem, jímž se kryl, bylo jméno Br. Lukáše a jeho slova, že »nic nepsal, čehož by v Jednotě nevzal«[3]); bylo to jakousi ironickou oplátkou oposici, jež proti jeho monarchistickým, papežským choutkám ještě nedávno za jeho vazby právě též užila autority Lukášovy[4]). Obojí užití jména Lukášova ukazuje, jak od poloviny let čtyřicátých, od známého kajícího návratu k jeho spisům r. 1546 na schůzi starších v Mladé Boleslavi, jeho autorita opět stoupla. Nelze pak při tom upříti Augustovi oprávněnosti, aby právě v tomto případě se jménem Lukášovým zaštítil. Není pochyby, že, jak již bylo výše naznačeno, Br. Lukáš opravdu nepřál vyššímu vzdělání v Jednotě a že v jeho spisech bylo možno shledati doklady k tvrzení o soběstačnosti Jednoty, jež nepotřebuje hledati jinde, co má milostí boží, jíž se jí jako lidu vyvolenému nijak nedostává, i ve své sprostnosti sama. A zvláště byl to jeho list již z r. 1502 k M. Havlovi ze Žatce, jehož se Augusta dovolával a v němž byla slova: »Já, vděčně přijímaje, dávámť znáti, že se nepamatuji, bych co vydal bez vůle bratrské a smyslu Jednoty, ani míním«[5]). Přes to však, že věcně bylo dovolávání se autority Lukášovy odůvodněno, nebylo tomu tak s ohledem na

34); nebo v Grammatice české« 287 a d.: »muž znamenitý a veliký«, řečník znamenitý, třebas »drobet drsnatý, ale horlivý. Ardebant omnia, i slova i pronuntiatio i gesta«; bylo ho lze prý srovnati »magna ex parte« s Lutherem.

[1]) Sr. Fiedler, Todtenbuch 258: »Předivných, silných neustálých myslí člověk a přenesnadný pustiti to, což on usoudil a míti chtěl, skoč zhůru nebo dolů«. S tím lze srovnati i zmínku v listu bratrském k němu (1561), že »těch Vašich hanění a naříkání, nás vinění, domlouvání se rozličných pohrůžek i zlořečenství v výstrahách jakýchs okazování k sobě nepřipouštíme« (ČČM. 1856. II. 12).

[2]) V Čechách nacházel ohlas na severu, v Turnově a v Úštěku (sr. Gindely, Gesch. II. 38). Z jeho straníků přímo známe z Moravy Matěje Rybáře v Holešově (»Augustův vopičník, nebo jeho učedlník byl a nejvlastnější i syn Augustův i vlastník B. Jakuba Bílka«: Fiedler 253) a z Čech v Ml. Boleslavi a pak v Prusích Petra Cefase (tamtéž 254).

[3]) »Filipika« 101 hned ve svém titulu.

[4]) Na synodě v Žeravicích 1559 (Gindely, Dekrety 202; sr. výše str. 178[1]).

[5]) »Vady kazatelův« (Sl a v í k) 12, pod čarou. Věcnou souvislost tohoto listu s »Filipikou« ukazuje sám Blahoslav nejlépe tím, že v »Aktech Jednoty br.« v IX. svazku je tato napsána hned v zápětí za tímto listem Lukášovým, jehož zápis zde je mimo vší chronologickou souvislost. Také u Gindelyho, Dekrety 223 k r. 1567 při jednání o »Summovník« Augustův jistě ne bez důvodu se cituje list tento, ovšem zde proti Augustovi.

osobu, jež se jí dokládala, jak bylo nanejvýše zřejmo právě Blahoslavovi, proti němuž obnova hesla neučené a soběstačné sprostnosti byla v první řadě namířena jako proti hlavnímu zástupci vyšších snah kulturních: nikdo v Jednotě tehdy nemohl lépe prokázati neoprávněnost Augustovu k tomu, aby v akci proti učeným užíval jména Lukášova, nežli Blahoslav, intimní znatel celé minulosti bratrské i jemně cítící filolog. Historik nemohl Augustovi zapomenouti, že on to právě byl, jenž v letech třicátých i ještě čtyřicátých byl hlavní osobou ve stycích bratrských s luterstvím, stejně jako znamenitý theoretik i praktik spisovné češtiny, nejlépe cítil slabé stránky jazykové přípravy Augustovy.

My víme dobře, jak soudil Blahoslav o Augustově vzdělání. Viděl v něm autodidakta, jenž však přes to, že byl neznalý věd i jazyků, přece se odvažoval výkladu a překladu Písma, ač při tom chyboval nejen ve slovech a obratech, nýbrž i ve smyslu. Blahoslav přiznává, že proto mu tolikrát neváhal výtky činiti, aby snad nerozvážliví nebo lidé ještě sprostnější nepokládali jeho nedostatky (»squalorem«) za ozdobu hodnou pochvaly a napodobení. Blahoslav spravedlivě uznává, že dříve Augusta psával dobrou češtinou, třebas již tehdy poněkud archaistickou a neologickou. Přeměnu v tom správně vykládá psychologicky, vlivy vězení a jeho osamocení »divných myšlení plného«, jež z něho učinilo melancholika a jež nesprávným napodobením biblické latiny, kterou sám dobře neznal, pokazilo i jeho jazyk a učinilo jej drsným a tvrdým[1]).

Než ani toho, co zde řečeno, ani Augustova poměru k luterství se Blahoslav ve »Filipice« přímo nedotkl, nechtěje dáti své polemice ráz osobní. Dovídáme se o tom odjinud, až z doby krátce před jeho smrtí: je v tom odraz úcty k biskupovi Jednoty, jenž sice byl již za své vazby z Jednoty vyloučen, s nímž však potom Jednota se přece opět smířila, jistě ne bez vlivu jeho dlouhého mučednictví, vymáhajícího si úctu i u odpůrců, a zároveň v příčině pomlčení o jeho stycích s luterstvím snad i ohled na povážlivost vzájemné polemiky, kdyby obě strany si vytýkaly luteránění, aby z toho neměli odpůrci Jednoty podnět k novým a nyní oprávněnějším výtkám, opírajícím se o vlastní tvrzení bratrská. Proto i vlastní obranu osobní, jež byla v tomto případě nerozlučně spojena s věcí samou, Blahoslav omezil jen na ráz zcela povšechný, neodvolávaje se, jak by byl mohl, na veliké již své dílo dosavadní a prospěch, jaký z něho Jednota měla a ještě míti mohla. Tím pozdvihl polemiku nad úroveň osobní, o Augustovi se na počátku přímo jen zmiňuje, že je vůdcem misomusů, a naznačuje, že ze šetrnosti nechce o něm

[1]) „Grammatika česká“ 287–88 („Sed quia iguarus erat artium bonarum, adeo et grammatices . . .“) i 290 („utpote idiota artium el linguarum pene ignarus et *αὐτοδίδακτος*“); o „Summovníku“ zde se zmiňuje šíře (str. 327–29), avšak „non ut theologus, sed ut grammaticus“, „retovati chtěje mladší a prostější študenty, kteříž dobří Čechové býti žádají . . Bonus iste pater videbatur sibi satis aptus ad hanc tantam rem solus etc: utinam abstinuisset ab hoc labore!“

více mluviti,[1]), a vtiskl jí ráz zásadnější, nečasovější, třebas jeho čtenáři dobře chápali, kam mířily šlehy na lidí »hloupé, neproběhlé, kteréž mrzí práce, a protož, čehož se s prací nabývá, to hanějí, aby pro nenabytí toho váhy něco nepotratili, zvláště když se ohněm závisti pozahřejí«,[2]) — nebo na misomusy, »mající horlivost bez umění«. Blahoslav tu zápasí již ne proti určitým osobám, nýbrž proti typu misomusa, z lenivosti nevědomého — to u Blahoslava cenícího tak vysoce pracovitost[3]) mnoho vážilo — a přece osobivého a vůči jiným závistivého, jejž svými výmluvnými důvody chce navždy v Jednotě znemožniti.

K tomu bylo třeba především prokázati nesprávnost argumentace misomusů, opírající se o autoritu Lukášovu, »na zlehčení starých učitelův a jich psaní adeoque totius eruditionis«. V té příčině nelze dáti Blahoslavovi zcela za pravdu, vykládá-li toto uvádění B. Lukáše jedině neporozuměním. Má pravdu v tom, dokazuje-li, že Lukáš, jenž se stal i bakalářem v Praze, byl »člověk učený i doktorův starých i novějších velmi povědomý« a že jen »troupský slepec, přehloupý Latiník, přenedbalý čtenář a příliš nepovědomý učitelův církve starých i nových« nevidí jeho citátů z nich i jejich od něho přejaté a často užívané methody. Lukáš sice psal to, co našel již v Jednotě u prostých,[4]) záleží však na tom, jak to psal, že psal jinak než jiní prostější před ním. Blahoslav zde nepřihlíží k tomu, v čem skutečně Lukáš se shodoval s Řehořem a čeho nejspíše se mohli Augusta a jeho stoupenci dovolávati, totiž jeho nechuti vůči jazykům cizím, jistě i Blahoslavovi dobře známé, stejně jako se na druhé straně nedotýká ani věcného rozdílu, jaký byl mezi Řehořem a Lukášem, ač Řehoře také uvádí mezi oněmi sprostnějšími předchůdci a třebas si byl povahy proměny v Jednotě na konci 15. století dobře vědom, a zdůrazňuje pouze, že Lukáš psal z poručení všech starších tak, aby nevzbouřil proti Jednotě ještě více odpůrců. Učinil-li tedy — chce Blahoslav říci — Lukáš výroky, jichž se dovolávali později a ještě dovolávají zastánci soběstačné sprostnosti bratrské, bylo to jen z ohledu na časovou situaci Jednoty a její potřeby. Jinak však Bůh, jenž Lukáše přivedl do Jednoty

[1]) »Filipika« 101: »I já před rokem slyšel jsem to od B. J. Augusty připomínati. Est enim B. J. A. bonus vir misomusos et aliorum studia centementium dux et fantor, ne quid de bono viro adhuc superstite durius dicam«.

[2]) Tamtéž 101: „Blandiuntur enim suae ignaviae" atd. I v dalším, pokud nedoložím toho jinak, je základem „Filipika."

[3]) Sr. výše.

[4]) O literární povaze těchto svých předchůdců se Lukáš sám u Blahoslava nevyslovuje příliš lichotivě: „Psal B. Lukáš to, co našel tu u prostých a čehož tu u pomyjové baňky (jakž sám v dvanácti letech píše) nabyl, ne bez velikého se zapření" (»Filipika« 103—04). Citát je nepochybně vzat z Lukášovy knihy »O obnovení církve svaté« z r. 1510, kde vývoj Jednoty se dělí na 12 let podle přirovnání s 12letým Kristem, odpovídajícím již rozumně zákonníkům (sr. o ní Goll, Quell. u. Unters. I. 42 - 44 i Chelčický a Jednota 195; již Gindely v ČČM. 1861, 281 č. 29 ztotožňuje spis Lukášův „O dvanácti létech" s „Obnovením").

»jako meč vybroušený« i učeností doktorskou, »znal v ten čas toho potřeby«. I Blahoslav sice výrazem »svaté paměti«, jejž spojuje s jménem Lukášovým, naznačuje svou úctu k němu, přece však již ve »Filipice« projevil mínění, že spisy Lukášovy, jež ve své době byly zcela na místě, přítomnosti již neodpovídají a že v té příčině by zasloužily přednosti spisy Prokopa z Jindř. Hradce, Jana Táborského, ba i Matěje Kunvaldského, muže »prostého, však nehloupého«, tím spíše pak Tůmy Přeloučského, dávaje tím jasně na srozuměnou, že neváží si jen učenosti, nýbrž i přirozené bystrosti a nadání: Lukáš měl svůj čas, avšak ten již minul a nelze již jeho autoritou prostě se krýti, za okolností jiných.

Přítomnost žádá si vzdělání, a Blahoslav přímo se dovolává jména Krasonického, jež, nebylo-li protiváhou Lukášovi, dokud tento žil, bylo jí, po jeho smrti proti jeho následníkům. Blahoslav trpce lituje, že někteříž Bratří tak daleko dospěli v barbarství, že ani netouží se ho zbaviti a pohrdají nejlepšími prostředky, jež by jim mohly býti na prospěch. Ale věří, že to je jen zjev dočasný ve vývoji Jednoty, že tato, potřebujíc stále ochrany proti odpůrcům, nemůže se vzdáti výhod, jež právě v té příčině podati jí může vyšší vzdělání, opatřené ovšem dlouhou a vytrvalou prací, nespoléhající na zázrak.[1]) Při tom sám neupírá uznání přirozenému nadání. To však teprve větším vzděláním nabývá pravé účinnosti a síly, ovšem takovým, jehož se zle neužívá; hned však dodává, že zneužití nějaké věci není ještě důvodem proti ní samé, nezacházeje při ocenění vzdělání tak daleko, aby tvrdil, že bez něho nelze býti spasenu: jeho povaze bratrské zcela odpovídá, prohlašuje-li, že umění bez pobožnosti je jako meč v rukou blázna. A Blahoslav se vší silou své přesvědčivosti, užívající pádných přirovnání, vážených ze života lidového, ukazuje pošetilost těch, kdo vědami (»uměním a učením«) pohrdají, prostředky to »služebnými,« od boha danými a zřízenými, a kdo, mluvíce, čemu sami nerozumějí, varují před zavedením učenými. Blahoslav se znovu dovolává svého v té věci předchůdce, Krasonického, aby dokázal, jak již dvakráte v minulosti právě učení zachránili Jednotu z nebezpečí, a také pro budoucnost, třebaže se sám nepokládá za proroka, je pevně přesvědčen, že od mužů učených i zároveň pobožných nepřijde zavedení Jednoty. Spíše se bojí, aby jí nezavedli »lidé vysokomyslní, zhloupa hrdí, o sobě mnoho víc, než náleží, smyslící, neústupní, nepokojní, nových věcí začínatelé, velikého jména žádostiví, sebe sami jako modlu zvelebující, dobrých pokojných a svatých trapiči«. Jakmile by se na místa správců »dobrých, věrných, upřímných, učených neb neučených . . . dostali hovada, svých věcí hledající, bez svědomí lidé, buď hloupí, nevycvičení, neb chytří, lstiví, opatrností světa a ne božích plní etc., učení neb neučení«: pak by bylo veta po Jednotě. Tímto tónem, přímo vytýkajícím misomusům ani ne tak sprostnost jako samolibý a

[1]) »Nemůže adolescens pojednou hned v jedné hodině neb v jednom měsíci zruosti v muže a musí v jedné ruce lžíce a v druhé meč držán býti od těch, jenž chrám stavěti chtějí a mají« (102). O zázracích dále se připomíná (107): »jichž nyní již čas není«.

ctižadostivý egoismus, účinně vyzněla »Filipika«, slibujíc, příležitostně se k věci ještě příště (»až uzrá«) vrátiti.

Její dojem se v Jednotě brzo ukázal na červnové schůzi úzké rady v Přerově 1567, kde Augusta utrpěl porážku nejen v příčině svého »Summovníku«, o jehož přijetí na místě obvyklého způsobu čtení evangelia a epištol se znovu zasazoval — nýbrž i ve věci, jíž se tak skvěle proti němu ujala »Filipika«. Starší bratrští uznali, že Jednota není bez nedostatků a že je dobré i jinde, mimo ni, hledati a odtud přijímati to, co by jí k nápravě sloužilo. Při tom prohlásili, zcela v duchu Blahoslavově, že, tvrdil-li Br. Lukáš, že vše v Jednotě našel a odtud bral, přece »z starých doktorů i celé paragrafy a stránky v své spisy vkládal, ale bezpochyby že od otců prvé přijaté«. A to má býti i dále hlavní zásadou: trvati na starých základech, ale nevzpírati se při tom vhodným opravám a doplňkům, i odjinud přijatým, jen když budou společným úsudkem ohledány a uznány.[1])

Než neúspěch přerovský Augusty neodstrašil a starší bratrští již r. 1570 měli za nutné mu připomenouti jeho »větší svobody sobě přivazčivě osobování,«[2]) jež netýkalo se však jen vrchnosti světské, o níž se zatím pouze starší zmiňovali, nýbrž i vlastní sféry bratrské. Proto Blahoslav ještě na samém konci svého života v posledním svém díle, ve »Vadách kazatelův,« musil se vrátiti, tentokráte ovšem jen vložkou v širší thema, k předmětu své »Filipiky,« v knize třetí, když jednal o terminologii theologické. I zde užil příležitosti, aby při obraně práva užívati i starší theologické literatury katolické, kterou někteří lidé samolibí, sami sobě připadající jako »theodidacti,« zatím co jsou vlastně »autodidacti samorostlí, vlastním smyslem svým nadutí,« pohrdají a zavádějí vlastní terminologii, vymyšlenou a nestvůrnou[3]) — pochválil znovu zcela jiný postup Lukášův.[4]) Pochválil Lukáše tím spíše, ježto právě jeho spisy někteří, »nejsouce povědomi běhu církve ani

[1]) Sr. Gindely, Dekrety 224: »Doplnění v Přerově léta 1566.« Ovšem zde je letopočet nepochybně chybný: doplněk se vztahuje k předcházející schůzi červnové z r. 1567 (sr. 221-24), neboť o schůzi v Přerově z r. 1566 nic nevíme a také věcná souvislost tohoto »doplnění« se schůzí přerovskou až z r. 1567 je patrná: kdyby „doplnění" se vztahovalo již k r. 1566, sotva by se o věci tak důležité „Filipika" nezmínila. Blahoslav sice v ní na počátku (str. 101.) praví, že »před rokem« ono tvrzení o Br. Lukáši »slyšel« od Augusty: to však se mohlo státi při jiné příležitosti: r. 1566 víme alespoň o Augustovi, že visitoval bratrské obce v Uherském Brodě a v Strážnici, tedy v okrsku někdy »menší stránky« (sr. Gindely, Gesch. II. 468: bylo to někdy v květnu kolem Nanebevstoupení Páně).

[2]) Gindely, Dekrety 230.

[3]) „Vady kazatelův" 66. Na str. 68—69: kdo, neohlížejíce se na předešlou církev, »puriorem illam dico antiquitatem,« své mudrovaní vnucují církvi, ať se starají, »aby snad, cizí oheň obě tujíce, více před obličej Páně jeho sv. říše smradu nežli vůně nepřinášeli!«

[4]) Tamtéž 67: „náš milý otec B. Lukáš, starý, muž osvícený, doctus et sapiens, aptissimus vir, věcí církevních a starých učitelův eruditae antiquitatis velmi povědomý"; sr. i str. 72 „muž učený a opatrný," užívající definicí atd., „kterýchž i staří učitelé římští i nevelmi staří užívali".

slov a způsobů mluvení Písem sv.« a neznajíce jazyků, v nichž Písmo bylo napsáno, »ano ani latinského,« »mají toliko za domácí boží oheň,« všecko ostatní sobě ošklivíce a »jako cizí oheň zamítajíce«.[1]) Je to v rozporu nejen s praxí Lukášovou i jeho vrstevníků,[2]) nýbrž i se šetrným v té příčině postupem následníků Lukášových: ti sice chápali se »způsobů nových od Luthera a pomocníků jeho začatých,« avšak nepodávali v nich jinou pravdu než předkové, vyjadřujíce ji jen »obyčejnějšími a již lidu srozumitelnějšími slovy«. Ani tím, co Kalvin dobrého vykonal, nesluší Jednotě pohrdati, neboť třeba postupovati v souhlase s dobou, nejen v užívání terminologie — a o té vlastně Blahoslav zatím jen mluví — nýbrž i ve věci samé. To je pak vlastní odkaz Blahoslavův, jenž přirozeně netýkal se jen sféry církevní, o niž zde v určitem případě šlo, nýbrž měl platnost obecnou: nespokojovati se jen domácím ohněm, nýbrž i cizí ohně do Jednoty uvozovati.

* * *

Blahoslav sám se sice již nedočkal onoho »upokojení země Páně«, jež si sliboval od sesazení Augustova z úřadu sudího[3]), neboť sám krátce potom, 24. listopadu 1571, sotva 48letý zemřel, na visitační cestě v Mor. Krumlově, předešed jen o necelé dva měsíce Augustu, jenž i zbaven jsa oficiálního postavení zůstával nebezpečným odpůrcem jeho díla. Teprve smrt Augustova uvolnila v Jednotě docela cestu kulturním tendencím Blahoslavovým, neboť potom již proti nim nevystoupil zde nikdo, kdo by měl jen přibližně podobný význam a vliv, jaký měl Augusta, třebas nálada k tomu spojená se špatně chápanými tradicemi sprostnosti, ani později v Jednotě zcela nevymizela. Výtěžky úsilí Blahoslavova byly již trvalým ziskem Jednoty, a zjevy rázu Budovcova a Karla staršího ze Žerotína dosvědčovaly, jak tradice blahoslavovské se prohlubují a rozšiřují. Jestliže až dotud typickým představitelem spisovatele bratrského, byť ani tehdy nikoli s naprostou výlučností proti laikům, byl kněz, po Blahoslavovi právě jména vytčená — než bylo by možno připomenouti ze známějších i Březana, Borbonia a snad i Stránského — naznačují v literatuře bratrské i výraznější účast laickou. Z té příčiny si též vysvětlíme, že v době dřívější i ještě za Blahoslava, mluví-li se o vyšší vzdělanosti, obyčejně jde buď o církevní otce nebo o novou theologii cizí: to však i tehdy třeba oceňovati jako »partem pro toto«.

A snahy Krasonického i Blahoslavovy nezůstaly bez horlivých zastánců, kteří přímo a soustavně se otázky vyššího vzdělání ujímali. Zde, na místě posled-

[1]) Tamtéž 68; sr. i 71: »samo to za domácí oheň, pravý Jednoty smysl (mají), což v spisích zvláště tištěných, od B. Lukáše sepsaných, se pokládá.«

[2]) Těmi se míní oni »začínatelé Jednoty,« kteří starých spisů nezamítali, »ale je, kde potřebí bylo, očišťujíce, pomalu užívali s ochotností vděčně« (str. 72).

[3]) Fiedler, Todtenbuch 256; sr. i motto při titulním listu „Sborníku". Sesazení Augustovo se stalo, ne-li v říjnu 1571 na schůzi v Evančicích, kde se již mluví o obsazení jeho místa (Gindely, Dekrety 236), tedy krátce před tím, brzo po dotčené výstraze z r. 1570.

ním, avšak nejvyšším v celé řadě vývojové, najdeme Komenského. Od něho v první polovici let třicátých století 17., bohužel však již z exilu, slyšíme ve spisu »Otázky některé o Jednotě bratří českých« kritickou úvahu o tom, co působilo na vzrůst Jednoty, avšak i o tom, co mu překáželo a co bránilo, že Jednota nenabyla takového významu širšího ve vývoji evropské reformace jako luterství neb kalvínství: jestliže v prvním ohledu vedle pobožnosti, dobrého řádu a kázně Komenský vytýká i »pilnost u vyučování lidu« i vydávání knih užitečných, v nichž se čistoty jazykové dbalo »nejpředněji« — musil ve své bilanci v druhém ohledu uvésti neznalost jazyků, nedostatek literního vzdělání i škol k tomu potřebných, avšak také chudobu, jež byla těžkým závažím všech snah kulturních a jež v mnohém vysvětluje zaostalost bratrskou. A proto Komenský opakuje zajímavou sebekritiku Červenkovu, že přes to, že Jednotě před jinými svítilo světlo evangelia a že ani nadání se jí nedostávalo, »Jednota naše jest mladých kuřenců zpívání, Luther pak a jiní učitelé že jsou staří kohouti«.

Než Komenský duhovým vidmem svého činorodého optimismu, jenž vítězil nad všemi bědami přítomnými i nad strastmi exilu, vidí již lepší budoucnost svého národa i své Jednoty; v jeho kulturním programu, jehož významnou složkou bylo školství, jak obecné, bezplatně přístupné obojímu pohlaví a všude pronikající, tak vyšší, latinské na hojných místech, »kde by jen učeníků něco býti a preceptor chovati se mohl«.[1]) V této krásné představě příští »ozdoby i zrostu« Jednoty a tím i národa českého, jež byla tvůrčím podnětem jeho veliké práce tehdy i později, je nejvyšší stupeň kulturní dynamiky bratrské, je vzácnou logickou důsledností a uvědomělostí promyšlené doplnění snů a tužeb předchůdců, Krasonického i Blahoslava, doplnění, v němž však, byť i zde postřehneme stopy starého ducha bratrského, varujícího se světského a pohanského ducha kultury antické[2]) — patrně vystupuje uznání potřeby býti ve shodě s kulturním rhytmem obecné kultury a osvěcovati se i zahřívati na cizích ohních. Bohužel, krásný a tvůrčí optimismus Komenského zdál se býti zcela nečasový v bídě a úpadku doby pobělohorské, jejíž vývoj bral se zcela jinými cestami, a teprve vzdálená budoucnost vrátila se k stále vzácnému dědictví, při čemž již více než náboženský jeho ráz, vystupovala jeho povaha kulturní, výsledek snah bratrských filomusů, zvláště »v pulerování, vyčišťování a vzdělání milého našeho a milostného otcovského jazyka, v čemž synů mých bedlivost — jak praví »Kšaft umírající matky Jednoty bratrské« — známa byla časů předešlých, když od rozumnějších říkáváno, že češtiny lepší není jako mezi Bratřími a v knihách jejich«. A v tom se především vracel a vrací ušlechtilý pathos tradic blahoslavovských.

[1]) Sr. výtah u Zoubka v Besedě učitelské 1883 177—79 i u J. Müllera v Mon. Germ. Paed. IV. 343—45.

[2]) Sr. Zoubek tamtéž 179, jak se Komenský obracel proti »cestě pohanů«.

MILOSLAV HÝSEK:

BLAHOSLAVOVO MÍSTO V DĚJINÁCH ČESKÉ LITERÁRNÍ KRITIKY.

Jan Blahoslav, »otec a vozataj lidu Páně« a »veliký a drahý klínot Jednoty«, není jen z nejvýznamnějších zjevů českého náboženského života, jedním z vůdčích představitelů české reformace, nýbrž jeho význam vystupuje daleko přes hranice světa pouze náboženského; jako každá velká osobnost, jež jde sice za jediným určitým cílem, ale pojímá jej v těsné souvislosti s veškerou mnohotvárností skutečnosti, zasáhl také Blahoslav svou bohatou činností pronikavě do celého našeho osvětového vývoje. Dějepisec náboženského úsilí českého národa zařadí učeného ivančického biskupa v sousedství Husovo a Komenského a ocení, co pro povznesení, prohloubení a upevnění Jednoty bratrské znamenal vroucí zbožností, mravní ryzostí, obsáhlým vzděláním a organisační schopností; ale Blahoslavovo jméno se nebude čísti jen v naší historii náboženské. Spisovatel Blahoslav, v němž se staré ideály mravně obrodného hnutí, vtisknuvší ráz a určivší směr českému písemnictví od doby Štítného a Husovy až do Bílé Hory i přes ni, prolínají s novými proudy evropského humanismu, jejichž výsledků uměl moudře užíti v duchu víry a pravdy, jest pýchou naší literatury století šestnáctého; tu jsou jeho zásluhy mnohostranné: česká věda filologická jej jako dokonalého znalce jazyka uvádí mezi nejlepšími svými předchůdci, jako překladatel se houževnatě a plodně zabýval problémy, zásadně důležitými pro každý literární pokrok, byl z hlavních sloupů bratrského dějepisectví, psal nábožné písně a pečlivě zredigoval písňový poklad bratrský a má své místo i v dějinách naší kritiky hudební i literární. Zásluhy Blahoslavovy jako hudebního theoretika ocenil a jeho estetické názory vyložil O. Hostinský; zbývá všimnouti si ho jako kritika literárního.

Mluvíme-li o kritice ve staročeském písemnictví, je si třeba uvědomiti, že tu není kritiky v dnešním smyslu a že se tu nesetkáme se žádným kritickým systémem. To, co ze staré doby je možno a nutno uvésti v dějinách literární kritiky, jsou jen více méně primitivní a příležitostné soudy a poznámky, z nichž je patrno že i starý spisovatel a čtenář měli určitý světový názor a jisté představy o slovesném umění; jimi se spisovatel řídil při své tvorbě a jimi čtenář měřil a podle nich posuzoval svou četbu. Ve staročeské poesii i próse jsou dokonce takové kritické projevy dosti časté, tím častější, čím ostřeji se od reformačních počátků vyhraňuje náš život náboženský. Žádal-li autor Dalimilovy kroniky, aby nespokojený čtenář

opravil její nedostatky veršové »rýmem krásným« a neodsuzoval ho, že »plete sě, neuměje«, nebo věděl-li skladatel Alexandreidy o zlomyslných posuzovatelích, kteří z různých důvodů budou nepříznivě kritisovati jeho báseň, a přiznával-li se ve známém srovnání se Šalomounem k vědomí o své básnické nedokonalosti, aby předem zlomil ostří možných výtek, nejsou to jen ohlasy četby Horácovy poetiky, nýbrž jistě i doklady, že se v Čechách již na počátku čtrnáctého věku kritisovalo a že oba nejvýznamnější tehdejší veršovníci podle svých představ skutečně se snažili uvědoměle tvořiti. A vyjadřoval-li mladý jinoch v Hradeckém rukopise svou životní bezstarostnost obratem »verše zpievám, smutku netbám«, a starý kmet bezútěšnost svého životního konce protichůdně »život zhřievám, kunštóv netbám«, nebo vybízelo-li neštěstí Tkadlečka, aby doufal v Boha, protože umění, rhetorika a logika nic pro lidské blaho neznamenají, jsou to doklady, jak o poměru k literatuře u staročeského člověka rozhodoval jeho náboženský názor.

Kosmas ještě neměl o umění, o jeho významu a ceně, náboženských pochybností. Jako polský kronikář Kadlubek vyškolil se i Kosmas na římských autorech a své literární názory čerpal z Horácova listu k Pisonům. Svědčí o tom předmluvy k jednotlivým dílům jeho kroniky, v nichž Kosmas hovoří o svém díle. Vidíme z nich, že tento humanista před humanismem nesdílel církevních předsudků o pohanských básnících a o světských látkách, že Virgilovo zbásnění záhuby Troje, nebo Statiovo Ajakovců pokládal za činy hodné věčné slávy a že (v předmluvě k mistru Gervasiovi) volal po obdobném zpracování pověstí českých, jež by rovněž svého autora proslavilo. Ačkoliv si vážil literatury náboženské, pil plnými doušky půvaby poesie, jež se neobrácela ke křesťanskému Bohu a líčila dobrodružnou a zábavnou skutečnost. »Neb stává se často«, píše Kosmas, »že po silných vírech a uspávajících číších také jednou přijde člověku žízeň přirozená, a bývá napití čisté vody milejší než číše sladké«. Náboženská mystika mu byla silným, uspávajícím vínem, četba světských historií napitím čisté vody a touha po ní přirozenou; vystupuje tedy jako uvědomělý obhájce světské literatury proti asketickým horlitelům a jeho nepřímá obrana je v podstatě přiznáním k Horácově charakteristice »aut docere volunt aut delectare poëtae«. Že Kosmas Horáce znal, vysvítá nejen z citace Horácova »quandoque bonus dormitat Homerus«, kterým vysvětluje nedostatky své kroniky, nýbrž i z výkladů o závistnících a pochlebnících, jež pak přejímají Dalimil a skladatel Alexandreidy, z prosby, aby Gervasius přátelsky ukázal na tyto nedostatky, i ze slibu, že zničí svůj rukopis, bude-li Gervasiův úsudek nepříznivý.

Ale náboženská reformace tento zdravý poměr k literatuře změnila od základu. Její představitelé, počínaje Waldhauserem, Miličem a Štítným, neměli smyslu pro básnické krásy a hodnoty. Naplněni mravně obrodným úsilím, hledajíce smysl života ve vroucím poměru k Bohu a snažíce se Kristovo učení učiniti skutkem, zásadně odmítali a zavrhovali všechno, co člověka odvádí s cesty pokory a pravdy; horlíce

proti marnosti světské a vášnivě vystupujíce proti každé rozkoši, jež nepramení v Kristu, byli nesmlouvavými kritiky tehdejší společnosti. Světská moudrost jim byla marností; v uměleckém půvabu tušili svod Antikristův, jenž jim chce porušiti křesťanskou prostotu srdce; nákladné knihy, »smilné« písně i rozpustilé dramatické hry jim znamenaly Satanovo lákadlo. Proto radikální vyznavači Kristova učení, zejména Chelčický, předem odmítali každé umění, ve vášnivém rozhorlení neznajíce žádného kompromisu. Štítný umění neodmítal: pouhá krása sice ani pro něho neměla ceny a skladatelé světských písní se v jeho očích podobali padlým andělům, ale Štítný si vážil literatury, jež vede k Bohu, pokládaje ji za prospěšnou. A podobně odmítali světskou literaturu i Hus a Jeronym; také podle nich taková literatura odvrací od Boha, ale oba, kteří na sobě poznali sílu literárního vzdělání, tím horlivě usilovali o písemnictví prodchnuté pravým křesťanstvím. Jeronym dokonce v traktátě »Recommendatio artium liberalium« ukázal na význam pěkné literární formy a básnických ozdob; Hus ovšem horlil proti květnaté řeči, zavrhoval erotickou fraseologii soudobé poesie, ve výkladě Velepísně Šalomounovy neprojevil nejmenšího smyslu pro básnickou krásu této žhavé poesie orientální, a co napsal ve »Výkladu Desatera« o soudobém malířství, jest také odsudek tehdejšího básnictví světského: »lidé miesto Kristova umučenie malují Trojánské bojovánie, a miesto apoštolóv namaží kolcóv, a miesto obcovánie Krista malují život Najtharta a miesto svatých panen umučenie malují bláznivých panen frejovánie«. Ale přes to Hus nebyl proti literatuře nekřesťanské zaujat, nýbrž se snažil také z ní co nejvíce vytěžiti pro poznání a rozšíření křesťanské pravdy; v odvolání z 15. června 1410 se proti církevní úzkoprsosti dovolával Mojžíše a Daniela, kteří měli knihy chaldejské a egyptské, i sv. Pavla, jenž se ve svých listech neostýchal citovati pohanské básníky, a rozsáhlou literární činností vlastní co nejvíce přispěl ke znárodnění literatury české. Husovy zásluhy o spisovnou češtinu jsou známy a styku české literatury s cizinou, jehož ve svých překladech a parafrazích sám byl vynikajícím průkopníkem, snažil se prospěti i kritickými poznámkami o překladatelských zásadách, jež najdeme v jeho »Výkladu viery«: už Hus stanovil, že při překládání nelze překládati slovně, nýbrž že úkolem překladatelovým je, vystihnouti a srozumitelně podati smysl originálu.

Na zásadním stanovisku husitství k literatuře v podstatě nic nezměnil ani český humanismus. První humanisté sice znovu vzbudili zájem o římské a později též o řecké klasiky, všímali si slovesné formy a Augustin Olomoucký napsal i obranu básnictví, v níž opět vycházel z Horáce; pokusil se tu o jakousi systematickou poetiku, v níž se dovolával uznaných starých mistrů, ale právě tento »Dialogus in defensionem poetices« stejně jako celé dílo největšího našeho humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic je dokladem, že jako česká reformace, tak i upevňující se český katolicism v době prvního humanistického rozmachu nepřestal literaturu posuzovati hlavně s hlediska náboženského. Při tom se huma-

nismus odklonil i od literatury národní. Augustinus se sice dovolával Martiala, proti mravní úzkoprsosti církevních horlitelů dovozuje, že básník má právo líčiti skutečnost i s jejími mravními stíny, ale své vývody hned seslabil jak poukazem, že v každém obilí, a tudíž i mezi básníky, vyskytuje se býlí, tak symbolicko-křesťanským výkladem antické mythologie, přejatým z Fulgentiových Mythologicon libri IV. A Bohuslav z Lobkovic se po návratu z jerusalemské cesty stal ještě radikálnějším. Na literaturu psanou česky se díval s povýšeností uznaného katolického kosmopolity a aristokrata, Husovo jméno mu bylo postrachem a původní jeho vřelý zájem o klasiky rychle ustupoval úctě k církevním otcům. K starým vzorům humanistické literatury, napsal A. Adelmannovi, jenž mu radil místo klasiků čísti evangelia, vrací prý se jen proto, aby nezapomněl, čemu se kdysi naučil, při tom však »saepe accidit, . . . ut schola Parisiensi magis quam Athenis delecter, ut plus mihi Albertus quam Seneca aut Plinius satisfaciant.« Hrdý a zahořklý, stále více v sebe se uzavírající samotář podceňoval i kritiku, (»Homerus certe etiam sine Aristarcho magnus fuisset«), a sám jako kritik ve svých listech prakticky projevil své opovržení ke kritickému řemeslu; byl neupřímný, chválil nebo hanil podle potřeby a v pravé podobě se objevil jen tehdy, kdy s fanatismem zaujatého katolíka rozhořčeně a povýšeně polemisoval s nekatolickými a katolictví nepřátelskými názory.

Je přirozeno, že se ani kališničtí humanisté nedovedli vymaniti z předsudků proti pohanským klasikům; i oni, jako jejich katoličtí vrstevníci, raději sahali po latinských spisech církevních otců a středověkých náboženských myslitelů, překládajíce je, jak napsal Všehrd v proslulém úvodě ke »Knihám o napravení padlého« od Jana Zlatoústého, »k vzdělání víry křesťanské«. To byl hlavní cíl i jejich zájem o staré autory, z jejichž umění hodlali těžiti pro povznesení literatury domácí, prodchnuté opravdovým křesťanstvím. Proto k nim přistupovali bez Bohuslavova náboženského fanatismu a Václav Písecký se dokonce vysmíval mnichům, jejichž »Poetas omnino damnamus . . . Itaque decrevimus non legendum, non aspiciendum!« ho podráždilo k poznámce: »O iocularem sententiam et risu dignam Democritiano, odisse, quod non possis, damnare, quod nescias!« Dědicové nejen náboženských, nýbrž i národních snah Husových na rozdíl od Bohuslava mnoho péče věnovali povznesení písemnictví národního, psaného česky, jež bylo jejich programem, a Všehrd jej vyslovil ve zmíněném úvodě s ostnem proti latinsky básnícímu Bohuslavovi a jeho přátelům, kteří »knihy nové latině píšíc skládají a římský jazyk, vody do moře přilévajíc, šířili«. Byli přesvědčeni, že čeština je schopna vývoje, že všechny latinské knihy, jak napsal Všehrd, mohou býti přeloženy »ozdobně jazykem českým«, a že v příkladech z češtiny, jak psal Písecký Řehoři Hrubému z Jelení, »jazyk český touž lahodou a jednostejnou téměř krátkostí všecko vysloviti může«.

Blahoslavovy umělecké názory navazují na tuto domácí tradici a jeho pojímání literatury s hlediska náboženského bylo sesíleno jeho příslušenstvím k Jednotě bratrské, jež svým učením vycházejíc z Chelčického ještě v jeho době prožívala zápasy, které ji nedlouho po jejích počátcích rozštěpily na menší a větší stránku; a teprve Blahoslavem definitivně zvítězilo přesvědčení, že vzdělání není na újmu její křesťanské ryzosti a že naopak jest pro další její rozvoj nutné Ale přiznával-li Blahoslav ve »Filipice proti misomusům,« že »učené a učení chválí,« dodal hned, že »nechválí těch, ježto učení nebo umění zle užívají,« ačkoliv drastickými příklady dokazuje nesmyslnost obav ze vzdělání a nebezpečí, jež naopak Jednotě hrozí z tvrdohlavé hlouposti, cení si právě jen toho vzdělání, jež stojí v pravdě. V předmluvě k druhému dodatku »Muziky« srovnává s Herostratem spisovatele »lecjakých písní i neužitečných i nezpůsobných,« kteří »ne tím úmyslem se v to dávají, aby sami se i jiné k pravé pobožnosti a bohomyslnosti probuzovali, ale lidské chvály aneb kterakéhokoli tělesného zisku aneb bližních svých i nevinných zahanbení, ba i zkázy z toho čekali«. Filomatův odkaz na jazykové očistné snahy Laurentia Vally glosuje větou, že »poctivěji bylo by správci sborů Páně s Eliášem prorokem nad zprznění svatých služeb v církvi nežli s Vallou Vavřincem nad pokažením jazyka a ozdob jeho naříkati, poněvadž zanečištěné nevěstčím jedem náboženství duši umořuje, ježto zkažená řeči ozdoba ani tělu neškodí ani duši«. A tak skládaje svou »Grammatiku českou«, ještě na konci života pokládá za nutné omluviti se, že nepíše o věcech náboženských: »Naposledy pobožného čtenáře za to žádám, aby o mně tak nesmyslil, že bych snad o slova nebo způsoby mluvení, phrases etc. tak se mnoho hadrovati a nesnadniti chtěl, až by to, což většího jest, mezi tím hynulo, t. láska svatá«. A jen »láska a milování bližních« ho vedla, že napsal »Muziku,« jen zřetel na význam kazatelství v Jednotě, že napsal »Vady kazatelů«. Proto ovšem nejinak než Štítný Hus nebo Chelčický s rozhořčením zavrhuje »oplzlé« písně, »carmina jímavá a pronikavá o věcech frejířských«, »písničky světské, buď v notách buď v textích mistrovsky skádané,« na jaké se rozpomíná ze svého mládí a jaké psal Ovidius, »výborný satanova díla mistr,« kterého »pozahříval sataš a vtip mu zvostřoval«.

Blahoslav znal své české předchůdce a jejich snahu o povznesení domácí literatury, zvláště znal úsilí českých nekatolických humanistů, uvedený úvod Všehrdův, jehož se dovolává, i práce jeho přátel, zejména Ř. Hrubého z Jelení a V. Píseckého, o nichž se zmiňuje s pochvalou; také mluvnice Optátova a Gzelova i Filomatova, jež vydal se svými poznámkami, vznikly z téhož vlasteneckého převědčení. Blahoslav byl dobře obeznámen i se starší literaturou českou, ovšem hlavně náboženskou, ze které čerpal hojné doklady ve své »Grammatice,« znal a vážil si Husa a vliv těchto domácích vzorů, literární české tradice, byl ještě sesílen Blahoslavovou znalostí obdobných snah v Lutherově reformaci německé. Je třeba již zde vytknouti, že Blahoslav neustrnul na bezmyšlenkovitém kořistění z tradice,

nýbrž že byl duch pokrokový, jenž pokračoval ve snaze Husově pro povznesení domácího života kořistiti z cizích, západoevropských proudů. Mluvívá-li se dnes rádo a nekriticky o otvírání oken do ciziny, jež se připisuje jen posledním literárním generacím, je nutno zdůrazniti, že okna do ciziny otvírali již velcí duchové starého našeho písemnictví a mezi nimi Jan Blahoslav. Proto psal svou vášnivou »Filipiku,« jejímž podstatným motivem bylo prohlášení, že prostota prvních tvůrců Jednoty byla snad tehdy podle boží vůle nutná, ale že »k našemu způsobu a věku a nynějším příčinám mnohem lépe by se trefil« směr činnosti, jejž zahájili mezi nimi vzdělaní a osvícení spisovatelé; proto ve »Vadách kazatelů« s nemenší výmluvností potíral úzkoprsé staromilství těch členů Jednoty, kteří, »poněvadž těch jazyků, jimiž psali svatí apoštolové a proroci, neumějí, ano ani latinského, v němž se o tom od mnohých vypravuje, samy toliko spisy bratrské, t. psaní B. Lukášova tištěná, čítavše a těm slovům a mluvení formulím popřivykše, i mají to toliko za domácí boží oheň, čehožkoliv tuto nenaleznou, to všeckno sobě ošklivíce a jako cizí oheň zamítajíce«. Blahoslav ovšem cizí kultury nepřijímal šmahem, nýbrž stál na stanovisku účelného výběru, jenž by vyhovoval zvláštním potřebám domácím, v jeho případě potřebám Jednoty, jejíž podstata mu rozhodovala o tom, »čeho se při tom varovati a čeho s chutí nabývati sluší«. Podrobněji tuto zásadu rozvedl právě ve »Vadách kazatelů« ve výkladě o »cizím ohni,« kde se rozhodně ohradil proti vlivům scholastiky a zaujal kritické stanovisko k literatuře luterské a kališnické. Ale hlavním zdrojem literárního pokroku mu byl humanismus. Blahoslav se za svých studií v cizině, zejména ve Vitemberku, obeznámil s jeho významnými německými představiteli i s jeho významem pro německou reformaci. Že znal spisy a snahy z okolí Melanchthonova, svědčí časté odkazy, roztroušené jeho díly; ale antika na něho působila i přímo, Blahoslav z vlastní četby znal staré autory a při jeho citátech nejednou vzpomeneme na Husa dovolávajícího se sv. Pavla a Mojžíše: ač byl Blahoslavovi na př. Ovid pro svou erotiku nástrojem ďábla, přece se dokládal i jeho verši stejně jako verši Martialovými, Virgila přímo nazýval »knížetem poetův« a Horác s Ciceronem byli hlavními učiteli jeho uměleckého názoru.

Blahoslav byl duch kritický, ale jeho kriticism byl plodný; kritika Blahoslavovi nebyla sama posledním cílem, nýbrž vždy jen prostředkem k vytvoření vyšších hodnot a k dosažení větší dokonalosti. Filomatovo rozhořčení nad zkázou jazyka doprovází kromě uvedené poznámky o větší důležitosti zkázy mravní také významným projevem o ceně kritiky a různých theorií: Filomates prý tu ublížil spisovatelům, kteří češtinu nejen jako on zvelebiti usilovali, nýbrž i zvelebili, a to ve svých spisech. Blahoslavovi nestačí kritika, nad ni klade tvůrčí práci, kritika jest mu jen jejím doprovodem a podněcovatelem. A skutečně Blahoslav toto své stanovisko uskutečňoval i prakticky. Tři jeho spisy, do nichž uložil různé své kritické názory a poznámky, »Muzika«, »Vady kazatelů« a »Grammatika česká«, vesměs

vznikly v souvislosti s jinými pracemi: »Muzika« z příprav k vydání nového kancionálu, »Vady kazatelů« z vlastní kazatelské praxe a ze snahy o povznesení bratrského kazatelství, »Grammatika česká« ze studia grammatik, jež vydal, a ze zkušeností, jichž nabyl při překladu Nového zákona. Vzorem mu byly obdobné práce cizí, německých humanistů a spisovatelů reformace; Hostinský ukázal na prameny jeho »Muziky« a také oba druhé spisy se opírají o různé předlohy; methodu »Grammatiky«, v níž se neomezuje jen na látku ryze mluvnickou, přejal z knihy Erasma Rotterdamského »Ciceronianus sive de optimo dicendi genere«, k partii o enallage užil latinské mluvnice Linacerovy, na jednom místě mluvě o zásadách překladatelských, se dovolává Luthera — zmínka se týká polemického Lutherova spisku »Sendbrief vom Dolmetschen«. Blahoslav však přejímaje cizí podněty a užívaje jich v celkovém založení své práce i v jednotlivostech, řídil se pravidlem, jež vytkl bratrským kazatelům: mají prý cizích kázání užívati tak, »aby posluchači i kazatel, byl-li by který přítomen, ne za cizí, ale za své vlastní to měli.« Tak působí i spisy Blahoslavovy, jenž stále přihlíží k domácím českým poměrům a dovedně zásady svých vzorů aplikuje na české prostředí, doplňuje je českými případy a příklady a kořistí ze zkušeností vlastní spisovatelské a duchovní činnosti. Rozsáhlé Blahoslavovo vzdělání doplňovalo jeho pozorovací nadání a zejména jeho smysl kritický.

Nebylo náhodné, že Blahoslav napsal »Vady kazatelů« a nikoliv »Ctnosti kazatelů«; Blahoslav v předmluvě vykládá důvody, které ho přiměly po starším spisku, jenž skutečně měl tento titul, místo positivní řečnické theorie napsati kritiku kazatelských nešvárů: je prý třeba názorně vychovávati, ukazovati na nedostatky, jež mají býti odstraněny, protože tento způsob je působivější než sebe lepší naučení, jímž se namnoze správně nerozumí. Ale celá Blahoslavova povaha tíhla ke kritice; Blahoslav byl kriticky založen a také jeho »Grammatika česká« je vlastně spis kritický, »brus«, jak bývá označována, a kritikou rozmanitých nesprávností dospívá k ujasnění otázek a ke správnému jejich vysvětlení. V »Muzice« podává »zpěvákům náležité zprávy« rovněž na základě kritického rozboru starých písní. Vidíme ostatně na kritických a polemických částech těchto spisů, jak se Blahoslav náhle rozehřívá a jak jeho výmluvnost nabývá ohně a síly; temperamentní znalec problému snáší doklady, rozvádí důvody a nejednou se dá strhnouti k prudkým a výsměšným větám, charakterisuje ostře a příléhavě, překypuje obrazy a srovnáními a každý z nich ukazuje jeho převahu. Tu málem zapomíná, že ve »Vadách kazatelův« napsal o své knize, že nemá býti »milým v Kristu Pánu bratřím« důvodem, »aby jedni druhé přetřásali«; jako kritik Blahoslav připomíná velkého Dobrovského, jenž se stejnou vášní glosoval a porážel staré předsudky a nesprávná mínění a břitkým slovem bojoval za vítězství vědeckého pokroku a pravdy. Při tom však Blahoslav není bez porozumění pro příčiny různých nedostatků; měl smysl historický, a dokazoval-li pro svou dobu

a nové poměry nutnost pokroku, bylo mu jasno, že v poměrech dřívějších pravděpodobně nebylo možno nic jiného, než právě bylo, neboť »tak psáti jim duch Páně kázal, jakž věk jejich potřeboval a příčiny ukazovaly«. Blahoslav tím jedenkráte vysvětluje dřívější purismus Jednoty, podruhé však i nesprávnou češtinu, latinismy a germanismy starších dobrých spisovatelů. Literární nedostatky vysvětlovati a pokud možno omluviti se konečně učil u Horáce, jehož verš »quandoque bonus dormitat Homerus« jest nejčastějším Blahoslavovým citátem.

Jest jen důsledkem Blahoslavova názoru na literaturu, že v ní pozornost věnoval jen těm odvětvím, jež měla praktický význam pro náboženský život Jednoty; nebyla to starověká dramata a eposy ani rozmanité druhy antické lyriky nebo středověká poesie rytířská a počátky románu: literatura se zbožnému biskupu Jednoty bratrské zúžila, nehledíme-li k historii a gramatice, na překlady Písma, na nábožné písně a kázání. Ale žák vitemberských škol a čtenář klasiků dovedl právě pro tuto literaturu bohatě kořistiti z literárních zásad svých vzorů; ideová stránka její mu byla dána učením Jednoty, tím větší pozornost však věnoval stránce formální, technice písní a kázání a otázkám jazykovým. Byl tedy Blahoslav jako kritik formalista a filolog, při tom však se u něho objevily i první záblesky hlubšího pochopení psychologické stránky poesie.

Jako Kosmas nebo Augustinus Olomucensis četl Blahoslav Horácovo dílko »De arte poëtica«, jež jest hlavním zdrojem jeho básnické estetiky a jehož umělecké zásady aplikuje i na řečnictví, opíraje se zároveň o spisy Ciceronovy, věnované řečnictví. Z Horácovy charakteristiky, že »aut docere volunt aut delectare poëtae«, plyne u mravně přísného Blahoslava v definici písně vědomí, že píseň má také »libost zplozovati a jako uši i mysl lektati«; na Horácovy rady básníkům, aby předem jasně věděli, co chtějí psáti, potom že »verba provisam rem non invita sequentur«, navazuje znovu a znovu vyklady o přesném a promýšleném rozvrhu látky v písni i v kázáních; v Horácovi našel pokyny pro zákony překladatelské, jimiž se stýká s Husem a Lutherem, že je třeba vystihnouti smysl originálu: »nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres«; Horácovy rady o výběru slovním a o spojování slov a myšlenek jsou vlastním východiskem obsáhlých Blahoslavových partií v »Grammatice« o spisovném jazyce, v nichž podrobně si všímá zejména otázky archaismů a cizích slov i poměru řeči spisovné k řeči lidové; co Blahoslav napsal v předmluvě k druhému dodatku »Muziky«, že mnozí »z přirození způsob k tomu majíce« ke skládání písní potřebují poučení, »kterak to způsobně a příjemně učiniti«, není než ohlas Horácových veršů, jimiž se posmívá tomu, »qui nescit, versus tamen audet fingere«, a zároveň přesvědčení o nutnosti básnického nadání: »ego nec studium sine divite vena, nec rude quid possit video ingenium«. Také pozoruhodné Blahoslavovy vývody o tom, že básník musí býti naplněn náladou, již chce vyjádřiti ve své písni, že písně smutné je možno skládati jen ve smutku a veselé ve chvílích radosti, mají pramen v Ho-

rácovi: »Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi« atd. Podobně četné a zásadní shody jsou s Ciceronovými zásadami řečnickými; Blahoslav často nejen všeobecnou zmínkou se dovolává některého z jeho spisů, nýbrž jej někdy přímo cituje a parafrasuje. Důležitý je zejména citát ve »Vadách kazatelů« ze spisu »De claris oratoribus«, že má pro řečníka velký význam, jak slyšel mluviti v mládí doma rodiče a s kým mluvíval, protože to zanechá v jeho řeči stopy; s tímto vysvětlením se setkáváme v kritice jazyka spisů Lukášových, jenž »něco i od němčiny překážek měl, nebo rodem byl tam, kdež mnoho německy mluví«. Z Horáce Blahoslav věděl, — a shodoval se tento názor se zásadami Jednoty — že »fabula, nullius veneris, sine pondere et arte, valdius oblectat populum meliusque moratur, quam versus inopes verum nugaeque canorae«, ale umělecké úsilí jeho ve shodě s Ciceronem, jehož výrok cituje ve »Vadách kazatelů«, směřovalo k formální dokonalosti, neboť i na tom záleží, aby závažné věci kazatel »způsobile a utěšeně pověděl«.

A odtud Blahoslavovo horlení proti běžným, »verštatným« frásím, odtud rozlišování lidové řeči od spisovného jazyka, jejž usiluje rozvinouti k největší dokonalosti. Blahoslav uměl rozlišiti, co v lidové řeči je krásného a trvalého a co do ní bylo vneseno potřebami a poměry všedního života. Čerpá-li z jejich dobrých vlastností pro obohacení a oživení mluvy spisovné — jsou to zejména lidové, vžité metafory a lidová přísloví, — základem spisovné češtiny je mu literární jazyk dosavadních spisovatelů a »nejpěknější a nejpravější česká řeč«, jíž se mluví v Praze a v okolí. Jazyk starších spisů se snažil poznati četbou a studiem a ve sporných otázkách byl mu kriteriem zvyk, Horácovo »videndum esse, quod approbet usus«, při čemž se řídil i vlastním estetickým a jazykovým citem; nebyla to libovůle novotáře, co ho vedlo při kritice jazykových nedostatků v literatuře starší i soudobé, nýbrž dlouholetý důvěrný styk s duchem jazyka a vytříbený smysl pro jeho plně rozvitý organismus, kterého nabyl četbou starých autorů domácích i klasických a bedlivým studiem a pozorováním řeči lidové. Blahoslavovi na mysli tanul ideál spisovné češtiny vnitřně bohaté a plné, výrazově krásné a ohebné, schopné vyjádřit nejjemnější představy básníkovy, všechen jeho citový a myšlenkový svět; věřil se Všehrdem a Píseckým v její tvárné schopnosti, kladl ji nejvýše ze slovanských jazyků a jeho »Grammatika« přináší doklady, že se Blahoslavovi nejednou otevřely skryté zdroje krás, dřímajících v podstatě češtiny, jež k životu plně probuditi bylo možno až v nové naší literatuře od Jungmanna přes Máchu po Březinu. »Chtěl jsem rád něco jazyku našemu ad veram tum puritatem, tum ornatum napomoci. A tak jsem opravdově chtěl, že mysl má častokrát jako pochodně zažžená hořela«, vyznává Blahoslav v závěru »Grammatiky«. Jen tajemstvím nepostižitelné krásy vznícený duch básníka mohl hořet »jako pochodně zažžená« a pochopit kouzelnou moc metafory tak, jak ji pochopil Blahoslav, když o ní napsal, že »mluvení nebo psaní, kteréž jest tou figurou jako pokropené, bývá

příjemné, milé, živé, hýbající a právě lidskou mysl maluje«, nebo půvab epithet, bez nichž »jsou veršové jacís nezpůsobní, jako traňk neoslazený, neslaná a nemastná krmě«. Zároveň však Blahoslav prameny nové jazykové krásy hledal ve zdravé svěžesti a konkrétnosti mluvy lidové; jazykový brusič a horlitel pro mluvnickou správnost nebyl však suchý slovíčkář, zaklety do omezeného prostoru mluvnických pravidel a ustrnulých dogmat, nýbrž blížil se k řeči jako k živému a teplému organismu, jenž se svérazně projevil ve formulaci typických ukázek lidové moudrosti, v příslovích. Proto Blahoslav doporučuje užívati přísloví, jimiž spisovný jazyk získá svěžesti a pádnosti. Blahoslav tu vyslovil, co cítil před ním nejeden spisovatel, zejména sběratel přísloví br. Červenka, a plodnost jeho poznatku se plně ukázala po třech stoletích v pokusech Kalinčákových a Šmilovského o povídku a román, založené na lidovém duchu.

Blahoslav, jenž se uměleckému nazírání učil z římských klasiků, přejal od nich i vědomí o potřebě zákonnosti v literární tvorbě. Dvakráte v »Muzice« a ve »Vadách kazatelů«, vyskytuje se u něho srovnání se stromem, jehož rovný a přímý kmen se rozrůstá větvemi a ratolestmi v košatou korunu a jehož celek působí harmonickým dojmem. Taková mají býti kázání a takové i písně. Blahoslav důrazně upozorňuje na nutnost promyšleného rozvrhu látky, na prozíravé a logické seskupení detailů, na význam správných přechodů a náležité umístění příkladů. A podobnou prozíravost žádá i po stránce výrazové. Nebyl úzkoprsý, pokud se týče cizích slov a archaismů a dovedl oceniti jejich působivost básnickou; ale stejně naléhavě upozorňoval na nebezpečí, jež jazyku hrozí z nemírného a nezdůvodněného jejich užívání. A před touto nemírností varoval i při básnických ozdobách, zejména při metafoře i při příslovích. Blahoslav, jenž sám skvěle dovedl mluviti obraznou řečí, jak je to nejlépe patrno v závěrečném výkladě »Muziky« o důležitosti znáti technická pravidla básnictví pro čtenáře, jenž pak teprve dovede oceniti básníkovo umění a míti z něho pravý požitek, v kapitole o metafoře podal hned zákony, jichž dbáti jest v zájmu dokonalého umění povinností spisovatelovou a ve výkladě o příslovích přímo vychází z poznatku, že jich »nemnozí právě dobře užíti umějí«. Při četbě a rozboru jeho spisovatelských zásad se stále vtírá srovnání s Jungmannem; je to táž víra, že »zůstaneme českým národem, dokavad jazyk český v přesnosti a čistotě zachováme«, totéž přesvědčení, že »věc, látku a jako matiznu vzdělanosti nám čas podává, ta v naší moci nestojí, a vynaleznem-li či odjinud ji přijmeme, jedno jest, ale kterak ji sobě osvojíme, kterakou formou nadáme, na tom záleží«, totéž poznání, že »národové i zdmi se ohrazující vlivu cizímu odolati nemohli«, co vedlo při práci Blahoslava i Jungmanna. Blahoslavovi ovšem běželo o Jednotu bratrskou, Jungmannovi o národ; ale oba usilovali překlenouti most mezi domovem a cizinou, přizpůsobiti svůj jazyk novým potřebám a uchrániti jeho ryzost, literaturu povznésti na uměleckou výši, a oba hledali a nalézali východisko z rozporů, jež se jim při jejich úsilí naskytovaly, v moudrém a harmonickém jejich vyrovnání.

Ještě Jungmann měl ctižádost, jejíž osten znali již první národně cítící humanisté, literárně dostihnouti staré klasiky a překlady i původní tvorbou dokázati, že čeština je stejně dokonalá jako latina a řečtina a stejně schopná užívati v poesii všech antických rozměrů. Byl-li Jungmann duší prosodického boje ve prospěch časomíry, podal Blahoslav v druhém přídavku k »Muzice« první pravidla české časoměrné prosodie. Pravidla jeho jsou velmi neúplná. Blahoslav vycházel z hudby, když v písni žádal k dlouhým notám dlouhé slabiky a ke krátkým krátké; odkazoval zde na prosodii latinskou a připojil jen některé poznámky při hláskových skupinách, jichž latina nemá. Ale Blahoslav si zároveň hned uvědomil rozdíl mezi textem české písně a poesií latinskou: české písně byly psány do strof a rýmovány, a Blahoslav podal také primitivní pravidla o stavbě strof, o verších a rýmech. Že si byl vědom tohoto rozporu, vidíme ze závěru výkladu o prosodii časoměrné: »Toto však znáti sluší, že se toho všudy naskrze ušetřiti nemůže, tak jako v latinského jazyka verších, jenž slovou carmina; pročež naše všechny písně ne carmina, ale rytmové jsou . . . . Nebo my jsme již přivykli na rytmích slušných přestávati.« Blahoslav ovšem ukazoval na římskou poesii, jež se původně také nevyrovnala poesii řecké, byl přesvědčen, že »pilnost mnoho může«, ale jeho celý pokus o českou poesii na časoměrném podkladě byl příliš neujasněný a neurčitý a neznamenal než první podnět, jejž po něm rozpřádali a domýšleli jiní.

Jako kritik se Blahoslav projevil jen příležitostně, v doprovodu svých mluvnických a estetických theorií a poznámek. A tu přirozeně z něho mluvil náboženský moralista a jazykový i estetický formalista. Vydávaje obě mluvnice svých předchůdců hned je zároveň ve vlastních stručných i obsáhlých poznámkách a doplňcích kritisoval. Ve »Vadách kazatelů« zběžně posoudil bratrské kazatele, stoupence sv. Cypriána, Prokopa a Jana Klenovského, kteří »nebyli v tom zadní«, a nejlepšího z nich, mistra v kazatelství bratra Červenku; obsáhlejší jest posudek řady spisovatelů v šesté knize »Grammatiky«, pojednávající o jejich slohovém umění, s posudkem Augustova »Summovníka« a žaltáře z r. 1562; v »Muzice« konečně posuzuje rozmanité písně bratrské, stejně jako v Rejstříku písní. Kritika jeho jest hlavně filologická, Blahoslav konstatuje, byl-li kdo »dobrý Čech« nebo »zlý Čech«, psal-li a překládal-li pěkně, dobře a »vlastně«, byl-li učený nebo »idiota«, a jeho charakteristiky se podobají klasifikaci: Hus byl »za svého věku dobrý Čech«, Chelčický »není zlý Čech«, Všehrd i Řehoř Hrubý z Jelení psali pěkně nebo velmi dobře, kdežto Kliment Bosák »slova i phrases humiles et ineptas habuit«, čeština bratra Řehoře a Matěje Kunvaldského jest »prostá velmi« stejně jako čeština Martina Michalce, který »kazatel byl dobrý, ale scriptor infelix«; br. Lukáš byl »nevelmi dobrý Čech«, protože užíval latinismů a germanismů. Obsáhlejší jsou charakteristiky Matěje Červenky a Augustova. Červenky si Blahoslav velmi vážil: byl »homo doctus et admodum diligens«, »in sermone valde

copiosus, verus artifex eruditarum amplificationum«, uměl »o všech věcech obyčejných novým způsobem ušlechtile promluviti«, ale vlivem různých krajů, kde působil, vnášel do jazyka dialektické odstíny i hrubé fráse lidové a rád užíval graecismů. Charakteristika Augustova je nejzajímavější. Ve zmíněném závěru druhého dodatku »Muziky« Blahoslav napsal o písních, že z nich je možno poznati skladatele: jsou prý »jako lékaři urina« a jsou obrazem jeho duše, nadání, důvtipu, svérázu, názorů, umělecké práce; čtenář prý z nich vyčte, jsou-li psány lehce nebo pracně, a poučí se tak o lidech více, »nežli by na ryňk na trh šel aneb někde do divadla«, protože tam pozná jen povrch lidí, »ale tuto to, což nejpřednějšího v člowěku, z hluboka spatříš«: Tak Blahoslav vyčetl z písní Adama Šturma, že v něm bylo kus Ovidia, jak je lehce skládal, ale že neměl času je vybrousiti, a celé literární dílo Augustovo dovedně vyložil z jeho životních osudů lahodnou dokonalost prací z doby před vězněním i drsnou, stručnou a latinisující řeč prací z vězení, kde byl »melancholicus factus«, sám v sobě zavřitý, divných myšlení plný«, a kde horlivě čítal latinskou bibli. Tyto Blahoslavovy postřehy, ukazují již k budoucnosti a jejich pramenem byla pravděpodobně Horácova rada, že básník má tvořiti v souhlase se svou náladou a duševním stavem. I zde je viděti, jak Blahoslav theoretické zásady uměl prakticky uplatniti.

Kritický jazyk Blahoslavův jest podivuhodná směs latiny a češtiny, střízlivých ustálených obratů a květnatých opisů, charakteristických dokladů a citátů; temperamentní Blahoslav se zastavoval u jednotlivostí, vytýkal je, opravoval a hned zase přehlížel a charakterisoval celé dílo, vysvětluje jeho přednosti i nedostatky. Čeština, o jejíž zdokonalení usiloval, nebyla ještě tak vytříbena, aby byl dovedl jí vyjádřiti své úsudky; horlivému čtenáři latinských spisů se zato nabízely latinské fráse, jež vystihly, oč mu běželo, a Blahoslav v zanícení průkopníka vrhal je na papír — jsou dnes dokladem nejen Blahoslavovy klasické učenosti, nýbrž i obtíží, jež bylo dříve překonati, než bylo možno vytvořiti kritickou českou terminologii.

MIROSLAV HAŠKOVEC:

K CENĚNÍ BLAHOSLAVOVY GRAMMATIKY.

Evropské poznávání jazykovědné, založené Řeky, teprve po prvním období, jež z hranic řeckou filosofií daných nevybočilo, jež vlastně ani není pozorováním jazyka, nýbrž spíše normováním jeho a pouze logickým tříděním jevů a nejdále došlo v textové »kritice«, počíná, jako exaktní vědy, až za osvícenství.

Tu se pak vyvíjí rychle a po interpretační škole Wolfově, která rozšiřovala oblast pátrání filologových na všechny sousední vědy, prošedši základy v srovnávací methodě Boppově, rozšiřuje se a stává vědou historickou a z historicko-srovnávacího badání o jazyce dospívá nových a nových poznatků, tu vhodně omezujíc, tu rozšiřujíc pole svého pátrání, takže dnes je methoda jeho přesně vybudována jako v jiných vědách, ba že může se i odvažovat myšlenky o přebudování systému a v některých kusech provedlo vskutku převraty a položilo pevné základy jazykových badání, jako ve fonetice i v skladbě.

Pro historika na první pohled bylo by tedy s podivením, aby v té době, která první položila základy k ohromnému myšlenkovému přerodu lidstva, jímž se odlišuje a právě ve vědeckém badání novověk od středověku, nebylo sebe menšího náběhu k jazykovědění, když v těch časech renesančně humanistických všechny vědy daly se na nové cesty, byť zprvu šly sebe tápavěji. Doba, kdy právě Jednotou náš národ zasadil nejedno zrno moderního květu života náboženského, nemohla nemíti svůj díl ani v tomto oboru, v jazykovědě.

Už s prvními záblesky humanitními ukazují se nové poznatky jazykovědné: začasto jsou to postřehy zcela správné, třebaže nejsou výsledkem pozorování, jehož cílem bylo prosté poznání, nýbrž pozorování více náhodného za cílem nějakým praktickým. Co jen obsahuje takových zajímavých postřehů Dantův spisek »De vulgari eloquentia« z počátku století 14., třebaže stojící na falešných základech, však tam, kde autor přišel do hojného styku se širým svým materiálem, poučný pro rozvrstvení mateřského jeho jazyka, informovaný o příbuzných mu jazycích a plný soudných poznatků o veršování a jiných věcech. Jistě že z něho vyšel potom pozdějším zkoumatelům nejeden dobrý podnět.

A vlast Dantova také v století renesačním neváhala učiniti pokus o výklad původu své řeči, řekněme o mluvnici historickou v Piera Fr. Giambullariho knížce »Origine della lingua fiorentina« (1549). To je doba, kdy počíná pomalu Blahoslav mysliti na sestavení své mluvnice. Tu právě brzy potom vyskytnul se i širší

pokus o srovnávací mluvnici, která už poněkud dále postoupila v odhalování vztahu jednotlivých řečí románských k řeči mateřské, latině, ale ovšem nevyhnula se pošetilosti, hledajíc v hebrejštině pro evropské jazyky základ prajazykový, myšlenka, kterou ostatně naznačil jinak postupuje i Dante. To je Con. Gesnera »De differentia linguarum« (1555).

Studovalyť se v tu dobu horlivě biblické řeči, hebrejština a chaldejština a ovšem řeči antické, s nimiž oblíbeno bylo vyhlédavati souhlas a podobnosti a v nichž druhdy spatřovány jakési »aristokratické«, jakoby vyšší jazyky, s nimiž jakékoli společenství bylo pokládáno ctí pro jazyk národní. I je příznačné, že ve Francii, kde se držela stará tradice odvozující jich původ od Trojanův, jali se i dovolávati zase jakéhosi příbuzenství s Řeky i shledávali, že franština s řečtinou je shodna nebo z ní namnoze pochodí; slavný Henri Estienne píše své pojednání »Traité de la conformité du françois avec le grec« (1565), což před ním už se snažil ukázati Joachim Perion (Del' origine de la langue française, ensemble de sa conformité avec la langue grecque 1554, srov. Bibl. de la Croix du Maine et du Verdier. II. 4), později pak nadsadil ještě o keltštinu Leon Tripauld (Colt' Hellenisme on Etymologies des mot français tirés du Grec. 1581). I u nás Václav Písecký shledával češtinu bližší řečtině než latině, o příbuznosti národní se starými Řeky arci mluviti nemohl. Postoupí tak badání historické, aby nám přesněji jednou povědělo, odkud se v některých názorech vzala tato roztomilá touha po příbuznosti a podobnosti se starými Řeky, neboť se o skutečnosti prokázané tu těžko bylo opříti? Nebyla to prostě sympathie a souhlas se svobodnějším a tvořivějším duchem řeckým a odvrat od ducha latinského? Blahoslav, že nevyhnul se stržení své doby a měřil češtinu vytříbenou latinou humanistickou a začasto si i zalatinisuje, podobným názorům a omylům celkem nepropadl, vzdělával pole národního jazyka a národní kultury v jich samobytnosti; v tom přes své humanistické podlehnutí procítil a poslechl ducha doby národního vymanění z tíživé a věkovité tradice, k němuž svým duchovým odbojem právě tak podstatně přispěl národ zplodivší Jednotu.

A právě století šestnácté vidí, jak se zavádějí jazyky národní do všech oborů lidského vědění, tak zvláště ve Francii a Německu, a ruku v ruce s tím začíná se věnovati pilná péče jich vytříbování, pěstování a theoretickému poznávání. To, žel, stojí toliko na mluvnici latinské a jde stopami zušlechťování v umělém životě vědeckém dožívající latiny po vzorech antických.

Tak v Italii od Pietra Bemba (1470—1547), jenž svou pružnou latinu formoval po vzoru ciceronském, ale staral se i o rodný jazyk a obohacení jeho poukazuje na jsoucnost jiných nářečí vedle toskánštiny, praktické mluvnice nejsou vzácností Francescem Fortuniem počínajíc (Regole grammaticali della volgar lingua. 1516), jenž ovšem právem větším, než činili jinde (tak i v Nizozemsku, srov. Paulův Grundriss der germ. Phil. I. 21), dovolával se podobnosti svého

jazyka s latinou. Tu na staré půdě římské četné mluvnice obsahující pravidla, buď podle částí řečí, buď prostě jen skloňování a časování, jsou provázeny i knihami vzácnějšími; dojde i na pokus o hláskosloví (Giov. Bartoli, Degli elementi del parlar toscano, 1584) s nejednou snahou o vyznačení artikulace, ba ukáží se i matné náběhy k mluvnici historické a srovnávací. Nejvíce však je knih, které různá pozorování o jazyce, pozorování a soudy založené patrně v praksi, podávají jako poznámky, objasnění či výklad, o němž si nepochybně sami skladatelé uvědomovali, že nemůže být soustavný (na př. N. Liburnio, Tre fontane sopra la gramatica e loquenza, 1526; L. Dolci, Osservationi nella volgar lingua, 1550; G. Ruscelli, Commentari della lingua, 1581 atd.; srov. Gröbrův Grundriss der rom. Philologie, I. 1904-6 11 a n.).

A podobně bylo i ve Francii, jejímuž jazyku první soustavnější mluvnici napsal Angličan Jean Palsgrave jakožto L' esclarcissement de la langue françoyse (1530). Četná úsilí o poznání jazyka rodného nesla se tu jednak za cíli praktickými a proto nacházíme právě ve století šestnáctém ve Francii hojné, zajímavé a někdy i velmi revoluční pokusy o upravení pravopisu, jednak za vybudováním mluvnice. Dály se sice o ní četné pokusy, které by rády byly systémem, avšak nescházelo prací, jichž zájem byl soustředěn na některé zvlášť vymezené kusy mluvnice, svědectví, že se dospělo názoru, jak celek těžko zvládnout a že třeba theorii jazykovou budovat po kusech. Neboť nikde mluvnice nebyla ještě opravdu vědou, nýbrž častěji toliko poučováním o tom, jak mluviti nebo psáti a to jak správně i uhlazeně se vyjadřovati slovem i písmem. Tak Robert Estienne (La maniere de tourner en langue Françoise les verbes actifs, passifis, gerondifs, infinis et partricipes 1535) nebo Th. de Bèze (De francicae linguae recta pronunciatione, 1584), dva protestanté francouzští, zkusili v tom ohledu své síly. A vůbec mezi těmi, kdo takto usilují za renaissance o vytříbení jazyka francouzského a kdo v tom směru mají oň nemalou zásluhu, je vedle samého Calvina nejeden z jeho stoupenců. Horlivě si tu počínal zvláště syn Robertův slavný graecista Henri Estienne, který nejen že znovu přejímal mínění o souhlasnosti franštiny s řečtinou, očišťoval hojně rodný jazyk od kazů cizích a vynášel jej nade vše, on i také o takový komentář gramatický se pokusil (Hypomneses de Gallica linqua, peregrinis eam discentibus necessariae . . . 1582).

Příznačné je pro způsob, jakým je složena též mluvnice Blahoslavova, že jde také touto cestou; opravuje předchůdce, přidává některé své postřehy, vše s hlediska vyjasnění a upřesnění jazyka, ale nechce snad látky systematicky vyčerpávat, byť jen zdánlivě po svém, neusiluje o to. A, jako mluvnice italské i jako spisovatelé francouzští, kteří doporoučeli všímati si nářečí a z nich čerpati, i on pozoruje dialektické rozdíly hláskoslovné, lexikální i jiné drobné, ale ovšem také jen normativně hodnotě vše, co tu shledal. Běžíť mu zajisté, jako všem těm grammatikům cizím, »aby řeč česká ozdobena byla«, neboť jako Estiennové, z nichž Henri pak i vydal

spis »De la precellence du langage François« (1579), o vyvýšenosti franštiny, a jinde jiní, je přesvědčen o znamenitosti a zvláštní výbornosti svého jazyka, který »od některých rozumných a učených lidí zvláštní chválu má, že by velikou k tomu, aby ušlechtilý a ozdobný byl, snadnost měl«. Pochopitelná to láska k mateřskému jazyku a přirozená, jedině přirozená, u jeho spisovatele. V souhlase s nimi jde i v tom, že si uvědomuje jazykovou souvislost kmenů slovanských a hledá tu přesnější orientaci. V tom snad našel, vedle živého cítění slovanského, které v našich zemích vždy v čas potřeby se ozvalo, popud u zmíněného C. Gesnera, jehož ve své předmluvě vzpomíná. Ale co znal jiného? Byl snad nějak dotčen mluvnickými snahami a usilováními francouzskými? Vzpomínat Calvina i Bezy a s protestantismem francouzským, v tomto oboru tak horlivým, byl jistě jako biskup bratrský v nějakém spojení. Kteří humanisté evropští měli, vedle Erasma a zmíněných již, vliv na vytváření jeho názorů mluvnických?

Vždyť nejen snad Italie a Francie, horlivě si v tom vedlo i Španělsko, ovšem vždy nám vzdálenější, stejným tempem v snahách jazykových šla Anglie a země severské, třeba o nějaké desetiletí později, a ovšem sousední nám krajiny německé. Ale nezdá se, že by silněji tu na Blahoslava byly mohly působiti vlivy mluvnictví německého. Neboť až do poloviny století grammatikové tam byli výlučně zaujati poučováním o čtení a psaní, (sr. o tom Paulův Grunddriss der germanischen Philologie I² 1896. 22.) Snad Beneš Optát šel těmito stopami ve své »Orthografii«, jako Václav Filomates ve své Etymologii za Laurentiem Vallou, autorem proslulé tehdy knihy »Elegantiae latini sermonis« (1471).

Ale širší obzor Blahoslavův, s jakým se setkáváme u německých grammatik až v posledních desetiletích věku šestnáctého a počátkem století následujícího, bude míti rozsáhlejší základnu a jeho stanovisko k jazykovému usu i řada myšlenek mu společných s názory Henri Estienna (srov. F. Brunot, Histoire de la langue française II. 158 a n.), který v tom nebyl vždy původní, naznačují stezky, kudy jíti za poznáními Blahoslavovy práce grammatické v jejich podnětech a vytvoření jeho myšlenek o jazyce a jeho pozorování. Blahoslav nevybočil sice geniálně v tom ohledu nad současné názory, snahy a tendence v mluvnickém poznání a jazykovém pozorování avšak nebyl, zdá se, bez jisté samostatnosti a obratnosti v applikaci toho, co jinde poznal.

Na ty cesty, jimiž bude nutno jíti, aby se poznala a kriticky odhadla hodnota Blahoslava jako grammatika, chtěla příležitostná poznámka k cenění jeho mluvnice prostě poukázat.

FR. TRÁVNÍČEK:

POZNÁMKY O BLAHOSLAVOVĚ GRAMMATICE[1]).

1. V úvodě k první části svého díla si Blahoslav stěžuje, že »řeč česká nyní opuštěná a velmi i porušená jest« (XVIII). Kdo by prý srovnával mluvu jeho doby s mluvou starší, s mluvou Řehoře Hrubého z Jelení, Sigmunda z Jelení, V. Píseckého, Všehrdovou, Konáčovou a Rohovou, »uzřeł by, ano se čeština někde po německu, někde po łatinsku píše, ba již i mluví velmi nezpůsobile a nesrozumitedlně« (XIX). Co bylo dotud pro očistu českého jazyka vykonáno, pokládá Blahoslav za nedostačující. Je to podle něho Optátova, Gzelova a Filomatesova mluvnice, Optátův a Gzelův překlad Nového zákona a »tabula barbarolectica« od doktora V. Hájka, otce Tadeáše Hájka. »Z těch příčin já nyní umínił sem — praví Blahoslav — těch věcí některých předešle od napřed jmenovaných mužův sepsaných porozšířiti buď pro vysvětlení zpráv jejich, buď pro napravení, v čemž podlé mého soudu oni chybovali« (XX). A o něco dále (XXI) praví Blahoslav, že chce psáti o »pravosti a ozdobnosti jazyka českého«.

K brusičskému účelu shromáždil Blahoslav v Grammatice velmi mnoho materiálu z mluvy současné i starší, spisovné i nářeční. Naskytá se otázka, jakými brusičskými zásadami se Blahoslav řídí, jaká je jeho brusičská praxe tam, kde výslovně nemluví o zásadách, a jak se dívá vůbec na jazyk; tyto otázky souvisí úzce mezi sebou.

První požadavek správného a ozdobného mluvení je podle Blahoslava »vlastnost, proprietas«, a to jednak »proprietas vocum sive proprietas significationis«, jednak náležité užívání »složení slov«, toho, co u »Łatiníka slove phrasis« a čemu se »česky říká . . . způsob mluvení« (165). Je to požadavek beze vší pochyby správný; rozumí se sám sebou. Blahoslav o něm promlouvá v 1. knize druhé části (165—220)[2]). Vytýká na př. Filomatesovi, že nesprávně užil slova neupřímě ve větě »mnohá slova z łatiny neupřímě vyłożili«; měl říci »nevłastně a nezpůsobně i nesrozumitedlně« (166). Jinde připomíná, že se místo povołání užívá nevhodně slova zavołání (187).

---

[1]) Cituji podle vydání Hradilova a Jirečkova z r. 1857; číslice znamenají stránky vydání.

[2]) Grammatika se skládá ze dvou částí. První je „Deklaracý (t. j. vysvětlení) na Grammatyku českau, vydanau od kněze Beneše Optáta . . .“ (XVIII), druhá pak „Přidání některých věcí k Grammatice české příhodných . . .“ (157).

Velmi zajímavé jsou výklady o »způsobech mluvení«. Tak o způsobech, »kteříž latině nebo řecky etc. dobře vznějí, ale v náš jazyk český nemohou tak býti přeloženy vlastně ad verbum bez nějakých proměn a nebo okolků, sine circumlocutionibus etc. aut sine mutatione alicuius accidentis« (198). Na př. řecké *ἔν στιγμῇ χρόνου* nelze přeložiti v maličkém kausku času nebo v mrvě času, v puňktu času, nýbrž v okamžení, v velmi malé chvíli, pojednau a pod. (198). Dále tu promlouvá Blahoslav o překládání lat. ablativu absolutního — za lat. coenante ipso »zle by řekł večeřejícího neb večeřejícímu jemu« (199) —, neosobních výrazů jako quid agitur — česky je správné »nu což děláte« (200) —, minulého infinitivu a j. Jsou to tedy pokyny pro překládání do češtiny, pokyny správné, protože Blahoslav stále upozorňuje, že je třeba dbáti ducha českého jazyka. Vedle těchto výkladů jsou v 1. knize ještě jiné, k nimž se Blahoslav vrací ve výkladech pozdějších.

Druhá brusičská zásada Blahoslavova je, že je nutné dbáti ustáleného zvyku. Tak na př. v 1. knize (173) vykládá o slově kolomaz: »někteří myslíce, že je to maz, jímž koł vozních pomazují, i říkají kołomaz i jiní myslíce na to, že říkáme maž unge, maž vůz nebo koła etc., i říkají kołomaž; jiní opět myslíce na mast, kteraužto pomazují koł neb čehožkoli, i říkají kołomast. A protož, co by tu mělo býti vyvoleno a kterého z těch způsobů užíváno, na to výbornau reguli dává Horatius, že se šetřiti má, quid approbet usus . . . I nesłejcháme pak vůbec říkati kołomaž ani kołomast, ale kołomaz; protož toho słova raději nežli oněch dvau užívati se má«. Blahoslav tu tedy s právem zavrhuje znění opírající se o učenou, bakalářskou etymologii, poněvadž odporuje zvyku, dodává však, že »kdyžby kdy který potom věk přijał to které słovo . . ., potom své místo již míti bude«. Kdyby prý se na př. ujalo visně místo višně, »protože visí«, nebylo by správné toto slovo ze spisovného jazyka vymycovati (tamt.). Na usus upozorňuje Blahoslav jinde těmito slovy: »však šetřiti słuší zvyku dobře a uměle mluvících lidí« (172) i »a protož vide, quid approbet usus« (71). Proti usu se nelze podle Blahoslava prohřešovati ani tenkrát, kdyby šło o slova potřebná a »byť pak i proti grammatice nebyła, ale když sau proti zvyku. Jako kdyby chtěje míti frequentativum od toho słova spasení i řekł spasování« (167).

Správně soudí Blahoslav také o cizích slovech; mluví o nich hlavně v třetí knize druhé části (= 227 a násl.). Má se jich užívati jen tehdy, »když není příhodných słov českých tak mnoho v sobě obsahujících jako někdy některé łatinské neb řecké, a třebas i německé jest« (233). Při tom se však musí hleděti k tomu, aby to była slova obecně známá, »kteráž sau již lidem v zvyk vešła (228). Kde máme »słova vłastní a pěkná, tuť by nenáležełо cizích vnášeti« (232). Ale ani tehdy nelze cizí slovo z jazyka vymycovati, když se obecně ujalo; na př. když se ujalo hejtman vedle českého vłádař (181). Cizí slova prý mají býti ozdobou jazyka (227). Proto Blahoslav radí, aby se za oněch podmínek užívalo »słov ne

lecjakýchs (jako i ne leckdes), ale těch toliko, jimiž by mohło ozdoby a krásy řeči přibyti« (231). To je již požadavek nám cizí, vyplývající z aesthetického chápání jazyka.

Jen z části je správné Blahoslavovo mínění o archaismech; o nich mluví zejména v 1. knize (173 a násl.). Dnes pokládáme archaismus za stilistický, aesthetický prvek. Připouštíme jej za účelem dobového zabarvení v krásné literatuře čerpající látku ze starších dob; při tom žádáme, aby se ho užívalo s náležitou měrou a tak, aby to nebylo na ujmu srozumitelnosti. Stejně soudil již Blahoslav: »mohła by býti obyčejná někdy słova, ale snad již z zvyku povyšłá, na něž se téměř zapomnělo, z nichž užíval-li by kterých kdy středmě, była by figura, jenž słove archaismus; pakli affectate et frequenter, tehdy był by barbarismus et stultitia« (173 – 174). Ale Blahoslav praví o archaismech ještě toto: »některá stará (ač již téměř některým lidem z obyčeje vycházející) słova hodně neměła by všelijak pomíjína a vymítána býti, ale pomaličku zase raději přivozována na pamět a někdy týžtýž i užívána« (178). Dnešní jazyková praxe uznává tuto zásadu oživování archaismů jen tehdy, když pro něco není ani slova domácího ani cizího nebo když bylo pro něco chybně vytvořeno nové slovo a když pro to máme dobrý název starý. Neschvalujeme však umělé udržování nepotřebných archaismů. Takové jsou mnohé archaismy, které by chtěl Blahoslav udržeti; na př. jej ž í v a viděli za běžné ž i v é h o (178); j e l i k o ž ve významě (in) quatenus (tamt.); z víry u v í r u za d o v í r y (tamt.). Zde jde Blahoslav v aesthetickém a tedy subjektivním chápání jazyka příliš daleko; jemu se beze vší pochyby ony archaismy líbily, a proto je chtěl zachovati.

2 Blahoslav je si dobře vědom toho, že se jazyk vyvíjí, mění a že v jazyce jsou mnohé nářeční rozdíly. Ví o změnách hláskových: že dvojhláska ie bývala častá, častější než v jeho době (9, 23); že aj bývalo tam, kde je v jeho době ej (daj, nechaj — dej, nechej, 25—26); že staří Čechové užívali hojně předložky u, kde se v jeho době říká v (278). Připomíná změny tvaroslovné: starší n a d b ů h, novější n a d b o h a (245); starší věřím v b ů h, novější v boha (tamt.); staré tvary n y, o b ě n o z e, s t á š e (103), 1. os. sing. p r a v i, r a z i (271). Že ví o lexikálním vývoji, o tom svědčí jeho výklady o archaismech. A rozdílů nářečních, hláskových, tvarových a lexikálních uvádí hojnost; srovn. zejména 273 a násl. a 336 a násl.

Na jazykové dění se Blahoslav zpravidla dívá ne jako na přirozený vývoj, nýbrž se stanoviska aesthetického. Dvě slova vyjadřující touž věc, dva různé tvary, dvě hláskové podoby téhož tvaru, dva kmenoslovné nebo syntaktické výrazy pro touž věc a pod. vykládá básnickými figurami, t. j. tak, že jeden tvar, jedno slovo atd. se klade místo druhého a že jeden tvar atd. vznikl z druhého »příčinau ozdobností« (239). Mnoho takových dvojic vysvětluje figurou, »kteráž u Łatiníků

enallage slove« (238); o ní mluví v 4. knize (238 - 262). Je »enallage partium«. Tak »nomen pro adverbio ponitur eleganter v našem jazyku, quid pro sicut: mrzí mne jako pes — mrzí mne co pes« (240). Klade se »nomen pro adverbio causali«, co místo toho proč: co myslíte zlé věci v srdcích etc. — měl by říci: proč myslíte etc. (241). Je »enallage numeri in nominibus«, především »dualis pro plurali«. Ku př.: »dvěma pánům slaužiti; to slovo pánům jest pluralis numeri a druhé, t. dvěma, jest duale, protož positum est plurale pro duali« (242). Nebo »ennalage »singularis pro plurali, et quidem eleganter, ut i kdož sau to? id est i kteří neb jací sau to lidé?« (243). Podobně se klade »nominativus pro accusativo«, na př. „učili bratry . . ; i lépe pro accusativo vzíti nominativum bratří« (245). Nebo „nominativus pro ablativo", na př. kup sobě kůň místo kup sobě koně (tamt.). „Nominativus pro ablativo instrumenti často se pokládá, a nevelmi zle", na př. je král místo králem (246). Dále bývá „genitivus pro nominativo" (trojí index místo trůj 246), „accusativus pro ablativo simplici" (v ten čas místo v tom čase nebo času, 248) a „ablativus instrumenti pro ablativo cum praepositione" (dnem i nocí místo ve dne i v noci, 248). Je dále „enallage accidentium in verbis" (250 a násl.). Ku př. »když máš říci musejí oni, i řekni musí neb musíť; item spějí maje říci, i díš spí« (251). Jiná je »enallage adverbiorum«; ku př. »maje říci: kam půjdeš, i dí: kde půjdeš« (256). Jiná zase »accentuum enallage, si liceret sic dicere a pakli raději dím: proměnitedlnost v accentích« (260); ku př.: »náše prosba — naše . . ., takž podobně i v tom slovu kámen a kamen, kamení etc."(260).

Dále vysvětluje Blahoslav jazykový vývoj »menšími figurami«, o nichž vykládá v 5. knize (262 - 279). Tak především prosthesí, »když se litera přidá napřed k slovu« (262). Na př. když se říká vopiłý vedle opiłý (tamt.); »také i toto poněkud zdá se přináležeti ad hanc figuram, když se při proměně accidentium přidává s ad verbum, jako při tom slovu hřeším — shřešił sem« (262). Druhá menší figura je aphaeresis, »figura té první odporná, nebo odjímá od slova literu původní«; ku př. třeba mi toho (to prý je moravské) — „potřeba anebo vostřeji potřebí, quod multo venustius est" (264). Třetí je epenthesis; „ta v prostřed slova prodává (!) literu nebo syllabu". Ku př.: ode zlého — od zlého, beze vší viny — bez vší viny (tamt.), můžete — můžte (265), ustanovení — ustavení (tamt.), ve krvi — v krvi (tamt.). Jiná menší figura je „syncopa"; „ta prostředek vynímá z slov". Na př. „píme — pijeme nebo vložił pytel na osła — vzložił prosbu saused na purmistra; tu ta litera (z) quiddam gravitatis addit et metaphoram facit aptiorem" (268). Dále je paragoge; „ta z zadu za slovem přidává literu" (269), ku př. ť: toť, zdvihniž (269). Pak apocope; „ta figura ujímá literu jednu na konci slova" (271), na př. vezmi — vem (tamt.), býti — být (273). Jiná figura je antistechon, „když se obyčejná litera vyvrže z slova a jiná na její místo vloží" (273). Na př. „při tom slovu

musí: Čechové tak říkají, Moravci pak mosí, inepte a nezpůsobně" (tamt.); vysłyševše — vysłyšavše, primum magis commune, posterius magis theologicum, quiddam n. habet gravitatis" (275); „sekera — Moravci hůře sekyra (tamt.); pryč Čechové — Moravci preč, inepte (278)". A konečně je metathesis; „ta figura litery a neb i syllaly překládá, vynímaje nebo nevynímaje jich ven z słova" (278). Ku př. „při tom słovu všecek, všicek, všecken, všechen, vešken" (tamt.); „v auterý půjdu — někteří inepte v auterek" (279).

Figurami vykládá Blahoslav také dialektické různosti. Tak antistechon je, když místo chození »około Evančic říkají choděnί, rovně jako cesta = těsta, dáti = daci(!), tísař = císař, cihła = tihła, všemohautí« etc. (274); když na Strážnicku říkají uraził sa místo uraził se nebo když »około Evančic na Moravě zvláště ve vsech mnozí proměňují i v z: majíce říci dítě i řkau dztě anebo dzca, píše = pzše[1]), divadła — dzvadła«. V kapitole de dialectis (336—340) připomíná Blahoslav mnohé různosti nářeční v čes. jazyce, ale nevtěsnává je do různých figur. Že se však na ně dívá se stanoviska aesthetického, je patrné ze slov »někde zajisté pěkněji a někde šeredněji mluví« (336). Toto posuzování se opakuje velmi často: »Moravané, ačkoli českým jazykem mluví, však ne tak pěkně a slušně vyříkají słov někteří; jako sedláci prostí, zvláště na Hané, velmi ústa otvírají a naberauce některé litery hłahołu plná ústa jaks nezpůsobně mluví: kłauče, pacholejk . . .« (338); »Čechové řkau pěkným słovem hlemejžď — Moravci mrzutě slimák, podletí, jaro — Moravci vesno, z vesna, inepta vox« (339); »česky hłavatice, moravsky přísada, první lepší (tamt.)«; »Čechové snažně = udatně, opravdově, statečně — Moravci protáhnauce á inepte říkají snážně = celeriter, spěšně, rychle« (tamt.); »teď Čechové — Moravci toť, toťka, toťky, totejky etc., omnia ineptissima« (tamt.); »Čech dí vážiti vodu, navážiti vody — Moravec táhnauti vodu, lepší české« (tamt.).

Toto aesthetické pojetí jazykového vývoje se projevuje také v tom, že Blahoslavovi je správnost jazyková vůbec požadavkem aesthetickým; správné je to, co je pěkné, ozdobné. V předmluvě k první části svého díla praví Blahoslav, že chce psáti o »pravosti a ozdobnosti jazyka českého« (XXI). V titule druhé části čteme slova »vłastně, právě a ozdobně česky mluviti« (157). A v předmluvě k této druhé části mluví Blahoslav o »vłastnosti a ozdobě řeči české« (162). Tu se zdá, že Blahoslav rozlišuje pravost, vlastnost, t. j. prostou správnost jazykovou, od ozdobnosti, t. j. od hlediska aesthetického, od požadavků aesthetických. Ale na konci předmluvy k druhé části, podávaje rozvržení své práce, mluví Blahoslav již jen o ozdobnosti: »Aby pak řeč česká ozdobná była, potřebí jest k tomu, kdo by jí tak cum laude užívati chtěł, některých věcí v psaní a též i v mluvení velmi pilně

[1]) Jde beze vší pochyby o moravský tvar pše; proč jej Blahoslav píše oním způsobem a vykládá, jako by měl z místo i, není zřejmé.

šetřiti. O kterýchžto věcech tuto obzvláštně psáti začnu . . . V první knize nebo artikuli zakładním napíši něco o vlastnosti řeči české . . .« atd. (163).

O tomto aesthetickém pojetí jazykové správnosti svědčí zřetelně výrazy, kterými Blahoslav odmítá to, co pokládá za nesprávné: »hochovské povědění (95), puerilis vox (327), dětinské (274), dětinské a ničemné (71), po ženssku (275), nezpůsobná slova (117), zkažené (123), ničemné slovo (233, 320), inepte (274, 278), inepte sane (321), šeredně (273), šeredné a mrzuté slovo velmi (325), corrupta vox (325), nepřípadné slovo verštatní (326), traupská phrasis (113), inepta ac rustica phrasis (322), zní hrubě po sedlsku (275), locutio agrestis (241), jako besedářsky a jako krčemně (113)« a pod.

Od aesthetického pojetí jazykové správnosti není daleko k retorickému pojetí. Na ně upozornil J. V. Novák v LF. XXXI., 349 a násl.). Ukázal, že Blahoslav měl při svém brusičství na mysli hlavně bratrský kněžský, kazatelský dorost. Blahoslavova péče o čistotu, správnost a ozdobnost jazykovou má tedy praktický účel, povznesení bratrského kazatelského umění, není to jen snaha po správnosti pro správnost samu. Proto se Blahoslav často obrací ke kazatelům, káraje jejich jazykové chyby a dávaje jim poučení. Srovn. u Nováka 351 a 353. Pro »prostější mládence« napsal šestou knihu, »qui continet farraginem vocum et phraseon elegantissimarum« (279) a »mladší a prostější studenty« varuje před užíváním toho, »což . . . . . se namate nezpůsobného a pravé češtině škodícího« (328) v Augustově Summovníku. Tito mladší a prostější mládenci jsou arcit studenti bratrští, kněžský a kazatelský dorost bratrský. Srovn. u Nováka 353. Kazatelům vytýká, že říkají »jakž píše a nebo napsał Paweł« místo »svatý Paweł« (334) atpod. Někdy Blahoslav sice kazatele nejmenuje, ale z výkladů je patrné že je má na mysli. Tak na př. když vykládá o vynechávání »slovcí« j e s t a s a u (mluvil jest, divili sau se a pod.): »V řeči české na některých místech to slovo jedno neb druhé pro quadam expletiva particula se klade, bez níž se zdá řeč býti jakás nepłná a nehładká. Jako když díš: jižť sau právě zlí časové přišli na svět. Tu vyvržeš-li to slovce s a u, nepěknau a jako necełau jakaus sentencí učiníš, jakoby sedłák mluvił; manebit adhuc auditor velut suspensus, teque aliquid plus dicturum putabit« (105). Nebo když vykládá v sedmé knize o epithetech: »Chceš-li pak naturam dei exprimere, tehdy vezmi epitheton, což se bohu náležitě připisuje. Jako chceš-li k chvále boží vzbuditi, díš . . ., pak-li bázeň boha roznítiti chceš, rci . . .« (334). Tu se Blahoslav zcela nepochybně obrací ke kazateli.

3. Aesthetické pojetí jazykového vývoje není správné. Jazykový vývoj je především přirozený; tak se na př. hlásky nemění, nevsouvají, neodsouvají z příčin aesthetických, nýbrž fysiologických a psychologických. Aesthetický princip vnášíme do jazyka my; co se nám zdá nepěkné, tomu se vyhýbáme, a jednotlivci —

ne s právem — se pak často snaží změniti výsledky přirozeného vývoje podle požadavků aesthetických.

Blahoslav si někdy uvědomuje, že jazykový vývoj je přirozený, že se neřídí aesthetickými principy. Tak ve výkladech o apokopě připomíná, že staří Čechové říkali p r a v i (= pravím), a dodává: »staří tak říkávali ne pro figuru apokopen, ale pro obvyklý způsob těch časů tak týmž způsobem vypovídání primae personae indicativi, jako i nyní při některých slovích, to jest ut snuji, kuji, škłubi, łaji. Ano též říkávali staří r a z i = radím . . ., h r a j i = hrám« (271). Je velmi podobno pravdě, že přirozený vývoj jazykový viděl Blahoslav ve změnách lexikálních; připomínáť, »že mnohá slova i s těmi věcmi, kteréž znamenały, voces et significata eorum, již pominuła« (185). Viděli jsme však shora, že se ve většině případů díval na jazykový vývoj jako na výsledek aesthetických snah. Tak se dívá zejména na hláskové, tvarové a syntaktické dvojice v jazyce spisovném a na rozdíly nářeční.

A viděli jsme, jak si Blahoslav v jednotlivých případech nesprávně představuje jazykový vývoj. Bylo by lze uvésti příkladů ještě velmi mnoho. Tak na př. staročeské ž á d n ý králi vzniklo prý synkopou ze ž á d a n ý (267); n o v (měsíc je nov) z n o v ý (271); gen. plur. t i s í c z t i s í c ů v (273); staří Čechové prý říkávali apokopou s t ř e v í místo s t ř e v í c e (271).

Chápeme, že při tomto pojetí jazykového vývoje lze vykládati týž jev různě a že to Blahoslav také někdy činí. Tak dvojí tvary 3. os. plur. s p ě j í a s p í vysvětluje jednou (251) jako enallage numeri (tedy, že s p í je sing. místo plur.), po druhé (268) synkopou slabik (t. j., že s p í vzniklo ze s p ě j í). Dvojici (n e) m ů ž t e: (n e) m ů ž e t e uvádí jako příklad epenthese (265), ale také synkopy (268), t. j. jednou pokládá za tvar původní m ů ž t e, jindy m ů ž e t e. Tyto a pod. výklady — na př., že dialektické d z c e (vzniklo z d í t ě záměnou samohlásky i souhláskou z —, jsou samy o sobě arciť neškodné.

Se stanoviska aesthetického, t. j. subjektivního, dívá se však Blahoslav také na jazykovou správnost. A že subjektivní pojetí jazykové správnosti je nebezpečné, to dobře víme ze zkušeností s většinou našich brusičů v 19. i 20. století. Z dvou tvarů, slov nebo vazeb vzniklých přirozeným vývojem pokládali jeden za nesprávný; brusič A pokládal za nesprávný tvar ten, brusič B tvar onen. Shoda českého rčení s jinými jazyky, zejména s němčinou, byla jim dostatečným důvodem, aby je zazamítali jako nečeské. Právě taková libovůle může býti výsledkem aesthetického pojímání jazykové správnosti, protože jednomu se zdá krásné to, druhému ono.

V některých případech jde Blahoslav v svém brusičství ještě jakousi střední cestou mezi objektivním a subjektivním pojetím jazykové správnosti: vybírá si ze dvou tvarů, slov atd. vzniklých přirozeným vývojem jeden a pokládá jej za lepší, Tak prý je lepší k u p o ž i t k u než k p o ž i t k u (265); podobně k u p e k ł u nebo d o p e k ł a než k p e k ł u, »ad vitandam *αἰσχρολογίαν*« (239); »v k r v i se ukáleł, běžné mluvení — v e k r v i Kristově obmyt, theologicum, vážnější slovo pro při-

dání toho e« (265); »někdy propter euphoniam dobré jest přidati v, jako jednovoký« (262); Čechové říkají vobět, ale »netřeba tu v, neb někdy v bývá tu praepositio, jako: Kristus se vydal v obět živau etc., v oběti Krystově« (262); »propter vitandam amphibologiam« je lépe říkati ukazoval mi kůň než koně; »tu nevíš, jednoho-li koně čili dva koně« (239); místo vylil na zemi má se prý říkati na zem a tvaru na zemi se má užívati v případech jako sedí na zemi, in loco (270); z dvou správných tvarů pro akus. plur. bratří:bratry pokládá za lepší první (319); z dvojice třeba mi toho: potřeba, potřebí pokládá za »multo venustius« druhou její část (264); atpod.

Pozorujeme, že důvody, pro které pokládá Blahoslav ten neb onen tvar za lepší, jsou subjektivní a někdy malicherné. Chápeme, že Blahoslav označuje za správnější ku požitku a ku peklu, do pekla; k požitku a k peklu se mu nelíbilo asi proto, že mají skupinu dvou souhlásek. To snad je ta *αἰσχρολογία*, o níž mluví v druhém případě. Snahou vyvarovati se skupiny souhláskové bychom si vysvětlili také to, že se Blahoslav rozhoduje pro ve krvi, nikoli pro v krvi, ačkoli první tvar byl v jeho době jistě méně častý než druhý, jak viděti již z okolnosti, že časem zanikl. Srov. k tomu Gebauer, Hist. ml. I. 172. Nechápeme však dobře, proč je ve krvi »vážnější« než v krvi, proč je »multo venustius« potřeba, potřebí než třeba, a proč je lepší tvar bratří než bratry. Ale s tímto broušením se lze ještě smířiti, protože Blahoslav aspoň neodmítá výslovně to, co pokládá za méně vhodné, ozdobné, že si tedy vybírá z jazykových prostředků, nemění je však. O výběr jde také, když chce archaismu kůň užívati tam, kde by mohla vzniknouti »amphibologia«, a když žádá, aby se v akusativě užívalo jen tvaru zem pro rozlišení od lokálu zemi. Navrhuje-li Blahoslav »propter euphoniam« jednovoký, zdá se nám, že překračuje meze výběru, protože jazyk spisovný má jen tvar jednooký a protože jednovoký je tvar dialektický, a že tedy Blahoslav neprávem mění jazykové prostředky spisovného jazyka, přijímaje do něho tvar dialektický. Ale v starším jazyce spisovném se hiatického v před o užívalo, t. j. starší jazyk spisovný nebyl ještě v této věci ustálen jako je dnešní jazyk spisovný připouštějící jen o. Srovn. u Gebauera v Hist. ml. I. 432—433. Tak si vysvětlíme, že Blahoslavovi zní české voběd, voves, vokno »vostřeji a bystřeji« než oběd atd, jak prý říkají Moravané (262). Přihlížíme-li tedy k okolnosti, že starší jazyk spisovný užíval vedle náslovného o také vo, třeba říci, že navrhuje-li Blahoslav ve složenině jednovoký a na druhé straně oběd, jde o výběr prostředků spisovného jazyka jako v případech předešlých, a nelze v jednovoký viděti tvar dialektický.

Někdy však subjektivní pojetí jazykové správnosti zavedlo Blahoslava v brusičství na scestí. Tak na př. když se z dvojice náše (prosba): naše rozhoduje pro náše, neboť prý »hic accentus nonnihil gravitatis addere videtur; sine accentu domácí slovo a jako verštatné se býti zdá« (260). V 16. století bylo

vedle sebe náše i naše. Mohl se tedy Blahoslav rozhodnouti pro náše, ač bylo v jeho době beze vší pochyby méně časté než naše. Ale ne s právem zamítá naše jako slovo veršatné, t. j. vulgární, protože vulgární jistě nebylo. Nebo když o moje: mé vykládá toto: »někteří polonisantes téměř říkají i píší moje, lépe říci mé; moje ruce, moje oči . . . Poláci a Slezáci říkají. Affectare *καινοφωνίαν* insulsissimus est, ornatus« (265). Že by moje byl polonismus a že by tak z Čechů říkali jen Slezané, je omyl. Zde tedy zavrhování staženého mé, které je v českém jazyce od nejstarší doby historické, má příčinu v nesprávném pozorování. Tvary všeckno a všecko pokládá Blahoslav za »ničemné a bezpotřebné« (266). Vytýká Hájkovi, že napsal v Herbáři trojí index: »měl napsati trůj«. »V témž Herbáři D. Hayek dí: zelí obyčejně trojí jest nám známé; měl ť říci pan doktor: troje zelí, trůj list etc.« (246). Jmenné tvary trůj etc. v době Blahoslavově již zřetelně ustupovaly tvarům složeným trojí, byly již archaismy. Blahoslav si arciť chybně vykládá trojí jako genitiv; lze prý říci na př. »této trojí věci« (247). Tím by si bylo lze vysvětliti odpor proti trojí místo trůj. Ale Blahoslav jistě slýchal i čítal také tvar trojí, a bez pochyby častěji než trůj Prohřešuje se tedy proti své zásadě o usu, když k trojí připojuje poznámku »insulsissime« (246). Tvary 3. os. plur. bdějí, spějí, chtějí pokládá Blahoslav za správné, nikoli bdí atd. Nevadilo by, že pokládá za správné sekundární tvary a odmítá tvary původní; ale Blahoslav ví, že »vše se říká aneb píše bdí oni atd.« (251).[1]) Jeho výběr odporuje tedy zásadě o usu.

Podobně neprávem zavrhuje Blahoslav co ve významě jako (vrčí co pes) protože prý »užívání toho slova co facit locutionem agrestem« (241). Toto co bylo však v starším jazyce časté a jistě nebylo agrestis. Blahoslav dobře ukazuje na významový rozdíl mezi pro a za (učiň to pro mne — udělej to za mne), ale vyvozuje z něho nesprávně, že by se nemělo říkati »Kristus umřel za hříchy náše«, nýbrž »umřel za nás«, neboť prý Kristus »za nás trpěl a ne toliko pro nás, t. naší příčinau« (241). Frekventativum činívávati je podle Blahoslava »agrestis et rustica vox« (267); říkají prý tak někteří, »prostých sedláků moravských následujíce« (266) a »dosti jest říci činívali« (267). Že by činívávati bylo, v Blahoslavově době agrestis, je sotva správné. Blahoslav se rozhorluje na Filomatesa, že v překladě Nového zákona užívá hle za latins. ecce, »náramně nezpůsobně; dosti toho, kdyby i s těmi svými tovaryši nikdy nesłýchał jiných Čechův mluviti než pastevce a hnojokydy, kteříž sobě tam po polích helekají etc. Předkové náši neříkávali: hle místo, hle panna etc., ale říkávali: aj místo, aj panna počne etc.« (116). Je sice pravda, že se v nejstarší češtině užívalo citoslovce aj — vedle něho hojně také nali, naliť —, ale hle se ponenáhlu rozmáhalo na ujmu aj a nali,

[1]) Gebauer v Hist. ml. III. 2[2]. 291 cituje z Blahoslava bdějí, ale přidává v závorce, že je Blahoslav zavrhuje. To je omyl. Uvedené místo (251) nepřipouští pochybnosti o tom, co Blahoslav schvaluje a co zavrhuje. Sr. dále slova (tamt.) „spějí maje říci, i díš spí" a výklad na str. 268.

a časem zobecnělo. Že by h l e bylo za doby Blahoslavovy slovo vulgární, je velmi málo podobno pravdě. Místo »budeme mu milí« navrhuje Blahoslav »ad vitandam cacophoniam budemť jemu milí« (239). Ale tato náhrada je nesprávná, protože místo m u nelze říci beze změny významu j e m u; plného tvaru j e m u lze užívati jen v důraze. Mezi h ř e š e n í a h ř í š e n í je prý významový rozdíl: »pro hřešení — propter peccantiam vel peccare — pro hříšení, t. hříchů se dopouštění, hříchů spachání(!)« (274). Proti dnešnímu h ř e š i t i bylo v starším jazyce také beze vší pochyby h ř i e š i t i; k tomu ukazuje složené r o z h ř i e š i t i (r o z h ř í š e n í)[1]). Blahoslav tu tedy sice používá k významovému rozlišení dvou tvarů v jazyce žijících, ale ono rozlišení samo je umělé, nemá oporu v skutečné potřebě.

V těchto a podobných případech vidíme, jak vrátké základy má subjektivní rozhodování v otázce jazykové správnosti. Mnohé případy pochopíme nejspíše tak, že se Blahoslavovi prostě líbilo to slovo, nikoli ono, ten tvar, nikoli onen atpod; odtud také vyplývá ono pohodlné oceňování některých slov, tvarů jako verštatních, selských, tedy vulgárních. Brusičské výklady Blahoslavovy jsou někdy, jak se zdá, chvilkové nápady. Tomu nasvědčuje okolnost, že Blahoslav někdy zamítá to, čeho sám užívá. Tak v páté knize vykládá, že je lépe říkati s t v a u v ů l í než v o l í, »volí Čechové krále a Němci císaře« (277). Vadí mu tedy, že instrumentál v o l í zní stejně jako 3. os. plur. v o l í. Ale v doslově — v »závírce« — svého díla sám praví, že Červenka měl »summam theologiae . . . sepsati a potom s volí totius synedrii i vydati« (352). V čtvrté knize — jak jsem již připomněl — pokládá c o ve významě j a k o za »locutio agrestis«, avšak ve sbírce přísloví, která sám nazývá »pulchra ac observatione digna« (293), čteme toto c o několikrát: »hledí co kotě devátýho dne, co pečený vrabec« (295); »potřásá co páv ocasem« (tamt.); »mře hlad co mlynářova slepice« (297). O této sbírce praví sice Blahoslav, že ji z největší části »shledał a shromáždił« Červenka, ale dodává: »pilně sem vše přehledł a přebrał« (294). Je možné, že přísloví s c o jsou od Červenky; ale pak bychom čekali, že Blahoslav c o nahradí příslovcem j a k o. Nestalo-li se tak, plyne z toho, že se mu tenkrát, když psal tuto část Grammatiky — psal ji po částech téměř dvacet let, sr. str. 350 — nezdálo c o agrestis. Dále vidíme, že Blahoslav na různých místech soudí o téže věci sice ne opačně, ale přece jen různě. Tak na př. na str. 261 čteme: »navštěviti, navštíviti — první křepčeji vzní«, ale na str. 276: »navštěviti, navštíviti, obé nezlé«; tvar b r a t ř í se mu na str. 245 zdá lepší než b r a t r y, ale 319 vykládá, že Beneš přeložil »učili bratry, i n e p t e, měł říci: učili bratří; ale on chtěł proprietatem servare, sed p e r p e r a m«.

Na druhé straně však třeba říci, že Blahoslav uvádí řadu správných brusičských pokynů. Tak připouští vedle sebe dva tvary, dvě slova atd., které byly v jeho době jistě běžné. Na př.: b e z vší viny i b e z e vší viny, o d zlého i o d e

[1]) Sr. u Zubatého ve Sborn. filolog. III. 192.

zlého (264); zapěrati i zapírati (276); chceme — chcme (265); pochodí — pochází (274); vožere se — vožíře (276); ustanovení — ustavení (265); tázati — tázati se (110); nic ve významě ne (119—120); O vedlé a podlé praví: »podlé pána svého — vedlé pána: i jednoho i druhého se užívati může na jednom a témž místě, ač by mohł i rozdíł býti ukázán mězi těmi słovci, ale kdo by ho šetřił?« (279). Tato slova lze pochopiti, když si uvědomíme, že se významový rozdíl mezi vedlé a podlé stíral.

A beze vší pochyby správně pokládá Blahoslav z mnohých dvojic za lepší jen jeden člen. Tak z dvojice svatí — světí pokládá za lepší svatí (274); z dvojice zmateno — změteno pak zmateno (tamt.). Podobné případy jsou: počali (= lepší) – počeli (tamt.); musí — mosí (273); pryč — preč (278); sem, tam — semo, tamo (270); tresceš — treskceš (266); škodlivě, bedlivě a pod., lehčeji (= adverb.), pěkněji — škodlívě, lehčejí a pod. (261, 275); snažně — snážně (339); vokativ jazyku — jazyče (327); nikoho — nikohého (176); nechtějte — neroďte (tamt.); nenabytedlná škoda — nenabytá (320).

Podle našich vědomostí z dějin jazykových slova, tvary atpod., které Blahoslav pokládá za méně správné, byly kdysi obvyklé, ale časem z něho mizely, stávaly se archaismy. Blahoslav také mnohé z nich jako archaismy připomíná. Někdy si není vědom, že jde o archaismy, a pokládá je za nářeční tvary; tak jsou podle něho moravismy mosí, preč, změteno, snážně a j. Je jisto, že tyto tvary na Moravě byly, ale v tehdejší mluvě spisovné, o níž Blahoslav vykládá, to nebyly moravismy, nýbrž obecně české archaismy. Ale to je vedlejší. Důležité je, že si Blahoslav většinou správně uvědomuje jazykový vývoj a že tedy správně pokládá za lepší tvary atd. ty, které zobecněly a časem úplně zatlačily tvary druhé.

Mezi těmito případy a některými případy uvedenými výše není arciť rozdílu. Tak na př. chcme nebo nic ve významě ne byly rovněž časem archaismy. Tyto archaismy Blahoslav připouští vedle chceme a ne, kdežto archaismy světí atd. pokládá za méně správné. Posuzuje tedy stejné nebo podobné případy různě, ale oba způsoby posuzování nejsou nějak zásadně odlišné, jsou si dosti blízké. Kdybychom podrobně zkoumali jednotlivé případy, snad by se ukázalo, že Blahoslav soudí někde subjektivně, t. j. že jednak připouští vedle sebe dvě slova a pod., z nichž jedno bylo v jeho době již vzácné, a jednak odmítá nebo pokládá za méně správné slovo, které bylo ještě běžné. Ale mínění, že Blahoslav v uváděných případech usuzuje celkem správně, zůstalo by tuším i tak v platnosti.

Vedle uvedených archaismů připomíná Blahoslav ještě mnohé jiné archaismy v první knize, v oddíle »archaismi« (173 sl.): mładec (jako obvyklé slovo v své době připomíná mładenec, 174); robenec, robének, robě, robátko (děťátko, tamt.); puška (děło, 175); snabdí (drží stráž), snabditel (strážný, tamt.); naliť (a tožť, ajhle, tamt.); velmě (velmi, tamt.); za

doby (těch časův, těch chvílí, 176); zahynuje (hyne, tamt.); patřích, patříchu, odjide, jíše (176); nazývání (vzývání, tamt.) Jinde připomíná ještě tyto archaismy: končiny okršłka (okršłku, 323); słom (= imperativ k słomiti — srovn. dnešní zlomiti, 325); uleč mne 323 (srovn. dnešní vyléčiti); pominujíce (pomíjejíce, 279); połamuje (łámí, přełamují, 325); mnozí veň uvěřovali (uvěřili, 328); smačovał (smáčeł, 324); vzkřešování, vzkřišování (168); nechtěj, neroď, se báti (113 – 114).

S právem zamítá Blahoslav nářeční tvar říci (267). O jeden ve významě němec. man (a coť jeden ví, kam jíti) praví, že »k běžnému mluvení nezle se hodí«, ale »vážní lidé« že říkají kdoť ví (201). Proti Filomatesovi připouští Blahoslav (62, 63, 246) v jistých případech vedle přísudkového instrumentálu také nominativ (prorokem: prorok nejvyššího slauti budeš). V době Blahoslavově se sice instrumentál velmi rozmohl proti starší době, ale nominativ se přece ještě držel. Proto Blahoslav s právem nominativ nezavrhuje, ba se mu zdá někdy lepší než instrumentál (62)[1]).

Je ku podivu, že se Blahoslav při svém aesthetickém pojetí jazykového vývoje a jazykové správnosti neoctl úplně na scestí. To se vysvětluje hlavně okolností, že měl jednu správnou, objektivní zásadu brusičskou: šetřiti ustáleného zvyku. Viděli jsme, že se sice někdy proti ní prohřešuje, ale ve většině případů jí dbal. Zdravý smysl, cit jazykový jej vedl k tomu, že neviděl ve všem, co vzniklo figurou, něco lepšího, správnějšího. Proto mluví také o »nezpůsobné synkopě«: »někteří překřepčujíce kazí češtinu i při tom slovci nějak = aliquomodo, nebo takto píší ňák« (269). Proto jsou mu některé »ineptae paragogae et vitandae«: »někteří mají obyčej říkati hnedky, jiní šeredněji hnedka, jiní drobet po srbsku ještě nepěkněji hnedko, jiní též nezpůsobně hnědetky a nebo hnedečky; nejlépe jest užívati toho prostého slova hned« (270). V obou případech Blahoslav s právem odmítá tvary lidové, nářeční. Zdravý cit jazykový mu bránil ač byl rodem Moravan a na Moravě dlouho působil, vnášeti do spisovného jazyka nářeční prvky moravské. V tom se Blahoslav velmi příznivě odlišuje od brusiče 19. století Bartoše, auktora »Rukověti správné češtiny« (1891), který ve vnášení nářečních prvků do spisovného jazyka překračoval možné meze. Skoro všechno to, co je nářeční, je Blahoslavovi nesprávné, nepěkné. Tak o Moravanech praví: »Moravané, ačkoli českým jazykem mluví, však ne tak pěkně a slušně vyříkají slov někteří. Jako sedláci prostí, zvláště na Hané, velmi ústa otvírají a naberauce

[1]) Je zajímavé, že Blahoslav tuší rozdíl mezi případy, kdy jde o vlastnost stálou (jsem zeman) a kdy o vlastnost přechodnou (slouti bude prorok: prorokem) ale jasně si ho neuvědomuje. Připomíná, že někdy by byl instrumentál nesprávný (na př. ve větě „sem kněz, zeman"), dodává však: „to pak vše, kdy kterého způsobu místo které žádá, nesnadné jest oznamovati regulemi" (63).

některé litery hlahołu plná ústa, jaks nezpůsobně mluví« (338). »V Praze a tu około Nimburka a Bolesławě zato mám nejpěknější a nejpravější jest česká řeč, ano i v Králově Hradci a téměř i v Litomyšli« (339). Proč jen mluvu těchto krajů pokládá Blahoslav za nejpěknější a nejpravější, toho se lze domýšleti: je to nářečí středočeské, z něhož vyrostla mluva spisovná, nářečí, jemuž spisovná mluva byla v době Blahoslavově mnohem bližší než dnes. Správné a ozdobné je tedy Blahoslavovi jen to, co je spisovné, nebo co se od spisovné mluvy nemnoho liší. Čím více se nářečí odlišuje od jazyka spisovného, tím je nesprávnější a nepěknější. Toto měřítko pro hodnocení nářečních rozdílů není sice objektivní, ale třeba uznati, že uchránilo Blahoslava od přejímání nářečních tvarů slov atd. do jazyka spisovného. Blahoslav si je vědom, že spisovná mluva má zvláštní místo mezi nářečími. Nemluví o ní sice výslovně, ale je to mluva, o jejíž správnost a ozdobnost pečuje, které se užívá v překladech Písma, kterou mají mluviti kazatelé, proti které staví řeč »sedláků v krčmě, řemeslníků na verštatě« (185), »pastevců a hnojokydů« (116) a pod.

4. V první části Grammatiky, v rozboru Optátovy Orthographie a Filomatesovy Etymologie, jsou vedle brusičských pokynů – připomněl jsem je již, pokud se mi hodily do článku — ještě výklady pravopisné a hláskoslovné. Z výkladů o i a y vyplývá, že Blahoslav správně rozlišoval dvě i—ové samohlásky. Srovn. u Dolanského v ČČM. 1899, 311 a násl.

Dále jsou zajímavé Blahoslavovy poznámky k Optátovým výkladům o dvojhláskách u o a i e. Optát praví, že se již nevyslovují a proto navrhuje psáti ú a ij (dúm, múy, vijra, mijra). Blahoslav s tím nesouhlasí. Nediví se Gzelovi, že ony dvojhlásky nikdy neslyšel; »jedno proto, že víc byl Němec nežli Čech . . ., druhé, že ty měl v ošklivosti . . ., kteříž ten diphthoňg pilně zachovávali« (7). Nechápe však, že Optát »v Praze bývaje a snad i s lidmi i letnými, to jest starými, mluvívaje toho neznamenał . . . Mnohým těm, jenž také i v Praze bývali, i někteří tam se zrodili a vychovali a české řeči dobře vyrozuměli, potom také i mně se vidí, že česká řeč bez těch dvau diphthoňgů i náležitě psána i právě a vlastně mluvena býti nesnadně může« (tamt.). O u o pak již Blahoslav podrobněji nemluví a jen navrhuje psáti (25) ů, jak psával Roh a navrhoval také Optát. O výslovnosti i e praví pak přesněji toto: »ti, jenž zprávně česky mluví, hlahołem svým na těch některých místech . . . ne samu vlastnost litery i, ale také díl vlastnosti, kterauž má litera e, obsahují« (9). Proto navrhuje psáti $\overset{e}{j}$ (12). Pro zachování dvojhlásky i e uvádí také okolnost, že »staří písaři čeští diphthoňgu toho neopauštěli, což kdož chceš viděti, pohleď do Biblí neb Zákonův dávno na pargaméně psaných, vše to tam spatříš« (9). Ale v »závírce všech těch zpráv o diphthoňgu je« praví Blaho-

slav, že »již ten diphthoňg všechen[1]) téměř z zvyku vychází« (23) a omlouvá se, že tak obšírně o něm psal. Z příkladů, které Blahoslav uvádí na tuto dvojhlásku, je patrné, že sám vyslovoval za starší i e čisté í, nikoli í »obsahující díl vlastnosti, kterauž má litera e«; jsouť mezi nimi také případy, kde i e nebývalo, na př. p i e s m o (II), p i e s a ř (12), v š i e syllabú (14), č i e s t i (24). To všechno svědčí, že Blahoslav chtěl ve změněné podobě zachovati starý pravopis. Připomeneme-li si, že se někdy Blahoslav zastává archaismů, poznáváme z toho, že Blahoslav je teoretik, který se snaží zadržeti rychlý vývoj spisovné mluvy.

5 Blahoslav s právem konstatuje úpadek českého jazyka spisovného. Ale tu nesmíme zapomínati, že i jeho mluva má zřetelné známky úpadku; je to následek humanismu. Grammatiku píše Blahoslav jazykem, který se naprosto nesrovnává s jejím účelem, očištěním čes. jazyka; »není v ní téměř české věty, aby nebyla buď načata nebo proložena nebo dopověděna frasí latinskou,« praví J. Vlček v NŘ. I., 190. Optátova a Philomatesova mluvnice, kterou Blahoslav v prvním díle rozbírá, se po této stránce odlišuje velmi příznivě od jeho Grammatiky. A to platí o většině památek 16. století. Podrobný rozbor těchto památek by tuším ukázal, že v nich není mnoho z toho, co Blahoslav pokládá za nesprávné.

Blahoslav mnoho mluví o dialektických zvláštnostech a zamítá je jako nevhodné v spisovné češtině. Ale v literatuře 16. století nejsou svědectví, že by se nářeční zvláštnosti byly tlačily do spisovné mluvy tou měrou, že by jí bylo hrozilo veliké nebezpečí. Jediný konkretní případ připomínaný Blahoslavem bylo by možné spatřovati v tom, že Philomates žádá pro rozlišení v akusativě sing. fem. složeného sklonění ú (dobrú míru), v instrumentále pak au (tau měrau); srovn. u Blahoslava 60. Blahoslav v tom vidí nebezpečí, poněvadž prý by pak někdo mohl říkat b ú d a, v k ú t ě, m ú d r ý atd., jak se mluví na Moravě okolo Strážnice, Uher. Brodu a místy ve Slezsku, nikoli však v Čechách. Ale Philomates nevnáší do spisovného jazyka prvek nářeční; akusativ na ú je přece také starší tvar spisovný a obecně český. Nesmí nás proto mýliti výstražná forma Blahoslavových výkladů o nářečních hláskách, tvarech atd. Ani ostatní jeho výklady nevyplynuly veskrze ze skutečné potřeby. To viděti především z okolnosti, že Blahoslav nezřídka mluví jen o možných chybách. Dále je to patrné na př. z výkladů o archaismech, z nichž mnohé nevytýká současným spisovatelům, nýbrž jen o nich praví, že se jich užívalo. Někdy Blahoslav sice mluví o chybách, když vytýká starým spisům archaismy, ale ne s právem; zapomíná, že co je archaismem dnes, nebylo jím včera. Také mnohé výklady o figurách nejsou nic jiného než konstatování výsledků přirozeného vývoje jazykového, podle Blahoslava arciť výsledek aesthetické snahy.

[1]) Ve vydání je w s s e c h n e m.

Blahoslavova Grammatika je tedy brus skutečných jazykových chyb jen z části; z části obsahuje pozorování z jazykového vývoje, mající někdy zbytečně a někdy ne s právem brusičskou formu. Na vývoj spisovného jazyka měla vliv zcela nepatrný a možná žádný, protože zůstala až do 19. století v rukopise. Snad jen někteří bratrští kazatelé z ní čerpali poučení. Proto však nepozbývá významu. Pro dějiny jazyka mají velikou cenu místa, kde Blahoslav připomíná, že je něco archaismus, nebo kde je nám patrné, že jde o archaismus, třeba to Blahoslav výslovně nepovídá. I kdybychom neměli Blahoslavovu Grammatiku, věděli bychom na př., že se z a h y n o v a t i stávalo časem archaismem, a to proto, že se ho přestávalo užívati. Přímé svědectví Blahoslavovo, poznámka, že je to »vetus mos coniugandi« (196), tento náš poznatek utvrzuje a má význam pro chronologii. A podobně je se svědectvím o nářečních rozdílech. Zajímavé jsou beze vší pochyby brusičské zásady Blahoslavovy, protože jsou z části platné do dneška. A že Blahoslav někdy šel v brusičství proti svým zásadám, nelze se ani diviti. Nezapomínejme, že nejdůležitější podmínkou správného brusičství je znalost historického vývoje jazykového. Blahoslav měl sice na svou dobu veliké vědomosti jazykové — věděl mnoho ze staršího jazyka a poznal jako málo kdo před ním a dlouho po něm současná nářečí —, ale jeho vědomosti přece jen nemohly býti takové, aby jej byly mohly vésti k úplně správnému mínění o vývoji jazyka a o jazykové správnosti. A tak třeba říci, že jeho Grammatika je dílo na svou dobu vynikající.

OBSAH:

Str.

F. Chudoba, Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenské . . 1
Jaroslav Bidlo, Bratr Jan Blahoslav jako archivář a knihovník Jednoty bratrské . . 34
Leopold Calábek, Náboženské poměry v rodišti Blahoslavově 38
Ferd. Hrejsa, Náboženské stanovisko B. Jana Blahoslava 50
Vladimír Helfert, Muzika Blahoslavova a Philomatova 121
Rudolf Urbánek, K Blahoslavově »Filipice proti misomusům« 152
Miloslav Hýsek, Blahoslavovo místo v dějinách české literární kritiky 186
Miroslav Haškovec, K cenění Blahoslavovy Grammatiky 198
Fr. Trávníček, Poznámky o Blahoslavově Grammatice 202

SEZNAM PŘÍLOH.

Příloha I. Fr. Bílek: Pomník Jana Blahoslava v Přerově . . . . . při titulu.
Příloha II. Přerov po r. 1722. (Obraz na faře v Přerově) . . . . . při str. 48
Příloha III. Bratrský sbor v Ivančicích . . . . . při str. 64
Příloha IV. Jan Blahoslav. (Zap, Česko-moravská kronika IV., 1881). Jan Augusta. (Kreslil J. Kleinhardt a ryl J. Balzer. Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler II. 1775) . . . . . při str. 80
Příloha V. Titulní list Philomatovy Muziky. (Ve Vídni 1523) . . . . . při str. 128
Příloha VI. Počátek Blahoslavovy „Filipiky proti misomusům“ (1567). (Ukázka jeho rukopisu z Akt Jednoty bratrské VIII. fol. 129a) . . . . při str. 160
Příloha VII. Latinský přípisek Blahoslavův. (Akta Jednoty bratrské IX. fol. 102a) při str. 160
Příloha VIII. Titulní list kancionálu evančického (z r. 1564) . . . . . při str. 176

TISKOVÉ CHYBY.

Str.	55	řádek	7.	zdola	(v textu) místo svátou čti svatou
„	61	„	19.	shora	„ nahlédají čti nahlédajíce
„	63	„	9.	zdola	„ „ Comstillia čti Castilia
„	64	„	5.	„	„ vynech a
„	70	„	14.	„	„ místo na niž čti na níž
„	81	„	18.	„	„ „ ve čti se
„	89	„	10.	„	„ „ kalvivismu čti kalvinismu
„	89	„	22.	„	„ „ uznána čti vyznána
„	90	„	9.	„	„ „ jako čti jeho
„	110	„	19.	„	„ „ zlořích čti zbořích
„	145	„	7.	„	„ „ Philometen čti Philomates
„	145	„	8.	„	„ „ diapetente čti diapente
„	148	1. poznámka	1.	řádek	zdola čti cantus místo canta
„	151	řádek	1.	zdola	(v poznámce) místo přináším e čti přináší
„	154	„	2.	shora	místo oprávňuje čti opravňuje
„	154	„	12.	„	„ Zahrady čti zahrady
„	156	„	2.	„	„ theoreticky, i prakticky čti theoreticky i prakticky,
„	156	„	11.	„	„ vzdaluje čti vzdalují
„	157	„	1.	„	„ cíly čti cíli
„	158	„	2.	zdola	„ prý čti víry
„	158	„	11.	„	(v textu) místo „elegantiae“ čti „elegantiarum“
„	159	„	6.	„	místo theorte čti theorie
„	160	„	15.	shora	„ slechticům čti šlechticům
„	163	„	7.	zdola	„ jež čti jenž
„	163	„	12.	shora	„ sprostností čti sprostnosti
„	164	„	1.	„	„ s spory čti a spory
„	165	„	3.	zdola	„ jeho čti z jeho
„	165	„	7.	„	„ velikou čti velikau
„	167	„	4.	„	za takto čti takto:
„	168	„	1.	shora	místo soli čti solí
„	169	„	18.	„	„ Jusquin čti Josquin
„	171	„	15.	„	„ Blahoslovavi čti Blahoslavovi
„	171	„	18.	„	„ poddávaje čti podávaje
„	172	„	14.	„	„ hudební čti hudební,
„	172	„	2.	zdola	„ ne, dorostlých čti ne dorostlých
„	175	„	11.	„	„ Náměsti čti Náměšti
„	175	„	17.	„	„ označen čti označení
„	175	„	19.	„	„ její čti tiskárny evančické
„	178	„	8.	shora	„ v čemž čti v němž
„	178	„	13.	„	„ z vězen čti z vězení

Str. 179 řádek 3. zdola místo vší čti všecku
„ 180 „ 15. „ „ i čti též
„ 181 „ 6. „ „ baňka čti tuňky
„ 183 „ 6. „ „ mudrovaní čti mudrování
„ 185 „ 17. shora vynech za Jednoty středník
„ 187 „ 17. „ místo dílům čti částem
„ 187 „ 20. „ „ Troje, čti Troje
„ 187 „ 16. zdola „ vírech čti vínech
„ 188 „ 3. shora „ jim čti jím
„ 188 „ 14. „ „ ozdob; čti ozdob
„ 188 „ 4. zdola čti artis poeticae místo poetices
„ 188 „ 11. „ místo je, čti je
„ 189 „ 5. „ „ šířili". čti šíře".
„ 189 „ 15. „ „ zájem čti zájmu
„ 189 „ 3. „ „ v příkladech z češtiny, čti v překladech z řečtiny,
„ 190 „ 8. shora „ užívají", čti užívají";
„ 190 „ 1. zdola „ kořistění z čti přejímání
„ 191 „ 7. shora „ tehdy podle boží vůle nutná, čti nutná v době jejího vzniku,
„ 191 „ 18. zdola „ významnými čti vynikajícími
„ 192 „ 10. shora „ překladatelských, čti překladatelských
„ 192 „ 7. zdola „ z nich čti postřeh
„ 193 „ 15. „ „ promýšleném čti promyšleném
„ 195 „ 14. shora „ Dvakráte čti Dvakráte,
„ 195 „ 20. zdola „ archaismů čti archaismů,
„ 195 „ 13. „ „ spisovatelovou čti spisovatelovou,
„ 197 „ 10. shora „ spatříš: čti spatříš
„ 197 „ 15. zdola „ factus, čti factus
„ 197 „ 1. „ „ terminologii čti mluvu
„ 204 „ 1. „ „ ozdobností čti ozdobnosti
„ 206 „ 5. shora „ syllały čti syllaby
„ 209 „ 2. „ „ voběd čti vobět
„ 210 „ 5. „ „ říkájí čti říkají
„ 211 „ 6. „ „ dopouštění čti dopaušťení
„ 213 „ 14. „ za nominativ se vynech čárku
„ 215 „ 5. „ místo syllabú čti syłabú

Vytiskla
tiskárna »Obzoru«
v Přerově.

BINDING SECT. AUG 29 1972

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BX 4924 B55N68
Novotný, Václav
Sborník Blahoslavuv

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 06 21 09 013 1